Bitki Mitosları*

Deniz Gezgin

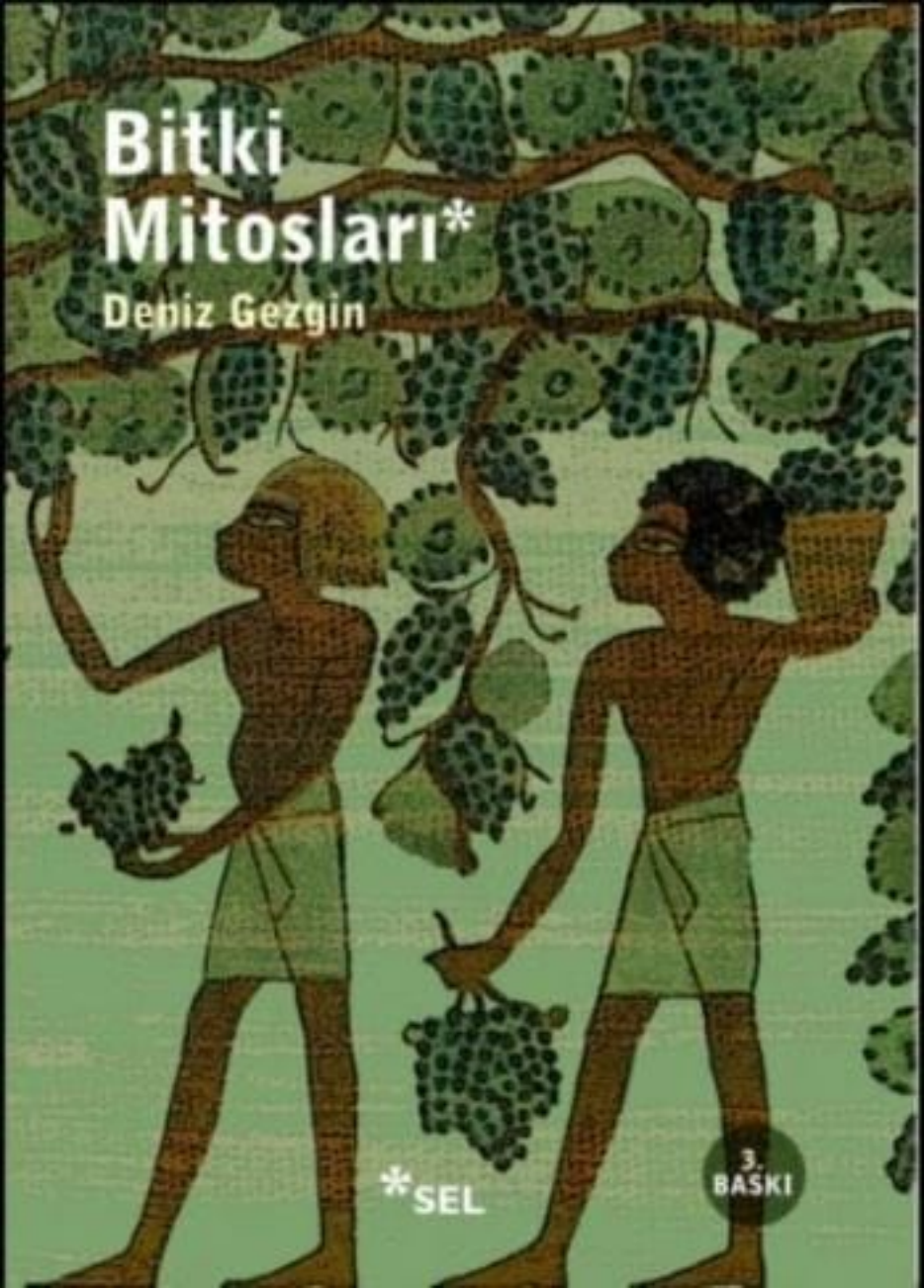

*SEL

3. BASKI

İÇİNDEKİLER

Önsöz 9
Giriş 11
Adaçayı 15
Adamotu 15
Akanthus 17
Akasya Ağacı 17
Akdiken 18
Altınsuyu Çiçeği 18
Anason 18
Arapsaçı 18
Ardıç 19
Armut 20
Arpa 20
Asma 23
Ayva 34
Badem Ağacı 36
Bakla 38
Baldıran Otu 38
Balis Otu 38
Bambu 39
Biberiye 39
Böğürtlen 40
Buğday 40
Ceviz 48
Çam Ağacı 48
Çarkıfelek Çiçeği 52
Çay 53
Çiğdem 53
Çimen 54
Çınar Ağacı 54
Dağ Lalesi 58
Defne 58
Dereotu 61
Devedikeni 61
Dişbudak Ağacı 61
Dulavratotu 63
Dut Ağacı 63
Ebegümeci 65
Eğreltiotu 65
Ekmek Ağacı 66
Elma 66
Fasulye 75
Fesleğen 76
Fındık 77
Gelincik 78
Gençlik Otu 79
Gez Ağacı 80
Ginseng 81
Gül 82
Günebakan Çiçeği 84
Günlük 85
Hardal 86
Haşhaş 86
Havva Ana Eli 87
Hayat Ağacı 87
Hellenion Otu 92
Hindistan Cevizi 92
Hıyar 93
Hodan 94
Horozibiği 95
Huluppu 95
Hurma 96
Hünnap Ağacı 99
Hüsnüyusuf 99
Ihlamur Ağacı 102
Ilgın Ağacı 103
Isırgan 103
İğde Ağacı 104
İncir 105
Kabak 109

Kahve 110
Kaktüs 112
Kamış 112
Karpuz 115
Katırtırnağı 115
Kavak Ağacı 116
Kayın Ağacı 118
Kekik 121
Kenevir 121
Kiraz 122
Kızılcık Ağacı 122
Koyungözü 123
Köknar 124
Kuşburnu 124
Kuşkonmaz 124
Lahana 126
Lale 126
Lotos Ağacı 127
Mantar 128
Manyok Otu 128
Maydanoz 129
Menekşe 129
Mercanköşk 131
Mersin Ağacı 131
Meşe Ağacı 132
Mısır 135
Misk Otu 139
Moly Otu 139
Muz 141
Mürrüsafi Ağacı 141
Nane 143
Nar 143
Narteks 146
Nergis 147
Nilüfer 147
Ökse Otu 150
Palmiye 152
Pamuk 153
Patates 153
Pelin Otu 155
Pırasa 155
Pirinç 155
Portakal Ağacı 159
Radika 160
Safran 161
Sakız Ağacı 162
Sandal Ağacı 163
Sarmaşık 164
Sarımsak 164
Sedir 166
Servi 168
Sindretü'l-münteha 169
Silphium 170
Soğan 170
Soma 171
Söğüt Ağacı 171
Susam 173
Süsen 173
Şakayık 174
Şeftali Ağacı 174
Şeker Kamışı 176
Şimşir 177
Tatula 178
Tûba Ağacı 179
Tütün 179
Ûd-i Salîb 181
Unutmabeni Çiçeği 181
Üzerlik Otu 182
Vakvâk Ağacı 183
Yasemin 185
Yaşam Otu 185
Yer Elması 187
Yosun 187
Zakkum 189
Zambak 189
Zencefil 191
Zeytin Ağacı 191

İKİNCİ BASKIYA ÖNSÖZ

Mitos dizisi benim hem doğaya hem de kültüre ve ikisi arasındaki ilişkiye duyduğum ilginin sonucu ortaya çıkmış, doğaya dair olanların metaforik bir dille kültüre yansıyışını konu edinmiştir. Dizinin ilk kitabı olan Hayvan Mitosları; mitolojideki hayvan öykülerini, Bitki Mitosları; bitkilerin mitler aracılığıyla yansıyan sembolik değerlerini ve dizinin yayınlanan son kitabı Su Mitosları ise suyun hayatla dolayısıyla kültürle olan derin bağını içermektedir. Bu çalışmalarda çeşitli kültürlerin mitolojilerinden derlediğim geniş bir seçki yer almaktadır.

Bitki Mitosları üç yıl önce mitos dizisinin ikinci kitabı olarak yayınlandığında okuyucular tarafından umduğumdan çok daha yoğun bir ilgiyle karşılandı. Ülkemizde araştırma kitaplarına gösterilen alaka düşünüldüğünde bu hem benim hem de yayınevi için sevindirici bir gelişmeydi. Gerek birebir görüştüğüm kişilerden gerekse internet ortamında rastladığım yorumlardan, mitoloji meraklılarının ve özellikle de bitkilere özel ilgisi olan okuyucuların Bitki Mitosları gibi bir kaynak kitaba ihtiyaç duyduklarını fark ettim. Buna karşın çalışmayı hazırladığım yıllarda olduğu gibi bugün de yerli ve yabancı literatürde benzer bir sözlük çalışması olmayışı ise üzerime düşen sorumluluğu bir ölçü daha artırmaktaydı. Neyse ki geçen bu kısa zaman zarfında bilim dünyasının sahip olduğu olanaklar şaşırtıcı düzeyde değişti. Bilişim dünyasının sunduğu hizmetler giderek genişledi, internet sayesinde ulusal ve uluslararası kütüphanelerin veri tabanlarına girmek ve

hemen her dilde yayınlanmış çalışmalara ulaşmak mümkün olabilmekte. İnternet sayesinde baskısı tükenmiş eski tarihli yayınlar dahi bugünün pop deyimiyle 'bir tık ötenizde' gerçekten. Üstelik bu her geçen gün daha da genişleyen bir bilgi denizine dönüşmeye de devam ediyor. Öyle ki taradığınız bir konuda iki yıl evvel belki bir iki kaynağa ulaşabilirken bugün onlarca hatta yüzlerce çalışmaya ulaşmanız işten bile değil.

Bitki Mitosları'nın yayınlandıktan kısa süre sonra baskısı tükenince okuyucuya duyduğum sorumluluk ve konuya olan merakım ikinci baskının daha geniş olmasını neredeyse zorunlu hale getirdi. Kitaba ulaşamayan ve mağdur olan okuyucularla Bitki Mitosları'nın genişletilmiş ve yeniden gözden geçirilmiş bu ikinci baskısını bir özür olarak paylaşmayı dilerim.

Ağustos 2010, Dalyanköy

GİRİŞ

Mitolojide bitkiler tanrıların insana verdiği en değerli armağan olarak ele alınmıştır. Özellikle semavi dinlerin yaratılış mitoslarında ilk insan yaratıldığında tanrı onu cennetine yerleştirmiştir. Buradaki cennet tasviri hemen her kültürde birbirine benzemektedir. Çoğunlukla bir cennet bahçesinden söz edilir; üzerinde her renk çiçeğin açtığı ve her meyveden bolca veren ağaçlarla dolu bir cennet bahçesi. Bu günahsız insana verilmiş bir ödüldür. Tüm bitkiler insanın hizmetindedir. Ancak bunların yanında bir de iradeyi, nefsi simgeleyen yasak meyve vardır. Bu meyveden yemek cennet bahçesinde keyif çatan insana yasak edilmiştir. İnsan şeytanın aklına uyup da yasak meyveyi tadınca olanlar olur. Çıplaklık ve utanç artık insanın bildiği şeyler haline gelir. Bunlara cinsellik ve bedensel haz eşlik eder. Bu günah insanın ilk, ancak en ağır günahıdır. Bu günah aynı zamanda tüm insanlığın yani gelecek nesillerin de günahı kabul edilir. Haz peşinde koşan ve kendisine verilen armağanların değerini bilemeyen insanın cezası, cennetten kovulmak olmuştur. İnsan tüm çıplaklığı ve utancıyla yeryüzüne atılmıştır. İşte böylece insanın toprakla mücadelesi başlar. Artık hiçbir şey ona hazır olarak sunulmayacaktır. Cennette tattığı birbirinden tatlı meyveler, hoş kokulu, rengarenk çiçekler o görmek isteyene kadar; toprağa terini akıtana kadar olmayacaklardır. İnsan için umut topraktır. Doğuran ve besleyen Top-

rak Ana'dır. Bu sebeple insanın ilk kutsalı topraktır. Üzerinde dikenler biten, ayrık otlarıyla kaplanmış toprağa hükmetmek başlangıçta hiç kolay olmamıştır. Bundan böyle insan ekmeğini topraktan çıkartacaktır.

İnsanın toprağa hükmederek bitkileri yetiştirmeyi öğrenmesi kültürlenme sürecinin en önemli adımlarındandır. Mitoslarda tarımın insana tanrılar tarafından öğretildiği görülür. Mitolojide insanlara tohumları armağan eden ve onları ekip biçmeyi öğreten ekin ve toprak tanrıları vardır. Bu tanrılar aynı zamanda bereket tanrılarıdır. Bunun yanı sıra mevsimlerin oluşumu da bu tanrılara bağlanır. Tarımın ilk ortaya çıktığı topraklarda Mezopotamya'da ekinlerin tanrısı Tammuz (Dumuzi)'dur. O küsüp de işini yapmadığında toprak kurur, ekin vermez. Hititlerde ise ekinlerle ilişkili Telepinu vardır. Yunan mitolojisinde insanlara tohum ekmeyi Tanrıça Demeter öğretmiştir. Roma'da Demeter, Ceres olarak isim değiştirir. Mısır'da toprağı besleyen İsis'tir. Azteklerde ise Qetzalcatl insanların karnını doyuracak besinleri göndermiştir. Çin'in toprak hakimi ise Şen-Nung olarak bilinmektedir. Mitolojide tarım ve bereket tanrıları haricinde yine bitkilerle ilişkili çok çeşitli varlıklar yer almaktadır. Ormanların, ağaçların koruyucusu periler vardır. Birçok kültürde bitkilerin ruhu olduğuna inanılır. Hatta bitkilerin ruhu ile iyi ilişkiler kurulmaya özen gösterilir ve bitkilerin ruhunu küstürmekten kaçınılır.

İnsanlar bitkileri kontrol altına almayı başardıktan sonra yepyeni bir süreç başlar. Yaşamsal değeri üstün olan bitkiler daha da değerli kabul edilirler. Bu bitkilere atfedilen değerler mitoslara da yansımıştır. Mitoslarda sıkça karşımıza çıkan yaşam otu ve yaşam ağacı insanın bitkileri ölümsüzlere yakın gördüğünün bir göstergesidir. Mitolojide insanlarla göksel varlıklar arasındaki iletişimin ulu kutsal ağaçlar yoluyla sağlandığı görülür. Yine pek çok kültürde tanrılardan bir şey dileneceği zaman bitkiler aracı olarak kullanılır. Örneğin bugün de devam eden bir gele-

nek olan ağaca bez bağlama gibi. Bunun yanı sıra bazı bitkilerin kötü ruhları def edeceği, şans getireceğine dair inanışlar da yaygın olarak görülür. Evlere ve özellikle kapılara asılan kurutulmuş nazar bitkileri vardır. Bitkilerin bir diğer önemi ise hastalıklara ve dertlere şifa olmasıdır. Neredeyse her hastalığın dermanı olacak bir bitkisi vardır. Tıbbın gelişmesinde bitkilerin önemi yadsınamaz. Geçmiş zamanların lokman hekimleri bitkilerden elde ettikleri ilaçlarla hastalara umut olmuştur.

Bitkiler mitolojide sembolik bir anlam taşırlar. İnsan doğayı gözlemlediğinde bitkilerin devinimi ve görünümlerinden büyük ölçüde etkilenmiştir. Bu sebeple insanlar kendi yaşantılarıyla ilgili deneyimlerini gelecek nesillere mitoslar yoluyla aktarırken bitkileri sembolik bir araç olarak kullanmışlardır. Aslında bitkilerle ilgili semboller yaşamdaki her şeyle ilişkilidir. Bazı meyveler görünümlerinden, dokularından veya tadıldığı zaman insanda uyandırdığı duygudan ötürü cinsellikle ilişkilendirilmişlerdir. Hatta cinsel organlara benzetilen pek çok meyve de vardır. İnsanın cennetten kovulmasına sebep olan meyvenin elma olarak varsayılması elmayı cinsel suçun nesnesi yapmıştır. Tuhaftır ki o günahkar elma çok sonra Newton'un yer çekimi yasasını bulmasında ilham kaynağı olmuştur. Erkek egemen kültürün gözünde elma günahkar kadının suç aletidir. Elmayı yiyerek çıplaklığını fark eden insan yine bir başka bitkiden yardım alarak örtünmüştü; bu bitki incir yaprağıydı. İncir de buna bağlı olarak cinsellikle ve toplumdaki ayıp kavramı ile örtüşmektedir. Bir de aşk sembolü bitkiler vardır. Bugün en çok bilineni kırmızı gül olsa da bakanı aşka düşüren hemen her çiçek aşk çiçeğidir. Bitkilere verilen isimlerde oldukça ilginçtir. Kimi zaman bir kahramandan esinlenilerek isim verilmiş (Hellenion otu, Hüsnüyusuf...), kimi zaman ise bitkinin görünümünden, renginden, fayda sağladığı konudan yola çıkılmıştır.

Sonuç olarak doğadaki tüm canlılar hayvanlar, bitkiler ve insanlar bir dengenin ürünüdürler. Ortak yaşam alanında bir-

birlerine yaşam verirler. Bazen yanlışlıklar olur ve bu denge bozulur. İşte o zaman koca doğa bir silkinmeyle her şeyi üzerinden atar ve yeniden düzenini kurar. İnsanlar çok eski çağlardan itibaren doğanın hareketlerine tanık olmuşlardır. Mitoslar bunun en iyi yansıtıcısıdır.

Bu çalışma mitoloji dünyasında çıktığım büyülü ve heyecan verici geziden bir seçki sunmaktadır. Doğaya biraz daha yakından bakmak ve bitkilerin gizemli dünyasını mitosların dilinden okumak isteyen herkese...

a

ADAÇAYI. Adaçayı antiseptik özelliği çok eski çağlardan itibaren bilinen bir bitkidir. Öyle ki Romalıların adaçayını kutsal saydıkları ve adaçayı toplama işini son derece önemseyerek bunu özel bir tören eşliğinde yaptıkları bilinmektedir. Bunun sonrasında Ortaçağ'da da adaçayı önemli bir şifa maddesi olarak kullanılır olmuştu. Ortaçağ'da veba, kolera gibi bulaşıcı ve salgın hastalıklar özellikle nüfusun yoğunlaştığı merkezi bölgelerde büyük ölümlere sebep oluyordu. Adaçayı özellikle ateşli hastalıklara karşı bu dönemde kullanılan en tesirli ilaçlardan biriydi. Adaçayının bu ünü zamanla farklı coğrafyalara yayılmıştır. Hatta Arap dünyasında, adaçayı yetiştiren kişilerin ölmeyeceğine dair bir inanç yaygındır (Somer 2003).
Adaçayı'nın İngilizce adı *sage* Latince 'kurtarmak' anlamına gelen *salvare* sözcüğünden gelir. Ölümsüzlük, bilgelik ve koruyuculuğu temsil eden adaçayı aynı zamanda Hıristiyanlıkta Bakire Meryem'in simgelerinden birisidir (Wilkinson K. 2010:88).

ADAMOTU. Bu bitki adını gövdesi, kolları ve bacaklarıyla tıpkı bir insana benzemesinden almıştır. Patlıcan ailesinden gelen bir bitki olup daha çok büyülerde kullanılmasıyla tanınır. Yahudi toplumunda Adamotunun cennette yetiştiğine inanılır. Türkler bu ota 'abdüsselamotu' adını vermişler. İnanca göre, toprağa sıkı sıkıya bağlı olan bu otu sökmek için güçlü öküzlere ip bağlarlarmış. Ancak adamotunun sökülme işinde çalışan öküz kısa sürede gücünü yitirir ve hastalanırmış. Ayrıca Türkler adamotunun kökünü kesince tıpkı insan kanına benzer kan aktığına inanırlar (Yavuz 1990). Yunan ve Roma dönemlerinde de bu otun büyü alanında kullanıldığı bilinmektedir. Adamotunun tılsımına pek çok toplum inanmıştır. Büyülerde aranılan bir bitki olmuş; bir kişinin aşık edilmesi, bir dileğin gerçekleşmesi, çocuğu olmayanlara ve tüm hastalıklara şifa olması için kullanıldığı bilinmektedir. (Hançerlioğlu 1993).

Adamotu, uyuşturucu özelliği olan bir bitkidir. Bunun yanında bu

bitkinin bereket getirdiğine, cinsel istek uyandırdığına inanılır. Bu sebeple "adamotu elması" ve "aşk elması" olarak da adlandırılır. İnanışa göre, adamotu elması topraktan koparıldığında acı içinde çığlık atar ve kendisini topraktan ayıran kişiye ölüm getirirdi. İşte bu inançtan ötürü adamotu elması köpeklere söktürülürdü. Adamotu elmasını topraktan söken köpek kısa süre içinde ölürdü. Bu sebeple adamotuna *seg ken: köpeğin kökünü kazıyan*, *seg koş: köpek öldüren ve seg şiken: köpek kıran* adları da verilmekteydi (Yıldırım 2008: 525). Bir başka inanışa göre ise bahçesinde adamotu yetiştiren kişi mükafatlandırılırdı. Adaotuna verilen her şey iki katı olarak sahibine geri dönerdi. Bunların dışında bir de adamotunun geceleri tıpkı ay gibi ışıl ışıl parladığına inanılırdı (Mackenzie 1996).

Tevrat'ın Yaradılış bölümünde Yakub'un karısı Lea'nın adamotu yiyerek hamile kaldığı belirtilmektedir. Yakub, Lea ile evlenmişti; ancak Lea'nın rahmi tanrı tarafından mühürlenmişti. Lea'nın Yakub'a bir çocuk verememesi onun kadınlık değerini düşürmüş ve Yakub ikinci bir kadınla, Rahel'le evlenmişti. Ancak tanrı Lea'nın Yakub'un gözünde ikinci kadın olmasından rahatsızlık duydu ve ona hamile kalması için adamotunu verdi. Böylece Lea Yakub'a altı erkek çocuk doğurdu. Adamotunun sırrını öğrenen Rahel, Lea'dan ısrarla bu otu kendisine vermesini istedi. Ancak Lea "kocamı elimden aldığın yetmedi mi? Şimdi de adamotunu mu istiyorsun?" dedi. Bunun üzerine Rahel adamotunu kendisine vermesi karşılığında o gece Lea'nın Yakub'la yatmasına müsaade edeceğini söyledi. Bu sayede Lea adamotunu Rahel'e verdi ve geceyi Yakub'un koynunda geçirdi. Böylece Lea Yakub'un sevgisini yeniden kazanmıştı (Mythencyclopedia 2007).

Birçok kültürde aşk elması olarak bilinen adamotunu Araplar cinsel gücü artırıcı etkisi nedeniyle "şeytan elması" olarak isimlendirmişlerdi. Hıristiyanlar ise şeytan tapımıyla özdeştirdikleri adamotunu cadıların büyülerinde kullandıklarına inanıyorlardı (Mythencyclopedia 2007). Yine Araplar sağlığa iyi geldiği için bu bitkiye *sa'adin*, Yahudiler ise arzuları uyandırdığı için *dudaim*, şeytanları kovduğu için Aramiler de *yabruhim* adını vermişlerdir (Graves-Patai 2009:311).

İran mitolojisinde ilk insan Keyûmers'in ölürken yere dökülen spermlerinden kırk yıl sonra bir adamotu (ribas, mihrgiyah) yeşermiştir. İlk çift Meşy ve Meşyâne bu bitkide birbirlerine yapışık olarak doğmuşlar; zaman içinde bedenleri birbirinden ayrılarak insan görünümüne kavuşmuşlardır (Yıldırım 2008:513).

MÖ 15. ve 16. yüzyıla ait olan Ras Shamra-Ugarit (Kuzey Suriye) metinlerinden biri "*toprağa adamotu ekin...*" sözüyle başlamaktadır

ve Ugarit sözcüğü de Adamotu sözcüğüne karşılık gelir (Graves-Patai 2009:311).

AKANTHUS (KENGER). Akdeniz dünyasının oldukça iyi tanıdığı bir bitki olan Akanthus, Antik Yunan mimarisinde Korint düzeninde yapılmış sütunların başlığını süslemiştir. Bu mimari gelenek bir mitosa dayanmaktadır. Vaktin birinde herkesçe çok sevilen güzeller güzeli bir genç kız yakalandığı apansız hastalık sonucunda hayatını kaybetmiş. Dadısı genç kızı tüm özel eşyalarını doldurduğu bir sepetle beraber gömmüş. Kısa süre sonra kızın mezarının üzerinde Akanthus bitkisi yeşermiş ve tüm mezarı çevrelemiş. Bu hoş görüntüyü dönemin yetenekli mimarı Kallimakhos görünce çok etkilenmiş ve o dönemin sütun başlıklarında Akanthus yapraklarını süsleme amacıyla kullanmaya başlamış (Mythencyclopedia 2007).

Antikçağ mimarisinin başlıca süsleme motiflerinden olan Akanthus bitkisi kenger adıyla da bilinmektedir (Başaran 1995:11). Çok batıcı bu diken hakkında Mevlana Celâlettin-i Rumî, *"Şeytana Cebrail adını takdım; Kengere ap açık delil dedim"* demiştir. Silifke Yörükleri ise hayvan yemi olarak kullanılan kenger dikenini develerin çok sevdiğini, hatta bu dikeni yerken bal tadı alan devenin su içerken suyun ağzına battığından söz ederler (Yund 2004:97, 98, 100).

Yaprakları bilgelik ve güzel sanatları simgeleyen bu bitki, dikenleri ve iri gövdesiyle yaşam engellerini aşmayı temsil etmektedir (Wilkinson K. 2010:81).

AKASYA AĞACI. Akasya ağacı Musevilerce kutsal kabul edilir. Tevrat'ın pek çok bölümünde adı geçer. Allah kendisine sunulacak armağanlar arasında ağaçlardan yalnızca akasyanın adını verir: " *Ve akasya ağacından bir sandık yapacaklar; uzunluğu iki buçuk arşın ve eni bir buçuk arşın ve yüksekliği bir buçuk arşın olacak. Ve onu halis altınla kaplayacaksın, onu içinden ve dışından kaplayacaksın... Ve akasya ağacından kollar yapacaksın ve onları altınla kaplayacaksın...*" (Çıkış 25:10-13; Ergun 2004:109). Yahudi-Hıristiyan inancında akasya ölümsüzlük sembolü olarak da kabul edilir (Wilkinson K. 2010:95).

İslam öncesi dönemde Kureyşlilerin anaerkil inancın bir ürünü olarak kutsal kabul ettikleri Lât, Uzzâ ve Menât adında putlar vardır. Kur'an'da da sözü edilen bu putlara "Allah'ın Kızları" denilmektedir. Bu putların tapınım yeri akasya ağacının içindeydi. Nahle vadisinde bulunduğu sanılan "Allah'ın Kızları"na sadece kız çocuklarının kurban edilmesi, erkek çocuklarına dokunulmaması Kur'anda zikredilmektedir. Beyaz nakışlı bir taş olan Lât, bir ağaç olan Uzzâ ve bir kaya heykel olan Menât kimilerine göre farklı yerlerde kimilerince ise üçü de Kâ'be'nin içinde bulunuyordu. (And 2007:36).

AKDİKEN. Roma'nın üzerinde kurulduğu Tiberis nehri kıyısındaki kutsal ormanda yaşayan Carna adındaki nympha bakire kalmaya ant içmişti. Carna yüksek tepelerde ve ormanın derinliklerinde avlanırdı. Birisi onu görüp beğenecek olursa eğer Carna bu kişiyi peşinden ormana gelmesi için çağırır, sonrada gözden kaybolurdu. Onunla evlenmek isteyenler ormanın derinliklerinde kaybolan nymphayı bir daha göremezlerdi. Ancak bir gün Roma tanrılarının en eskilerinden olan ve biri öne diğeri arkaya bakan iki yüze sahip tanrı İanus, Carna'ya aşık oldu. Carna, tanrı İanus'u da diğer taliplerine yaptığı gibi peşinden ormana sürükledi. Fakat bir şeyi unutuyordu ki İanus'un diğerlerinden farklı olarak çift yüzü vardı ve bu yüzden ondan saklanması kolay olmayacaktı. Nitekim de öyle oldu. Carna bir çalılık arkasına saklanacakken İanus onu gördü ve oracıkta kıstırarak bekaretine son verdi. Böylece Carna'nın yemini bozulmuştu. İanus güzel Nymphanın üzülmesini istemediğinden ondan aldığı değerli şeyin karşılığı olarak ona bir güç verdi. Bundan böyle Carna kapıların menteşelerine hükmetme gücüne erişti. Bu görevin simgesi olarak İanus, Carna'ya çiçekleri üzerinde bir akdiken verdi. Akdiken evlere gizlice giren kötülükleri defetmeye yarıyordu. Carna bu dikenle, kral Procas'ın oğlunu, yeni doğanların kanını emen yarı kuş görünümlü Strigalar'dan kurtarmıştı (Grimal 1997).

ALTIN SUYU ÇİÇEĞİ. Efsanevi bir çiçek olan altın suyu çiçeği adından da anlaşılacağı gibi altındanmış ve altın kadar değerli bir çiçekmiş. Bu çiçeği bulan kişinin çok zengin olacağına inanılırmış. Ancak bugüne kadar bu efsanevi çiçeği bulan olmamış. Bu çiçek ilk bakışta diğer çiçeklerden çok farklı görünmezmiş. Onu bulmanın zorluğu da bu özelliğinden kaynaklanıyormuş zaten. Ayın olmadığı gecelerde ve özellikle yağmurlu havalarda şimşek çakmasıyla altın suyu çiçeği yanındaki diğer otlara, çiçeklere sürtünerek bir kıvılcım çıkarır, bu şekilde kendini belli edermiş (Yavuz 1990).

ANASON. Günümüzde özellikle doğum günlerinde ve düğünlerde pasta yemek yaygın bir alışkanlıktır. Bu alışkanlığın temelleri Roma dönemine dayandırılmaktadır. Romalılar yemeklerini tatlandırmada bolca kullandıkları anasonu özel günlerde bayramlarda ve törenlerde hazırladıkları bir kekte kullanılıyordu. Özel günlerde kek yeme böylece gelenekselleşmiş ve çeşitlenmiştir. O zamanlarda Romalıların anasonla hazırladığı bu baharatlı kek "mustaceus" adıyla biliniyordu (Somer 2003).

ARAPSAÇI. Arapsaçı yani rezene baskın kokusundan dolayı kolay ayırt edilebilen bir bitkidir.

Bu bitkinin Yunanca adı "marata"-dır. Maraton ovasının dolayısıyla da maratonun adını bu bitkiden aldığı bilinmektedir. Ünlü antik yazarlar, Herodotos ve Ovidius MÖ. 490 yılında bu ovada yapılan Pers -Yunan savaşında tüm ovanın arapsaçı ile kaplı olduğunu belirtmişlerdir (Somer 2003). Bugün Atina'da yer alan Maraton Ovasında MÖ. 490 yılında Persler ile Yunanlılar arasında gerçekleşen büyük savaşta Yunanlılar, Pers ordusunu ağır bir yenilgiye uğratmıştı. Bu güzel haberi imparatora vermek için bir Yunanlı asker Maraton ovasında koşmaya başladı. Ancak 42 km boyunca koşan asker yorgunluktan daha fazla dayanamayarak haberi ulaştıramadan hayatını kaybetti. Bu sebeple maraton koşusu bu askerin koştuğu mesafe olarak yani 42,2 km. olarak koşulmaktadır (Gezgin 2007).

ARDIÇ. Türk dünyasında ardıç saygın bir ağaçtır. Orta Asya'da ardıç ağacının tanrısal, sihirli bir gücü olduğu inancı yaygındır. 'Ardıç' ateş yoluyla temizlenmeyi ifade eder. Kötü ruhların ardıç ağacından uzak durduğuna inanılır ve cin, şeytan gibi varlıkları kovmak için ardıçtan yardım alınır. Bundan hareketle ev, bahçe, beşik ve ağıl gibi yerler ayrıca hastalar ardıç tütsüsüyle tütsülenir. Ardıç ağacından tütsü için budak alma işlemi büyük bir hassasiyet gerektirmektedir. Ardıçtan budak almaya gidecek kişinin bir yıl içinde yakın akrabalarından ölen bir kimsenin olmaması ve şayet giden kadınsa hamile olmaması şarttır. Budak almaya giderken temiz olmak gerekir. Kişi ardıç ağacının uzağındayken atından ya da aracından inmeli ve ağacın yanına yürüyerek, gürültü yapmadan yaklaşmalıdır. Yolda kuş yuvası bozmamalı, çiçek koparmamalıdır. Budak almaya giden kişinin yanında silah bulundurmaması gerekir ve kökünden bir ağaç da sökmemelidir. Ardıç ağacının yanına gelindiğinde önce küçük bir ateş yakılır sonra tanrıya süt, peynir v.b sunularda bulunulur. Budağı alacak kişi önce geliş sebebini açıklar. Bu iş için uygun zaman gün doğduktan ve güneş yükseldikten sonradır. Ağaca, alınacak budak karşılığı çaput bağlanmalı etrafa süt serpilmelidir. Bir ağaçtan sadece bir dal alınabilir ve bu dal kuzeye doğru eğilerek kırılmalıdır. Bu kurallara uyulmazsa ardıç ağacının yardım etmeyeceğine inanılır. Ayrıca ardıç ağacının yakınında gürültü yapanın, küfür edip kavgaya girişenin muhakkak hastalık ve ya ölümle cezalandırılacağına inanılır (Ergun 2004: 224, 226).

Orta Asya Türkleri ardıç ağacını özellikle mezarlıklara dikerlerdi. Anadolu'da da ardıç ağacı bu önemini korumaktadır. Toroslarda ardıç ağaçlarının dağların en yüksek noktalarına değin tırmandığı gözlenir. Böyle ardıçlara 'mıhlı ardıç' adı verilir. Orta Asya'da ardıç, arça

olarak dillendirilir. Eski Uygur yazıtlarında ve Manas destanında ardıç ağacından söz edilmektedir. Kaşgarlı Mahmud da II. yüzyıl Türk şiirinde kızların benzetildiği ardıç ağacından söz etmektedir. Öyle anlaşılıyor ki Türk şiirinde kızların yüzü ay halesine, boyunları ise ardıç dalına benzetilmektedir. Ağaçla bir yaşamayı ilke edinmiş Türkler hem Orta Asya'da hem de Anadolu'da bu geleneği sürdürmüşlerdir. Ağaçla olan bu yakın ilişki hayatın her alanına yansımış kültürü ve dili beslemiştir. Buna verilebilecek güzel bir örnek ardıç ağacı ile ilgili bir deyiştir; "ardıcın közü olmaz, yalancının sözü olmaz" (Ögel 2002).

ARMUT. Çin'ce "li" kelimesi hem ayrılık hem de armut anlamına gelmektedir. Bu sebeple Çin geleneklerinde dost ya da sevgililerin ayrılmamaları için bir armudu bölerek paylaşmamaları tavsiye edilirdi (Mythencyclopedia 2007). Yunan panteonunda tanrıça Athena, armut ağaçlarının anası sayılırdı (Wilkinson K. 2010:98).

ARPA. Yunan mitolojisinde ekinlerin tanrıçası Demeter yeryüzünde tarlaların bereketini sağlıyordu. Bir gün Demeter'in canından çok sevdiği biricik kızı Persephone ölüler ülkesinin tanrısı Hades tarafından yeraltına kaçırıldı. Hades, Persephone'ye aşık olmuştu ve onun güzelliğini seyretmek için hep yanında olmasını istiyordu. Ancak yukarıda işler hiç de yolunda değildi. Tanrıça Demeter kızının kaybolması üzerine deliye dönmüştü. Her yerde bıkmadan usanmadan kızını aradı. Ama hiç kimse tanrıçanın kızının yerini bilmiyordu. Ancak Güneş, Hades'in Persephoneyi kaçırdığına şahit olmuştu. Demeter'e gördüklerini anlattı. O zaman Demeter büyük bir öfke duydu. O kadar sinirlendi ki görevini yapmamaya başladı. Küskünlük içinde dünyada dolanmaya başladı. Tabii tanrıça kimse tarafından tanınmamak için kılık değiştirdi ve fani bir kadının görünümüne büründü. Eleusis'e gelen tanrıçayı burada kral Kleos ve kraliçe Metaneira en güzel şekilde ağırladılar. Hatta ondan yeni doğan oğulları Demophon için sütannelik yapmasını rica ettiler. Dadı Baubo tanrıçanın kederli halini fark edince keyiflensin diye ona arpa suyu ikram etti. Tanrıça arpa suyunu içer içmez doğum sancısı çeken kadınlar gibi büyük bir çığlık attı ve Eleusis misterlerini yöneten tanrı İakkhos'u dünyaya getirdi (Graves 2004).

Kısa sürede Demeter'in tanrıçalık görevinden uzaklaşması toprağa yansımaya başladı. Neredeyse tüm ekinler boyun büktü. Arpalar olgunlaşmadan ölmeye başladı. Toprak kurudu. İnsanlar büyük bir kıtlığın eşiğine geldiler. Bu durum Zeus'un araya girip sorunu bir anlaşmaya bağlamasıyla son buldu. Her ne kadar Persep-

hone ölüler ülkesinin meyvesinden yediği için Ölüler ülkesinde kalmaya mahkum olduysa da Hades'in yumuşamasıyla yılın altı ayında annesi Demeter'in yanına gidebilecekti (bakınız nar). Böylece Demeter kızının yanında olduğu bu aylarda neşe buluyor işlerine dört elle sarılıyordu. O zaman topraktan ürünler neşeyle fışkırıyordu. Bu altı ay mevsimlerden ilkbahardı. Ancak Persephone ile ayrılma vakti gelince tanrıçayı yine keder kaplıyordu. Demeter bu altı ayda tüm işlerini bir kenara bırakıp kızının yolunu hasret içinde bekliyordu. İşte bu aylar ise toprağın ürünsüz olduğu kış aylarıydı (Mavromataki 1997).

Mısır'ın güneş tanrısı Ra, kendisini memnun eden diğer tanrılara ödül olarak bir torba arpa verirdi. Eski Mısır'da arpa tanrılar dünyasında para yerine geçiyordu ve en az para kadar değer görüyordu (Hançerlioğlu 1993).

Arpa'dan elde edilen en önemli kültür ürünü biradır. Mısır mitolojisinde bira, insanlığın tanrıların öfkesinden kurtulmasına yol açan kutsal bir içecektir. Mitosa göre, insanlar dünya işlerine öylesine yoğunlaşmışlar ki tanrılara şükretmeyi unutmaya başlamışlar. Tanrılara saygısızca davrananların sayısı da bir hayli artmış. Güneş tanrısı Ra, bu duruma bir son vermek amacıyla tanrıça Hathor'u yeryüzüne göndermiş. Hathor, in-

Resim-1-Botticelli, İlkbahar Alegorisi, 1478 (Eco, U.2006)

sanların yoldan çıktığına şahit olmuş ve büyük bir öfkeye kapılmış. Tanrıça büyük bir felaket göndererek tüm insanlığı yok etmeyi planlamış. Ancak Ra insanlara bir hak daha vermeyi düşünmüş ve insanların tamamen yok olmasına razı olmamış. Hathor görevinin insanları yok etmek olduğunu düşündüğünden öfke içinde uygulamaya koyulmuş. Ra onu durdurmanın bir yolunu düşünmüş ve tarlaları dolduracak bollukta kırmızı bira ile göle çevirmiş. Tanrıça Hathor kırmızı bir ayna gibi parlayan bu bira denizinde kendi yansımasını görmüş ve ilgiyle yaklaşmış. Sonunda dayanamayıp biradan içince sızıp uykuya dalmış ve uyandığında ise insanlık için planladığı kötülük hafızasından uçup gitmiş. Böylece insan soyu Ra'nın gönderdiği bira sayesinde yok olmaktan kurtulmuş (Bober 2003).

Mezopotamya mitolojisinde arpa sapı kutsal bir simge olarak görülmektedir. Tarımla ilişkisi olduğu düşünülen tanrıça Şala tüm tasvirlerinde elinde bir arpa sapı tutar biçimde betimlenmiştir. Takımyıldızı Virgo (bakire), tanrıça Şala ile ilişkilendirilir. Virgo'nun en parlak yıldızı Spica, buğday başağı anlamına gelmektedir (Black ve Green 1993).

Van kalesi hazine kapısında Urartu kralı Argişti oğlu Sarduri tarafından yazdırılan bir yazıtta ise tanrı Haldi'ye sunulan armağanlar arasında 1,022,133 kapi (15128 m^3) arpa da yer almaktadır (Payne 2005:93)

Cermen mitolojisinde birayı kemancı Gambrinus'un icat ettiği anlatılmaktadır. Gambrinus aşk acısı yüzünden tam kendini asarak hayatını sonlandıracakken karşısına şeytan çıktı ve onunla bir anlaşma yaptı. Anlaşmaya göre Gambrinus'a otuz yıllık eğlenceli bir zaman verilecek, o bu zaman diliminde hem sevgilisinden intikam alacak hem de keyif çatacaktı. Ancak otuz yılın sonunda ruhunu şeytana verecek ve cehenneme gidecekti. Böylece yeni bir şans yakalayan Gambrinus birayı ve çanı icat etti. Bu yeni içkiyi tadıp çok beğenen Roma imparatoru, Gambrinus'u dük ilan etti. Gambrinus böylece fakir bir kemancı olduğu için onu terk eden sevgilisinden de intikamını almış oldu. Böyle şanlı şöhretli tam otuz yıl geçti. Otuz yılın dolduğu gece şeytan adamlarından birine Gambrinus'u sabaha kadar cehenneme getirmesi için görev verdi. Ancak şeytanın gönderdiği adam Gambrinus'un icadı olan birayı tattı ve sabaha kadar bu tattan vazgeçemeyince sızdı ve görevini yerine getiremedi. Uyandığındaysa o kadar utandı ki cehenneme geri dönecek yüzü olmadığından gözden kayboldu. Bu sayede Gambrinus iki yüz yıl boyunca eğlenceli bir hayat sürdü. Ancak sonunda aşırı derecede bira içmekten bir fıçıya dönüştü (Fıske 2002).

Özellikle İslam mitolojisinde ve daha pek çok kültürde Hızır (Hıdır)'ın söylencesi yaygınlaşmıştır.

Buna göre Hızır'ın ölümsüz olduğuna ve derdi olan, yardıma ihtiyacı olan insanların yardımına yetiştiğine inanılır. Bu sebeple Anadolu'da "Hızır gibi yetişti" deyimi zor bir durumda beklenmedik bir yerden gelen yardım için kullanılır. Çünkü Hızır kalbi temiz olan insanlara hiç beklemedikleri bir zamanda yardım elini uzatabilir. Hızır'ın aksakallı bir adam olduğuna ve beyaz bir ata bindiğine inanılır. Halk arasında bu atın uçabildiği bile söylenir. Hızır'ın yardımını, bolluk ve bereketini arzulayan insanlar kapılarının önüne bir kap içerisinde arpa bırakırlar. Böylece Hızır'ın o eve uğrayacağı ve atının bu arpadan yiyeceğine inanılır. Hatta sabah uyanıldığında kap eğer boşsa ya da en azından arpa eksilmişse Hızır ve atı o eve uğramış demektir. Bu gelenek Anadolu'nun pek çok yerinde vardır ve özellikle Hızır'ın denizlerden karaya, kardeşi İlyas ile buluşmaya geldiğine inanılan, Hıdırellez günü 6 Mayıs'ta kutlanır (ayrıca bakınız gül maddesi).

ASMA (ÜZÜM). Nuh peygamber'in tufandan korunmak için çeşitli hayvanlarla beraber bindiği gemisi tufan sonrasında karaya oturdu. Gemideki hayvanlar yiyecek bir şeyler bulmak için çevreye dağıldılar. İçlerinden bir keçi gemiye döndüğünde garip hareketlerde bulunarak diğer hayvanlara sebep yokken toslamaktaydı. Keçiye neler olduğunu çözmek isteyen Nuh, ertesi gün keçiyi takip etti. Sonunda gördü ki keçi ağaçlara dolanmış bir sarmaşık bitkisi olan asmanın meyvelerinden yiyor ve sonrasında neşelenip, sarhoş oluyordu. Asıl efsane bundan sonra başlar. Keçi sayesinde üzüm suyunu yani şarabı keşfeden Nuh, ne zaman şarap içse neşelenip, keyfe dalıyordu. Nuh peygamberin bu neşe içindeki hali şeytanın canını sıkmıştı. Nuh'un neşesinin şaraptan kaynaklandığını anlayan şeytan, asma fidanlarının üstüne kavurucu nefesi ile üfleyerek, asmaların kurumasına neden oldu. Ancak sonradan şeytan bu yaptığına pişman oldu. Asmaları tekrar yeşertmenin tek bir yolu vardı. Eğer asmanın dibine yedi hayvanın kanı dökülürse asma tekrar hayata dönebilirdi. Bunun üzerine kuruyan asma fidanlarının toprağına aslan, kaplan, köpek, ayı, horoz, saksağan ve tilki kanı döküldü ve bir yıl sonra asmalar yeşererek yeniden ürün vermeye başladı. Bu söylenceden ötürü Ortaçağ'da, sarhoşların, kanlarıyla asmaya hayat veren bu yedi hayvanın özelliklerine büründüğüne inanılırdı. Sarhoş kişiler kendi mizaçlarına uygun hayvanın davranışlarını sergilerdi. Yani bir aslan gibi güçlü ve cesur, kaplan kadar yırtıcı, ayı gibi kuvvetli, köpek gibi kavgacı, horoz kadar gürültücü, tilki gibi kurnaz ve saksağan kadar geveze olurlardı (Doğer 2004).

Bazı din bilginleri Nuh'un gemiden aldığı veya Aden Bahçesi'nden gelen bir asma fidesini, tufandan sonra geminin karaya oturduğu

Ararat Dağı'ndaki zirvelerden Lubar Dağı'na diktiğini, aynı gün içinde fidelerin meyve verdiğini ve o günün akşamı Nuh'un üzümleri toplayıp suyunu sıkarak şarap yaptığını anlatırlar. Nuh ilk bağı kuran ve üzümden şarap yapan kişi olarak kabul edilir. Rivayete göre Nuh bu şarabı içip sarhoş olmuş, çadırında çırılçıplak uyuyakalmıştı. Oğullarından Ham onu böyle çıplak bir halde uzanır görünce hemen diğer kardeşleri Sam ve Yafet'e haber vermiş. Sam ve Yafet çadıra geri geri girerek babalarının çıplak bedenine hiç bakmadan onun üzerini bir giysiyle örtmüşler ve yüzlerini öbür yana çevirmişlerdi. Nuh ayıldığı zaman olanları anlamış ve onurlu davranan iki oğlu Sam ve Yafet'in ülkelerinin bolluk içinde olmasını dilemiş ve bu iki oğlunu yüceltmişti. Öte yandan Nuh kendisini çıplak görünce hemen başkalarına yetiştiren ve utanmadan çıplaklığını seyreden oğlu Ham'a ve onun hakimi olduğu Kenan topraklarına lanet yağdırmış, Kenan halkının, diğer oğullarına kul köle olmasını dilemişti (Graves- Patai 2009:175).

Nuh peygamberle aynı dönemlerde yaşadığı söylenen İran mitolojisinde adı geçen Cemşid'in (Işık Şahı) bin yıl yaşadığı rivayet edilirdi. Bu kahraman şarabın keşfinde başrolü oynamaktaydı. Cemşid bir gün kır gezintisi yaparken semada bir kuş dikkatini çekti. Kuşun ayaklarına bir yılan dolanmıştı. Cemşid derhal okçularına yılanı vurmalarını ancak kuşa kesinlikle zarar vermemelerini buyurdu. Bu sayede kuş ayaklarındaki beladan kurtuldu ve nazikçe süzülerek Cemşid'in yanına yaklaştı. Kuş gagasında taşıdığı küçük tohumları minnet borcu olarak kurtarıcısına bıraktı. Tohumlar toprağa ekildi ve bir süre sonra topraktan asma filizleri yeşermeye başladı. Bu asmalar güzel tatları olan üzümler verdi. Bu üzümlerin suyunun sıkılarak içilmesi adet oldu. Ancak henüz daha şarap keşfedilmemişti. Çünkü beklemiş üzümlerin suyunun zehirli olduğu düşünülmekteydi ve bu inançtan ötürü kimse bu tadı keşfetmemişti. Fakat bir gün Cemşid'in genç cariyelerinden biri yaşamına son verme isteğiyle uzun süre bir kapta unutulup beklemiş üzüm suyunu içti. Cariye bu sıvıyı içince sarhoş oldu ve kendinden geçti. Ertesi gün ayıldığında içtiği şeyin kendisinde yarattığı etkiyi Cemşid'e anlattı. Böylece Cemşid bu keyif verici içeceğin müptelası olup çıktı (Doğer 2004). O günden sonra şarap pek çok hastalığın tedavisinde kullanıldı ve ona 'ilaçların şahı' anlamına gelen *şahdârû* adı verildi. Menûçehrî-yî Dâmgânî'nin şarap küpüne Duhter-i Cemşid (Cemşid'in kızı) demesinin kaynağı da bu hikaye olmalıdır (Yıldırım 2008:515).

Farsçada *engür* olarak isimlendirilen üzüm İran mitolojisinde hayatın kaynağı olan kanı simgeler. Medlerin son kralı bir gün rüya-

sında kızı Mandane'nin göbeğinden bir asmanın filizlenerek büyüdüğünü ve baştan başa tüm Asya'yı sardığını görmüştür (Yıldırım 2008:286). Mandane, ileride Pers kralı olacak Kyros'u (Kûrûs) doğuracaktır ve dedesinin rüyasındaki gibi krallığının sınırları tüm Asya'yı kaplayacaktır. Ancak Kyros Pers kralı olabilmek için dedesi Astyages'e karşı üstün gelmiş onun krallığını yıkıp kendi krallığını ilan etmiştir (Gezgin 2007:5).

Mezopotamya'da asmanın adı "hayat ağacı" anlamına gelen "Gestin" olarak bilinmekteydi. Dünyanın yedi harikasından biri olan Babil'in Asma Bahçeleri, Fırat kıyısında yer almaktaydı. Yeni Babil kralı Nabukadnezar tarafından inşa ettirilen yedi katlı bu bahçe kemerler üzerinde durmaktaydı (Doğer 2004).

Tarihte pek çok uygarlık bağ, bahçe kurmayı zenginlik ve gurur kaynağı olarak görmüş, krallar ve imparatorlar itibarlarını artırmak amacıyla kendi adlarına ya da bir tanrıya atfen bağ-bahçe yaratmayı önemsemişlerdir. Bağ ve bahçeleriyle bilinen uygarlıklardan birisi de Urartu'lardır. İşpiuni'den (MÖ 830-820) II.Rusa'ya (MÖ 675-650) değin Urartu krallarının Van gölü havzasında bağ ve meyve bahçeleri kurdurttuklarını günümüze kadar dayanmış yazıtlar aracılığıyla bilmekteyiz. Hatta kentler kurulurken bağ ve bahçelerin de bundan ayrı düşünülmemesi benimsenmiştir. Urartuların tanrılar adına bağlar kurdukları ya da kendilerine ait bağlarda tanrı Haldi adına kurban keserek. törenler düzenledikleri bilinmektedir. Urartu panteonunun baştanrısı Haldi, savaşçı bir asker tanrıdır (Çilingiroğlu 1994:46). Bundan dolayı Urartularda bahçelerin dinsel bir anlam taşıdığı düşünülebilir. İşpuini ve oğlu Minua [Menua] tanrı Haldi'ye atfen bir üzüm bağı yaptırdığını ünlü Meherkapı yazıtında yazdırmışlardır. Bu üzüm bağı, Meherkapı kaya anıtı yanında Zim Zim dağının güney eteklerinde olmalıdır (Sevin 2000:396, 397, 402). Van kalesinin hazine kapısında Urartu kralı Argişti'nin oğlu Sarduri tarafından yazdırılan yazıtta Tanrı Haldi için yapılan sunuların listesinde tanrıya çok miktarda (111 aqaqi) şarap sunulduğu görülmektedir (Payne 2005:93).

Asma, üzüm ve dolayısıyla da şarap söz konusu olunca ilk akla gelen mitolojik kahraman elbette ki Yunan tanrısı Dionysos olacaktır. Bu tanrıya Bakhos da denir ya da Roma'nın eski tanrısı olan Liber Pater ile bir tutulabilir. Dionysos, şarap, bağ, bereket ve ilham tanrısıdır. Onun kutsal bitkisi asmadır. Tüm tasvirlerde tanrı asma dallarıyla betimlenir. İnsanlara şarap yapımını öğreten tanrı Dionysos'tur. Dionysos, mitolojide iki kere doğan tanrı olarak bilinir. Dionysos'un doğum miti ilginçtir. Zeus ve Semele yasak bir aşk yaşıyorlardı. Zeus sevgilisine değişik kılıklarda görünüyor ondan tanrısal kudretini saklıyordu.

Çünkü Zeus'un tanrısal yıldırımlarının karşısında bir ölümlünün dayanmasına imkan yoktu. Ancak Semele Zeus'tan kendisine tüm varlığıyla ve tanrısal gücüyle görünmesi için ısrar etti. Zeus istemese de sevgilisini kırmamak adına, tanrısal gücüyle ona göründü. Semele, Zeus'un kudretine dayanamadı ve yıldırımlara çarpılarak öldü. Ancak genç kadın ölürken Zeus'un çocuğuna altı aylık hamileydi. Zeus, Semele'nin karnındaki bebeği hemen çıkartarak kendi baldırının içine dikti ve doğum günü gelinceye kadar onu burada korudu. Sonunda bebek dünyaya gelmeye hazır olunca Zeus onu baldırından doğurdu. Mucizevi bir şekilde babasının baldırından ikinci kez doğan bu bebek tanrı Dionysos'tu. Zeus yasak aşkından doğan oğlunu kıskanç tanrıça Hera'dan korumak istedi. Onu Hermes'e emanet etti. Hermes de, Dionysos'u Orkhomenos kralı Athamas ve karısı İno'ya emanet etti. Zeus'a dadılık yapan İno, Hera tanımasın diye Dionysos'a kız giysileri giydirdi. Yine de Hera bu kurmaca oyunu fark ederek İno ve Athamas'ın akıllarının kaçmasına yol açtı. Bunun üzerine Zeus, Dionysos'u doğuya Asya veya Afrika dolaylarına yolladı. Burada Dionysos'a Nymphalar sütannelik yaptılar. Dionysos ergenlik çağına gelince üzümü ve ondan şarap yapmayı keşfetti (Grimal 1997; Christou P. Paspastamis K. 1988).

Dionysos şerefine düzenlenen törende şarap sunan bir rahibe, M.Ö. 4. yüzyıl Yunan amphorasından ayrıntı (Christu, P. Papastamis, K. 1988)

Yunan mitolojisinde Kalydon kralı Oineus'un ismi Grekçe şarap kelimesiyle yakınlık göstermektedir. Kral Oineus ile ilgili pek çok şarap miti bulunmaktadır. Şarap tanrısı Dionysos, Oineus'un karısı Althaia'ya aşık olmuştu. Tanrının karısına duyduğu hisleri fark eden Oineus, Althaia'yı Dionysos'a ödünç verdi. Kral Oineus'un bu cömertliği Dionysos tarafından takdirle karşılandı ve Dionysos krala üzüm yetiştirmesi için Yunanistan'da dikilmiş ilk asma fidanını armağan etti (Grimal 1997).

Kral Oineus'un babasının adı "bitki" anlamına gelen Phytios'dur. Aitolia kralı Oretheus'un köpeği doğum yapmış ve bir odun doğurmuştu. Oretheus bu mucizenin bir anlamı olduğunu düşünerek odun parçasını toprağa gömdü. Bir süre sonra gömdüğü yerden harika üzümler veren bir asma kütüğü çıktı. Bunun üzerine Oretheus doğan oğlunun ismini Phytios koydu. Tesadüf budur ki Phytios'un oğlu olan Oineus da şaraba ismini veren kral oldu (Grimal 1997).

Oineus'la ilgili bir söylenceye göre, bir gün Staphylos adındaki çoban sürüden bir keçinin kaybolduğunu ve bir süre sonra şaşırtıcı bir neşeyle geri döndüğünü fark etti. Bir dahaki sefere Staphylos keçinin peşinden gitti ve onun bir bitkinin meyvelerinden yediğini ve sonra da neşelenip oradan oraya koştuğunu izledi. Bu gördüklerini hemen kral Oineus'a anlattı. Kral ona keçinin yediği meyvelerin suyunu sıkmasını emretti. Bu meyvelerin suyundan yapılan içkiye kral kendi ismini çağrıştıran 'Oinos' yani şarap adını verdi. Şarap için kullanılan meyve demetine ise 'Staphylos' yani salkım adı verildi. Bir mitte Staphylos'un adı şaraba su katmayı keşfeden kişi olarak da geçer (Grimal 1997).

Dionysos ayininden bir rahibe. Kırmızı figürlü kraterden bir ayrıntı (Christou, P. Papastamatis, K.1988)

Başka bir mitte ise tanrı Dionysos Atinalı İkarios'un evine konuk olmuştu. Bu sırada Dionysos, İkarios'un kızı Erigone'yle bir aşk yaşadı ve bunun sonucunda Erigone Staphylos'u dünyaya getirdi. Dionysos, İkarios'a sevdiklerine sunması için bir tulum şarap armağan etti. İkarios tanrıdan aldığı bu değerli hediyeyi çobanlarla paylaştı. Ancak şaraptan içen çobanlar sarhoş oldular ve sarhoşluklarından korkarak İkarios'un kendilerini zehirlediğini düşündüler. Çobanlar birlik olup İkarios'u oracıkta öldürüp kaçtılar. İkarios'un ortalıkta kalan cesedinin yerini köpeği Maira, Erigone'ye havlamalarıyla yoldaşlık ederek gösterdi. Babasının kanlar içindeki cesedini gören Erigone, İkarios'un cesedi yanındaki ağaca kendini astı. Dionysos aşık olduğu kadının ve babasının başına gelenleri duyunca çılgına döndü ve Atina'ya bir lanet gönderdi. Bu lanetle Atina'da genç kızlar delirerek kendilerini ağaçlara asıyorlardı. Çaresiz kalan Atinalılar Delphoi kahinine başvurdular. Kahin onlara İkarios ve Erigone'nin

Guido Reni
İçki içen Dionysos
(Magalhães R.C. 2007,s.465)

ölümlerine yol açan katillerin cezasız kalması nedeniyle Dionysos'un bu belayı gönderdiğini söyledi. Bunun üzerine katil çobanlar bulunarak öldürüldü ve masum Erigone ile İkarios anısına bayram ilan edildi. Geleneksel olarak kutlanan bu bayramda Erigone ve İkarios anılıyor, genç kızlar ağaçlara asılıyordu. Söylenceye göre kendini asan masum Erigone, başak burcuna dönüştürülmüştü (Grimal 1997).

Ampelos, bir Satyros (yarı hayvan yarı insan olan Dionysos kültünün hizmetkarları) ile bir Nymphanın (peri) oğluydu. Bu delikanlı, tanrı Dionysos tarafından çok sevilip beğeniliyordu. Ampelos ismi 'bağ kütüğü' anlamına geliyordu. Dionysos, Ampelos'a küçük kara bir ağacın dallarına dolanmış bol salkımlı bir asma hediye etti. Ampelos karaağaca dolanmış asmadan salkımları toplamak istedi ve ağaca çıktı ancak dengesini kaybederek düştü ve öldü. Dionysos bu gencin ölümüne çok üzüldü ve onu yıldız burcuna dönüştürdü (Grimal 1997).

Staphylos'un (Salkım) kızı olan Roio (Nar) Apollon'la aşk yaşadı ve tanrının çocuğuna hamile kaldı. Ancak Roio'nun babası Staphylos

Ressam Exekias tarafından yapılmış siyah figürlü içki kabı, Dionysos'un üzüm salkımlarıyla süslü gemisi. (Johns,C.1989)

kızının Apollon'dan hamile kaldığına inanmayıp onun sıradan bir ölümlüyle yasak bir ilişki yaşadığına inanıyordu. Bu yüzden kızını bir sandığa kapatarak denize bıraktı. Sonunda Apolllon'un yardımlarıyla kurtulan Roio tanrı tarafından Delos adasına götürüldü. Apollon doğan oğlu Anios'a kehanet yeteneği bahşetti ve ona adanın yönetimini verdi. Anios bir süre sonra Dorippe ile evlendi ve üç kızı oldu. Bu kızlara 'Bağcılar' deniyordu. Kızlardan birine Oino (şarap) adı verildi (Grimal 1997).

Kuşların uçuşunu yorumlayan, geçmişi ve geleceği görebilen çok ünlü bir kahin olan Kalkhas'a bu üstün yetenekleri Apollon tarafından verilmişti. Söylenceye göre Kalkhas kutsal Apollon koruluğuna bir asma dikmişti. Ancak rakip bir kahin Kalkhas'a bu asmanın üzümünden yapılacak şarabı Kalkhas'ın asla içemeyeceğini iddia etti. Kalkhas kahinin bu sözlerine gülüp geçti. Günler sonra asma üzüm verdi ve üzümlerden şarap yapıldı. Kalkhas şarabın tadımı için özel bir davet düzenledi ve çevrede oturanlarla birlikte rakibi olan kahini de davet etti. Kalkhas keyif içinde şarabı kupasına doldurdu ve tam içmek için ağzına götürecekken kahin kendisine yine şarabın tadına bakamayacağını söyledi. Kahinin bu sözleri Kalkhas'ın çok komiğine gitti ve kahkahalarla gülmeye başladı. O kadar çok güldü ki sonunda katıldı ve öldü. Üstelik elinde tuttuğu kupadaki şaraptan bir yudum dahi içememişti (Grimal 1997).

Orkhomenos'ta kral Minyas'ın üç kızı vardı. Bu kız kardeşlere Minyadlar denmekteydi. Dionysos'un bayramında Orkhomenos'ta yaşayan tüm kadınlar dağlara çıkar, ormanlarda şarkı söyleyip, dans ederek kendilerinden geçerlerdi. Ancak bu üç kız kardeş Dionysos bayramlarına katılmıyorlardı. Evde oturup yün eğiriyor, nakış işliyorlardı. Dionysos tüm kadınlar kültüne katılırken Minyadların katılmayışını küstahça buldu. Tanrı Minyadlara ceza olarak büyük bir lanet gönderdi. Minyadlar kendilerini eve kapatmış yün eğirip nakış işlerlerken birden oturdukları iskemleleri üzüm asmaları sarmaya, evin tavanından süt ve şarap akmaya başladı. Minyadlar lanetin etkisiyle bir tür deliliğe kapıldılar. Onlar artık kendilerinden geçmişlerdi ve bu haldeyken yeğenleri küçük Hippasos'u bir geyik gibi görerek onu parçaladılar. Minyad-

Soloi Sikkesi M.Ö. 385-350
(Doğer E.2004)

lar iyice sarhoş olarak evden çıktılar ve dağlarda bayram kutlayan kadınlara katıldılar. Bir rivayete göre bu deliliklerinin sonunda tanrı bu üç kız kardeşi yarasaya dönüştürdü (Gezgin, D. 2007).

Zeus, Ganymedes adındaki genç delikanlıyı çok beğenmişti. Tanrı delikanlıya öylesine hayran kaldı ki onu Olympos'ta yanında görmek istiyordu. Bu istekle Zeus Ganymedes'i kaçırarak Olympos'a getirdi. Ganymedes burada Zeus'a sakilik yapıyor, kupasına nektar koyarak hizmet ediyordu. Zeus, Ganymedes'i kaçırınca babasına bir armağan vererek gönlünü aldı. Bu armağan tabii ki Zeus gibi yüce bir tanrının şanına yakışır cinstendi; altından bir üzüm fidanıydı (Grimal 1997).

İtalya'da bağlar tanrı Jüpiter tarafından korunmaktaydı. Bağların iyi ürün vermesi adına yılda iki kez Jüpiter için bayram (Vinalia) düzenlenirdi. İlk bayram asma çiçek açtığı dönemde düzenlenirdi. İkincisinde ise yılın ilk ürünü tadılır ve teşekkür amacıyla tanrı Jüpiter'e sunulurdu. Bu bayramda düzenlenen törenlerde rahip baş tanrıya dişi bir koyun kurban eder ve ardından bir salkımın suyu sıkılarak tanrıya sunulurdu. Tüm bağcılar tanrıya dua ederek iyi ürün temennilerinde bulunurlardı. Bağ bozumunda bol bol şarap içilir, sabahlara kadar süren müzik ve dans eşliğinde eğlenceler düzenlenirdi (Doğer 2004).

İslam'da Mutezile mezhebinin kollarından biri olan Hamarriye

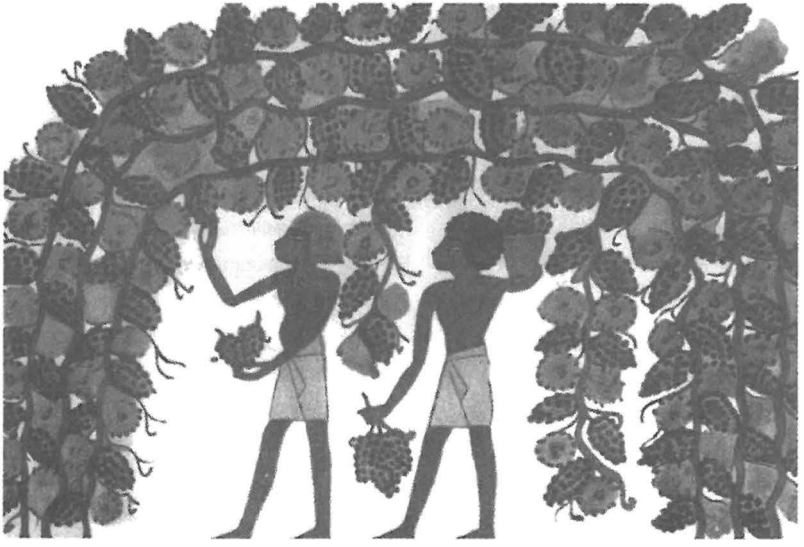

Mısır'da bağ bozumu M.Ö. 1390. Nakth'ın mezarından bir duvar resmi. (Doğer E.2004)

inancına göre Tanrı hep iyi olanı yaratmıştır. Kötüyü ise insan yaratmıştır. Tüm iyi hayvanları Tanrı yaratmıştır ancak insan bir et parçasını dışarıda unutup kokutmuş ve kurtçukları yaratmıştır. İnsanın yarattığı kötü şeylerden birisi de şaraptır. Üzümü Tanrı, şarabı ise insan yani şarapçı yaratmıştır (Hançerlioğlu 1993).

İskenderiyeli Clement İsa için "büyük üzüm salkımı, bizim uğrumuza ezilmiş olan Logos" betimlemesini yapar (Gaster 2000).

İsa öleceğini anladığında on iki havarisini toplar ve onlarla "Son Akşam Yemeği" yer. Bu çok özel bir yemektir. İsa ekmeği ve şarabı kutsadıktan sonra bunları havarileri arasında bölüştürür (trans-substansiyalizm). Sonra onlara ekmeğin kendi bedeni ve şarabın da kanı olduğunu söyler. İsa havarilerine tanrının hükümdarlığında tazesini tadıncaya dek bir daha "bu bağın ürünü"nden içmeyeceğini söyler. O günden sonra İsa tutuklanıp çarmıha gerildi. Askerler Golgota'da İsa'ya ekşi şarap uzatarak onunla alay ettiler. Ancak İsa "o bağın ürününü" asla tatmadı (Markos 14: 22-26, Markos15: 33-41).

Lut peygamberin kavmi cinsel sapkınlığa kapılmıştı ve toplum içinde her türlü ahlaksızlık yapılıyordu. Bunun üzerine tanrı Lut'a bir haber gönderdi ve ona ülkesi Sodom'u yerle bir edeceğini, soyundan olanları toplayıp kaçmasını emretti. Böylece Lut iki kızını da alarak orayı terk etti ve ıssız bir dağa çıktı. Lut'un kızları bu ıssız dağda evlenip soylarını devam ettirebilecekleri, babaları haricinde hiç erkek olmadığından yakındılar. Bunun üzerine kızlar yaşlı babalarına bir gece şarap içirdiler. Büyük kızı, sarhoş olup sızan Lut'un koynuna girdi. Ertesi gün Lut olan biteni farkında değildi. Şarabın etkisiyle hiçbir şey hatırlamıyordu. Kızları o gece de Lut'a şarap içirdiler. Lut sızınca bu kez de küçük kızı onunla yattı. Lut ne yattığını ne de kalktığını biliyordu. Sonunda iki kız da hamile kaldı. Büyük kız Moab adında bir oğlan doğurdu; bu çocuk Moablıların atasıdır. Küçük kız ise Ben-ammi adında bir oğlan doğurdu. Bu çocuk ise Ammon'ların atasıdır (Tekvin 19).

Asma dalı, erkeklik organı ile benzeştirilir. Arapça 'zubr' ve İbranice 'zemorah' asma dalı anlamına gelirken yan anlamında penisi işaret etmektedir (Gaster 2000).

Mezmurlar'da Allah'ın sağ eliyle diktiği asma dalından söz edilmektedir. *" Mısırdan bir asma çubuğu getirdin; Milletleri kovdun ve onu diktin. Onun önünü hazırladın, Ve derin kök saldı, ve memleketi doldurdu. Dağlar onun gölgesiyle, Allahın erz ağaçları onun dalları ile örtüldü. Dallarını denize kadar, Ve filizlerini ırmağa kadar saldı. Onun duvarlarını niçin yıktın, Şöyle ki, yoldan geçenlerin hepsi onu koparıyor? Orman domuzu onu bozuyor, Ve yaban canavarları ondan yiyorlar.*

Ey orduların Allahı, yalvarıyoruz, dön; Göklerden bak da gör, ve bu asmayı, Sağ elinin diktiği çubuğu, Ve kendin için kuvvetlendirdiğin filizi yokla." (Mezmur 80:8-15). Hezekiel'de Tanrı, kanatları büyük ve renkli tüylere sahip, yeleleri uzun bir kartalı Lübnan'a erz ağacının tepesini almaya gönderir. Kartal erz ağacının tepesindeki körpe filizleri koparıp ticaret diyarına götürür. Sonra da ticaret diyarının tohumunu alarak semereli toprağa, su alan bir yere söğüt ağacı gibi diker. Bu dikilenler yerde yayılan bodur asma olur ve dallarını uzun yeleli başka bir kartala doğru sürer. Bu asma daha iyi gelişsin ve meyve versin diye bol sular akan çok daha iyi bir toprağa dikilir. Tanrı bu asma filizlerinden yüksek bir dağın tepesine erz ağacı olması için diker. Sonuçta çok büyük bir erz ağacı meydana gelir ve tüm kanatlı kuşlar onun dallarının gölgesinde barınırlar. Hezekiel 17:24'te Tanrı "*Ve bütün kır ağaçları bilecekler ki, ben, Rab, yüksek ağacı ben alçalttım, alçak ağacı yükselttim, yeşil ağacı kuruttum ve kuru ağacı yeşerttim; ben, Rab, ben söyledim ve ben yaptım*" diyerek asmanın yaratılışını tamamlıyor (Hezkiel 17:2-24; Ergun 2004: 112).

İran mitolojisinde ilk insan ve ilk hükümdar Keyûmers, ölümün geldiğini hissettiğinde sol yanı

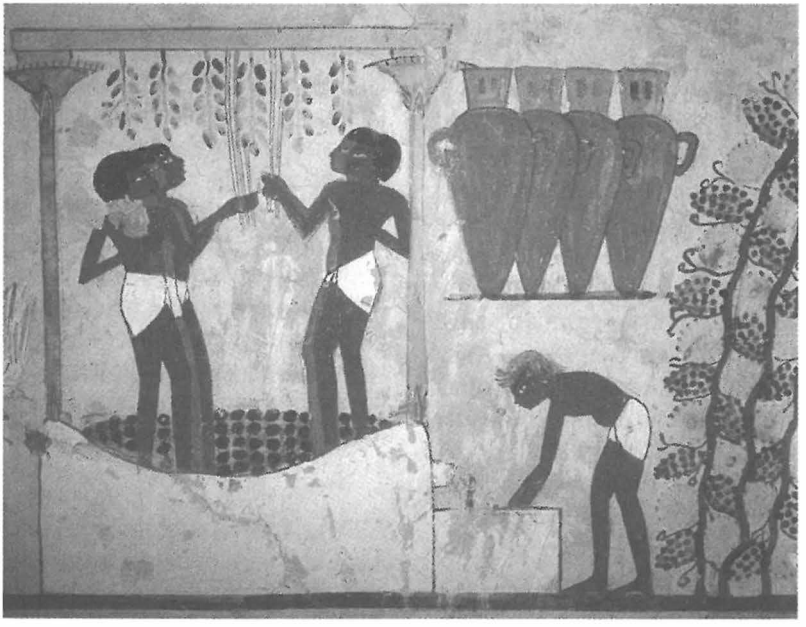

Üzüm ezme (Gahlin L. 2008)

üzerine yıkılmış ve o yıkılırken spermleri yere dökülmüştür. Zamanla güneş spermleri kurutmuş ve temizlemiş, burada kırk yıl sonra ilk karı-koca Meşy ve Meşyâne bir rîvâs (rîbâs) otu olarak çıkmışlardır (bkz. Adamotu). İlk başta birbirlerine yapışık olan bu çift zaman içinde insan görünümünde bedenlenmişlerdir. Ahura Mazda bu çifti kötülüklerden uzak oldukları için övmüştür. Dünyaya inen Meşy ve Meşyâne dünya üzerinde her türlü sıkıntıdan uzak, mutlu bir hayat sürmekteyken, açlık ve susuzluk nedir bilmezlermiş. Ancak kötülüğün temsilcisi Ehrimen, yaşlı bir adam görünümünde karşılarına çıkmış ve onları etraftaki ağaçların meyvelerinden yemeye davet etmiş. Ehrimen kendi hazırladığı bir şarabı Meşy ve Meşyâne'ye uzatmış. Çift bu şarabı içince içleri sıkıntıyla dolmuş ve bela başlarından hiç eksik olmamış. İçlerinde heves ve arzu ateşi uyanmış, bundan dokuz ay sonra iki çocuk dünyaya getirmişler. Ne var ki Meşy ve Meşyâne çocuklarına karşı garip hisler duymaya başlamışlar ve onları yemişler. Bu olanlara canı sıkılan Ahura Mazda insan etinin lezzetli olmasını sağlayacak özelliklerini gidermiş. Böylece Meşy ve Meşyâne daha sonra dünyaya getirdikleri yedi çift, erkekli dişili çocuğa benzer bir iştah duymamış ve insanoğlu çoğalmaya başlamıştır. Meşy ve Meşyâne ise yüz yaşına geldiklerinde ölmüşlerdir (Yıldırım 2008: 513).

Bir söylenceye göre Kabil'in Tomal adındaki eğlence düşkünü oğlu şarap yapmayı şeytandan öğrenmiş ve yaptığı şarabı kardeşlerine de içirmişti. Râhetu's-sudûr'da ise şarabı ilk bulan kişinin Keykubâd olduğu söylenir. Muracû'z-zeheb'de de bu keyif veren içkinin ilk kez Ezûr ve Helhâs adındaki kardeşler tarafından bulunduğu anlatılır (Yıldırım 2008:515).

Ünlü Fars şairi Rûdekî-yi Semerkandî *"Şarap insanın şerefini ortaya çıkarır"* sözüyle şarap içmeyi övmüştür. Buna karşın şarap içmenin kötü olduğunu düşünenler de vardır ve bu görüşe katılanlar *"bilgin sarhoş olmaz, akıllı şarap içemez"* demişlerdir. Tasavvufta ise mey ve bâde *"ilahi aşk, Allah'ın yardımı, ansızın düşülen aşk, muhabbet ve hakikat"* anlamında kullanılan terimsel sözcüklerdir. Sufi inanışlarında şarabın gönül pasını sileceği ve bu sayede ilahi hakikate daha rahat ulaşılabileceğinden söz edilir. Şarap içilen meyhane ise "bütün sırların tecelli ettiği mekân" olarak betimlenir. Halk geleneğinde sabah içilen şaraba '*sabûh*', gece içilen şaraba ise 'ğabûk' denmektedir ve şarabın gece içilmesi özellikle tercih edilir (Yıldırım 2008: 516).

AYVA. Yunan mitolojisinde genç Akontios'un kurnazlığı sayesinde elde ettiği aşk efsane olmuştu. Akontios yaşadığı Keops adasın-

dan Delos'taki şenliklere katılmak üzere ayrıldı. Delos'ta tanrılara ibadet için toplanmış bir kalabalık vardı. Akontios bu kalabalık arasında çok güzel bir kız gördü. Kız dadısıyla birlikte dolaşıyordu. Akontios bu güzeller güzeli kızın etkisi altında kaldı ve onu takip etmeye başladı. Bu genç kız oldukça iyi bir aileden gelen Kydippe'ydi. Kydippe, dadısı ile Artemis tapınağındaki kurban törenlerini izlemek üzere bir köşeye oturdu. Bu sırada Akontios'un aklına bir kurnazlık geldi. Cebinde taşıdığı bir ayvayı çıkararak bıçağıyla üzerine "Akontios'la evleneceğime Artemis tapınağı üzerine yemin ederim" yazdı ve ayvayı Kydippe'ye doğru fırlattı. Genç kızın dadısı ayvayı aldı ve Kydippe'ye verdi. Kydippe ayvayı aldı ve bir anlık boşlukla üzerinde yazanları yüksek sesle okudu. Böylece farkında olmaksızın Artemis tapınağında, tanrıçanın önünde bir bağlılık yemini vermiş oldu. Bu olayın ardından Akontios ülkesine döndü. Burada sürekli Kydippe'yi düşünüyor ve onunla evleneceğine emin olarak hayaller kuruyordu. Kydippe ise babası tarafından uygun bulunan bir kişiyle evlendirilecekti. Ancak bu evlilik öncesi planlanan nişan merasimi bir türlü gerçekleştirilemiyordu. Çünkü ne zaman nişan hazırlıkları başlasa Kydippe aniden rahatsızlanıyor ve sonra yine aniden iyileşiveriyordu. Onun bu hastalığı uzaklara Akontios'a kadar ulaştı. Bu haberi alan çılgın aşık derhal soluğu Kydippe'nin yanında, Atina'da aldı. Onunla her dakika ilgileniyor, üzerine titriyordu. Bu aşk çok geçmeden tüm ülkede dillere destan oldu. Bu arada Kydippe'nin babası kızının gizemli hastalanmalarına bir çare bulmak amacıyla Delos'a gitti. Burada tanrılara danıştı. Oradaki kahinlerden kızının yeminine karşı gelerek bir başkasıyla nişanlanmasının tanrıça Artemis'i öfkelendirdiğini öğrendi. Tanrıça Kydippe'yi bu sebeple hastalandırıyor böylece başkasıyla evlenerek yemini bozmasını önlüyordu. Kydippe'nin babası olayın aslını öğrendi ve Atina'ya döndü. Artık kızını bir başkasıyla evlendiremeyeceğini anlamıştı. Bunun üzerine Akontios hakkında bir araştırma yaptırdı, gördü ki bu genç hiç de fena bir damat adayı gibi gözükmüyordu. Böylece baba ikna oldu ve genç aşıklar muradlarına erdiler (Grimal 1997).

b

BADEM AĞACI. Yılın ilk uyanan çiçekler Badem ağacınınkiler olduğu için bu ağaç uyanıklığı temsil eder. Perslerin cennet ağacı olan badem, bekaretin de sembolüdür ve Çin kültüründe dişi güzelliğini ve esnekliğini simgeler (Wilkinson K. 2010:95).

Tanrıların en büyüğü olan Zeus bir gün bir düş gördü ve bu düşün etkisiyle fışkıran dölü toprağı suladı ve buradan hermafrodit (çift cinsiyetli) Agdistis doğdu. Tanrılar onu alarak hadım ettiler. Agdistis'in kesilen erkeklik organının düştüğü yerden badem ağacı çıktı. Irmak tanrısı Saggarios'un kızı bir gezinti sırasında bu ağaçtaki bademlerin güzelliğine dayanamayıp bir badem kopardı ve bu bademi daha sonra yemek üzere göğsüne koydu. Bu badem kızı hamile bıraktı ve Attis doğdu. Ancak doğar doğmaz terk edildi. Onu bebekken bulan bir teke sütüyle besleyerek büyüttü. Attis büyüdüğünde çok yakışıklı bir delikanlı oldu. Agdistis onu gördü ve yakışıklılığına çarpıldı. Ancak Attis'e anne babalık yapan çift bunu bir tehlike olarak gördü ve Attis'i Agdistis'ten kaçırdılar. Onu Pessinous'a götürdüler ve kralın kızıyla evlendirmek istediler. Ancak tam düğün merasimi sırasında Agdistis ortaya çıktı. Attis onu görürünce büyüsüne kapıldı ve çıldırarak erkeklik organını kesti. Açılan yara onun ölümüne sebep oldu. Agdistis bu ölüme çok üzüldü ve Attis'in kusursuz bedeninin hiç bozulmamasını sağladı. Söylenceye göre Attis'in ölümüne dayanamayan Pessinous kralının kızı da intihar etti. Kızın mezarından bir badem ağacı çıktı (Bu efsanenin diğer versiyonları için bakınız nar ağacı, çam ağacı ve menekşe maddeleri, Grimal 1997).

Troya'dan dönen bir gemi şiddetli fırtınanın etkisiyle Trakya kıyılarına vurdu. Gemiden kıyıya çıkan prens Demephon, kral Phyleus tarafından büyük bir misafirperverlikle karşılandı. Demephon bu ülkede konuk olduğu sırada ülkenin kralının kızı Phyllis, prense aşık oldu. Demephon da genç kızın aşkına kayıtsız kalmayarak sonsuza dek birlikte olma sözü verdi. Ancak prens sevgilisinden bir müddet

izin istedi ve ülkesine dönerek yarım kalan işlerini tamamlayacağını ardından da bir daha ayrılmamak üzere Phyllis'in yanına geleceğini söyledi. Phyllis sevgilisinin sözüne güvenerek ona müsaade etti. Ayrıca genç kız yakışıklı prense yanında götürmesi için bir sandık verdi. Phyllis, sandığın içinde Reia kültüne ait kutsal eşyalar olduğunu söyledi ve Demephon'dan sandığı bir tek koşulda, geri dönme ihtimali kalmadığı zaman açmasını istedi. Demephon sandığı yanına alarak sevgilisiyle vedalaştı ve ülkesine doğru yol aldı. Phyllis geçen günlerde sevgilisine kavuşacağı ve evlenecekleri günleri dört gözle bekliyordu. Kararlaştırdıkları günde Phyllis, Demephon'un gemisini görebilmek amacıyla limana kadar yürüdü. Ancak görünürde hiçbir gemi yoktu. Phyllis, bekleyişi esnasında liman yolunu tam dokuz kez gidip gelmişti. Onun bu yolculuğu anısına bu yola "dokuz yollar" adı verilmiştir. Sonunda Phyllis, geçen uzun süre sonunda Demehon'un geri dönmeyeceğini anladı ve üzüntüsünden kendisini astı. Efsaneye göre genç kız meyve vermeyen ve yeşermeyen bir badem ağacına dönüştü. Phyllis kendini astığı sırada çok uzaklarda bulunan Demephon, Girit'e yerleşmiş ve burada evlenerek çocuk sahibi olmuştu. O gün Phyllis'in kendisine verdiği sandığı hatırlayarak artık onu açabileceğini düşündü. Demephon sandığı açar açmaz içinden bir hayalet çıktı. Demephon'un atı hayaletten ürkünce ani bir hareketle irkildi ve Demephon atın hareketlerinden dengesini yitirince kılıcının üzerine düşerek öldü. Mitin bir başka versiyonunda ise Demephon, Phyllis'in intihar ederek bir ağaca dönüştüğünü öğrendi ve büyük bir suçluluk hissetti. Hemen yola çıkarak Phyllis'in ülkesine geldi. Phyllis'in dönüştüğü kuru badem ağacını görünce pişmanlık içinde gövdesine sarılarak ağlamaya başladı, onun gözyaşları ve sarılması sonucunda badem ağacı yeşerdi ve çiçeklendi. Söylenceye göre badem ağaçları Phyllis'in öldüğü mevsimde yapraklarını dökerdi (Grimal 1997).

Hıristiyan sanatında, İsa, Meryem ve azizler 'Mandorla' (badem) biçimindeki oval bir çerçeve içerisinde tasvir edilmişlerdir. Badem aynı zamanda İsa'nın simgelerinden birisidir. Badem doğurganlığı, gebeliği temsil etmektedir. İsa'nın bademle sembolize edilişi de onun tanrısallığının Bakire Meryem'in içinde gizli oluşundan doğmuş olmalıdır (Kocabıyık 2009:14).

Hz. Musa'nın asası gerçekleştirdiği mucizelerle nam salmıştır. Tevrat'ta tıpkı Musa gibi kardeşi Harun'un da badem ağacından bir asası olduğundan söz edilir. Onun asasının tılsımıyla Mısır'ı kurbağalar ve tatarcıklar istila etmiştir. Harun'un asası şehadet sandığının önüne konduğunda Tanrı tarafından seçilişine bir işaret olarak tomurcuklanır ve olgun badem meyveleri verir (Yıldırım 2008: 71, 450).

BAKLA. Roma'da ölülerin hayaletlerine 'Lemurler' adı verilirdi. Lemurlere saygı göstermek ve yıl boyunca onları çevreden uzak tutmak amacıyla her yıl 9, 11 ve 13 Mayıs gecesi Lemuria bayramı kutlanırdı. Bu bayramda Lemurlere dua edilirdi. Evin babası ellerini memba suyunda yıkadıktan sonra çıplak ayakla yürümeye başlar ve yol boyunca hiç arkasına bakmadan bakla tanelerini yola bırakırdı. Bunu yaparken dokuz kez "bu baklalarla kendimin ve ailemin zekatını ödüyorum" diye tekrarlardı. Son olarak Lemurlardan, artık gitmelerini saygıyla dilerdi. Bu şekilde Lemurların baklaları topladıklarına ve gelecek yıla kadar onları rahatsız etmeyeceklerine inanılırdı. Ekinlerin tanrıçası olan Demeter bakla yetiştiriciliğinin öğreticisi olarak görülür (Grimal 1997).

BALDIRAN OTU. Çok eski çağlardan beri tanınan bir bitki olan baldıran otunun meyveleri Eski Yunan döneminde ağrı kesici olarak tıp alanında kullanılıyordu. Ancak bu bitki daha çok zehir özelliğiyle bilinir ve bu sebeple dahili kullanımı sakıncalı bulunmuştur (Baytop 1999). Anadolu'da da yetişen bu bitkinin zehir etkisi sebebiyle "baldıran zehri içmek" deyimi dile yerleşmiştir. MÖ. dördüncü yüzyılın başında "bildiğim bir şey var o da bir şey bilmediğim" sözlerinin sahibi ünlü Yunan filozofu Sokrates'in ölüm sebebi olarak baldıran zehri gösterilmektedir. Düşüncelerinden dolayı Atina meclisi tarafından yargılanan Sokrates'in baldıran zehiri içerek ölmesi kararı verilmiştir. Ancak Delos'tan gelecek kutsal gemi Atina limanına varmadan bir kişinin idam edilmesi mümkün değildir. Bu sürede hapiste tutulan Sokrates'i arkadaşları kaçırmak istemişler ancak Sokrates buna karşı gelerek ölümü beklemeye koyulmuştur. Zamanı geldiğindeyse baldıran zehri içerek MÖ 399 yılında hayata veda etmiştir.

BALİS OTU. Lydialı bir kadın kahraman olan Moria, kardeşi Tylos'la Hermes kıyılarında dolaşırken kardeşi yanlışlıkla bir yılana dokundu ve yılanın yüzüne saldırması sonucu öldü. Büyük bir dehşete kapılan Moria panik içinde Yer'in oğullarından olan Damesen adındaki devi yardıma çağırdı. Damasen gücü sayesinde yakındaki bir ağacı kökünden söktü ve Tylos'u öldüren yılanı bununla ezdi. Ancak bu esnada Moria bir şey fark etti. Ölen yılanın dişisi hızla ormana girerek buradan ağzında bir otla geri döndü. Adı balis olan otu ezilen yılanın burnuna sürttü ve yılan o anda dirildi. İki yılan hızla oradan uzaklaştılar. Bu gördüğüne inanamayan Moria hemen etrafına bakınarak bulduğu ilk balis otunu kopardı ve kardeşinin cansız vücuduna sürttü. Tylos da tıpkı yılan gibi dirilerek yaşama geri döndü (Grimal 1997).

BAMBU. Asya kültürlerinde büyük önem taşıyan bambunun dört mevsim yeşil ve son derece dayanıklı olması özellikle Çin kültüründe uzun yaşam sembolü olarak kabul edilmesine yol açmıştır. Hint Okyanusundaki Andaman adalarının yaratılış mitolojisinde ilk insan bir bambu sapının içerisinde dünyaya gelmiştir. Filipin adalarında ise geleneksel olarak bambuyla çevrili olan tarlaların bereketli olacağına inanılır (mythencyclopedia 2007).

BİBERİYE. Biberiye bitkisinin zihni açtığı ve hafızayı güçlendirdiği eski çağlardan itibaren bilinmekteydi. Antik Yunan'da öğrencilerin biberiye yapraklarından yaptıkları taçları başlarına takarak veya bu bitkiden ördükleri halkaları boyunlarında taşıyarak zihinlerini diri tuttukları yazarlar tarafından aktarılmaktadır. Eski Yunan ve Roma'da çok sevilen bu bitki sadakatin simgesi olarak benimsenmiştir. Antikçağ'da düğün ve törenlerde sembolik olarak kullanılmıştır. Shakespeare'in ünlü eseri Hamlet'te, Ophelia Hamlet'e bir biberiye dalı uzatarak "işte biberiye, unutulmamak için" demektedir. Biberiye Latince *rosmarinus* 'denizin çiğ damlası' anlamına gelir. Bugün bile uğur getirdiğine ve koruduğuna inanılan biberiyenin evlerin çevresine dikilmesi pek çok kültürde yaygındır. Hatta yakışıklı prensin, Uyuyan Güzeli biberiye dalı sayesinde uyandırdığı rivayet edilir (Somer 2003).

John Everett Millais, Ophelia, 1851- 1852.
Londra, Tate Galerisi (Eco U., 2006)

BÖĞÜRTLEN. Yunan mitolojisinde gün içerisinde üç renge dönüşen bir inek vardır. Gün başında beyaz olan bu inek daha sonra kırmızıya en sonunda da siyaha dönüşüyordu. Hiç kimse bu ineğin rengini doğru bilemiyordu. Girit kralı Minos'un sevimli ve yaramaz oğlu bir gün fare kovalarken bal dolu bir küpün içerisine düşünce boğularak öldü. Kral Minos kahrını gizlemeden ağıtlar yakıyor, oğlunun ölümünü kabullenemiyordu. Kral oğlunu tekrar diriltecek bir kişi arıyordu. Kahinler renk değiştiren ineğin rengini doğru bilen bir kişinin çocuğu diriltebileceğini söylediler. Yani ineğin rengini bilmek ne kadar imkansızsa çocuğun diriltilmesi de o kadar imkansızdı. Ancak kral yine de tüm kahinlere haber saldı. Hatta uzak ülkelere bile elçi gönderdi. Böylece zekasına güvenen pek çok insan Girit'e gelerek kralın sınavına katılmak üzere toplandılar. Ancak hiç kimse karşılarına çıkarılan ve renkten renge giren esrarengiz ineğin rengini doğru bilemedi. Beyaz diyecek olsalar inek kırmızı oluyor, kırmızı deseler az sonra siyaha dönüşüyordu. İşte bu değişken renkli ineğin doğru rengini sadece bir kişi, kahin Koiranos'un oğlu Polyeidos verdi. Polyeidos ince zekasını kullanarak ineğin böğürtlen renginde olduğunu söyledi. Çünkü böğürtlen de başlangıçta beyazken bir süre sonra kırmızı, iyice olgunlaştığındaysa siyah rengini alırdı. Böylece Polyeidos küçük Glaukos'un cesediyle bir odaya kapatıldı. Fakat Polyeidos bir ölüyü nasıl diriltebileceğini bilmiyordu. Neyse ki odada gördüğü bir yılan ona yol gösterdi. Polyeidos'un küçük çocuğa zarar vermesin diye öldürdüğü yılanın yanına gelen başka bir yılan ağzında tutuğu bir otla ölü yılanı diriltti. Polyeidos yılanın ağzındaki otu kaptığı gibi Glaukos'un ölü bedeninde dolaştırdı. Böylece küçük çocuk dirilerek, yaşama geri döndü. (Grimal 1997)

Finlandiya'nın ulusal destanı olan Kalevala'da, dünyanın yaratılışı ve pek çok efsanenin yanı sıra Marjatta adlı kızın hikayesi de anlatılır. Buna göre bakire bir genç kız olan Marjatta bir gün ona, kendisini yemesi için yalvaran bir böğürtleni yedikten sonra hamile kalır. Zavallı Marjatta'nın evlilik dışı doğan bebeğinin öldürülmesi istenir. Ancak gökyüzü tanrısı Ukko, Marjatta'yı ve bebeğini sahiplenir ve bu çocuğun Finlandiya'nın hükümdarı olmasını emreder. Böğürtlen Fince 'marja' olarak karşılık bulur ve Maria'ya (Meryem) benzetilir. Marjatta mitosu Finlandiya'ya Hıristiyanlığın gelişinin bir etkisi olarak değerlendirilmektedir (Wilkinson 2010: 100,103).

BUĞDAY. Eski Yunan'da buğday başağı toprağın rahmini, insan vücudunun meyvesini simgelemekteydi. Antikçağ'da rahipler tanrıya bir kurban sunmadan evvel

kurbanın kafasına buğday ya da un serperlerdi. Buğday, ekimi, büyümesi ve hasadıyla, doğumu, ölümü ve dirilişi simgeler. Ekili toprağın koruyucusu Demeter, aynı zamanda buğday tanrıçasıdır. Buğday ekilen tüm Hellen topraklarında tanrıçaya özel kült alanları tahsis edilmiştir. Demeter tasvirlerinde buğday başağıyla sembolize edilir. Tanrıça buğday başağı aracılığıyla insanlara hayatın sırlarını öğretmektedir (Grimal 1997; Kocabıyık 2009:245).

Zeus titanlarla savaşıp zafere ulaştığı günlerde bereketli bir yağmur kılığına bürünerek Rodos'lu bir nympha olarak bilinen Himalia ile diğer bir adıyla 'değirmenci kadın'la birleşmişti. Bu birleşme sonrasında Himalia tanrıdan hamile kaldı ve üç erkek çocuk doğurdu. Bu çocuklara sırasıyla buğdayın geçirdiği evrelerin ismi verildi. Buna göre çocuklardan ilki Spartios (ekici), ikincisi Kronios (olgunlaştırıcı) ve üçüncüsü de Kytos (ekmekçi) adını aldı (Grimal 1997).

Roma'da, ağaçları kesmeye yarayan balta, tahılın döküntülerini temizlemeye yarayan süpürge ve buğday tanelerini öğüten dibek tokmağı, tarımın sembolleri olarak

Triptolemos, kırmızı figürlü vazo, MÖ 5.yüzyıl (Boardman J.,1975)

görülürdü. Adını bu sembollerden alan bazı tanrılar bulunmaktaydı. Roma tanrısı Pilumnus'un adı dibek tokmağından, tanrıça İntercidona'nın adı balta darbelerinden, tanrıça Deverra'nın adı ise süpürgeden geliyordu. Bu tanrılar kötü ve vahşi Daimon Silvanus'a karşı insanları koruyorlardı. Silvanus'un yeni doğan çocuklara musallat olmasını önlemek için yeni bebek gelen evin kapısına balta darbeleri vurulur ve kapı önü süpürülürdü (Grimal 1997).

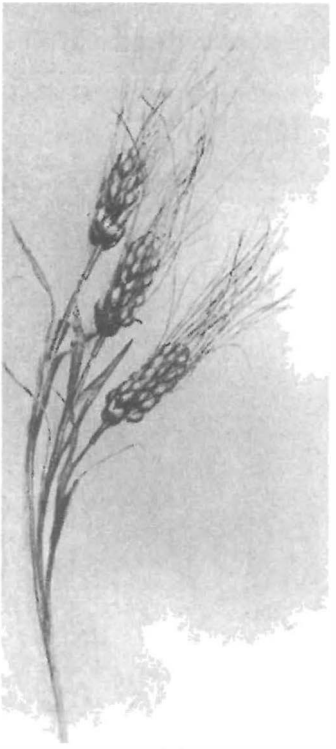

Buğday başağı şeklinde altından yapılmış küpe, MÖ 2.yy (Boardman J.,1985)

Roma'da Robigo ve dişi eşi Robigus'a atfen 25 Nisan'da bir bayram kutlanırdı. Bu çift bir çeşit '*genius*'tu. Bu geniuslar buğday tarımıyla ilişkilendirilirlerdi ve "pas" hastalığına yol açarlardı. Bu geniuslar için Roma'nın kuzeyinde kutsal bir orman tahsis edilmişti (Grimal 1997). Genius, doğadaki her şeyin kendine ait olan özü, bir nevi kodudur. Bugün bir bilim konusu olan genin adını buradan aldığı düşünülürse geniusların anlamı daha net kavranabilir.

Tanrıça Demeter, kızı Persephone'nin yeraltına kaçırıldığı günlerde tüm işlerini bırakıp yeryüzünde tebdili kıyafet geziniyordu. Tanrıçanın Eleusis'te kaldığı günlerde burada kral Keleos ve kraliçe Metaneira onun tanrıça olduğunu bilmedikleri halde, kendisini çok iyi ağırlamışlardı. Ancak tanrıça kendisine uzatılan naneli arpa suyunu içindeki yangını söndürsün diye bir dikişte içince kralın küçük oğlu Abas onunla alay edip kahkahalarla gülmüştü. Tanrıça sinirini bu çocuktan çıkardı ve kendisiyle alay ettiği için onu bir kertenkeleye dönüştürdü. Fakat Demeter bu yaptığına pişmanlık duydu. Ne de olsa kral ve kraliçe ona evlerini açmış, yardım etmişlerdi. Tanrıça suçunu kapatmak için kralın yeni doğan oğlu Demephon'u ölümsüz kılmaya karar verdi. Bunun için gece gizlice çocuğu baş aşağıya çevirerek ateşe tutu. Ancak tam o sırada kraliçe Metaneira içeri girdi ve çocuğun yandığını görüp tanrı-

çaya engel oldu. Böylece sihir yarım kaldı. Zavallı küçük Demephon öldü. Kral ve kraliçe iki çocuklarının birden ölümü üzerine yasa boğuldular. Tanrıça o zaman kral Keleos'a ölen çocuklarının yerine üç oğlan vereceğine yemin etti. Üstelik bu oğlanlardan Triptolemos'a kralın acısını unutacağı güçte yetenekler de verdi. Demeter, Triptolemos'a buğday ekimini öğretti. Tanrıça, Triptolemos'a kanatlı dragonların çektiği bir araba ve buğday tohumları verdi. Tarım kültürünü yeryüzüne yaymayı başarıyla gerçekleştiren kahraman daha sonra ölüler ülkesine yargıç olarak atandı (Graves 2004; GezginD. 2007).

Apollon'un çocuklarından olan Ainos'un bağcılar olarak isimlendirilen üç kızı vardı. Bunlar Elais (Zeytinyağı), Spermo (buğday tanesi) ve Oino (Şarap) idi. Bu kızlar Troia savaşına Yunanlılara yardım etmek amacıyla gönüllü olarak katılmışlardı. Ancak uzun süren savaş sonunda usanan Bağcılar Troia'dan kaçmışlardı. Sonunda peşlerine düşen Yunanlardan tanrı Dionysos sayesinde kurtulmuşlardı. Dionysos bağcıları birer güvercine dönüştürmüştü (Gezgin D. 2007; bu mitin ayrıntıları için bakınız asma ve nar maddeleri).

Boitoia'lı kral Athamas, ilk olarak Nephele ile evlendi ve ondan Phriksos adında bir oğlu ve Helle adında bir kızı oldu. Bu evliliğin ardından Athamas ikinci evliliğini de İno ile yaptı. İno'dan da iki oğlan çocuğu oldu. Ancak İno, Athamas'ın ilk evliliğinden olma çocuklarını kıskanıyordu ve varlıklarını istemiyordu. Bu yüzden büyük bir kurnazlık düşündü. Ülkenin kadınlarına o yıl ekilecek buğdayları kavurmalarını emretti. Erkekler ekim zamanı gelince bu buğdayları ektiler. Ancak geçen zaman içinde toprak bir tane dahi filiz vermedi. Bu kıtlık yüzünden endişelenen Athamas Delphoi kahinine danışmanın faydalı olacağını düşündü. Bu sebeple bir elçi gönderdi. Ancak İno elçiyi ayartarak ona tembihlerde bulundu. Bunun üzerine elçi İno'nun istediği gibi Athamas'a ilk evliliğinden olma çocuklarını tanrılara kurban etmezse ülkeyi büyük bir felaketin beklediğini söyledi. Çaresiz kalan Athamas tam çocuklarını kurban verecekti ki Nephele ona Hermes'in armağanı olan 'Altın Boynuzlu Koç'u gönderdi. Böylece Athamas çocuklarını kurtarmış oldu (Grimal 1997).

Çin mitolojisinde bitkilerin büyümesini sağlayan bereket tanrısı Shen Nong'tur. Shen Nong'un başlangıçta bir ölümlü olduğu, tüm varlığını doğaya ve bitkilere adadığı anlatılır. Farklı bitki türlerini rotasyon yaparak ekmeyi keşfeden Nong, şifalı bitkiler konusunda bilge bir kişidir. Ancak bir gün bitkilerle deney yaparken zehirlenmiş ve ölmüştür. Tanrılar bu bilge adamın doğaya adanmışlığı ve cesaretini ödüllendirmek için onu ölümsüzlükle ödüllendirmişlerdir. Shen Nong, Çin'de binlerce yıldır kul-

lanılan sabanın mucidi olarak da kabul edilir. Shen Nong pirinç ve buğday gibi bitkilerin nasıl ekilip biçileceğini insanlara öğreten bilge bir tanrı olarak nam salmıştır (Wilkinson 2010:211).

Kafkas mitolojinde suların koruyucu ruhu dişi olarak benimsenmiştir. Bu dişi ruh Zizlan olarak isimlendirilir. Bu ruha sadece namuslu kadınların tapınması uygun görülürdü. Kadınlar doğum ve evlilik için Zizlan'a dua eder, doğumdan sonra da Zizlan'a buğday kurabiyesi sunarlardı. Bu merasim yapılmaz ise Zizlan kadının su almasına engel olurdu. Kadınlara özel olan bu törenler sırasında yetişkin veya çocuk fark etmez herhangi bir erkek bulunması kesinlikle yasaktı. Eğer bir erkek bu törene şahit olursa Zizlan o erkeğe hastalık salardı. Ebeler Zizlan'a hizmet eder, doğum yapan kadını yönlendirirdi (Dumezil 2000).

Slav mitolojisinde yeryüzü tanrıçası Mati Syra Zemlya, Yunan mitolojisindeki tanrıça Demeter ile büyük benzerlikler gösterir. Mati Syra Zemlya, toprağın bereketini simgeler ve onun büyüyen tahıllarda özellikle de buğday başaklarında var olduğuna inanılır. Topraktaki her canlının hayatını borçlu olduğu Mati Syra Zemlya'nın bazı zamanlar koyu tenli, geleneksel giysiler içinde bir insan görünümünde evlere uğradığına ve insanları kutsadığına inanılır. Mati Syra Zemlya'ya, toprakta bir delik açıp içerisine ekmek ve şarap koyarak tapılır. Tanrıçanın yeryüzünde göründüğü günlerde (özellikle 1 Mayıs ve 24 Haziran) toprak sürülmesi yasaktır (Wilkinson 2010: 143).

Nil nehri, Mısır'ın hayat kaynağıdır. Bu sebeple Mısır mitolojisinde Nil önemli bir yer tutar. Nil nehri, mitolojide Hapi adıyla tanrılaştırılmıştır. Tanrı Hapi, tasvirlerinde elinde buğday başağı tutar. Nil'in taşkınlarıyla tarlalar yaşam bulur, bolluk ve bereket yaşanırdı. Bu sebeple Nil, tarımla yakından ilişkilendirilmiştir ve buğday başağı ona adanmıştır (Hooke 1993).

İslamiyetin doğuşundan evvel Arap yarımadasında pek çok tanrıya tapınılıyordu. Bunlardan Allah'ın Kızları olarak adlandırılan Al-Lat, Manat ve Al-Uzza'ya yaygın bir inanış vardı. Al-Lat ay tanrıçası, Al-Uzza sabah ve akşam yıldızlarının tanrıçası, Manat ise inanışın ve ölümün tanrıçası olarak tanınırlar. Bazen farklı tanrıçalar olarak bazen de birbirlerine karıştırılıp tek bir figür olarak benimsenen Allah'ın Kızları'ndan Al-Lat genel olarak aşk ve bereket tanrıçasıdır, sembolü hilal şeklindeki yeni aydır. Tanrıça Al-Lat'ın tasvirlerinde bir demet buğday başağı ve bir kap tütsü onun başlıca sembollerini oluştururlar (Wilkinson 2010:180,181).

Bir sufi efsanesinde Kul Hartun adında yoksul ancak çok merhametli bir genç vardı. Bu genç değirmende çalışıyordu. O kış çok soğuk geçmiş, baharda ise toprak

bir damla yağmur görmemişti. Bölgede çok büyük bir kuraklık baş gösterdi. İnsanlar ellerinde avuçlarında ne varsa saklıyorlardı. Kimse kimseye yardım etmiyordu. Varlıklıların karnı doyuyordu ama önceki kıştan erzağı olmayan fakirler açlıkla pençeleşiyordu. İşte bu zor günlerde iyi kalpli genç Kul Hartun da fakirlere değirmenden bedava un dağıtıyordu. İşte o günlerde Hz. Ali bir gece Salmaslı Kul Hartun'un rüyasına girdi ve ona fakirlere dağıttığı unlardan yapılmış bir ekmek uzattı. Kul Hartun, Ali'nin uzattığı ekmeği yedi ve başladı şiir okumaya. O günden sonra Kul Hartun bir halk şairi oldu (Kalafat 2004).

Fars kökenli bir rivayete göre cennet bahçesinde yaşayan Adem ve Havva'nın burada ilk yedikleri meyve üzümdür. Bu meyve onlara neşe vererek eğlendirir. Adem ve Havva'nın cennet bahçesinde son yedikleri meyve ise yasak meyvedir ve bu söylenceye göre bu meyve buğdaydır. Buğdayı yedikten

Kâbil'in Hâbil'i öldürmesi
(And M.,2007)

sonra her şey değişir, büyük bir üzüntü ve pişmanlık duyarlar. Bundan dolayı üzümün neşe, buğdayın ise keder ve sıkıntı kaynağı olduğuna inanılır (Yıldırım 2008:286). Adem ve Havva şeytanın ayartmasıyla yedikleri buğday yüzünden cennetten kovulurlar ve yeryüzünde cennetin tüm hazır nimetlerinden yoksun kalırlar. Artık çevrelerinde birbirinden güzel yemişler yoktur. Adem çok acıktığı bir sırada Cebrail ona bir avuç buğday getirir ve bunu tohum yapıp ekmesini, böylece kendisinin ve çocuklarının rızkını çıkarmasını öğütler. Sonrasındaysa Cebrail, Adem'e bu tohumları ekmeyi ve elde ettiği ürünü kullanarak ekmek yapmayı öğretmiştir. Böylece Adem ve Havva'yı cennetteki rahattan eden buğday ilginçtir ki onların ve tüm insan soyunun yeryüzündeki ilk yaşam kaynaklarından birisi olmuştur (Yıldırım 2008:331; Gezgin 2010).

Adem peygamberin eşi Havva her doğumunda bir erkek ve kız olmak üzere ikiz çocuklar dünyaya getirdi. Adem, Allah'ın emri üzerine ikizleri birbirleriyle evlendirmedi, bir ikizin erkeğiyle bir başka ikizin kızını karı-koca olarak birleştirdi. Ancak bir gün bu düzene birisi karşı çıktı. Bu Adem'in oğullarından biri olan Kabil'di. Kabil'in Aklîmâ adında güzeller güzeli bir ikizi vardı ve Kabil onunla evlenmek istiyordu. Fakat bu Allah'ın emrine ters düşeceğinden Adem, Aklîmâ'yı diğer oğlu Habil'le onun ikiz kız kardeşini de Kabil'le evlendirmek niyetindeydi. Ne olursa olsun Kabil bu isteğin karşısında durdu. Bunun üzerine Adem peygamber iki kardeşe bu konuyu Allah'a danışmalarını salık verdi ve onlara birer kurban sunmalarını, hangisinin kurbanı seçilirse Aklîmâ'yı ona vereceğini söyledi. O zaman çoban olan Habil en semizinden bir koyunu, çiftçi olan Kabil ise en kötülerinden bir deste buğday başağını Allaha kurban olarak sundular. Adem bu kurbanların önünde dua etti ve Simurg görünümünde bir ateş gelerek Habil'in kurbanı olan koyunu yakmaya başladı. Buğdaylara ise yaklaşmadı bile. Bu Allah'ın Habil'in kurbanını seçtiğinin işaretiydi ve bundan dolayı Adem kızı Aklîmâyı Habil'le evlendirdi. Kabil ise büyük bir kinle intikam yemini etti ve şeytanın yön göstermesiyle kardeşi Habil'in uyurken kafasını taşla ezerek onu öldürdü. Bu yeryüzünde işlenen ilk cinayet olarak kabul gördü (Yıldırım 2008:343).

Bazı kaynaklarda Nuh doğana dek, insanların üzerinde bir lanet olduğundan bahsedilir. Bir zamanlar ekilen buğdayların yarısı hasad vakti geldiğinde diken olarak toplanırmış. Ancak Nuh'un doğumuyla Tanrı bu laneti insanların üzerinden kaldırmış, buğdayın bereketini artırmıştır (Graves- Patai 2009:160).

İslam kaynaklarında Havva ve Adem'in ilk çocuklarından birisi olan Kabil, Kitab-ı Mukaddes'te

Kain adı ile geçer. Bazı İbrani söylencelerinde Kain, Havva'nın Adem'den olma çocuğu değil Samael adlı melekten olma oğludur. Rivayete göre Samael, cennet bahçesinde yaşayan Adem'i kıskanmış ve Havva'yla evlenmeyi kafa- sına koymuştu. Bir gece, Adem ve Havva birlikte olup uykuya daldıklarında, Samael gizlice Adem'in yerine geçmiş ve Havva'yla ilişkiye girmişti. Havva bu ilişki sonucunda Kain'e hamile kalmış ve günahını anlayarak Adem'e kendisini bırakması için yalvarmış, ölümü beklemek üzere doğuya doğru yola çıkmıştı. Doğum sancıları başlayınca ise ağaç dallarından yaptığı bir kulübeye sığınmış ve burada yardım duaları etmişti. Onu duyan güneş ve ay Adem'e haber verince Adem Havva'nın yanına gitmiş ve ondan desteğini esirgememişti. Adem ve Havva birlik olup Tanrı'dan yardım istemiş, Tanrı da Mikail eşliğinde on iki meleğini ve iki Erdemli'yi onlara yardım etmeleri için göndermişti. Bu melekler Havva'nın sağında durarak onun yüzünü ve göğsünü sıvazlamışlar ve böylece Havva çocuğunu dünyaya getirebilmişti. Doğan çocuğun meleksi yüzü onun babasının Adem olmadığını ele veriyordu. Rivayete göre bebek doğar doğmaz ayağa kalkıp koşarak çıkmış ve az sonra elinde bir buğday kamışı ile geri dönmüştü. Bebek elindeki kamışı Havva'ya verince, Havva ona 'sap' (bitkiye ait) anlamına gelen Kain adını koymuştu (Graves-Patai 2009:129, 130).

Pers mitolojisinde ilk karı-koca olan Meyş ve Meşyâne buğday ekmeyi tanrı Ahura Mazda'dan öğrenmişlerdir (Yıldırım 2008:514; ayrıca Meyş ve Meşyâne'yle ilişkili olarak bkz. Asma ve Adam otu maddeleri).

C

CEVİZ. Lakonia kralı Dion ile Amphithea'nın üç kız çocuğu vardı. Bu kızlar Orphe, Lyko ve Kayra idi. Apollon, Lakonia'ya ziyarete geldiği zaman Amphithea, tanrıyı kusursuz bir incelikle ağırlamış ona gönülden hizmet etmişti. Bu konukseverlik karşısında Apollon ailenin üç genç kızına kehanet yeteneği verdi. Ancak onlara kesin bir dille tanrılara karşı koymamayı ve işlerine bulaşmamayı şart koştu. Apollon'un ziyaretinden kısa süre sonra Lakonia'ya Dionysos ziyarete geldi ve Dion'ların evine konuk oldu. Dionysos, Dion'un kızlarından Karya'ya aşık oldu. Karya da tanrının aşkına karşılık verdi. Ancak Karya'nın kardeşleri Dionysos'un tanrısal işlerini merak edip öğrenmeye çalıştılar. Apollon onları uyardı ama bu genç kızların davranışlarını değiştirmedi. Sonunda Apollon ve Dionysos genç kızları kayaya dönüştürdüler. Ancak Karya, bol meyveli bir ceviz ağacına dönüştürüldü. Artemis onun için Karyatis adıyla bir kült tahsis etti. Karya, Grekçede 'ceviz ağacı' anlamına gelir (Grimal 1997).

Eski Türk Mitologyasında ağaçtan yaratılan canlılara çokça rastlanmaktadır. 16. yüzyıla ait bir minyatürde ikizler burcu ceviz ağacı biçiminde tasvir edilmiştir. Ağacın dallarında çift başlı insanlar yetişir. Kırk gün sonra ceviz ağacının yapışık ikiz meyveleri, dallarından koparlar. İki ay yaprakları filizlenir, ardından rüzgarın yardı- mıyla yedinci göğe sürüklenir ve burada melek olurlar (And 2007:315).

ÇAM AĞACI. Kybele güzeller güzeli delikanlı Attis'in annesi, aşığı ve aynı zamanda katili olmuştur. Attis kralın kızıyla evlenmeye kalkınca Kybele büyük bir kıskançlığa kapıldı. Üstelik hermaphrodite Agdistis de Attis'e aşıktı. Kybele düğün günü Agdistis'i kışkırttı. Kybele ve Agdistis düğün alanına hışımla girince büyük bir kargaşa yaşandı. Paylaşılamayan Attis bu kavgalara daha fazla dayanamayıp oradan uzaklaştı ve bir çam ağacının altında

cinsel organını kesti. Bu ağacın altında kan kaybından yaşama veda etti. Onun ölümü, arkasında bıraktığı aşıklarını kedere sürükledi. Kybele yaptıklarından çok pişman oldu. Sevgilisinin onuruna bir bayram ilan etti. Attis adına kutlanan bu bayram daha sonraki dönemlerde bitkilerin bereketi için tanrıça Kybele'ye tapınmaya dönüştü. Bu bayramlarda tanrıçaya erkeklik organı sembolleri (*fallus*) sunularak toprağın bereketi için dua ediliyordu (Eliade 2003b).

Kral Dryops'un kızı olan Dryope, bir gün küçük oğluyla göl kenarına gitti. Burada Nymphalara sunuda bulunmak istiyordu. O anda gözüne yaprakları ışıl ışıl parlayan, çok güzel çiçekleri olan bir ağaç ilişti. Dryope, küçük oğlunu oyalamak için ağaçtan birkaç çiçek kopardı. Ancak o ışıldayan ağaç aslında Nympha Lotis'ti. Lotis bu ağacın kılığına bürünmüştü. Dryope'nin, ağacın çiçeklerini koparmasıyla dallardan kan akmaya başladı. Lotis, Dryope'yi kendisi gibi bir ağaca dönüştürerek cezalandırdı. Rivayete göre eğer bir genç kız, bu dönüşümü bir başkasına anlatacak olursa sıkıntılı ve hüzünlü ağaç, çama dönüşürdü (Grimal 1997).

Hamadryadlara (ağaç nymphaları) adanmış bir çama zarar vermek büyük bir günahtı. Trakya'lı Paraibos'un babası böyle bir günah işlemiş, Hamadryadlara ait bir çamı kesmişti bu sebeple o ve oğlu büyük bir yoksullukla cezalandırıldılar. Neyse ki Paraibos, Nymphalara bağışlanmak için kurbanlar sundu da sonunda affedilip, fakirlikten kurtuldular (Grimal 1997).

Athamas'ın karısı olan İno, intihar etmek amacıyla kendisini yarlardan aşağıya attı ve bunu yaparken oğlu Melikertes'i de peşinden sürükledi. İno'nun cesedi deniz kıyısında kadınlar tarafından bulunarak gömüldü. Oğlunun cesedini ise yunus balıkları taşıyarak Korinthos'a bıraktılar. Burada onu Sisyphos gömdü. Ardından da çam ağacının yanında onun için bir tapınak kurdu. Bundan böyle Melikertes'e, Palaimon adı altında bir tanrı gibi tapıldı (Grimal 1997).

Yunan mitolojisinde çobanların ve sürülerin tanrısı olan Pan çoğu zaman çam dallarından bir taç takardı veya elinde çam dalı taşırdı. Bunun sebebi bir mite dayanmaktadır. Pan, Pitys adında bir nymphaya aşıktı. Pan gibi Pitys'e aşık olan biri de Boreas'dı (kuzeydoğu rüzgarı; poyraz). Pitys kendini Pan'a sunarak seçimini tanrıdan yana kullandı. Reddedildiği için kıskançlıktan deliye dönen Boreas, Pitys'i kayalıklardan aşağıya itti. Ancak Yer, güzel nymphaya acıdı ve onu bir çam ağacına dönüştürdü. Ne zaman Boreas, çam ağacının dallarına sürtünecek olsa Pitys'in ruhu acıyla inlerdi. Pitys aşkının karşılığı olarak Pan'ın başına dallarından taç yapmayı seve-

rek kabul etmişti. Pitys, Grekçede "çam ağacı" anlamına gelir (Grimal 1997).

Poseidon'un oğullarından olan Sinis çok güçlü bir devdi. Ona "çamları eğen" diye seslenili-yordu. Çünkü Sinis, çam ağaçlarını eğerek yakaladığı insanları bu ağaçların arasına bağlıyordu. Sonra da eğdiği ağacı aniden bırakıyordu. Böylece ağacın eski haline dönmesiyle arada bağlı kalan kişi parçalanarak ölüyordu (Grimal 1997).

Yunan tıp tanrısı olan Asklepios'un sembollerinden biri de çam kozalaklarıdır (Grimal 1997).

Çin'de ruh taşıdığına inanılan bitkilerden birisi de çamdır. Çinliler çamın kozalağından, yapraklarından hatta ağacın kökünde yetişen mantarlardan bile esans çıkarmak için faydalanırlar. Düzenli olarak tüketilen çam suyunun kişiye gençlik, zindelik ve uzun bir yaşam sağlayacağına inanırlar. Çam yaprakları iç organlar için birebirdir. Çinliler açlık duygularını bastırmak için çam yapraklarından faydalanırlar. Böylece az yiyerek daha uzun bir ömür yaşayabileceklerini düşünürler. Çam ağacı hayat doludur ve Çin inançlarına göre bu özelliğini çevresine dağıtır. Çünkü çam ağacı zengin bir "ruh malzemesi" taşır. Çinlilere göre bin yaşındaki bir çam ağacı "mavi bir öküz, mavi bir köpek veya mavi bir insan" gibidir. Yaşlanan çam ağaçları sonunda bir ejderhaya dönüşür. İki yüz yaşına gelmiş bir çam ağacı kabuklarının altında ejderha biçimli çam sakızı biriktirir. Çam sakızı insanın ömrünü beş yüz yıl uzatacak sihre sahiptir (Mackenzie 1996).

Bir Japon masalında Hana Saka Jijii adındaki yaşlı bir adamın Shiro adında çok değer verdiği bir köpeği vardır. Bir gün Shiro bahçede bir yeri ısrarlı bir şekilde koklayarak eşelemeye başlar. Yaşlı adam orada ne olduğunu merak edip toprağı kazınca bir hazine bulur ve çok sevinir. Tüm bu yaşananları Hana Saka'nın kıskanç komşusu görmüştür. Komşu köpeği gizlice alarak kendi bahçesine bırakır. Shiro yine aynı şeyi yapar ve ısrarla bir bölgeyi koklamaya başlar. Komşu adam hemen orayı kazar ancak kokmuş çöp yığınından başka bir şey bulamaz. Adam Shiro'nun kurnazlık yaptığını ve kendisiyle alay ettiğini anlar, Shiro'yu öldürür. Hana Saka, köpeğinin ölümünü kabullenemez. Komşu adam Shiro'yu bir çam ağacının altına gömmüştür. Hana Saka, çam ağacının etrafında her gün tütsüler yakar ve köpeği Shiro'nun ruhu için dua eder. Bir gece Hana Saka'nın rüyasında görünen köpeği, ona mezarının üstündeki çam ağacını keserek bir havan yapmasını söyler. Ertesi sabah Hana Saka köpeğinin sözlerini aynen yerine getirir. Çam ağacından yaptığı havana koyduğu pirinç tanelerinin her biri altına dönüşür. Böylece Hana Saka zengin olur. Kıskanç komşu hemen havanı ödünç ister.

Ancak her denemesinde elindeki pirinçler çamura dönüşür. Öfkelenen komşu havanı yakar. Shiro, o gece bir kez daha Hana Saka'nın rüyasına girer ve ona havanın küllerini toplamasını sonra da külleri kurumuş ağaçlara atmasını söyler. Hana Saka yine köpeğinin sözlerine uyar. Külleri savurduğu tüm kuru ağaçlar canlanarak yeşerir. Onun gerçekleştirdiği bu mucize kısa sürede dört bir yana yayılır. Bu sayede Hana Saka çok ünlenir. Bir Prens tarafından çağrılır. Hana Saka hüneriyle Prensin bahçesindeki ağaçları yeşertince büyük bir ödül kazanır. Kıskançlığından vazgeçmeyen komşu havanın küllerinden bir kısmını çalar ve Prense giderek mucizenin asıl sahibinin kendisi olduğunu söyler ancak gösterisi hüsranla sonuçlanır. Ağaçlar yeşermediği gibi savrulan küller prensin gözüne kaçınca çok büyük bir belayı başına almış olur ve eşek sudan gelinceye kadar dayak yer. Böylece Shiro katilinden intikamını almış olur (Mackenzie 1996).

Bir başka Japon masalında da yine bir çam ağacı konu edilir. Bir zamanlar Takasago'da çok yaşlı ve heybetli bir çam ağacı varmış. Bu ağacın kocaman gövdesi iki kola ayrılıyormuş. Eskiden bu ağacın gövdesinde Takasago bakiresi yaşıyormuş. İzanagi'nin oğlu onu burada görüp aşık olmuş ve evlenmişler. Aşk dolu bir hayat yaşamışlar. Birbirlerini öyle çok seviyorlarmış ki ikisi de aynı anda ölmüş. Bundan böyle bu çiftin ruhu bu asırlık çam ağacının gövdesinde yaşamış. Ancak aşıklar sadece dolunay olan gecelerde ağacın gövdesinden çıkarak insan kılığına dönüşüyorlarmış ve hayattayken yaşadıkları yere giderek çam ağacı yaprağı topluyorlarmış. Çünkü bu yaprakların insana uzun bir ömür verdiğine inanıyorlarmış (Mackenzie 1996).

Anadolu Türklerince kutsallığına inanılan bozkurt, "kurt çamı" mitinde ulu bir çam ağacının dibinde tanrıya emanet edilen bebeği sütüyle beslemiştir. Bebeğin çam ağacının dibinde tanrıya emanet edilmesi tesadüf değildir. Çam ağacı tanrının sıfatlarını sembolize eder ve tıpkı tanrı gibi kendisine sığınanları kollar ve besler (Ergun 2004:213).

Yakut inançlarında orman ve ağaç kültü son derece yaygındır. Yakutlar karaçam ağacına saygı duyar. Çocuğu olmayan kadınlar beyaz bir at derisini ağacın altına sererek ondan çocuk dilerler. Karaçam ağacının bazı dalları sık bir biçimde bir araya toplanır ve bu görüntü bakıldığında kuş yuvasını andırır. Yakutlar bu dal öbeklerini "arık" olarak adlandırır ve bunların ruh yuvası olduğunu düşünürler (İnan 1995). Karaçam ve kızılçam erkeği temsil eden ağaçlarken, fıstık çamı kadını temsil etmektedir (Ergun 2004:208).

Karakas Yakutları, kamların (şamanların) ruhlarının uzak kuzeyde kötü hastalıkların kökünde doğ-

duklarına inanırlar. Orada bulunan bir kızılçamın dallarının üzerinde farklı yüksekliklerde yuvalar vardır. Ağacın tepesinde en büyük kamlar, ortasında orta seviyedeki kamlar, alçak dallardaysa düşük seviyeli şamanlar eğitilirler. İnanışa göre demir tüylü kartala benzeyen büyükçe bir kuş bu ağaca gelir, yuvada oturur ve yumurtlar. Sonra da yumurta üzerinde kuluçkaya yatar. Şamanlar, ana hayvan adı verilen kartal tarafından yetiştirilir. Bir şaman öldüğünde kızılçam ağacından oyulmuş bir kütüğe konulur ve bu kütük yaşlı bir kızılçam ağacının sağlam bir budağına bağlanır. Şamanın kemikleri düştüğünde bu olay üç kez daha tekrarlanır ve sonunda şaman kendi soyundan gelenler tarafından toprağa verilir (Ergun 2004:213, 214).

Altay Türkleri dünyanın merkezinden (göbeğinden) Göksel tanrının katına kadar yükselen çok büyük bir çam ağacının varlığına ve bu sebeple çam ağaçlarının kutsallığına inanıyorlardı (Roux 1998).

Türk mitolojisinde cennet bağı olarak tanımlanan "Gülistan-ı Bağ-i İrem" Kaf dağının ortasında yer alır. Bu bağın çevresi ulu çamlarla çevrelenmiştir. Dört bir yanından şifalı sular akar. Yeryüzünün en güzel meyveleri ve çiçekleri buradadır. Bu bağa sadece periler ve cinler girebilir. Cennetin bile yanında harap kaldığı bu bağa bir insan yaklaşacak olursa yüz adım uzağa savrulur (Beydili 2005).

Karagaslardan derlenen bir söylenceye göre, küçük adamlar insanlara ölümsüzlük suyu getirirken tavşana binerler. Ancak onları tavşan üstünde gören insanlar onları ve bindikleri tavşanları gülünç bulurlar ve hallerini alaya alırlar. İnsanların bu davranışlarına gücenen küçük adamlar da getirdikleri ölümsüzlük suyunu, sedir, köknar ve çam ağaçlarına serperler. İşte bu ağaçların yıl boyunca yeşil olmasının nedeni buna bağlanmaktadır (Ergun 2004:209).

ÇARKIFELEK ÇİÇEĞİ. *Passiflora incarnata* adıyla bilinen çarkıfelek çiçeğine şeklinden ötürü saat çiçeği veya fırıldak çiçeği adı da verilir. Bu çiçeğin anavatanı

Resim-13-Çarkıfelek
(Heilmeyer M. 2004)

Güney Amerika olarak bilinmektedir. Dünyaya yayılması ise özel bir sebeple olmuştur. Avrupalı Hıristiyanlar misyonerlik amacıyla Güney Afrika'ya gittiklerinde bu çiçeğe rastlamışlardı. Çiçeğin dişi ve erkek organlarının pozisyonları İsa'nın çarmıhtaki haline benzetilmiş ve bu sebeple çarkıfelek çiçeğinin tanrının Hıristiyan misyonerlere gönderdiği bir müjde olduğuna inanılmıştır. Böylece kutsal kabul edilen çiçek Avrupa'ya getirilmiştir. Hıristiyanlar bu çiçeğe "Passion Flower" adını vererek onu İsa'nın çilesinin bir simgesi olarak kabul etmişler. Ayrıca bu çiçeğin İsa'nın damlayan kanından doğduğuna inanılır. Çarkıfelek çiçeği teskin edici, sinir yatıştırıcı etkisinden dolayı tıp alanında kullanılan önemli bir bitki olmuştur (Heilmeyer 2004).

ÇAY. Çayın geçmişi MÖ üçüncü bin yıla kadar gitmektedir. Çaya dair anlatılan en yaygın efsane MÖ 2700 yılında Çin imparatoru Shen Nung'a aittir. Söylenceye göre imparator sık sık sağlıklı düşün- celere dalmak ve rahatlamak amacıyla kameriyesinde sıcak su içermiş. Bir gün imparator yine her zamanki gibi kendisine sıcak su hazırlarken fincanın içine bir çay yaprağı düşmüş. Bunu farkına varmadan içeceğini yudumlayan imparator aldığı tattan çok etkilenmiş ve böylece çay sevilen bir içecek olarak Çin'e yayılmış (Belge 2001).

Japonya'da yaygın olan bir efsanede ise Budist rahip, kendisini tüm dünyevi zevklerden arındırarak Buda'ya adamıştır. Yedi yıl boyunca gözünü kırpmaksızın sadece Buda'ya dua etmiş; ancak bir gün göz kapaklarının düştüğünü fark etmiş ve nefsine hakim olamayışına öfkelenerek göz kapaklarını kesip atmış. İşte bu rahibin göz kapaklarını attığı yerde çay bitkisi oluşmuştur. Çayın uyarıcı etkisi bu efsaneyle bir kez daha hatırlatılmıştır. Hindistan'da anlatılan efsanelerde ise Budist rahibin yedi yıl uyumadan geçirdiği derin düşünme döneminde sık sık yanındaki bitkinin yapraklarını çiğnediğinden söz edilir. Rahibin uykusuzluğu yenmesindeki başarı çiğnediği çay yapraklarından kaynaklanmaktadır. Geleneksel olarak Çinli rahipler çayı uyarıcı olarak kullanıyorlardı. Bu anlamda çayın ibadet içeceği olduğu söylenebilir. Japonlar Çin'den öğrendikleri çayı kendi kültürlerinde geliştirmişlerdir. Japon Budistlerin öğrenci yetiştirdiği çay okulları dahi bulunmaktadır (Altman 2002).

ÇİĞDEM. Latince adı *crocus* olan çiğdem birbirinden güzel renkleriyle bahar aylarında kırları süsleyerek baharı müjdeleyen çok güzel bir çiçektir. Bu isim Yunan mitolojisindeki bir karakterden gelmektedir. Crocus (Krokos) tanrı Hermes'in yakın arkadaşıdır; ancak Crocus, Hermes gibi ölümsüz değildir. Yiğit bir kahraman olan

Crocus bir güç yarışında yaralanarak yenik düşmüştür. Ölümlü olan Crocus düştüğü yerde kan kaybından hayatını yitirmiştir. Ondan süzülen kanların toprağı ıslattığı yerlerde birbirinden güzel bahar çiçekleri açmış ve bu çiçeklere kahramanın adı olan Crocus (çiğdem) adı verilmiştir. Çiğdem kadın doğurganlığıyla ilişkilendirilen bir bitkidir. Yunan mitolojisinde çiğdem aynı zamanda Zeus ve Hera'nın yataklarına serili çiçek olarak tanınır. Gaia, oğlu Zeus'un düğün gecesinde gerdek yataklarına çiğdem çiçekleri serpmişti. Böylece Hera bir an önce Zeus'a çocuk verebilecekti. Hera ve Zeus'un aşk yataklarını süsleyen çiğdemlerden Homeros da bahsetmiştir. Antik çağ hekimlerinden Dioscorides'in de çiğdemi kadın hastalıkları için önerdiği bilinmektedir. Roma'da İmparator Neron döneminde de çiğdem aşk iksiri olarak kullanılmıştır. Bitkinin bu şekilde kullanımı tüm çağlara yayılmış, özellikle düğünlerde çiftlerin yatakları çiğdem çiçekleriyle süslenmiştir (Somer 2003; ayrıca bakınız Safran).

Çiğdem çiçeği yenilebilen bir bitkidir. Pek çok yemek kültüründe çiğdemle pişirilen yemekler vardır. Anadolu'da baharın gelişini kutlamak maksadıyla çocuklar kırlarda çiğdem toplar ve daha sonra geleneğe uygun olarak tüm evleri dolaşarak pilavlık malzeme isterler. Topladıkları yağla, bulgur gibi malzemelere çiğdemleri de ekleyerek "çiğdem pilavı" yapar ve bu geleneksel bahar yemeğini hep birlikte afiyetle yerler (Somer 2003).

ÇİMEN. Yunan mitolojisinde yer alan Polyeidos'un Glaukos'u diriltme mitosunun birçok versiyonu bulunmaktadır. Bunlardan birinde Polyeidos Glaukos'un ölüsüyle birlikte bir odaya kapatılır ve ondan Glaukos'u tekrar hayata döndürmesi beklenir. Polyeidos Glaukos'u nasıl dirilteceğini kara kara düşünürken odada bir yılanın dolaştığını fark eder ve Glaukos'a zarar vermemesi için yılanı ezerek öldürür. Bu sırada bir başka yılanın hızla kapıdan dışarıya doğru süründüğünü görür. Kısa süre sonra aynı yılan ağzında çimenle döner. Polyeidos şaşkınlıkla bu ikinci yılanı seyreder. Yılan ölen yılanın yarasına ağzında tuttuğu çimeni koyar ve Polyeidos'un ezdiği yılanın yarası hızla iyileşir. Ölü yılan dirilmiştir. Yılanlar odadan hızla kaçarken Polyeidos yerde duran çimeni alır ve böylece Glaukos'u dirilterek büyük bir üne kavuşur (Fıske 2002).

ÇINAR AĞACI. Zeus, Sidon kumsalında arkadaşlarıyla oynayan genç Europe'yi görünce, ona aşık oldu. Hemen hilal boynuzlu, bembeyaz ve muhteşem görünümlü bir boğaya dönüştü. Bu göz alıcı güzellikteki boğayı gören Europe, önce biraz tedirgin olsa da sonrasında kendisini tutamayıp boğayı okşamaya başladı ve üzerine bindi. Böylece boğa sırtında Europe'yle

denize doğru atıldı ve dalgaları yararak Girit'e kadar hızla vardı. Burada bir kaynağın yanına geldiler ve çınar ağacının altında Zeus, Europe ile birleşti. İşte böylesi bir aşka tanık oldukları için Çınar ağaçları kutsal kabul edilir (Gezgin D. 2007).

Mısır'ın en büyük tanrıçalarından biri olan Hathor, evrenin yaratıcı ineğidir. Hathor birçok yerde çınar ağacı üzerinde tasvir edilir. Çünkü çınar ağacı tanrıçayla özdeştirilmiştir (Hançerlioğlu 1993).

Kutsal kitaplarda ve mitolojilerde tufan hikayesine yer verilmiştir. Tevrat'ta ve Kuran'da da geçen Tufan hikayesinde, Nuh Peygamber zamanında insanlar Allah'ın yolundan saparak günah işler olmuşlardı. Bu düzensizlik karşısında Allah bir tufan yaratmaya karar verdi ve bunu peygamber Nuh'a iletti. Ona bir gemi yapması gerektiğini ve bunun için de çınar ağacı dikmesini söyledi. Nuh Allah'ın buyruğunu hemen yerine getirdi. Çınar ağaçları tam kırk yılda büyüdüler ve bu süre içerisinde yeryüzünde bir tek çocuk bile doğmadı. Nuh çınar ağacından gemiyi yaptı ve Allah ona

Nuh'un Gemisi (And M.2007,s.105)

yardım için yerden zift çıkardı. Nuh bu ziftle yaptığı geminin içini ve dışını sıvadı. Böylece Allah'ın yardımıyla hazırlanan gemiye yeryüzündeki tüm canlıların erkeği ve dişisinden olmak üzere birer çift bindirildi. Nuh ve yakınları bu gemiyle tufandan korundular. Geride kalanlar ise günahlarının cezasını tufan sularında boğularak ödediler. Tufanın ardından Nuh'un gemisi karaya oturdu. Geminin içindekiler yeni bir yaşam kurdular (Hançerlioğlu 1993).

Zekerîyyâ Peygamberin ağaçta şehit edilmesi (And M. 2007, s.182)

Çınar kendi kendine tutuşmasıyla ayrıcalıklı bir ağaçtır ve bundan dolayı onun için "*Çınarın ateşi kendindendir*" denilmektedir. Eski İran'da çınar zenginlik, bereket, bolluk ve hükümdarlığın simgesi olarak kabul edilirdi. Halk inancında yaşlı çınar ağaçlarının kadınların hamileliğini sağlayacağına, doğurganlık çağındaki kadınlara sağlık vereceğine inanılır. Doğum konusunda uğuruna inanılan yüz yıllık çınarlar, murat ağacı olarak saygı görürler (Yıldırım 2008:223).

4 Mart 1656'da Osmanlı İmparatorluğu'nun başında henüz 15 yaşında olan IV. Avcı Mehmed bulunuyordu. Bu dönemde harem ağalarının ve bazı saray görevlilerinin işbirliği içerisinde bütçeyi savurganca harcamaları ve bunu takiben yeniçeri askerlerine ödenen maaşın miktarının düşürülmesi isyanı kaçınılmaz kıldı. Yeniçeriler ayaklandılar ve IV. Mehmed'e baskı yaparak saray içindeki yiyicilerin kellelerini talep ettiler. Gittikçe büyüyen isyan karşısında yeniçerilerin isteği padişah tarafından kabul edilmek zorunda bırakıldı. 4 Mart 1656 günü Sultanahmed Meydanındaki çınar ağacına başı kesilen 30 kişinin cesetleri baş aşağı asıldı. Halk bu manzarayı dehşet içinde izledi ve bu sürede tüm dükkanlar kapatıldı. Anlatılanlara göre çınar ağacına asılı cesetler birbirlerine değdikçe "vak vak" diye ses çıkarıyorlardı. Bu akıllardan silinmeyecek isyan "Çınar Vak'ası" veya "Vak'a-i Vakvakiye" olarak adlandırılmıştır. Vakvakiye ismi doğu mitolojisindeki meyveleri insan biçiminde olan Vakvakiye ağacından gelmektedir (Tokmakçıoğlu 2006; ayrıca bakınız Vakvâk Ağacı ve Hindistancevizi maddesi).

Hz. Zekeriya kral Herodes ve askerlerinden kaçarken bir ağacın kovuğuna saklanmıştı. Ancak giysisinin ucu ağacın dışında görünmekteydi. İblis bunu fark ederek, Hz. Zekeriya'nın ağaçta saklı olduğunu ve dışarıya taşan giysisinin ucunu düşmana göstermiştir. Herodes'in adamları bir testereyle ağacı kesmiş, şeytan da onlara yardım etmiştir. Hz. Zekeriya ağaçta şehit edilmiştir. Kaynaklarda Hz. Zekeriya'nın saklandığı bu ağacın türü belirtilmese de minyatürlerde bu ağacın çınar ağacı olarak tasvir edildiği görülmektedir (And 2007: 182-186). Çınar ağacında katledilen Hz. Zekeriya'nın öldürme sebebi İsrailoğullarının Meryem'i hamile bırakan kişinin o olduğunu düşünmelerinden kaynaklanır. İsrailoğullarına göre Zekeriya, Meryem'in yanında çokça görülüyordu ve bu onun suçlu bulunması için yeterli bir gerekçeydi (Köksal 2005:299).

d

DAĞ LALESİ. İsmini Yunanca rüzgar anlamına gelen *'anemos'*-dan alan dağ lalesine rüzgar çiçeği de denmektedir. Ömrü çok kısa olan narin dağ lalesi, bu özelliğinden ötürü yaşamın gelip geçiciliği ve yas ile ilişkilendirilmektedir (Wilkinson K. 2010:85).

Yunan mitolojisinde babasıyla ensest ilişki kurarak hamile kalan Smyrna (bakınız mürrüsafi ağacı) tanrılar tarafından ağaca dönüştürüldü. Bir süre sonra Smyrna'nın dönüştüğü ağacın kabuğu çatladı ve ağacın kabuğundan bir bebek çıktı. Bu çocuk Adonis'ti. Afrodite onu çok beğendi ve kendisi için büyütsün diye Persephone'ye emanet etti. Ancak Adonis büyüdüğünde Persephone, onu Afrodite'ye vermeye yanaşmadı. Bunun üzerine Zeus'un hakemliğinde bir anlaşmaya varıldı. Buna göre Adonis yılın dört ayını Persephone'yle, dört ayını Afrodite'yle diğer dört ayı ise istediği yerde geçirecekti. Adonis yılın üçte ikisini daima Afrodite ile geçirmeyi seçiyordu. Onların bu yakınlığını kıskanan Afrodite'nin aşığı Ares, Adonis'in başına vahşi bir domuz musallat etti. Adonis av sırasında bu domuzdan aldığı darbelerle yaralandı ve kan kaybından öldü. Söylenceye göre Adonis'in yarasından damlayan kanların toprağa düştüğü yerlerde dağ laleleri oluştu. Suriye'de Adonis her yıl ilkbaharda anılıyordu. Suriyeli kadınlar saksılara tohumlar ekerek çabucak bitmesi için toprağını sıcak suyla durmaksızın suluyorlardı. Buna "Adonis'in Bahçeleri" adı veriliyordu. Sıcak su yüzünden hızla filizlenen tohumlar toprağın yüzeyine çıkar çıkmaz çiçeklenemeden ölüyordu. Böylece Adonis'in kaderi sembolize ediliyordu. Ardından kadınlar Adonis için ağıtlar yakıyorlardı (Grimal 1997).

DEFNE. Apollon çok usta bir ok atıcısıydı. Eros ok atma talimleri yaparken Apollon onu küçük görerek alay etmişti. Eros buna içerleyerek Apollon'un yüreğine imkansız bir aşk saldı. Böylece Apollon, ırmak tanrı Peneios'un kızı

Daphne'ye aşık oldu. Ancak güzel nympha Apollon'la birlikte olmak istemiyordu. Apollon kendisini yakalamasın diye dağa kaçtı. Ne var ki yakalanacağını sezdi ve babasına kendisini başka bir şeye dönüştürmesi için yalvardı. Böylece ırmak tanrı Peneios, kızı Daphne'yi, Apollon onu tam yakalayacakken bir defne ağacına dönüştürdü. Bundan böyle defne ağacı aşkına karşılık bulamayan Apollon'a adandı (Grimal 1997).

Bir başka mitte ise Daphne, Amyklas'ın kızı olarak görülür. Bu mite göre Daphne, Artemis'in sevgisini kazanan vahşi yaradılışlı bir genç kızdı. Şehre pek az inen Daphne, dağlarda dolaşır, kız arkadaşlarıyla ormanda neşe içinde oynardı. Elis kralının oğlu Leukippos bir gün Daphne'yi gördü ve ona aşık oldu. Leukippos, Daphne'ye yaklaşmak için kadın kıyafetleri giydi. Bu şekilde tanınmayan prens, Daphne'nin arkadaşlarının arasına karışarak genç kıza yaklaşmayı başardı. Daphne bu kılıktaki Leukippos'u çok sevdi ve ona bağlandı. Artık Daphne, Leukippos'un yanından hiç ayrılmıyordu. Bu yakınlaşma Daphne'ye aşık olan Apollon'u öfkelendirdi. Tanrı, Daphne'nin Leukippos'a aşık olmasından endişe ediyordu. Apollon, Leukippos'un hilesini bozmaya karar verdi ve Daphne ile arkadaşlarında bir su kenarına gidip yıkanmaları için istek uyandırdı. Herkes soyunmuş kaynağa girecekken Leukippos hilesi açığa çıkacak diye soyunmaktan kaçınıyordu. Kızların zorlamalarıyla üstündekileri çıkarmak zorunda kalınca, Leukippos'un bir erkek olduğu ortaya çıktı. Kızlar mızraklarını alarak kendilerini kandıran bu adama saldırmak istediler ancak tanrılar Leukippos'u görünmez kılarak, korudular. Apollon ise Daphne'nin peşine düştü. Ancak Daphne yakalanmamak için öyle çok yalvardı ki sonunda Zeus ona acıyarak genç kızı defne ağacına dönüştürdü (Grimal 1997). Apollon genç kıza sarıldığını zannederken birdenbire kollarının arasında kalın kabuklu bir ağaç gövdesiyle kalakaldı ve Daphne'nin kalp atışlarını ağacın gövdesinin içinde hissedince çok etkilendi. Defne ağacını bundan böyle kendi kutsal ağacı ilan etti ve defnenin hep yeşil olan yapraklarını başına taç yaptı. Böylece sonraki zamanlarda da defne ağacı Apollon'la birlikte anıldı ve değerli kişiler, ünlü şairler ve kahramanlar alınlarını defne yapraklarıyla taçlandırdılar (Ergun 2004:68).

Yunan mitolojisinde sürülerin tanrısı Hermes ile bir nymphanın oğlu olarak doğan Daphnis, nymphalara adanmış bir defne ormanında doğduğundan ötürü bu adı almıştı. Daphnis'i, nymphalar büyütmüş ve her şeyi ona onlar öğretmişlerdi. Daphnis öncelikle çobanlık yapmayı öğrenmişti. Ayrıca Pan ona müziği özellikle de flüt çalmayı öğretmişti. Daphnis çobanlık yaparken hep flüt çalar ve

şarkı söylerdi. Gençlik çağına geldiğinde gerçekten de çok yakışıklı bir delikanlı olmuştu ve neredeyse tüm nymphalar ona aşıktı. Sadece nymphalar değil onu gören ölümlüler de yakışıklılığına kayıtsız kalamıyorlardı. Sonunda bir gün Daphnis de aşık oldu. Bir çoban nymphası olan Nomia ile birleşti. İki aşık birbirlerine çok bağlıydılar. Daphnis, Nomia'ya sonsuza dek ona bağlı kalacağına dair söz verdi. Ne var ki gözü Nomia'dan başkasını görmeyen Daphnis çok kötü bir tuzağa düşürüldü. Sicilya kralının kızı onu sarhoş ederek bilinci yerinde değilken onunla sevişti. Daphnis kendine geldiğinde Nomia'ya ihanet ettiğini anladı ama artık pişman olmak için çok geç kalmıştı. Yaşananları öğrenen Nomia o kadar öfkelendi ki Daphnis'i kör ederek intikam aldı. Daphnis, kederine dayanamayıp sonunda kendini yüksek bir kayalıktan boşluğa bıraktı ve gencecik yaşında hayata veda etti. Onun gidişinden sonra yakınlarda bir pınar ona adandı ve her yıl onun için bu pınar başında genç Daphnis anısına törenler düzenlendi (Grimal 1997).

Roma imparatorluğu, kurulduğu ilk yıllarda henüz çok tanrılı inancı benimsememişti ve daha farklı bir din anlayışı vardı. Bu inanç biçiminde Romalılar doğaya çeşitli tapınımlarla yön vermeye çalışıyorlardı. Örneğin her yıl mart ayının birinci günü evlerinin kapısına defne dalı asıyorlardı. Böylece yılın bolluk ve bereket içinde geçmesini sağlamış oluyorlardı (Hançerlioğlu 1993).

Doğulu gizem dinlerinin güneş tanrısı Mitra, göklere yükselirken Hermes ve Merkür'ün kılavuzluk ettiği bir arabaya biner. Başının üzerinde kanatları ve elinde etrafını iki yılanın sarmaladığı Ğar ağacından yapılmış asası bulunmaktadır. Mitra dininde yılan, kötülük atfedilen bir hayvan değildir ve Mitra ayinlerinin temel unsurlarından sayılır. Yakıldığı zaman etrafa hoş bir koku salan Ğar ağacı ise çok yararlı bir ağaçtır ve yılan zehrinin panzehiri olarak kullanılır. İsimlerinden birisi Direht-i ğar bir diğeri ise şeceru'l-ğar'dır (Yıldırım 2008:341, 502). Arapça şeceru'l-ğar olarak bilinen bu iri gövdeli ve yağlı ağacın defne ağacı olduğu bilinmektedir (Keskinbora 2008:7).

Çin inancında, kan "hayat sıvısı" olarak nitelendirilir ve bundan dolayı kırmızı rengi ruhsal bir sembolizm içerir. Kırmızı çiçekler ve kırmızı meyveler (özellikle böğürtlen, ahududu v.b küçük meyveler) "shen" ile yani diğer bir deyişle "ruh malzemesi" ya da "hayatın özü" ile doludur. Bu malzemeyi içeren bitkilerin şifalı olduğuna inanılır. Kırmızı dikenli defne bu inançtan ötürü "ruh malzemesi" zengin bir ağaç olarak bilinir. Kırmızı defne ağacı "hayatın özü"nü barındırdığından her mevsim yeşil kalır. Bu defnenin her türlü derde şifa olabildiğine inanılır (Mackenzie 1996).

İngiliz mitolojisinde iki aşığın bir defne dalını ikiye bölüp saklamalarıyla sonsuza dek sürecek bir sadakate sahip olacaklarına inanılır (Mythencyclopedia 2007).

DEREOTU. Bugün yemeklere ve salatalara hoş koku katmak için kullanılan dereotu eski çağlarda da bitkisel şifaları sebebiyle kullanılıyordu. Eski Yunan'da uykusuzluk sorunu yaşayan kişiler başlarına sardıkları dereotu sayesinde rahat bir uyku çekiyorlardı. Aynı zamanda ağız kokusu için de iyi bir tedavi sağlayan dereotu tohumları bazı reçetelerde şarap içinde kaynatılmak suretiyle hazırlanıyordu. Cermen İmparatoru Şarlman'ın büyük ziyafetler vermekten hoşlandığı anlatılır. İmparator, bu ziyafetlerde yemeği fazla kaçıran konuklarına, hıçkırıklarını dindirmek için küçük şişelerde dereotu çayı ikram edermiş (Somer 2003).

DEVE DİKENİ. Devedikeni, Hıristiyanlıkta günah ve İsa'nın ıstırabını simgeleyen bir bitkidir. Bunun yanı sıra kanaatkarlık ve kindarlığı da temsil ettiği bilinmektedir (Wilkinson K. 2010:81).

İbrani tufan mitlerinde Nuh'un gemisinde bulunan pek çok hayvanın on iki ay süren tufan boyunca beslenmesinin büyük sıkıntı olduğu anlatılır. Nuh ve ailesi her bir hayvanın beslenmesiyle bizzat ilgileniyorlardı. Ne var ki her hayvan farklı saatlerde ve farklı besinlerle besleniyordu. Bu da yolculuğun özellikle Nuh için gittikçe yorucu bir hal almasına yol açıyordu. Nuh bu halini Tanrı'ya dualarla haykırmış ve ona yalvararak yardım istemişti. Nuh'un Tanrı'dan yardım istediği konularından birisi de bukalemunla ilgiliydi. Gemide kimse bukalemunun neyle besleneceğini bilmiyordu. Bir gün Nuh bir narı parçalamış açlıktan ölmek üzere olan bukalemun, onun elindeki nardan çıkan kurtçuklara saldırarak onları midesine indirmişti. Bunun üzerine Nuh, bukalemunu devedikeni sürgünlerini yoğurup bu karışımdan oluşan kurtçuklarla besledi (Graves-Patai 2009:166).

Devedikeni İskoçyalılar için neredeyse milli bitki anlamı taşımaktadır. 950 yılı civarında İskoçya, İskandinavya'dan gelen atlı birlikler tarafından istila edilmişti. Gece yarısı sinsice toprakta sürünerek ilerleyen süvariler İskoç kampına kadar gelmişlerdi ki içlerinden biri devedikenine basınca çığlığı kopardı. İşte bu sayede İskoç askerler uyanarak kamplarını korudular ve düşmanı yendiler. Bundan dolayı devedikeni İskoçya'nın ulusal sembolü ilan edildi (Mythencyclopedia 2007).

DİŞBUDAK AĞACI. Yunan mitolojisine göre güzelliğin ve aşkın tanrıçası Aphrodite, Zeus ve tanrıça Dione'nin kızıdır. Dione dişbudak ağacına yuva yapan güvercinlerin tanrıçasıydı. Güvercin daima aşkın ve yuvanın sembolü ol-

muştur. Aphrodite annesi Dione'den bu özellikleri fazlasıyla almıştır (Graves 2004).

Yunan mitolojisinde, Gaia (Yer), Ouranos (Gök) ile evliydi. Ouranos, altında olan Gaia'yı sürekli olarak hamile bırakıyordu. Gaia ona pek çok çocuk vermişti. Ancak artık doğum yapmaya dayanamayan Gaia, son çocuğu Kronos'a derdini açarak eline bir orak verdi. Kronos annesinden aldığı bu orakla babası Ouranos'u hadım etti. Dişbudak ağacının nymphaları olarak geçen Meliadlar, Kronos'un Ouranos'un hayasını kestiği yerde, Ouranos'un hayasından akan kanlardan doğmuşlardır. Bu nymphalar doğum hikayeleriyle de uyumlu olarak öldürücü bir mızrak taşırlardı. Bu mızrakların ahşap kısmı nymphaların oturduğu dişbudak ağacından yapılırdı (Grimal 1997).

İskandinav mitolojisinde yaratılan ilk erkek Ask ve ilk kadın ise Embla'dır. Tanrılar iki dişbudak ağacının gövdesine yaşam verdiler. Her biri ağaç kütüklerine bir meziyet üfledi. Böylece düşünen, nefes alan ve hisseden ilk çift yaratıldı. İlk erkeği ve ilk kadını bu iki dişbudak kütüğünden var ettiler (Sturluson 1964).

Kuzey Avrupa tufan mitoslarında Tanrı Balder'in öldürülmesinden sonraki üç kış dünya büyük bir yıkıntıya uğrar ve bir sonraki üç kış ise herhangi bir canlının dayanması mümkün olmayan buzul devri yaşanır. Tanrı Balder'in oğulları, kurt Hati güneşi yutar, kurt Skoll ise ayı yutar ve dev Surt da göğü alevlere boğar bu yüzden tüm yıldızlar yanarak ateş koru halinde düşer. Toprak yarılır, sarsıntılar oluşur, ağaçlar köklerinden kopar, dağlar yerinden oynar. Kısacası tüm dünyanın dengesi altüst olur. Yaşanan bu kaosta denizin derinliklerinde uyuyan dünya yılanı uyanır ve dev dalgaları yaratır. Sonra da diğer kötü yaratıklarla iş birliğine girer. Kötücül yaratıklardan Fenrir, tufanı ağzından alevler çıkararak tanrılara haber verir. Böylece tanrılar ve yaratıklar arasında amansız bir mücadele başlar. Tanrı Odin Fenrir'le, Thor Dünya Yılanı ile ve Frey kılıcından alevler saçan Surt'la savaşır. Kısa süre içinde Fenrir ölür. Geride kalan dünya yılanını tanrı Thor öldürmeyi başarır ancak yılanın zehrini alınca kendisini de feda etmek zorunda kalır. Sona kalan Surt, ateş kılıcından çıkan kıvılcımlarla tüm dünyayı ateşe verir. Böylece dünya tamamen yanarak denize gömülür. Bu yaşamın sonu olur. Ancak bir süre sonra dünya yeniden ortaya çıkar. Her şey yeniden yaratılır. Bozulan düzen yeni baştan kurulur. Elbette yok olan insan da yeniden yaratılır. Yeni insan soyunu, tufandan dişbudak ağacının dalları arasında saklanarak kurtulmayı başaran, Lif (erkek) ve Lifthasir (kadın) devam ettirir (Rosenberg 1996; Campbell 2000).

Dişbudak ağacının şifa amacıyla kullanımı oldukça yaygındır. İngil-

tere'de hasta hayvanların iyileştirilmesinde kullanılan dişbudak ağacının yılana karşı koruyucu bir tılsımı olduğuna inanılır. Yılanın dişbudak ağacının dalları üzerinden geçmektense ateşin içinden geçmeyi yeğleyeceği söylenir. Yılanların Dişbudak ağacından korktuğuna ve bir yılanı dişbudak dallarıyla oluşturulmuş bir çember içine koyunca yılanın orada hapsolup, öleceğine inanılır. Yılana dişbudak dalıyla dokunmak bile onun ölümüne yeter. Çocukların fıtıklarını geçirmek için de dişbudak ağacının sihri kullanılır (Fiske 2002).

Bazı yerlerde dişbudak ağacının üçlü yapraklarını göğüslerine koyan kızların gelecekte karşılaşacakları büyük aşklarını rüyada göreceğine inanılmaktadır (Fiske 2002).

DULAVRATOTU. Şifalı bir bitki olarak tanınan dulavratotunun kullanılması ilginçtir ki hamile kadınlara önerilmez. Dulavratotu bu ismi nerden almış bilinmez ama bu bitkinin pek çok kültürde doğurganlıkla ilişkilendirildiği bilinmektedir. Özellikle Anadolu'da Niğde halılarında yer verilen dulavratotu motifleri doğurganlık sembolü olarak dokunmaktadır. Dulavratotu Çin ve Japon kültürlerinde eski zamanlardan itibaren bitkisel tedavi alanında kullanılmaktadır. (Somer 2003)

DUT AĞACI. Bir zamanlar Babylonya'da birbirini çok seven iki aşık yaşardı. Thisbe ve Pyramos adındaki bu aşıklar ailelerinin ilişkilerine karşı oluşu yüzünden gizlice buluşurlardı. Yine böyle bir zamanda genç aşıklar şehrin dışındaki bir kaynağın kenarında buluşmak üzere sözleştiler. Buluşma yerine ilk Thisbe geldi ve kaynağın yanındaki dut ağacının gölgesinde beklemeye koyuldu. Ancak tam o sırada ağzı kanlar içinde bir aslan su içmek için kaynağa doğru geliyordu. Thisbe aslanı görünce hemen yerinden fırladı ve korku içinde kaçarak oradan uzaklaştı. Thisbe aslandan kaçarken eşarbı üzerinden düşerek yere uçtu. Aslan bir hamlede eşarbı kaptı ve parçaladı. O anda buluşma yerine sevinç içinde yaklaşmakta olan Pyramos aslanın kanlar içindeki ağzında sevgilisinin parçalanmış eşarbını görünce, aslanın Thisbe'yi yediğini düşündü ve hiç düşünmeksizin bıçağını çekerek oracıkta canına kıydı. Saklandığı yerden koşarak yetişen Tisbe, Pyramos'un öldüğünü görünce sevgilisinin bedenine saplı bıçağı çıkarttı ve kendi bedenine sapladı. İki sevgili kanlar içinde akan suyun kenarına cansız seriliverdiler. O anda kaynağın kenarındaki dut ağacının bembeyaz meyveleri iki aşığın süzülen kanlarıyla kırmızıya dönüştü. Karadut işte böyle meydana geldi (Grimal 1997).

Çin ve Japon mitolojisinde de sıkça söz edilen on adet kutsal adadan birinin adı "eğilmiş dut ağacı ülkesi" anlamına gelen Fu-Sang' dır. Burada yetişen dut ağaçlarının öyle çok meyvesi olurmuş ki meyvelerin ağırlığından dallar ye-re kadar sarkarmış. Bu ağaçlar dokuz bin yılda bir kutsal meyvelerini vermekteymiş. Adanın azizleri bu meyvelerden yiyerek azizliklerini devam ettirirlermiş. Azizler bu dutlardan yiyince kutsal kuşlar gibi uçabilme yetisi de kazanırlarmış (Mackenzie 1996).

Dut ağacı, Türk kültüründe evin saadeti, mutluluğu ve bereketinin sembolüdür. Dut ağacı evin ruhudur ve bir evin temelini atmadan evvel 'duygulu bir ağaç' dikme geleneği vardır. Nar, iğlek (erkek incir), iğde, söğüt, turunç yanında dut da duygulu ağaçlar arasında sayılır (Ergun 2004:238).

e

EBEGÜMECİ. Anadolu'da bu ilginç isimle tanınan bitki belki de bir zamanlar ebeler için mesleki bir önem taşıyordu; çünkü doğum kontrol amaçlı kullanılıyordu. Ebegümecinin Latince ismi yumuşak anlamına gelen malva'dır. Ebegümecinin hem yaprakları hem de kişide bıraktığı tesir gerçekten de çok yumuşaktır. Eski çağlarda eczacılar bu bitkinin mucizelerini keşfetmiş ve onu tedavilerde kullanmışlardır. MS 1. yüzyılda yaşamış Pilinus'un notlarında, ebegümeciden günde bir kaşık yemenin insanı hayat boyu tüm hastalıklardan koruyacağı belirtilmiştir. Romalılar da bu bitkiden pek çok tedavide faydalanı- yorlardı. Ünlü matematikçi Pisagor'un öğrencileri sürekli güneş yönüne bakan ebegümeci bitkisini "kutsal bitki" olarak kabul etmişlerdi (Somer 2003).

EĞRELTİOTU. Eğreltiotu yaz dönümünde ateş gibi parlayan, altın gibi ışıyan değerli çiçekler açar. Bu çiçekleri bulan kişi görünmez olabilir, tüm hayvanların dilini anlayabilirdi. Ancak bunun için bu sihirli çiçeklere hiç dokunmadan altına beyaz bir bez serilerek eğreltiotunun üzerinden düşürülmesi gerekirdi. İnanışa göre eğreltiotunun yanında duran para ne kadar harcanırsa harcansın hiç eksilmezdi. Çünkü eğrelti otu altındandır. Bu yüzden altın gibi parlar. Ona sahip olan kişiyi de altına ulaştırır. Elinde eğrelti otu çiçeği ile dağa tırmanan bir kişi yerin altındaki tüm hazineleri mavi bir ışık halinde görme yetisini kazanır. Eğrelti otu aynı zamanda güneştendir. Bir mitosta avcının biri yaz dönümü arifesinde güneşe ateş eder. Güneşten üç damla kan damlar. Bu kanı beyaz bir bezle toplayan avcı böylece eğreltiotu tohumunu elde etmiştir. Eğrelti otunun sihirli çiçekleri sadece yaz dönümü arifesinde ve bir de Noel zamanında açar (Fraze 1992).

Yunanlılar eskiden yılanın kokusundan hoşlanmayıp uzaklaştığını düşündükleri için yataklarını eğreltiotundan yaparlarmış. Hitit mitolojisinde ise fırtına tanrısının oğlu olan Telepinu bereket tanrısı olarak kabul edilirdi. Telepinu bir

gün tanrılara öfkelenip ortadan kayboldu. İşte o zaman her şey birden alt üst oldu. Tarlalar kurudu, toprak aç kaldı. Hayvanlar çiftleşmez, memelerinden yavruları için süt akmaz oldu. Bu tarifi mümkün olmayan bir buzul çağ gibiydi. Bu durumda tanrılar Telepinu'yu aramaya başladılar. Onu bulması için kartalı gönderdiler. Ancak kartal keskin görüşüne rağmen hiçbir yerde bereket tanrısı Telepinu'yi bulamadı. Bunun üzerine arıya görev verildi. Arı tanrıyı buldu ve onu sokarak tanrıların huzuruna geri getirdi. Bundan sonra tanrılar el birliğiyle Telepinu'yu sakinleştirmeye, içindeki öfkeyi dindirmeye çalıştılar. Bunun için kurbanlar kesildi, en güzel sözlerle kalbi yumuşatıldı. Tanrının eski haline dönmesi için dileklerde bulundular. Onun bu halini eğrelti otuna benzeterek "eğrelti otu doğal haliyle güzeldir ancak bakıldığı zaman daha da güzelleşir, Sen! Telepinu bu törenle sen de daha iyi olacaksın" dileğinde bulunuldu. Böylece Telepinu küslüğünden vazgeçti ve bu sayede toprak bereketini yeniden kazandı. Telepinu için yapılan bu tören Hititlerde toprağın bereketi için uygulanan bir ritüelin kaynağıdır (Gaster 2000).

Yeni Zelanda'nın ulusal amblemlerinden birisi olan boz eğreltiotu sabır-sebat anlamına gelmektedir. Aynı zamanda yalnızlık sembolü olarak eğreltiotunun, doğurganlık ve bağlılıkla da ilişkisi kurulur (Wilkinson K. 2010:80).

EKMEK ÀĞACI. Hawaii mitolojisinde ekmek ağacı adı verilen ağaç, Polinezya adasında büyük önem taşıyan meyvelere sahiptir. Bir zamanlar yaşanan büyük kıtlıkta Ulu adında bir adam açlıktan ölünce ailesi bu adamın ölüsünü bir su kaynağının yanına gömmüştü. O gece aile çiçeklerin ve yaprakların yerde sürünme sesini duymuşlar. Daha sonra da yere düşen meyve sesleri duyulmaya başlanmış. Sabah olup da mezarın başına gittiklerinde görmüşler ki Ulu'nun mezarının başında bol meyveli bir ağaç büyümüş. Ağacın meyvelerini topladıklarında çok besleyici olduğunu görmüşler ve bu sayede kıtlıktan kurtulmayı başarmışlar. Böylesi büyük bir kıtlıkta insanların karnını doyuran bu ağaca "artocarpus" (ekmek ağacı) adını vermişler (Mythencyclopedia 2007).

ELMA Yunan mitolojisinde hakkında pek çok mit anlatılan kadın kahraman Atalante, tanrıça Artemis'e olan bağlılığından dolayı evlenmeyi istemiyor ve gelen talipleri geri çeviriyordu. Ancak talip sayısı artınca Atalante, gelen koca adayıyla bir yarış yapacağını ve eğer aday kazanırsa onunla evleneceğini duyurdu. Nasılsa koşuda çok hızlı ve çevik olan Atalante'yi hiç kimse geçemiyordu. Atalante rakibine biraz öncelik tanıyor, talibi biraz yol aldıktan sonra hızlanarak ona yetişiyor ve her seferinde arkadan yakaladığı koca adayını mızrağıyla yere seriyordu.

Son olarak Hippomenes adında bir delikanlı Atalante ile evlenmek isteğiyle geldi. Atalante aslında bu genci çok beğenmişti; yine de sözünden dönemeyeceği için yarışmaya mecbur kaldı. Yarış başladığında önden koşan Hippomenes yanında getirdiği ve Aphrodite'nin Kıbrıs'taki tapınağından gelme altın elmaları bir bir yere bırakmaya başladı. Arkadan gelen Atalante her seferinde yerde gördüğü bu altından ışıltılı elmaları toplamak için duraklamaktan kendini alamadı. Sonunda zaman kazanan Hippomenes yarışı Atalante'den önce bitirmeyi başardı. Böylece Atalante, Hippomenes'le evlenmeyi kabul etti (Grimal 1997).

Zeus ve Hera'nın büyük evlilik törenleri münasebetiyle Gaia, geline altın elmalar hediye etti. Tanrıça Hera bu elmaları öyle çok beğenmişti ki bunları Atlas dağının yamacında bulunan bahçesine ekti. Ancak Atlas'ın kızları bu bahçeye gizlice giriyor ve ağaçlardan elmaları koparıyorlardı. Hera bunu fark edince Typhon'un çocuğu olan yüz kollu bir devi bu elmaları koruması için görevlendirdi. Hera bu altın elmalara o kadar çok değer veriyordu ki bununla da yetinmeyip akşamın üç nymphasını Aigle (parlak), Erythie (kırmızı), Hesperarethousa (grubun arethousası) adlı Hesperisleri de bu elmaların başına bekçi dikti. Ancak Herakles uzun yolar aşarak bu elmaların yetiştiği bahçeyi arıyordu. Çünkü kendisine bu elmaları getirmesi için görev verilmişti. Sonunda bahçeyi bulan Herakles burada bekçilik yapan devi uyutmayı

Elma toplayan kızlar. Kırmızı figürlü vazo MÖ 5.yy (Boardman J.,1985)

başardı ve elmaları çaldı. Elmalarını çaldırtan Hesperisler büyük bir üzüntüye kapıldılar. Sonunda Hesperisler ağaca dönüştürüldüler. Her biri ayrı bir ağaç, kavak, söğüt ve karaağaç oldu. Ejder ise yılan burcuna dönüştürüldü (Grimal 1997).

Tanrılar bir araya toplandıkları bir günde Eris (Nifak), üç tanrıçanın arasına bir altın elma attı ve bu elmanın aralarından en güzel olana verileceğini söyledi. Bunun üzerine Athena, Hera ve Afrodite arasında kavga başladı. Tanrıçaların bu çekişmesine dayanamayan diğer tanrılar araya girmek istemiyor ve taraf tutmuyorlardı. Zeus olaya bir çözüm bulmak adına Hermes'i yanına çağırdı ve ondan üç tanrıçayı İda dağına götürmesini istedi. Burada tarafsız biri olarak çobanlık yapan genç Paris, tanrıçalar arasında bir seçim yapacaktı. Hermes ve beraberinde üç tanrıçayı yanı başında gören Paris birden irkildi ve korkup kaçmayı düşündü. Ancak Hermes ona durumu izah etti ve Zeus'un emriyle bu üç tanrıçaya hakemlik yapması gerektiğini söyledi. Paris ikna oldu ve tanrıçalar bir bir ona kendilerini seçmesi adına sunum yaptılar. Her biri Paris'in kendisini seçmesi durumunda vaatlerde bulundular. Hera, eğer kendisini seçerse ona bütün Asya imparatorluğunu vereceğini vaat etti. Athena ise ona bilgelik ve tüm savaşlarda zafer kazanmayı vaat etti. Aphrodite bu iki tanrıçadan çok farklı bir şey, büyük bir aşk vaat etti. Eğer onu seçerse

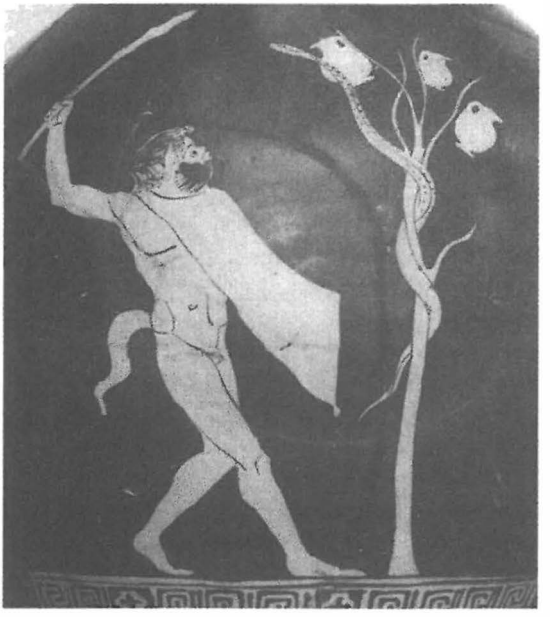

Herakles Hesperidlerin bahçesinde.
Kırmızı figürlü vazo, MÖ 5.yy (carpenter T.H. 1994)

kendisine Spartalı Helene'nin aşkını vereceğini söyledi. Bunun üzerine Paris en güzel tanrıçanın Aphrodite olduğuna karar verdi. Bu olay Troya savaşının sebeplerini doğuran bir kıvılcım olmuştur (Grimal 1997).

Melos, Delos'lu bir gençti. Ülkesinden ayrılarak Kıbrıs'a yerleşti. Kıbrıs'ta kral olan Kinyras, Melos'un iyi bir delikanlı olduğunu düşündüğünden onu oğlu Adonis ile arkadaşlık etmesi için çağırdı. Adonis ve Melos çok iyi arkadaş oldular. Kral Melos'tan çok hoşnuttu, hatta ona olan sevgisi sebebiyle onu akrabası olan Pelia ile evlendirdi. Melos ve Pelia'nın bir oğulları oldu ve onun adını da Melos koydular. Ancak Adonis bir yabandomuzu saldırısıyla ölünce yakın arkadaşı Melos kahroldu. Kendini bir ağaca astı. Bu sebeple ağaç Melos "elma ağacı" adını aldı. Kocasının intiharına dayanamayan Pelia da kendini aynı ağaca astı. Aphrodit onların sonuna üzüldü ve Melos'u ağacın meyvesine "elma"ya, Pelia'yı ise en sevdiği kuş olan güvercine dönüştürdü. Onlardan geriye kalan ve bir delikanlı olmuş oğullarını ise Delos'a gönderdi. Melos burada Melos şehrini kurdu. İnsanlara koyun kırkmayı ve bu yünlerden elbise yapmayı ilk kez o öğretti. İşte bu yüzden koyun "mela" adını aldı (Gezgin D. 2007).

Gal mitolojisinde Batı Okyanusu'ndaki Ölümsüzlük Adası'ndan söz edilir. Bu cennete "Emain Ablech" yani elmaların çok olduğu Emain adı verilir. Burada yetişen elmalar yense bile bir parçası asla tükenmezdi. Bu elmaları yiyen kişiler hem ölümsüz hem de güçlü olurlardı. Bu meyveler krallar, rahipler gibi özel bir cemaat için ayrılmıştı. Keltlerin Gılgamış'ı olarak bilinen Teigue adındaki kahraman ölümsüzlük adasına ulaşmış ve burada meyveleri bol elma ağaçlarına rastlamıştı. Bu meyvelerle ilgili çevredekilere sorular sormuş ve elmaların özel cemaatin, ölümsüzlük yemeği olduğunu öğrenmişti (Mackenzie 1996).

Çingene mitolojisine göre dünyayı yaratan Tanrı bir gün Şeytan'la deniz kenarında güç yarışına girdi. Şeytan suya daldı ve dipten çıkardığı çamuru tanrıya göstererek böbürlendi. O zaman Tanrı, Şeytan'a bu çamurdan erkek ve kadını şekillendirmesini buyurdu. Şeytan söyleneni kolayca yaptı. Sonra Tanrı Şeytan'dan bu erkek ve kadını konuşturmasını istedi. Şeytan bunu nasıl yapacağını bilemedi ve gücünün yetmeyeceğini kabullenerek Tanrı'nın üstünlüğünü tanıdı. İşte o zaman Tanrı asasıyla cansız duran kadın ve erkeğe usulca dokundu. İkisinin de arkasında birer ağaç belirdi ve onları sarmaladı. Böylece Damo ve Yehwa adındaki yaratılan ilk kadın ve ilk erkeğin bedenlerine can geldi. Sonra Tanrı asasını tekrar yere değdirdi. Bu sefer ağaçlardan birinden elma birinden armut meyvesi çıktı. Tanrı elmayı kadına, armudu ise erkeğe yedirdi. Bu arada yılan olaya karışarak elmayı kadına

edirmek istemedi. Fakat Tanrı onu ovalayıp, kadına elmayı geri verdi. Onlar bu meyveleri yiyince birbirlerine karşı cinsel arzu duydular. Tanrı onlara sevişmelerini buyurdu. Onlar da sevişti ne var ki bu onlara yetmedi. Bunun üzerine bir kez daha seviştiler ancak kadın yine "daha çok" diye ısrar etti. Tanrı son bir sevişmeye daha izin verdi. Kadın bu üçüncü sevişmeden de tatmin olmadı ve yine "daha çok" diye üstelemeye başladı. Bunun üzerine Tanrı kadına öfkelendi ve onu ebedi doyumsuzlukla lanetledi (Berger 2000).

Cennetten kovulma mitosunda en önemli sembollerden birisini "yasak meyve" oluşturmaktadır. Bu mitosla ilişkili olarak elma pek çok kültürde cinsellik simgesi olarak benimsenmiştir. Cennetten kovulma mitosu yaratılışla başlar; Ve Tanrı insanı yarattı. Ona Adem adını verdi. Adem'i cennetindeki bahçeye koydu. Bahçede birbirinden güzel meyve ağaçları vardı, ortasında da hayat ağacı. Tanrı Adem'e tüm ağaçların meyvesini serbest kıldı biri dışında. İyilik ve Kötülüğü bilme ağacının meyvesini ona yasakladı.* Eğer o meyve-

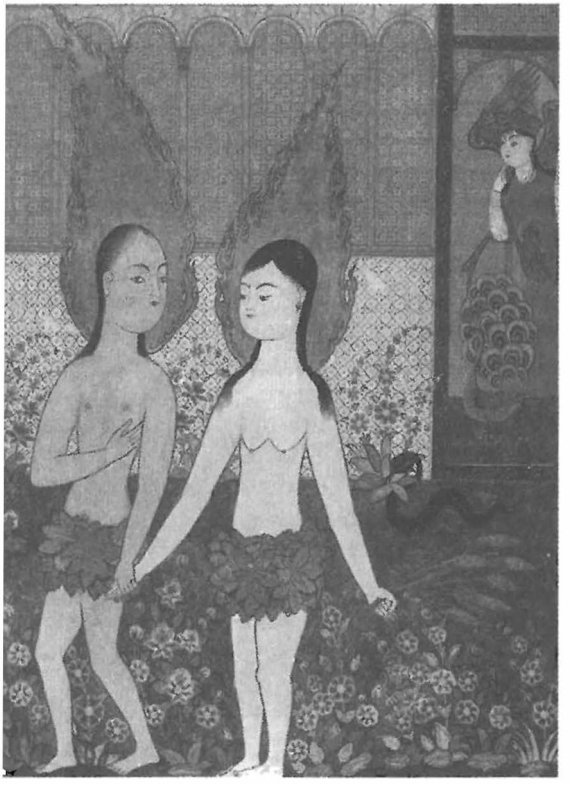

Adem ile Havva'nın Cennet'ten Kovulması (And M. 2007, s.96)

den yerse öleceğini bildirdi.* Tanrı Adem'i şeytana karşı da uyardı. Hiçbir şekilde onun sözüne kulak asmamasını tembihledi. Adem bu bahçede güzellikler içinde yaşıyordu. Tanrı doğadaki tüm canlıları çift yaratmıştı. Oysa Adem tek başınaydı. Tanrı onun bu yalnızlığını doğru bulmadı; ona bir eş gerektiğini düşündü ve ona en uygununu bulmak istedi. Bir çok canlı yarattı ve Adem onlara ne isim verdiyse onlar öyle oldular. Ancak yaratılanların hiçbirisi uygun yardımcı değildi. Bunun üzerine Tanrı Adem'e bir uyku saldı ve onun kaburga kemiğinden kadını yarattı. Kadının adı Nisa oldu çünkü o insandan alınarak yaratıldı. Adem ve Nisa, cennet bahçesinde huzurla ve ölüm nedir bilmeden yaşıyorlardı. Ancak Tanrının yarattığı en hilekar hayvan olan yılan (şeytan), Nisa'ya yasak ağacın meyvesinden yemesinin onu öldürmeyeceğini tam tersi tanrı gibi her şeyi bilme gücüne erişeceğini söyledi. Böylece büyük bir saltanatın sahibi olabilirlerdi. Nisa, yılana inandı ve yasak ağacın meyvesinden yedi sonra bu meyveden Adem'e de yedirdi. İşte bu meyve çoğunlukla elma olarak tahmin edilir. Adem ve Nisa elmayı yer yemez çıplak olduklarını fark ettiler ve bundan utanarak, edep yerlerini incir yapraklarıyla örttüler. Tanrının sesini duyunca utanıp saklandılar. Ne var ki Tanrı onların yasak meyveden yediklerini anlamıştı. Nisa, Tanrı'ya suçun yılanda olduğunu söyledi. Tanrı yılana döndü ve dedi ki; "bunu yaptığın için seni lanetliyorum, karnın üzerinde yürüyeceksin ve toprak yiyeceksin, seninle kadın arasına düşmanlık koyuyorum o senin başına sende onun topuğuna saldıracaksın." Tanrı kadına döndü ve ona "senin zahmetini çoğaltacağım, ağrıyla çocuk doğuracaksın, kocan senin hakimin olacak" dedi ve Adem'e döndü "karının sözünü dinleyip yasak meyveden yediğin için toprak lanetlendi, zahmetle ondan yiyeceksin, sana zorlu dikenler ve çalılar bitirecek, bundan böyle alnının teriyle ekmek yiyeceksin ve topraktan geldin topraktan beslenecek ve toprağa döneceksin" dedi. Böylece onlar cennetten kovuldular. Adem karısına "hayatı olan" anlamına gelen Havva ismini koydu. Onlar böylece cennetteki rahat hayatlarının yerine yaşam mücadelesine giriştiler. Artık ölümlü birer canlıydılar (Kuran ve Tevrat).

* Hıristiyan ve Musevi inanışında "hayat ağacı" ve "bilgi ağacı"(iyilik ve kötülüğü bilme ağacı) kimi düşünürlere göre tek bir ağaç kimilerine göre ise iki ayrı ağaç olarak düşünülür. "Süleyman'ın Mesellerinde" bu iki ağaç aynı ağaç olarak kabul edilirken Tekvin 3:22,23,24'te "Ve Rab Allah dedi: işte, adam iyiyi ve kötüyü bilmekte bizden biri gibi oldu; ve şimdi elini uzatmasın hayat ağacından almasın, ve yemesin ve ebediyen yaşamasın diye- böylece Rab Allah onu Aden bahçesinden, kendisinin içinden alındığı toprağı işlemek üzere çıkardı. Ve adamı kovdu; ve hayat ağacını korumak için, Aden bahçesinin şarkına Kerubileri, ve her taraf dönen kılıcın ateşini koydu." Yasak meyve ağacı ile hayat ağacı ayrılmış gibi gözükmektedir.

Anadolu'da Çukurova bölgesinde yayılmış bir halk efsanesinde Adana'da hüküm süren bir padişah vardır. Padişahın kızı bir yılanın ölümüne sebep olmuştu. Öldürdüğü yılanın eşi dul kalışının intikamını almak için kızı takip etme- ye başladı. Bu olayı köylüler padişaha haber verince padişah biricik kızını korumak için hemen bir çözüm düşündü. Böylece kızını bir dostunun evine sakladı ve kızın evden dışarı adım atmasını yasakladı. Kız günlerce bir mahkum gibi evin içinde kapalı kalmıştı. Üstelik bahar gelmiş, dışarıda çiçekler meyveye dönmüştü. Güneş parlak ışığıyla insanı adeta dışarıya davet ediyordu. Pencereden bu güzellikleri seyre dalan kız bahçedeki ağacın kırmızı dolgun elmalarını görünce dayanamayıp, onları toplamak için gizlice dışarı çıktı. Amacı hemen bir iki elma koparıp tekrar içeri girmekti. Ancak intikam peşinde olan yılan kızın dışarı çıkmasını kolluyor bir an bile kapıdan ayrılmıyordu. Kız dışarı adımını atar atmaz onu soktu ve öldürdü. Padişah kızının anısına Adana'da ki meşhur Taşköprü'yü inşa ettirdi. Bugün bölge halkı padişahın bu

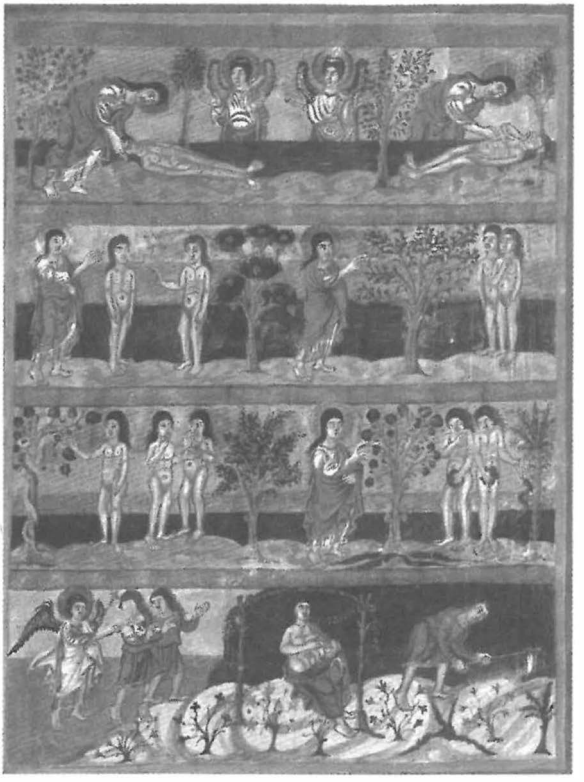

Adem ve Havva cennette, Raffael Santi'nin Vatikan'daki Freskosundan (Golowin S. 2002)

köprünün altına yıkıldığında yeniden yaptırılması için altın sakladığına inanır (Okuşluk 2000).

Hıristiyan sanatında elma, anne karnındaki bakireyi simgeler. Yunan dünyasında da Tanrıça Demeter'in kızı Kore (Persephone)'nin simgesi beş köşeli yıldızdır. Bir elma ortadan ikiye bölündüğünde çekirdeği beş köşeli yıldız görünümünü alır. Yani Kore'yi simgeler; Tanrıça Demeter'in içindeki bakireyi (Ergener 1988).

Keltler ölen kişilerin ruhunun batıya ilerleyip oradaki bir elma bahçesinde özgürlüklerine kavuştuğuna inanırlardı. Bu inançtan ötürü olsa gerek İngiltere'nin efsanevi kralı Artur da öldüğünde batıda "Avalon" adı verilen bir elma bahçesine taşınmıştır (Ergener 1998).

İskandinavya mitolojisinde elmalar sonsuz gençliğin sembolü olarak yer almıştır. Gençlik tanrıçası İdun, altın elmaların koruyucusu olarak bilinmektedir (Mythencyclopedia 2007).

Slav mitolojisinde elma çok özel anlamlar yüklenen bir meyvedir. Bir mite göre bir zamanlar sahip olduğu bahçenin elmaları dillere destan olmuş bir kral varmış. Kralın bahçesindeki elma ağaçlarından birisi altın elmalar vermek teymiş. Kral bu ağaçla övünür, onun gençlik ve güç kaynağı olan meyvelerine bir zarar gelsin istemezmiş. Ancak her gece ağaçtaki meyvelerin bir kısmı ortadan kayboluyormuş. Kral ağacın meyvelerine ne olduğunu anlayabilmek için İvan adlı genç bir işçiyi ağacın başına bekçi olarak dikmiş. İvan gece olduğunda ağaca gelen Ankakuşunu görmüş, tam kuşun üzerine atılacakken Ankakuşu çaldığı elmalarla beraber şaşılacak bir hızla gözden kaybolmuş. İvan'ın elinde Ankakuşunun sadece bir adet tüyü kalmış. Delikanlı bu tüyü, krala götürmüş ve ona olanları heyecanla anlatmış. Kral Ankakuşunun tüyünün güzelliğinden çok etkilenmiş ve İvan'dan bu kuşu yakalayıp kendisine getirmesini istemiş. Böylece İvan, Ankakuşunu yakalamak üzere yola çıkmış. Yolda gri bir kurt ona yardım etmiş ve Ankakuşunu biraya batırılmış peynirle sarhoş edip yakalamasını öğütlemiş. İvan kurdun önerdiği yöntemle Ankakuşunu yakalamayı başarmış ve kurt onu sırtına alarak kralın sarayına götürmüş. Kral Ankakuşunu görünce çok sevinmiştir. Hemen altın bir kafes yaptırır ve Ankakuşunu bu kafese kapatır. Mitin bundan sonrasında İvan, Kralın verdiği bir başka görevi daha başarıyla tamamlar. Bu görev kralın evlenmek istediği prenses Yelena'yı ülkesinden alıp, krala getirmektir. Bu görevinde de kurt İvan'a yardımını esirgemez ve onu sırtında götürüp getirir. Ancak bu defa olayların boyutu aniden değişir. Çünkü yolculuk esnasında İvan ve Yelena birbirlerine aşık olurlar. Kurt onların ayrılmalarına dayanamaz ve saraya vardıklarında kendisini güzel bir kıza çevirir. İvan, kurt- prensesi, krala evleneceği kız

olarak takdim eder ve kral kızın güzelliğinden etkilenerek hemen ona evlilik teklif eder. Böylece prenses ve kral evlenirler. Ancak kral nikahtan sonra gelini öpmek isteyince prenses aniden kurda dönüşür, gördükleri karşısında dehşete kapılan kral da fenalaşarak ölür. Kralın ölümünün ardından İvan, Yelena'yla evlenir ve ülkenin yeni kralı olur. İvan bu hayata sahip olmasında büyük bir rolü olan Ankakuşuna duyduğu minneti ise onu serbest bırakarak gösterir ve bahçesinden altın elma- ların kaybolmasına hiç ses çıkarmaz (Wilkonson 2010:140,141).

Türk kültüründe halk ağzında "yozma" olarak da bilinen elma, zürriyetin sembolüdür. Masallarda halk kahramanları, anne ve babalarının kutlu bir kişi tarafından verilen elmayı yemesi sonucunda dünyaya gelirler. Kahramanın atı da yine kutlu kişinin verdiği elma kabuklarını yiyen attan, sahibi ile aynı günde doğar. Şah İsmail masalında çocuğu olmayan padişaha derviş iki elma verir. Padişah ve eşi elmalardan birini yer diğer elmayı ise atları yer. Padişahın eşi ve atları aynı gün doğum yaparlar. Bazı masallarda elma yeme sonucunda kız çocuğu doğduğu da az olmakla birlikte rastlanan bir şeydir. Buna karşın elma, erkek çocuk sembolü ve murat olarak kabul görür. Düğünlerde, düğün bayrağının tepesine elma saplanır. Böylece soyun devamı dileği tanrıya ulaştırılır, yine damadın gelinin önüne elma atması aynı anlama gelir ve bir oğul beklentisini temsil eder (Ergun 2004:243,244).

f

FASULYE. Fasulyenin ıslatılıp karanlık bir ortamda bekletildiğinde filizlenmesi Eski Mısır'da yeniden yaşam inancı ile ilişkilendirilmektedir. Mısırlılar fasulyenin içinde bir ruhun canlandığına inanırlardı ve iyi fasulyeleri mezarlara sunu olarak bırakırlardı. Mısırlı rahipler için de fasulye kutsal kabul edilirdi. MÖ 6. yüzyılda filozof Pythagoras "ruhların dolaşımı" kuramını Mısır'lı rahiplerin bu inancından etkilenerek geliştirmişti (Bober 2003). Pythagoras ruhların ölen insanların bedeninden başka bedenlere göç ederek yaşamlarını devam ettirdiğine inanıyordu. Bu durumda ruhlar hayvanların bedenlerine de girebiliyordu. Bu nedenle Pythagoras tarikatında hayvan eti yenmesi yasaklanmıştı. Yasaklanan bir diğer yiyecek ise kuru baklagillerdi. Özellikle fasulye gaz yapacağından ruhun yanlış bir yerden çıkacağı endişesi duyulurdu (Ulaş 2002).

Tanrıça Demeter kaçırılan kızı Persephone'yi ararken ona aşık olan Poseidon da peşi sıra gizlice tanrıçayı izliyordu. Demeter Poseidon'dan saklanmak için kendisini bir kısrağa dönüştürdü ancak Poseidon onu gördü ve o da bir ata dönüşerek tanrıçayla birleşti. Tanrıça bu birleşmeden adının söylenmesi yasak olan bir kızla, Areion isimli bir at doğurdu (Grimal 1997). Tanrıça Poseidon'un tuzağına düşüp de tecavüze uğradığında Arkadya'da yaşayan Pheneatonlar tanrıçayı evlerinde ağırlayıp ona yardım etmişlerdi. Tanrıça bu iyilikleri karşılığında onlara yeryüzünün tüm ekinlerini verdi ve bir tek fasulye ekimini kesinlikle yasakladı. Ancak Kyamites adındaki genç, tanrıçanın yasağına uymayıp fasulye ekti ve bu davranışı sonunda tanrıçanın gazabına uğrayarak öldü (Graves 2004).

Ekin tanrısı Demeter uzunca bir müddet insanlara fasulye ekmeyi yasaklamıştı. Çünkü fasulye ölüler ve hayaletlerle bir tutulurdu. Roma döneminde de ölülerin onuruna düzenlenen "tüm ruhlar festivali'nde" fasulye tohumları ruhlara sunulurdu. Bu sunulan tohumlar-

dan yeşeren fasulyeyi yiyen kadınlar bir hayalet tarafından hamile bırakılırdı. Belki de bu sebeple fasulyelerin erkekler tarafından ekilmesi uygun karşılanmazdı (Graves 2004).

Avrupa yemek kültüründe yer alan fırınlanmış fasulye yemeği aslında dini bir anlam içermektedir. Bu yemek on ikinci gecenin veya İsa'nın yeniden dünyaya gelişinin kutlaması için hazırlanırdı (Mythencyclopedia 2007).

Demeter, Persephone, Triptolemus (Carpenter T.H.1994)

FESLEĞEN. Hoş kokusuyla hem yemeklere hem de balkon ve bahçelere ferahlık katan bu bitki zahmetsiz yetişmesiyle dikkat çeker. Eski Yunanda fesleğene hor davranılmasının bitkinin büyümesine katkı sağlayacağı düşünülürmüş. Eski Yunan döneminde fesleğen insanlara pek hoş şeyler çağrıştırmaz çoğunlukla şansızlık ve kadersizlik simgesi olarak bilinirmiş. Ancak Hint kültüründe Eski Yunan kültüründekinin tam tersine fesleğen, şans getirdiğine ve kötülüklerden koruduğuna inanılan bir bitkiydi. Bu sebeple Hindistan'da bahçeler fesleğenle donatılırdı. Hindular fesleğenin koruyucu gücünden yaralanmak için tapınaklara ve tüm kutsal yerlere fesleğen dikerlerdi. Fesleğenin bilinen bir başka etkisi de cinsel gücü arttırıcı özelliği olmasıdır. Bazı yerlerde sadece insanlar için değil at, eşek gibi hayvanların cinsel gücünü arttırmak için de fesleğenden yararlanıldığı bilinmektedir (Somer 2003).

Hint inanışında yeniden doğuşu simgeleyen tanrı Vişnu yeryüzüne çok değişik bedenlenişlerle gelebilmektedir. Vişnu'nun avatarlarından birisi de Krişna'dır (esmer). İnanışa göre Krişna. Tulasi adında bir ölümlü kıza aşıkmış ve tanrı sevdiği kızı ölümsüzleştirmek için onu fesleğene dönüştürmüş. Bundan dolayı fesleğen Krişna'nın kutsal bitkisi olarak kabul edilmektedir. Tanrıların kutsal yiyeceği olarak kabul edilen balı kovandan toplamak isteyenler yanlarında mutlaka fesleğen bulundurur böylece kendini kovana saklayan tanrının rızasını aldıklarına inanırlarmış (Ransome 2004:44).

Hıristiyanların kutsal günlerinden biri olan Haç Yortusunda Korfu Adasındaki Argirades Köyünde bir ritüel gerçekleştirilir. Buna göre, yortu günü kadınlar sabah erkenden kiliseye giderek papazdan kendileri için bir fesleğen filizi bulundurmasını isterler. Ayinden sonra ise her kadın kendi fesleğen filizini alarak evinin yolunu tutar. İkonların önünde haç çıkararak filizleri yere bırakırlar ve kuyudan su alarak bir hamur hazırlarlar. Fesleğen filizi su ve unla hazırlanan bu hamuru yoğurarak kabarmaya bırakırlar. Tüm bunları yaparken kadınlar hiç konuşmazlar. Çok geçmeden bu hamur şaşılacak derecede iyi kabarır. İçerisinde hiç maya olmamasına rağmen bu hamurun bu denli kabarması fesleğene yorulur. Çünkü fesleğen Haç Çiçeği (Stavroluludi) olarak bilinen inançsızların kutsal haçı gömdükleri yerde yetişen mucizevi bir bitkidir (Kriakidu-Nestoros 2007).

FINDIK. Gal mitolojisinde elma gibi fındık da ölümsüzlük meyvelerindendi. Güneyden gelen esrarengiz bir yolcu, St. Patrick'e ölümsüzlüğün meyvesi olan bir kucak fındık getirmişti (Mackenzie 1996).

İsveç'te fındığın yılana karşı en iyi koruyucu olduğuna inanılır. İnanışa göre tehlikeli bir yılana fındık dalıyla dokunmakla yılanın tüm zehrini akıtması sağlanabilirdi (Fıske 2002).

g

GELİNCİK. Gelincik çiçeği ekili topraklarda yetiştiği için ekinlerin tanrıçası Demeter'le ilişkilendirilmiştir. Tanrıça çoğu zaman başında veya elinde gelincik çiçekleriyle tasvir edilmiştir. Demeter'in kızı Persephone kırda çiçek toplarken Ölüler ülkesi tanrısı Hades tarafından kaçırılmıştı. Kızının kaybolması tanrıçayı küstürmüş onun küskünlüğü sebebiyle toprak kurumuş, verimsizleşmişti. İşte Persephone'nin kaçırıldığı sırada topladığı çiçeklerin gelincik olduğu söylenmektedir (ayrıca bakınız arpa). Gelinciğin kırmızı renginin ölümden sonraki dirilişi simgelediği düşünülür. Persephone de ölüler ülkesine girmiş ancak sonra tekrar yeryüzüne çıkmıştır. Gelinciğin uyku verici etkisi de yine Persephone'nin yeraltına inme vaktinin geldiği kış aylarını simgelemektedir (Graves 2004).

Yunan mitolojisinde rüya tanrısı Morpheus'un yatağının etrafı gelincik çiçekleriyle çevrilidir (Öztürk 2009). Morfin gelincik bitkisinden elde edilen afyondan üretilmiştir. Mitolojide Morpheus'un babası olan Hypnos (uyku) insanları uyutmak için onlara gelincik çiçeklerinden oluşan bir taç vermektedir. Hypnos'un Roma'daki karşılığı olan Somnus ve onun çok sayıdaki çocuğu gelincik çiçeklerinin çevrelediği bir mağarada yaşarlar. İnsomnia olarak bilinen uykusuzluk hastalığının adının Somnus'dan geldiği düşünülmektedir (Packer 2002).

Bereket boynuzu tutan Hades,
Kırmızı Figürlü Pelike MÖ 5.yy
(Mavromataki M.1997)

GENÇLİK OTU. Gılgamış, Mezopotamya'nın en ihtişamlı şehirlerinden birisi olan Uruk şehrinin kralıydı. Gılgamış çok güçlü bir kraldı; ancak hiç kardeşi olmadığı için gücünü yarıştıracak, onunla güreşecek güçte kimse karşına çıkmıyordu. Gılgamış'ın yalnızlığı Enkidu'nun gelişiye son buldu. Enkidu doğanın içinden, hayvanların dünyasından gelmişti. O tüm hayvanların ve bitkilerin dilini biliyordu. Enkidu ve Gılmamış sanki aynı güçte yaratılmışlardı. Gılgamış'ın annesi "işte kardeşin, yalnızlığını giderecek dostun, hatta senin diğer yarın Enkidu" diyerek Gılgamış'ın Enkidu'yla kurduğu bağı güçlendirdi. Gılgamış ve Enkidu ne kadar güreşseler de birbirlerine güç yetiremediler. O zaman Gılgamış ve Enkidu birlikte türlü maceralara atılıp, yenilmez deneni yendiler. Büyük sedir ağaçlarının bekçisi koca Humbaba'yı yerle bir ettiler. Ancak bunu yaparken de tanrıları kızdırmış olacaklar ki kısa süre sonra güçlü, kuvvetli Enkidu hastalanıp, yatağa düştü ve sonunda yaşama gözlerini yumdu. Enkidu'nun kaybı Gılgamış için bir dönüm noktası olmuştu. O güne kadar hiç aklına gelmemiş olan ölüm artık zihninin tamamını kaplamış, yüreğinde derin bir korkuya yol açmıştı. Gördüğü kabuslar, içindeki sıkıntı ve ölümün kendisini takip ettiği düşüncesi sonunda Gılgamış'ı bir yolculuğa çıkmaya itti. Gılgamış hastalığın ve ölümün olmadığı Dilmun ülkesine doğru yola çıktı. Burada ölümsüz bir çift yaşıyordu. Utnapiştim ve karısı tufandan yaptıkları bir gemiyle kurtulmuşlardı. Yanlarına aldıkları hayvanları ve bitkileri de kurtarmışlardı. Tanrıların öfkesi yatışınca bu çifti ödüllendirdiler ve onları ölümün olmadığı cennet ülke Dilmun'a yerleştirdiler. İşte Gılgamış bu bilge adama; Utnapiştim'e ulaşmak ondan ölümsüzlüğün bilgisini almak istiyordu. Günlerce aç ve uykusuz süren yolculuğun ardından Gılgamış Dilmun'a vardı. Utnapiştim karşısında duran ve telaşla ondan ölümsüzlük iksirini isteyen kral Gılgamış'a ölümsüzlük için güçlü bir irade gerektiğini anlattı ve ondan yedi gün uykusuz kalabilecek iradeyi göstermesini istedi. Ancak böyle güçlü bir iradenin sahibi ölümsüzlüğü hak etmiş olurdu. Gılgamış kendinden emin şartları kabul etti ne var ki uzun yolculuk tüm bedenini sarsmıştı. Çok vakit geçmeden göz kapaklarının ağırlığına dayanamayıp derin bir uykuya daldı. Utnapiştim karısına Gılgamış'ın uyuduğu her gün için bir somun ekmek pişirmesini söyledi. Gılgamış gözlerini açtığında büyük bir telaşla irkildi ve az kalsın uykuya yenik düşeceğini zannederek kendini topladı. Çünkü uyuduğunun farkında değildi. Fakat bilge Utnapiştim karısının pişirdiği yedi somun ekmeği göstererek ona yedi gündür uyuduğunu söyledi. Gılgamış önündeki ekmekleri şaşkınlıkla izliyordu. Ekmeklerden biri

tamamen küflenmiş. Diğeri taşlaşmıştı. Son ekmeğin ise hala dumanları tütüyordu. Gılgamış iradesine yenildiğini böylece anlamıştı. Boynunu bükerek yenilgiyi kabul etti. Utnapiştim ve karısı ile vedalaşıp geri dönmemek üzere toplanmaya başladı. Ancak Utnapiştim ve karısı onu böyle eli boş göndermek niyetinde değillerdi. Ölümsüzlük iksiri olmasa da ona sihirli bir otun bilgisini verdiler. Dönerken denizin tam ortasında suya dalmasını ve dipteki dikenli otu koparmasını söylediler. Eğer bu ota ulaşırsa bunca zaman hayatın onda yol açtığı izler, yaralar silinecek Gılgamış gençliğine geri dönecekti. Gılgamış bu duydukları karşısında yeni bir heyecana kapıldı ve ölümsüz çiftle vedalaşarak aceleyle yola koyuldu. Söylenen yerde durup suya atladı ve dikenli otu ellerinin acısına rağmen söküp çıkardı. Artık çok mutluydu. Ülkesine dönüp tüm halkına gençliğin sırrını vermeyi hayal ediyordu. Neşeyle geri dönüş yolculuğu başladı. Ancak yol gerçekten çok uzundu. Aylar geçmişti. Gılgamış çok kirli ve yorgun olduğunu hissediyordu. Yakınlarda gördüğü bir kaynakta yıkanıp, temizlenmeyi uygun buldu. O suya atladığında gençlik otu teknede duruyordu. Güzel çiçekleri tüm doğayı uyandıracak bir koku yayıyordu. Suyun içinden kokunun izini süren bir yılan tekneye çıktı ve otu kaptığı gibi midesine indirdi. Gılgamış olanları görmüştü ancak yapacak bir şey kalmadığı için dehşet içinde izlemekle yetindi. Yılan ise hızla eski derisini attı ve yepyeni taze bir deriye kavuştu. Yılan gençliği elde etti, Gılgamış ise elleri bomboş ancak zengin deneyimleriyle ülkesine geri döndü (Gezgin D. 2007; Gezgin İ. 2009).

GEZ AĞACI. İran edebiyatının en görkemli eserlerinden biri olarak kabul edilen Şahnâme'de boyu ile dikkat çektiğinden söz edilen gez ağacı, Rüstem ve İsfendiyâr destanında da önemli bir rol oynar. Buna göre, savaşçı kimliği ve tanrısal güçten nasiplenmesiyle Akhilleus'la özdeştirilen İsfendiyâr ile yine bir başka İran milli kahramanı olan ve aklıyla cesaretini birleştiren bu yanıyla da tanrı İndra ve Yunan mitolojisindeki Prometheus'a benzetilen Rüstem, bir gün karşı karşıya gelmişlerdir. Bu iki pehlivanın dövüşünde bir an için Rüstem güçsüz düşer ve çaresizce babası Zâl'dan yardım ister. Zâl ise bu soruna çözüm bulmak için simurga gider. Simurg uçarak gelir ve deniz kenarında bir gez ağacının üzerine konar. Rüstem onun işaretiyle gez ağacından bir dal alarak ondan *tîr-i gez, gez oku* adı verilen zehirli bir ok yapar. Tıpkı Yunan mitolojisindeki Akhilleus gibi tanrısal özellikler taşıyan İsfendiyar'ın vücudunda bir tek gözleri dış darbelere karşı dayanıksızdır. Onu başka bir yerinden yaralamak ise imkansızdır. Rüstem gez dalından yaptığı okla İsfendi-

yâr'ı en güçsüz yerinden, tam gözünden vurur ve bu zehirli ok İsfendiyâr'ın ölümüne yol açar (Yıldırım 2008:334, 425, 427, 592, 594).

GİNSENG. Ginseng şifalı bir bitki köküdür. Latince ismi olan panax, Yunanca 'tam iyileşme' anlamına gelen panacea kelimesinden türemiştir. Ginsegin kutsal bir adada yetiştiğine inanılır.

Çin inanışında denizkızı etinin ve Ginseng bitkisinin birlikte yenmesi durumunda insan ömrünün yüzyıllarca uzayacağı düşünülür. Beş yapraklı Ginseng tıpkı güneş gibi daire biçimindedir ve bu yüzden güneşle benzeştirilir. Güneş tapınımının olduğu yerlerde Ginseng bitkisi kutsal kabul edilir. Geçmişte Tatarlar ve Çinliler Ginseng bitkisi için sıkı bir mücadele içine girmişlerdi. Meşhur ve güçlü bir Tatar kralı ülkesinde Ginseng yetiştiriyordu. Tüm ülkenin çevresi çitlerle çevrelenmişti. Çinlilerin topraklarındaki Ginsengleri toplamalarından korktukları için geceleri ülkenin bekarları çitlerin önünde bekçilik yapıyorlardı (Mackenzie 1996).

Ginseng şifalı bir ot olarak kabul edilir ve ilaç yapımında kullanılır. Ayrıca bu bitkinin cinsel gücü ve isteği arttırıcı etkisi sebebiyle birçok kültürde kullanımı görülmüştür. Kore mitolojisinde fakir adam çok hastalanmış ve yatağa düşmüş. Ne yaptılarsa adamın hastalığına bir çare bulamamışlar. Babaları hasta olduğu için tüm aile açlıkla pençeleşiyormuş. İşte o günlerde adamın küçük çocuğu dağların ruhuna dua etmiş. O gece dağların ruhu rüyasında görünmüş ve ona babasının hastalığına şifa olacak bitkinin Ginseng olduğunu söylemiş. Dağların ruhu çocuğa bu bitkinin yerini de söylemiş. Ertesi gün küçük çocuk hemen bu yere gidip Ginseng'i bulmuş ve onu koparmış. Eve gidip bu bitkinin köklerinden dağların ruhunun tarif ettiği bir ilaç kaynatmış. Bu ilacı babasına içirince adam iyileşmiş ve eski sağlıklı günlerine geri dönüp, çalışmaya başlamış (Mythencyclopedia 2007).

Kore mitolojisinde bir adam cinsel isteği arttırdığı bilinen Ginseng bitkisini dağ bayır dolaşıp aramış. Sonunda çok yüksek bir tepede bulmuş ve bunu çok yüksek fiyattan halka satmaya kalkışmış. Ancak adamın Ginseng sayesinde zengin olma hayalleri halkın şikayeti sonucu tutuklanması sebebiyle gerçekleşememiş. Adam demir parmaklıkların arkasına atıldığında çok öfkelenmiş ve bin bir zahmet çekerek bulduğu Ginseng bitkisinden nefret etmiş. Sinirinden elindeki Ginsengin kökünü dişleyip yutmuş. Ginsengi yutunca adama öyle bir güç gelmiş ki hafif bir hareketiyle kolayca demirleri büküp zindandan çıkmış. Kimse de peşine düşmemiş çünkü gücü karşısında durmayı kimse cesaret edememiş.(Mythencyclopedia 2007).

GÜL. Yunan mitolojisinde en ilgi çekici mitlerden birisi Adonis mitidir. Bu mitte bitkilerin evrimi, mevsimler ve pek çok çiçeğin hikayesi gizlidir. Bir ağaçtan doğmuştu Adonis. Annesi ağaca dönüşmüş Smyrna'ydı (bakınız mürüsafi ağacı). Adonis'in ömrünün üçte birini yeraltında geri kalan kısmını yeryüzünde geçirmesi gerekiyordu. Adonis yeryüzündeyken hep Aphrodite'nin yanındaydı. Adonis ve Aphrodite arasında kıskanılacak bir bağ vardı. Ancak bir gün Adonis av sırasında bir yaban domuzunun saldırısına uğrayıp acı bir feryatla can verdi. Bu Aphrodite'nin aşığı Ares'in işiydi. Adonis'i tanrıçadan öylesine kıskanıyordu ki onu ortadan kaldırmak için yaban domuzunu karşısına çıkardı. Aphrodite biricik arkadaşının feryadını duyunca ormanın içine doğru onu bulabilmek için koşmaya başladı. Koşarken ayağına bir diken batınca damlayan kanları o güne kadar beyaz olan gülleri kırmızıya boyadı. Kırmızı gül böylece Tanrıça Aphrodite'nin çiçeği oldu (Ayrıca bakınız dağ lalesi; Grimal 1997).

Slav folklorunda Bábá Yagá adındaki bir cadı hakkında anlatılan çok çeşitli efsaneler vardır. Bábá Yagá'nın küçük çocukların peşine düşüp onları yakalayıp yediğine inanılır ayrıca bakışlarıyla insanları taşa çevirdiği ve evine götürüp onları tekrar insana dönüştürüp yediği anlatılır. Yaşlı bir kadın görünümünde olan Bábá Yagá yediği insanların kemiklerinden büyülü bir ev yapmıştır. Onun evi bir çift tavuk ayağının üzerinde durur ve koşarak hareket edebilir. Cadı ona emir verince etrafta dolaşan insanları yakalayarak sahibine teslim eder. Bu evin bahçesinin çitleri cadının öldürdüğü çocukların kafataslarıyla donatılmıştır. Bábá Yagá kurbanlarının kafataslarını fener olarak kullanmaktadır. Yaşlı cadı bir havan topu üzerinde yolculuk eder ve elindeki tokmağıyla kendisini gökyüzüne doğru fırlatır. O havada uçarken geçtiği yerlerde güçlü fırtınalar meydana gelir. Bu kadar korkunçluğuna rağmen bu yaşlı ve kötü kalpli cadının sadece bir tek yolla kalbinin yumuşayabileceğine inanılır. Eğer Bábá Yagá'ya hediye olarak gül sunulacak olursa, cadının bundan hoşlanacağına ve ona bu güzel çiçekleri sunan kişinin her dileğini yerine getireceğine inanılır (Wilkinson 2010:134).

Hızır ve İlyas kardeşler birbirlerine çok bağlı iki kardeştir. Ancak ne olduysa olmuş kardeşler ayrı düşmüş ve Hızır denizlerde, İlyas ise karada yaşamak durumunda kalmıştır. Hızır ve İlyas her gün birbirlerine kavuşmak için dua edip durmuşlar. Bunun üzerine Tanrı onların yılda bir defa buluşmalarına imkan sağlamış. Birçok kültürde yer alan bu söylenceye göre Hızır ve İlyas kardeşlerin buluştuğu gün 6 Mayıs olarak kabul edilmiştir. 6 Mayıs Hıdırellez günü bir bahar bayramı olarak kutlan-

maktadır. Bu günde suların uyuduğuna, ağaçların ise secde ettiklerine inanılır. Hıdırellez'de insanlar, Hızır ve İlyas peygamberin altında buluştuğuna inanılan gül ağaçlarının altına dileklerini bırakırlar. Gül ağaçlarının altına bırakılan dilek pusulaları daha sonra gün doğumuyla beraber Hızır'ın alemine yani denize atılır. Bazı yerlerde bu günde ateş yakılarak üzerinden atlanır ve dilek tutulur. Hıdırellez gününde özellikle denizden gelen Hızır'dan dileklerde bulunulur,

Hızır ab-ı hayat başında altta ise Büyük İskender (And M.2007,s.202)

Hızır'ın insanlara bolluk, bereket ve maddi olanaklar sağlayacağı umulur. Bu renkli bahar bayramında çayırlarda topluca piknik yapılır ve şifalı otlardan hazırlanan yiyecekler hep beraber yenilir. O gün kaplarda kalan yemekleri ortada bırakmak hatta çalınmasına göz yummak adettendir. Hızır'ın adı Hıdır olarak değişmektedir. "z" ve "d" harflerinin Arapça'da yer değiştirebilme özelliği vardır. Arapça "Hıdır" yeşilliği bol olan yer anlamına gelmektedir. Yeşillik alanlarda piknik yapma geleneği de buradan doğmuş olmalı. Hızır'ın Ab-ı Hayat içtiğine yani ölümsüz olduğuna inanılır. Hızır'ın çoğunlukla aksakallı ve sefil bir kılıkla insanlar içinde gezinerek onların iyiliğini sınadığına inanılır. Bu sebeple insanın her durumda kalbini temiz tutması gerekir. Hıdı- rellez inanışı İslam'da hem Sünni hem de Alevi mitolojisinde yer almaktadır. Hızır inancı Yahudilikte de vardır. Hıristiyan geleneğinde ise Hızır yerine Aya Yorgi veya Saint George geçmektedir. Ancak 6 Mayıs günü değişmez ve bahar bayramı bu kültürlerde de aynı gün kutlanır (Emiroğlu-Aydın 2003).

İslam'da gül ayrıcalıklı bir yerdedir. Gül kokusu, Muhammed'in kokusu olarak kabul edilir. Muhammed bir gülü öpüp onda Allahın yüceliğini görmüş ve gülü gözlerine sürmüştür. Rivayete göre gül, miraca çıkan peygamberin akan ter damlalarından doğmuştur (Schimmel 2004). Bu yüzden de

öyle güzel koktuğuna inanılır. Güle verilen bu önemden ötürü Müslüman toplumlarda gül suyu kullanmak yaygındır. Özellikle mevlitlerde gül suyu dağıtılması adettendir. Ayrıca kırmızı gül "ilahi azamet hırkası"nın rengi olarak görülür (Schimmel 2004).

Bektaşiler için gülün ayrı bir önemi de Hz. Ali'den ileri gelmektedir. Hz. Ali öleceğini hissettiği zaman yanındakilerden bir deste gül istemiş ve getirilen güldesteyi eline alır almaz gözlerini ebediyete yummuştur (Hançerlioğlu 1993).

Hıristiyanlıkta beyaz gül, saflık, su ve ay ile ilişkilendirilirken Bakire Meryem'in de simgelerinden birisidir. Sarı gül ise Katoliklikte Papanın amblemidir (Wilkinson K. 2010:84).

Yahudilerin Mayısın altıncı ve yedinci günü kutladıkları bir hasat bayramı olan Şavuat, gül bayramı olarak bilinmektedir. Bu bayramda o yıl hasat edilen buğdaydan iki ekmek pişirilir. Ayrıca günahlar için yedi, sevaplar içinse iki kuzu kurban edilir. Şükran Bayramı olarak da benimsenen bu özel günde evlerde hiçbir iş yapılmaz ve her yer çiçeklerle süslenir. Sinagoglarda Tevratın konulduğu bölümler özellikle güllerle süslenir. Yahudilerin benimsediği bu hasat bayramı daha sonra 'pentekost' (ellinci gün) adıyla Hıristiyanlara geçmiştir ve 'hamsin yortusu' olarak da adlandırılmıştır (Pakalın 2004: 685).

GÜNEBAKAN ÇİÇEĞİ (GÜNEAŞIK). Helianthus türü bir çiçek olan Günebakan Çiçeği, bu özelliğinden ötürü Yunan Mitolojisindeki güneştanrı Helios ile ilişkilendirilmektedir. Kul köle olmayı temsil eden günebakan çiçeğini Çinliler ölümsüzlükle özdeştirirler (Wilkinson K. 2010:84).

Klytia güneşe aşık bir genç kızdı. Ancak tıpkı onun gibi Leukothoe de güneşe aşıktı. Güneş ikisi arasından Leukothoe'yi seçti ve Klytia'ya yüz çevirdi. Bunun üzerine kıskançlık yapan Klytia, Leukothoe'nin babasına kızıyla güneşin kaçamak aşkını ispiyonladı. Klytia derin bir çukurda ölüme terk edilerek cezalandırıldı. Leukothoe ise sevgilisi güneşi kaybetti.

Güneaşık (Heilmeyer M.2004)

Güneş artık onu görmeye gelmiyordu. Bu yüzden çılgına dönen Leukothoe, her zaman yüzünü güneşe dönen günebakan çiçeğine dönüştü (Grimal 1997).

GÜNLÜK. Günlük, Arapça "amber" Latince "sıvı" kelimelerinin birleşimiyle "Liquidambar" adıyla bilinir. Günlük ağacının salgısından elde edilen bir çeşit kokulu yağ sığla yağı olarak adlandırılmıştır. Bu ağaç farklı bölgelerde amber, sığla veya günlük olarak isimlendirilir. Günlük kutsal törenlerde ve kutsal mekanlarda hoş kokusundan faydalanılan bir tütsü olarak kullanılmaktadır.

Yunan mitolojisinde ikinci hayatı, yeniden doğumu temsil eden efsanevi kuş Pheniks öleceğini anladığında günlük gibi kokulu otlardan kendisine bir yuva yapardı. Pheniks ölmeden önce bu ot yığınını ateşe verir ve geriye kalan küllerden yeni bir Pheniks dünyaya gelirdi (Grimal 1997).

h

HARDAL. Hıristiyanlıkta hardal bitkisi sembolik bir değer taşımaktadır. İncil'de İsa çevresindekilere tanrının egemenliğini anlatırken hardal tohumlarını örnek gösterir. Tanrının egemenliğini hardala benzetir. Hardalın toprağa ekilen en küçük tohum olmasına karşın kısa süre sonra filizlenip dallanıp, budaklandığından ve tüm ekinlerin boyunu aştığından bahseder. İsa başlangıçta çok küçük olan hardal tohumlarının topraktan boy veren dallarının kuşlar için en elverişli yuva olduğunu hatırlatır. Bu sebeple başlangıçta küçük olan bir şey küçümsenmemelidir. Küçücük hardal tohumu toprağa ekildiğinde canlılara yaşam kaynağı olur. Hıristiyanlıkta iyi tohumu insanın ektiği inancı vardır. Hardal tohumunu hafife alan zihniyettekiler tanrının egemenliğini göremezler (Bakınız Markos 4: 31,32).

HAŞHAŞ. Demeter'in Mekon adında Atinalı bir sevgilisi vardı. Tanrıça sevdiğini haşhaşa çevirdi. Haşhaş bundan dolayı Demeter'e adanmış bir bitki olarak bilinmektedir (Grimal 1997).

İran doğumlu Hasan Sabbah (1035-1124) Batınilik tarikatın kurmuştur. Hassan Sabbah'ın fikrine göre herkesin bir imamın çevresinde toplanması ve onun öğretilerini ta-kip etmesi gerekiyordu. O zamanlarda Hasan Sabbah'ın çev-

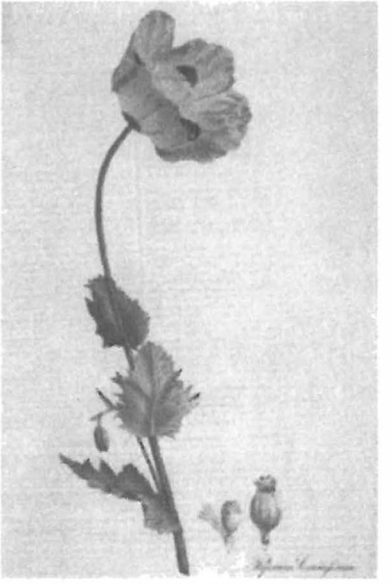

Haşhaş (Heilmeyer M. 2004)

resin- deki gençleri haşhaş içirerek sarhoş ettiği ve müezzinlik yeteneğini de kullanarak beyinleri uyuşmuş gençleri kurduğu cennet tasviri ile kendisine ve fikirlerine bağladığı söylenmektedir. Bu sebeple bu fikir akımına Haşhaşiye adı da verilmekteydi (Hançerlioğlu 1993).

Hititler zamanında Boğazköy ve çevresinde bilinen bir tarım ürünü olan haşhaş Hititçe "haşşikka" olarak isimlendirilirdi. Hititçe "haşşikka" nın aynı zamanda uyku anlamına da gelmesi Hititlerin haşhaşın uyuşturucu etkisinden haberdar olduklarının bir kanıtı olarak gösterilmektedir (Baytop 1999).

Gelincik ailesinden gelen Haşhaş, afyon ve morfinin hammaddesidir. Bugün tıp alanında hastayı uyuşturmak için kullanılan morfinin ismini 1805'te eczacı Sertürner, Yunan mitolojisindeki rüya tanrısı Morpheus'tan esinlenerek koymuştur. Morpheus, Hypnos'un yani uykunun çocuğudur. Kanatları sayesinde uçarak yeryüzündeki tüm insanlara düş gösterebilir. Onun gösterdiği rüyalarda korku, mutluluk gibi duygular birbirine karışır. Bu yanıyla tıpkı morfin yani haşhaş gibi bir etkiye sahiptir (Holzman 2002).

HAVVA ANA ELİ. Filistin gülü, Meryem Ana veya Fadime Ana Otu olarak da bilinen bu bitkinin beyaz çiçekli kısımları kurutularak kullanılır. Anadolu'nun bazı yerlerinde doğum yapan kadının yanına bir kap su konulur ve bu suyun içerisine Havva Ana otu çiçeği bırakılır. Kurutulmuş bu çiçeğin yaprakları içe doğru kapanmıştır. Ancak suya konulunca yapraklar yavaş yavaş açılır. Doğum yapan kadının başında dualar okunur ve Havva Ana'nın ona elini açtığı böylece hamile kadının da kısmetinin açılacağı söylenir. Havva Ana çiçeğinin yaprakları açıldıkça doğum sancılarının hafifleyerek bebeğin rahatlıkla dünyaya geleceğine inanılır (Baytop 1999).

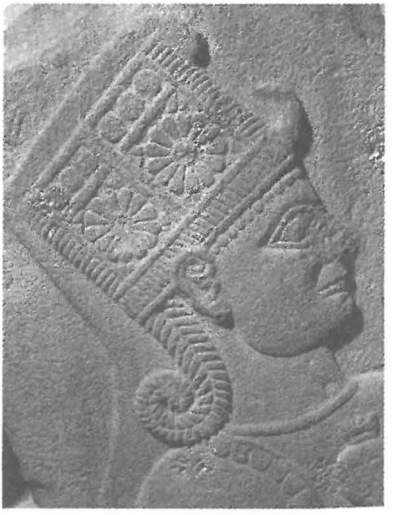

Hitit Anatanrıçası Kubaba
(Storm R. 2007)

HAYAT AĞACI. Doğa dinlerinden tek tanrılı dinlere kadar pek çok inançta, hayat ağacı kavramı yer almaktadır. Bu ağaç yaşamın ve var olma bilincinin bir sembolüdür. Borneo yerlileri Mahatala adındaki bir 'gergedan-kuş'un baş-

lığının yaşam ağacına dönüştüğüne inanırlar. Bu kuşun başındaki yaşam ağacının çiçekleri, dalları ve yaprakları altındandır. Mahatala'nın dişi eşi bu ağacın altın meyvelerinden beslenir. Borneolulara göre ilk insan bu ağaçtan doğmuştur (Hançerlioğlu 1993).

İskandinav mitolojisinde dünyanın merkezinde yer alan kader ağacı, Yggdrassil bulunmaktadır. İnsanların kaderleri bu ağaçta belirlenmekteydi. Bu ağacın altındaki kuyu, dişi olarak tasvir edilir ve gelecek burada tayin edilirdi. Yggdrasill'in kökü üçe ayrılır ve her bir kök farklı bir yere uzanırdı. Birinci kök cehenneme, ikinci kök devlerin ülkesine, üçüncü kök ise insanların yaşadığı topraklara ulaşırdı. İskandinav mitolojisinde tüm evrenin kaderini çizen bu ağaç aynı zamanda ilk insanın doğduğu ağaç olarak bilinmektedir (Sturluson 1923).

Yggdrasil kelime anlamı olarak "Ygg'in (veya Odin'in) atı" demektir. Yggdrassil'in dallarında ve altında çok sayıda hayvanın yaşadığı ve en tepesinde ise bir kartalın bulunduğuna inanılırdı. Yggdrassil'in köklerinin arasında ise yılan-ejderha Niddhog yaşardı. Bu ağacın ayaklarının altında krallığını kuran Niddhog ağacın köklerini kemirerek onu yıkmayı amaçlardı ve ölen insanların etleriyle beslenirdi. Niddhog'un krallığını kurduğu köklerde üç kuyu yer a- lırdı. Bu kuyulardan Mimir'in kay- nağından bilgelik ödülü gelirdi. İkinci kuyu ise kader kuyusuydu. Bu kuyuda insan ömrünün uzunluğu belirlenir ve buraya Nornlar bekçilik ederlerdi. Yggdrasil'in kökleri arasındaki üçüncü kuyu zehir kuyusuydu ve yeraltı dünyası Hel'in nehirlerinin kaynağını oluştururdu (Wilkinson 2010:92,93).

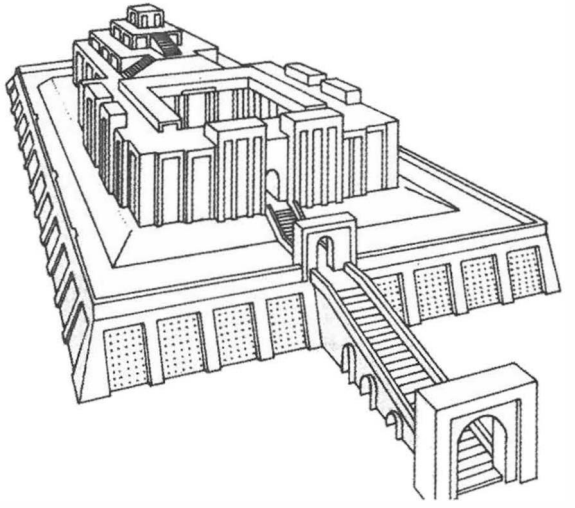

Zigurrat
(Roaf M.,1996)

Yakut inanışında yaratıcı olan Ana tanrı hayat ağacının kökünde yaşamaktaydı (Ögel 2002).

Kuran, Tevrat ve İncil'de cennette yer alan dört ırmaktan söz edilir. İnanışa göre bu ırmakların kaynağı hayat ağacından doğmaktaydı (Ögel 2002).

İbrani mitlerine göre; Adem'den sonra cennete sağ olarak giren ilk insan olan Hanok, burada kırmızı, altın renkleri ve güzelliğiyle yaratılan her şeyin ötesinde olan hayat ağacını görmüştü. Ağacın dalları bütün cennet bahçesini kaplamaktaydı ve köklerinden dört kollu bir ırmak doğmaktaydı. Bu ırmağın her bir kolundan süt, tereyağı, bal ve şarap akıyordu. Tanrı sık sık cennetteki hayat ağacının geniş gölgesinde dinlenirdi (Graves-Patai 2009:110).

Türk mitolojisinde hayat ağacı motifi ayrıntılı bir şekilde işlenmiştir. Yakutlara göre dünya sekiz köşeliydi ve yerin tam ortasında sarı göbeği bulunuyordu. Dünya göbeğinin tam ortasında da yüce bir ağaç bulunuyordu. Bu ağaç tanrının süsleriyle bezenmiş, göğün görünmezliğine kadar yükselen çok ulu bir ağaçtı. Gök yedi kattan oluşmaktaydı. Bunun üstünde durmaksızın dönen "dokuz felek çağrısı" bulunurdu. Bu ulu ağaç adeta yer ile göğü birbirine bağlıyordu. Hayat ağacının gövdesi som gümüştendi ve ışıl ışıl parlardı. Ağacın gövdesinden kutsal bir kaynak çıkardı. Bu su altın renginde parıltılar saçardı. Hayat ağacının yaprakları at derisi kadardı. Anlatılanlara göre bu ağacın yanına kimse yaklaşamazdı. Ağacın üstünden de altın gibi parıldayan bol köpüklü sular fışkırırdı. Bu sudan içen kişi çok mesut olur, açlık duygusundan bütünüyle kurtulur ve her isteğini elde ederdi. Destana göre ilk insan Ak-oğlan bu ağacın tepesinin bulunduğu göğün üst noktasında yaratılmıştı. Ağacı görünce tepesinden fışkıran suların altına girmiş ve doya doya sularından içmişti. Böylece insan yaşamı elde etmişti (Ögel 2002).

Türk mitolojisindeki hayat ağacı Bay Terek (Bay Direk) olarak adlandırılırdı. Bay Terek gök tepe ile yeri birbirine bağlardı. Yaşam döngüsü adeta onun üzerinden işlerdi. Ölen bir insanın ruhu kuş olup uçar, Bay Terek'in gökteki dallarına konardı. Bay Terek'in yaprakları üzerinde insanların ismi yazardı. Kuş yapraklar üstünden kendi ismini bulur ve o yaprağa konardı. Yeni canlar ise Bay Terek'in gövdesini kullanarak yeryüzüne iner kadınların rahmine düşerdi (Beydili 2005).

Türk mitolojisinde ağaç motifi çok büyük önem taşımaktadır. İnanışa göre öbür dünyada yer alan bir çeşit yaşam ağacının her yaprağı yeryüzünde yaşayan bir insanı simgeliyordu. Bu ağacın yaprağı sararıp dalından düşünce o yaprağın yeryüzündeki tezahürü olan kişi de hayata veda ederdi (Beydili 2005).

Buryatlarda süt gölünde bulunan yaşam ağacını Abırga ve Acırga adındaki ejderhalar beklemektedirler. Bazı Orta Asya kültürlerinde Abırga yaşam ağacının gövdesine dolanmış halde tasvir edilir (And 2007:88).

Türk mitolojisindeki hayat ağacı inancının benzeri çok daha eskiye, Mezopotamya kültürüne kadar geri gitmektedir. Mezopotamya'da zigurat adı verilen kat kat ve piramitlere benzeyen bir dağı andıran kutsal yapılar vardır. Zigurat kozmos'tur ve zirvesi de dünyanın merkezidir. Bu sebeple Sami dünyasında bu kozmik dağların önemi çok büyüktür. Zigurat gök ile yeri birleştiren dünya direğidir. Burada oturan kral gökyüzündeki tanrıya yakındır. Bu sebeple krallar tanrı ile özdeştirilirler. Babil kulesi de işte böyle bir dünya direğidir. O gök ve yeri birleştirir ve merkezinde tanrıya ulaşmak için bir kapı vardır. Zaten Babil "babilu" tanrı kapısı anlamına gelmektedir. Babil kulesi ve zigurat, pek çok kültürde inanılan yaşam ağacının sembolik yansımalarıdır. Yeryüzünün göbeğinden doğan ve göğün tepesine varan bir yaşam ağacı (Eliade 2002 b).

Çingene mitolojisinde de ağaç tapınımı büyük önem taşır. Çingene inancında Tüm Tohumlar A-

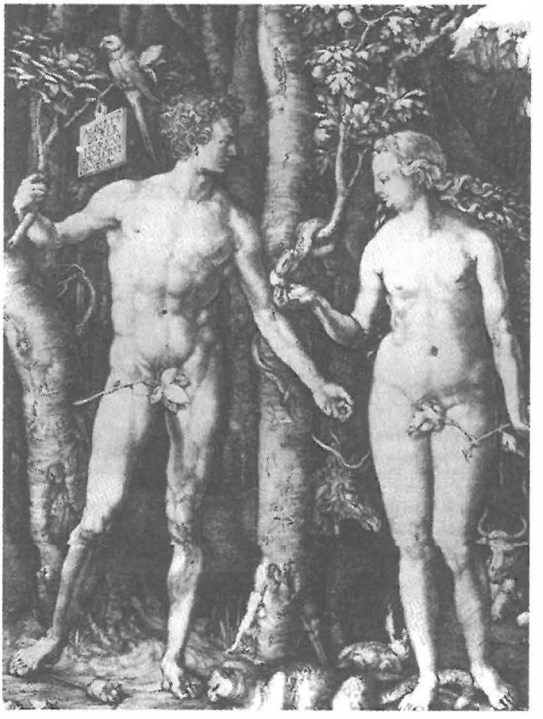

Albert Durer'in
İlk günah tablosu
(Boardman J.,1985)

ğacı olarak adlandırılan ağaç bir nevi hayat ağacıdır. Yeryüzündeki tüm bitkilerin yaratıcısı olan bu ağacın kökleri bir yılanın ağzındadır. Tüm tohumlar ağacı görkemli dallarıyla gökyüzüne yükselir. Üzerinde şimşekler çakan bu ağaca bakan kişiler gençleşirler. Şimşekler şifalı bitkileri Tüm Tohumlar Ağacından çalarak erkek su cinleri Nivasi'lere verirler. İnanışa göre Nivasiler uykuda olan bir çingene kızıyla ilişkiye girince bu kız büyücü bir kadına dönüşür. İşte Nivasiler şimşekten aldıkları şifalı bitkileri bu büyücü çingene kadınlarına verir. Bir inanışa göre çam ve söğüt ağaçları evlendirilirlerse (toprağa yan yana dikilerek birbirlerine bir iple bağlanırlar) Noel gecesi Tüm Tohumlar Ağacı insanlara görünür (Berger 2000).

Çingene mitolojisine göre dünyanın yaratılışı bir ağaçla başlar. Tanrı bir gün büyük suya değneğini atar ve burada ulu bir ağaç yeşerir. Şeytan bu ağacın gölgesinde oturuyorken Tanrı ondan denize dalıp kum çıkarmasını ister. Böylece dünyayı yaratacaktır. Şeytan denize dalar ancak her defasında kendi adını söyleyerek daldığı için kum çok ısınır ve şeytanı yakar. Bu dokuz kez böyle olduktan sonra şeytan Tanrının adını anarak denize dalar ve bu kez kum çıkarmayı başarır. Tanrı bu kumdan dünyayı yaratır. Bundan sonra şeytan ağacın altında tek başına yaşamak ister. Tanrıyı kovmak isteyen şeytanı güçlü bir boğa alıp götürür. Sonrasında ise ağacın yapraklarından ilk insanlar yeryüzüne düşerler (Berger 2000).

Hıristiyan inanışında haç, evrenin güçlü bir dayanağı olan ölümsüz bir ağaç olarak kabul görürdü. Bu ağacın "dünyanın merkezine" Golgoto'ya dikilmiş olan hayat ağacı olduğu anlatılırdı. İsa Golgoto'da inanışa göre Adem'in yaratıldığı ve gömüldüğü yerde çarmıha gerildi. İsa'nın akan kanı Adem'i vaftiz etmiş ve bu kanla ilk günahın bedeli ödenmiştir. Söylenceye göre İsa'nın çarmıhının altında kanının suladığı toprakta kutsal bitkiler yeşermişti. Bu bitkiler zeytin, buğday ve üzüm olarak belirtilmiştir (Eliade 2003b).

Zerdüşt inancında ilk insan Yima tıpkı Adem gibi ölümsüzken işlediği bir günah yüzünden hem kendisinin hem de bütün insan soyunun ölümlü olmasına neden olmuştur. Haoma ya da Gaokerena adındaki yaşam ağacını Tanrı Ahura Mazda ilk olarak Haraiti Dağı'na dikmişti. Bir örneği cennette bulunan bu ağaç tüm bitkilerin kralı olarak tanımlanır. Bu ağacın tadına bakan ölümsüzlüğe ulaşıyordu. Ehriman (kötülük ilkesi), Ahura Mazda'nın diktiği bu ağaca saldırması için bir kertenkele yaratmıştı. Bu kertenkele Adem ve Havva'yı ayartan yılan motifinin bir yansımasıdır. Bu genel hatlarıyla 'cennetten kovulma' mitosunun İran inançlarındaki varyantıdır ve hikayenin gidişatı neredeyse aynıdır (And 2007:86).

HELLENİON OTU. Mitolojide yer alan hellenion otu bir başka isimle andızotu adıyla da bilinir. Bu otun Latince adı inula helenium'dur. Bu bitki eski çağlardan beri şifacılıkta kullanılmıştır. Diğer bitkisel droglara göre yan etkisi az olduğundan tedavi amacıyla kullanımı yaygındır. Özellikle kuvvet arttırıcı, öksürük kesici safra ve idrar söktürücü özellikleri bilinmektedir (Baytop 1999).

Yunan mitolojisinin kadın kahramanlarının başında gelen Helene, uğruna tam on yıl boyunca savaşılan, güzelliği yüzünden bir ülkenin yok oluşuna sebep olan efsane bir kişiliktir. Helene, Erinyeler yüzünden delirince kendini asarak yaşamına son vermişti. İşte Helene'nin kendini astığı ağacın altında sihirli bir ot peyda olmuştu. Bu ot yılan sokmalarına karşı şifa taşımaktadır (*Helene'nin ölümü ile ilgili ayrıca bakınız Akkavak maddesi*; Grimal 1997).

Helene'nin yaptığı bir gemi yolculuğundan bahsedilir. Bu yolculuk muhtemelen Troya savaşından önce olmuştur. Helene'nin bu yolculuğunda gemisine kaptanlık eden Kanobos'u yılan sokar ve Kanabos ölür. Helene kaptana bir cenaze töreni düzenler ve onun adını Nil'in denize döküldüğü yerde bulunan şehre verir (Kanapos). Helene aynı zamanda Kanabos'u sokan yılanı öldürerek onun zehrini alır. İşte belki de Helene'nin adıyla özdeşleşmiş Hellenion otu'nun yılan sokmasıyla ilişkisi bu mitten doğmaktadır. Bu mitin bir başka versiyonunda ise Kanabos yılan sokması sonucu yaşamını yitirince yakın dostları Helene ve Menelaos onu Kanope adasına gömerler. Helene bu genç dostunun ölümüne öylesine üzülür ki döktüğü gözyaşlarının suladığı topraktan Hellenion otu yeşerir (Grimal 1997).

Helene'nin yaşadığı bir başka olayda ise Menelaos, Aithiopiya'ya sefere giderken biricik karısı Helene'yi yakın arkadaşı ve komşu ülke kralı Thonis'e emanet eder. Ancak kral Thonis, Helene'nin güzelliğine kayıtsız kalamaz ve ona karşı yakınlık hissetmeye başlar. Bu durumu fark eden karısı Polydamna, Thonis'i Helene'den uzak tutmak için Pharos adasına gönderir. Ancak Pharos adasının dört bir yanı yılanlarca sarılmıştır. Bunu düşünen Polydamna, kocasına yola çıkmadan evvel yılanlardan korunması için sihirli ot Hellenion'u verir (Grimal 1997).

HİNDİSTAN CEVİZİ. Doğu mitolojisinde meyveleri insan başına benzeyen bir ağaç vardır. İsmi Vakvak olan bu ağacın meyveleri büyük bir olasılıkla Hindistan cevizidir. Bu ağaçtan Tou Yeou yedinci yüzyılda yazdığı "Tong Tien" adlı eserinde bahsetmiştir. Mitosta Arap denizciler uzun bir deniz yolculuğunda bir adada konaklamışlar. Bu adada meyveleri çocuk şeklinde olan ve kendisi de insan başı biçiminde bir ağaç görmüşler. Ağacın meyveleri yani çocuklar

"vak vak" diye ses çıkarıyorlarınış. Vakvak ağacı adı da buradan geliyormuş (Tokmakçıoğlu 2006; ayrıca bkz: Vakvâk ağacı maddesi).

Bir zamanlar Banks adalarında yaşayan bir büyücü kendi yaşadığı adanın hemen yanındaki adada yaşayan bir kadına aşık oldu. Ancak kadın, büyücünün evlenme teklifini küstahça reddetti. Bu davranışa çok kızan büyücü bambulara bazı güçler yükledi ve bu bambuları kadının yaşadığı adanın yönünde tutarak rüzgarın bambulardaki büyüsel etkiyi kadının yaşadığı adaya götürmesini sağladı. Kısa süre sonra kadının yaşadığı adada çok büyük bir salgın hastalık baş gösterdi. Adada hastalığa yakalanmayan neredeyse bir kişi bile kalmamıştı. Adadakiler büyük bir servet ödeyerek büyücüyü ikna ettiler ve ondan aldıkları şifalı Hindistan cevizlerini adalarına götürdüler. Hastalığın girdiği evlerin kapısına Hindistan cevizinin sütünden döktüler. Bu sayede adada yaşayanlar salgın hastalıktan kurtulabildiler (Rivers 2001).

Bali'de ve Güney Selebes adalarında bir çocuk doğduğu zaman "yaşam bitkisi" olduğuna inanılan Hindistan cevizi ağacı dikilirdi. Bu ağaç doğan çocuğu temsil ederdi ve onunla birlikte büyürdü. Çocuğunun göbek bağının yıkandığı suyla dikilen Hindistancevizi ağacına can suyu verilirdi (Frazer 1992).

Tropik bölgelerde yaşayan insanlar için büyük önem taşıyan Hindistan cevizlerinin hem sütünden hem iç meyvesinden hem de araç gereç yapımı için kabuğundan faydalanılıyordu. Tahiti'de ilk Hindistan cevizinin Tuna isimli yılan balığının başından ortaya çıktığına inanılırdı. Buna göre Ay tanrıçası Hina yılan balığına aşık olmuş. Hina'nın erkek kardeşi Maui yılan balığını öldürmüş ve Hina'ya bu balığın başını vererek onu toprağa dikmesini söylemiş. Ancak Hina yılan balığının başını nehrin kenarında unutmuş. Ertesi gün tanrıça kardeşinin söylediklerini hatırlamış ve balığın başını gömmeyi unuttuğu için telaşlanmış. Hina nehir kenarına geldiğinde görmüş ki balığın başını unuttuğu yerde kocaman bir hindistancevizi ağacı yükselmiş (Mythencyclopedia 2007).

HIYAR. Mezopotamya, insanın toprağa hükmettiği, tarım kültürünün tohumlarının atıldığı en erken bölgelerden birisidir. Bununla ilişkili olarak Mezepotamya mitolojisinde toprağın nimetleri; bitkiler çok büyük rol oynamaktadır. Nippur'da bulunan tabletler üzerinde rastlanan "Şifalı Bitkiler Mitosu", Mezopotamya'da en eski çağlardan itibaren insanın bitkilerin faydalarından fazlasıyla haberdar olduğunun kanıtıdır.

Bir zamanlar tatlı suların bilge tanrısı Enki, güzel karısı Ninsikilla ile eşsiz ülke Dilmun'da tanrılara yaraşır bir hayat yaşıyordu. Dilmun ülkesi kötülüğün, çirkinliğin olmadığı çok özel bir ülkedir. Bu

ülkede hastalık, yaşlılık ve hatta ölüm yoktu. Ülkedeki tüm canlılar barış içinde kimseye zarar vermeden yaşarlardı. Öyle ki buradaki aslanlar bile yırtıcı değildi. Bu ülke dertsizlerin ülkesiydi. Ancak her şeyi ile kusursuz olan Dilmun'un bir eksiği vardı; o da tatlı su idi. Günlerden bir gün Ninsikilla ülkeye tatlı su gelmesi için Enki'ye dertlenir. Dertsizlerin ülkesi Dilmun'da karısının mutsuz olmasını görmek istemeyen Enki derhal güneş tanrı Utu'ya bu sorunu bildirir. Utu, Dilmun'a tatlı su getirir ve Dilmun'un dört bir yanında tarım alanları oluşur. Dilmun bereketli ürünlerle dolar taşar. Bundan sonra Enki Toprak ana Ninhursag'ı döller. Böylece pek çok tanrıça dünyaya gelir. Enki bu tanrıçalardan bir kısmıyla birlikte olur. Bir keresinde bataklık kenarında daha yeni doğmuş olan tanrıça Ninkur'u görür ve ona aşık olur. Enki Ninkur'u dölleyince Ninkur bitki tanrıçası Uttu'yu dünyaya getirir. Gördüğü her tanrıçayı döllemek isteyen Enki Uttu'yu da döllemek ister. Ancak Toprak ana Ninhursag Uttu'ya, Enki'ye kolay teslim olmaması için nasihatta bulunur. Uttu, toprak Ana'nın nasihatlerine uyarak, Enki'ye hıyar, üzüm ve elma getirmeden kendisini dölleyemeyeceğini söyler. Bunu duyan Enki hemen bahçıvana gider ve bahçesini sulayan kanallara coşkun sular akıtır. Bahçıvan Enki'ye duyduğu minnetin karşılığında üzüm, elma ve hıyar verir. Uttu'nun istedikleriyle gelen Enki tanrıçayı döller ve böylece bitki tanrıçası sekiz bitki dünyaya getirir. Enki bu bitkilerin tadına bakmak ister ancak bir an için kendisini kaybeder ve sekiz bitkiyi de yer, bitirir. Enki'nin bu aç gözlülüğü tanrıça Ninhursag'ı çok öfkelendirir. Ninhursag Enki'ye şifasız hastalıklar salar ve küsüp gider. Bu yaşananlar cennet ülke Dilmun'un tüm düzenini tersine çevirir. Toprak Ananın küsmesi kargaşaya sebep olur öte yandan Enki hastalığın verdiği acıyla inim inim inlemektedir. Bu soruna çözüm bulmak işi tilkiye düşer. Tilki Ninhursag'ı ikna eder. Ninhursag Enki'yi acılar içinde görünce yüreği dayanmaz. Toprak ana oğlu Enki'yi kucağına oturtur ve ona şefkatle nerelerinin ağrıdığını sorar. Enki sırasıyla ağrıyan sekiz yerini sayar. Tanrıça Ninhursag Enki'nin hastalanan her uzvuna karşılık bir şifa tanrısı yaratır. Böylece şu tanrılar dünyaya gelir ve bunlar Enki'nin ağrıyan kafasını, çenesini, dişini, ağzını, boğazını, kolunu, kaburgasını iyileştirirler. Ninhursag'ın doğurduğu Abu bitkilerin kralı ilan edilir. Ninkasi arzuyu doyurması için görevlendirilir. Ninti ay kraliçesi olur. Ensag Dilmun'a efendi seçilir. Nintulla Magan'ın efendisi olur. Ninsutu Ninazu'yla, Nazi Nindra'yla ve Azimua Ningiszida ile evlendirilir (Kramer 2000).

HODAN. Zembil çiçeği olarak bilinen bu bahar bitkisi melankoliyi

önleyen bir güce sahiptir. Bu özelliğiyle eski çağlardan beri tanınan hodandan antik yazar Pilinius "neşe veren bitki" olarak bahseder ve şarabın içine katılarak içildiğini anlatırdı. Rivayete göre içkinin içine atılan birkaç hodan yaprağı aşıklara cesaret verir, erkeklerin gelin adaylarına rahatça evlilik teklif etmelerini sağlardı (Somer 2003).

HOROZİBİĞİ. Horozibiği herkesin ilgisi üstünde olsun, insanlar ve tanrılar sadece onu seyretsin istermiş. Bu yüzden de çiçeklerin en sevileni; gülü çok kıskanırmış. Ancak gül tek mevsim açıp solar horozibiği ise dört mevsim açmaya doymazmış. İşte çiçekleri hiç solmayan bu bitki Yunan mitolojisinde ölümsüzlük sembolü olarak kullanılır ve ölümsüzlerin yani tanrıların tasvirlerinde yer alırdı. Anadolu'da benzerliğinden ötürü tilki kuyruğu olarak da adlandırılan bu bitki Aztekler zamanında önemli bir tarım ürünü olarak üretilmişti (Somer 2003).

HULUPPU AĞACI. Mezopotamya mitolojisinde Uruk kentinin efsane kralı Gılgamış ile aşk tanrıçası İştar (İnanna) arasında yaşanan bir küslük anlatılmaktadır. Buna göre İştar, Gılgamış ile kutsal evlilik "hieros gamos" gerçekleştirmek ister. Ancak güçlü kral Gılgamış tanrıçanın gücü altında ezilmek, ona boyun eğmek istemez. Çünkü tanrıça hangi erkeği aşk tuzağına çekecek olsa ona türlü eziyetlerde bulunmaktadır. Gılgamış İştar'ın aşk teklifini reddedince tanrıça küsmüş ve büyük bir öfkeye kapılarak gökyüzü tanrısı Enlil'den intikamını almak için gökyüzü boğasını serbest bırakmasını istemiştir. Böylece Gılgamış'ın kenti Uruk'u yerle bir etmek niyetindedir. Bu arada Gılgamış da tanrıçayı küstürdüğü için pek memnun değildir. Onun gönlünü almak için çok değerli bir ağaç olan Hullupu'dan tanrıçaya bir taht armağan etmek ister. Bu muhteşem ağacın gövdesinde tanrıça Lilith'in evi vardır. Ayrıca ağacın dallarında aslan-kartal birleşimi bir kuş, köklerinin altında ise yılan yaşamaktadır. Gılgamış Hulluppu ağacını keser ve Uruk'a götürür ancak taht yapmaya fırsat bulamaz. Çünkü yeraltı tanrıçası ve İştar'ın kardeşi Ereşkigal bütün güzel şeylerin İştar'a hediye edilmesini kıskanır. Bu sebeple Hulluppu ağacına kendisi sahip olmak ister. Hemen yeraltından yukarıya doğru bir tünel kazar ve Hulluppu ağacını bu tünelden aşağıya çeker. Bunun üzerine Gılgamış dostu Enkidu'yu Hulluppu ağacını geri getirmesi için Yeraltı dünyasına gönderir. Ancak burası çok büyük tehlikelerle dolu bir dünyadır. Bu yüzden Gılgamış Enkidu yola çıkmadan evvel ona bazı tavsiyelerde bulunur:

"Eğer bugün Yer altı dünyasına gidersen, Kutsal şeyler önünde başını eğmemelisin. Temiz elbise giymeme-

lisin. Yoksa hemen senin bir yabancı olduğunu anlarlar. Mermer şişelerdeki güzel kokulardan sürünmemelisin, Onlar güzel kokuyu alınca hemen başına toplanırlar.
Silahını yer altı dünyasına düşürmemelisin. Yoksa o silahla öldürülmüş olanlar hemen başına toplanırlar.
Eline sopa almamalısın,
yoksa ruhlar senden korkarlar.
Ayağına ayakkabılarını giymemelisin, Yerde gürültü etmemelisin.
Çok sevdiğin karını öpmemelisin,
Kin beslediğin karını dövmemelisin,
Sevdiğin çocuğunu öpmemelisin,
Kin duyduğun çocuğunu dövmemelisin, Yoksa cehennem sana homurdayabilir. Ve yakalar seni
Hasta yatağında yatan Ninazu'nun anası. Ve çıkarır kutsal omuzlarından şalını Yok olur artık Pahalı bir parfüm şişesine benzeyen memeleri"

Ancak ne var ki Enkidu yer altı dünyasındaki bitki tanrıçası Nin-Asu'nun kusursuz güzellikteki çıplak vücudunu görünce Gılgamış'ın tüm uyarılarını unutur ve bir ölümlü olarak hemen temiz bir gömlek giyinerek güzel kokularla bedenini tanrıça için çekici kılmaya çalışır. O zaman yeraltının bekçileri onun ölümlü olduğunu anlarlar ve onu orada hapsederler. Arkadaşının ölüler ülkesinde kalmasına kahrolan Gılgamış tanrılardan yardım ister ancak kimse ona yardım etmez. Son çare olarak Gılgamış Ereşkigal'in kocası ölüler ülkesinin efendisi Nergal'den yardım ister. Nergal ona yardım eder ve böylece Enkidu ölümden ve yeraltından kurtulur. İki arkadaş birbirine neşeyle kavuşurlar. Enkidu yeraltında gördüğü her şeyi Gılgamış'a uzun bir masal gibi anlatır. Huluppu ağacı ise böylece bir sır olur (Gezgin, İ. 2009).

HURMA. Hurma, Arap yarımadasında en bol yetişen ağaçlardan birisidir. Meyvesi özellikle İslam dünyası tarafından çok sevilir ve kutsal kabul edilir. Kuran'da Meryem suresi 23. ve 25. ayetlerde Meryem'in İsa peygambere doğum yaparken bir hurma ağacının dalına tutunduğu ve İsa peygamber doğarken üzerine hurma meyveleri düştüğünden bahsedilir. Bu İsa'nın ilahi özelliğinin bir işareti olarak görülür. "*Meryem ona hamile kaldı. Bunun üzerine onunla (karnındaki çocukla) uzak bir yere çekildi. Doğum sancısı onu bir hurma ağacına (dayanmaya) sevketti. «Keşke, dedi, bundan önce ölseydim de unutulup gitseydim!» Aşağısından (İsa yahut melek) ona şöyle seslendi: «Tasalanma! Rabbin senin alt yanında bir su arka vücuda getirmiştir.» «Hurma dalını kendine doğru silkele ki, üzerine taze, olgun hurma dökülsün*» (Schimmel 2004; Meryem Suresi, Kur'an-ı Kerim).

İsa'nın pek çok ismi bulunmaktadır bu isimlerinden birisi de hurma ile yakınlığını gösteren *Zu'n -nahle:hurma ağacı sahibi*'dir (Yıldırım 2008:420).

İbnü'ül Arabî, Allah'ın Ademi yarattıktan sonra onu yarattığı top-

raktan arta kalanla bir hurma yarattığını belirtmektedir. Buna göre hurma ağacı, Adem'in kız kardeşi olarak kabul edilir. Dolayısıyla hurma bütün Adem soyunun halası konumundadır (Kocabıyık 2009:22).

Bunun yanı sıra Kuran'da hurma pek çok yerde adı geçen bir meyvedir. Çoğunlukla zenginliğin ve bereketin işareti olarak gösterilmiştir. Dünyanın pek çok yerinde Müslümanlar kutsal topraklardan gelen hurmayı özellikle ramazan aylarında tüketmektedirler. Siyeri Nebi'de (Peygamberin Hayatı) Hz. Muhammed'in çocukken halası Atike'nin bahçesindeki bir hurma ağacının meyve vermesini sağladığı anlatılır. Bir başka zamandaysa peygamber kırk kişinin gözü önünde kuru bir hurma ağacını meyve verecek hale dönüştürür. Rivayete göre Hz. Muhammed minber yapılmadan önceleri hutbesini hurma kütüğüne dayanarak okurmuş, minber yapıldıktan sonra hurma ağacı, peygamber artık hutbesini kendisine dayanarak okumayacağı için çok üzülmüş ve acısından gözyaşları dökmüştür (Ergun 2004: 95).

Bir Çin söylencesinde adı Chih olan bir rahip günün birinde odun toplamak amacıyla dağa çıkar. Bu-

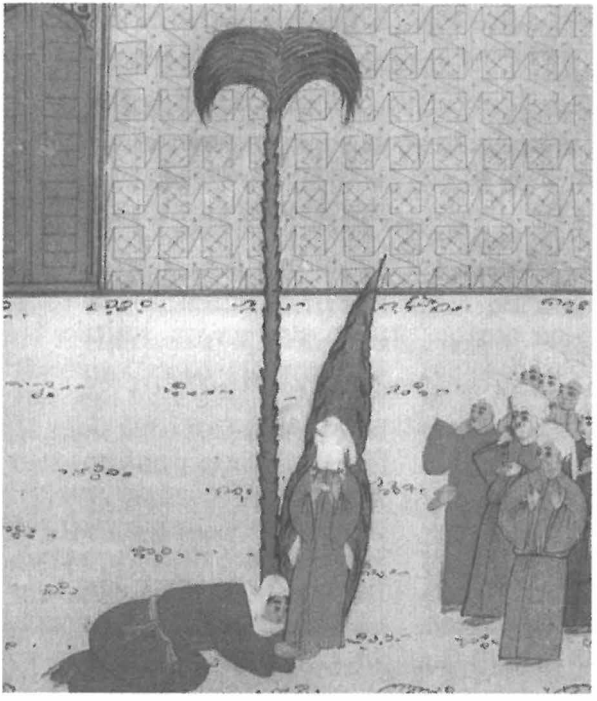

Muhammed'in halası Atike'nin bahçesindeki kurumuş hurma ağacını yeşertmesi (And M. 2007,s.36)

rada bir mağara görür ve mağaraya girdiğinde iki yaşlı adamı oturmuş satranç oynarken bulur. Satranç oynayan adamların çevresinde oyunu seyreden başkaları da vardır. Chih satırını bir köşeye koyup oyunu izlemeye koyulur. Ancak bir zaman sonra karnının açlığını fark eder ve oyun bitmediği halde yavaş yavaş kıpırdanmaya başlar. Onu izleyen bir adam küçük bir hurma çekirdeğini Chih'e uzatarak, çekirdeği emmesini söyler. Chih çekirdeği emer, bu şekerli tat ona tüm açlığını ve susuzluğunu unutturur. Epey bir zaman sonra yaşlı adamlardan biri Chih'e bu mağarada oldukça uzun bir zaman geçirdiğini ve artık gitmesi gerektiğini söyler. Chih yerinden doğrulur ve gitmek için satırına uzanır ancak satırın sapı toz olup dökülür. Sonunda yaşadığı yere dönen Chih, her şeyin çok ama çok değiştiğini şaşkınlık içinde seyreder. İşte o anda o mağarada en az bir asır geçirdiğini fark eder. Mağarada satranç oynayan adamlar ve onu seyredenler, ölümsüzlerdendir. Chih'in mağarada emdiği hurma çekirdeği onun bir asır boyunca açlığını ve susuzluğunu gidermiştir. Hurma meyvesi Çin'de kutsal kabul edilir (Mackenzie 1996).

Yerlilerde hurma ağacının yaprakları ve dövülmüş hurma meyvesi yaraları iyileştirmede merhem olarak kullanılırdı (Rivers 2001). Kamboçya'da hint hurmasının üzerinde yaşayan asalak bitkilere büyük önem verilirdi. Bir kişi beyaz giysiler giyinerek ağaca tırmanır ve daha önce kullanılmamış bir kaba, asalak bitkiyi hiç dokunmadan düşürür ve kabı içindeki değerli bitkiyle yere atardı. Daha sonra bitki bu kap içinde kaynatılır ve sihirli bir sıvı elde edilirdi. Bu sıvı kurşun geçirmez etkiye sahipti (Frazer 1992).

Gine'de Great Bassam'da topraktan iyi bir hasat almak amacıyla her yıl hasattan evvel bir tören düzenlenirdi. Bu törende kadınlar öküzlerin karşısına dizilerek "öküz ağlayacak" şarkısını söylerler ve hayvanları ağlatmak için gözlerine hurma şarabı sıçratırlardı (Gaster 2000).

Mezopotamya ve Akdeniz kültüründe dünyada her şeyin aşk ve cinsellik yasasıyla yönetildiği felsefesi oldukça yaygın bir düşünceydi. Yahudi mistik yorumcusu, tüm bitki türlerinde ve madenlerde cinsiyet ayrımı olduğunu ancak bir tek hurmanın bir cinsiyeti olmadığını belirtmiştir (Eliade 2002b).

Eski Türklerde ve Osmanlı kültüründe düğünlerde büyük bir sopanın üstü çeşitli süslerle bezenmiş sembolik bir ağaç dolaştırılırdı. Bu ağaca nahıl ismi verilirdi. Nahıl'ın üzerindeki süsler düğün sahibinin zenginliğine göre çeşitlenirdi. Üzerine simli iplikler, çeşitli meyveler, renkli şeker süslemeleri ve değerli takılar, boncuklar asılırdı. Bu süslü ağaç sembolünün adı Arapçadan gelmektedir. Arapça nahıl "hurma ağacı"

demektir. Bugün Anadolu'nun bazı yerlerinde devam eden bu gelenek Osmanlı'da son derece ciddiye alınan bir iş, hatta sanattı. Osmanlı'da süsleme işini yapacak nahıl sanatçıları bile vardı. Nahıl düğünün ve dolayısıyla evlenen çiftin yuvalarının bereketini simgeliyordu (Arıkan 2007).

HÜNNAP AĞACI. Lotis, güzeller güzeli bir nymphaydı. Meyve bahçelerini korumakla görevli tanrı Priapos bu güzel nymphaya aşık oldu. Yakaladığı her fırsatta Lotis'i sıkıştırıp elde etmenin yollarını arıyordu. Bakire Lotis sürekli Priapos'u kolluyor onun geldiğini görünce hemen kaçıyordu. Hatta bir keresinde Lotis Mainadların arasında uyurken Priapos bunu fırsat bilerek üzerine atıldı. Ancak Silenos'un eşeği tam o anda var gücüyle anırınca tüm Mainadlar uyandı ve Priapos niyetini gerçekleştiremedi. Artık tanrıdan kaçmaktan bıkıp usanan Lotis bir bitkiye dönüşmek için tanrılara yalvardı. Böylece Lotis, kırmızı çiçekli güzel Hünnap ağacına dönüştürüldü (Grimal 1997).

İslam inancında göğün yedinci katında yani sonunda Sidre adında bir ağaç olduğuna inanılır. Sidre, Arapça'da hünnap ağacına karşılık gelir (Hançerlioğlu 1993; ayrıca bz.Sidretü'l Münteha ve Sedir maddesi).

İslam mitolojisine göre Muhammed'in Kuran'ın ayetlerini ikinci kez gördüğü yer bir hünnap ağacının yanıydı. Burada hünnap ağacı "Sidretü'l Münteha" "Uzaktaki Ağaç" olarak belirtilmiştir (Eliade 2003c; ayrıca bz. Sidretü'l Münteha ve Sedir maddesi).

HÜSNÜYUSUF. Gugu çiçeği adıyla da bilinen hüsnüyusuf karanfil ailesine ait bir bahar çiçeğidir. Adı "Yusuf'un güzelliği" anlamına gelir. Yusuf peygamber, Yakup peygamberin on iki oğlu arasında en çok sevdiği, en bağlı olduğu oğludur. Yusuf peygambere dünyadaki tüm güzelliğin yarısının verildiği belirtilmektedir. Gerçekten de peygamberin çok güzel bir yüzü olduğundan bahsedilir.

Yusuf peygamber gençlik yıllarında bir rüya gördü. Rüyasında güneş, ay ve on bir yıldız ona secde ediyorlardı. Bu rüyayı hemen babası Yakub'a anlattı. Yakub rüyasının çok hayırlı olduğunu ama bunu asla kardeşlerinin ve bir yabancının duymaması gerektiğini söyledi. Ancak Yakub'un karısı Yusuf'un rüyasını kardeşlerine anlatınca on bir kardeş Yusuf'a büyük bir kin duydular. Hem zaten babaları Yusuf'u onlardan daha çok seviyordu. Kardeşler Yusuf'un rüyasındaki güneşin, babaları Yakub, ayın anneleri, on bir yıldızın da kendileri olduğunu düşündüler. Bunun üzerine aralarında plan yapıp Yusuf'u bir kuyuya attılar ve babalarına da kardeşlerini bir kurdun yediğini söylediler. Ancak kardeşlerden Yehuza, Yusuf'un ölmesini istemiyordu ve diğerlerinden

gizli, her gün ona yemek götürüyordu. Bir gün Yusuf'un atıldığı kuyunun yolundan geçen bir kervan su içmek için orada duraklayınca Yusuf kurtuldu ve Mısır yolculuğu başladı. Mısır'a getirilen Yusuf güzel kıyafetler giydirilip esir pazarında satışa çıkarıldı. Yusuf'un cemali o kadar güzeldi ki ona biçilen fiyat gitgide tırmanıyordu. Sonunda Mısır azizi Yusuf'u satın aldı ve evine götürdü ancak azizin genç karısı Yusuf'un güzelliğine karşı ilgi duyunca onu baştan çıkarmak için köşeye sıkıştırdı. "Ey Yusuf! Saçın ne kadar güzel!" dedi. Yusuf karşılık olarak "cesedimden ilk dökülecek şey odur" dedi. Kadın "Ey Yusuf! Gözlerin ne kadar güzel" dedi.
"Cesedimden ilk önce yere akacak şey odur" diye karşılık verdi Yusuf. Kadın "ey Yusuf! Yüzün ne kadar güzel" deyince Yusuf " O, toprak içindir, toprak, onu yiyecektir" dedi. Ne yapsa Yusuf'u etkilemeyi başaramayan kadının gururu kırıldı. Yusuf'a iftira attı ve kocasından onu zindana kapatmasını istedi. Zindana kapatılan Yusuf burada iki mahkumla birlikte kalıyordu. Bir sabah mahkumlardan biri rüyasında kendisini üzüm sıkarken gördüğünü anlattı. Yusuf onun pek yakında firavuna kendi elinden şarap içireceğini söyledi. Bir diğer mahkum ise rüyasında başında ekmek taşıdığını ve kuşların gelip bu ekmekten yediğini gördüğünü anlattı. Yusuf ona yakında asılacağını ve kuşların cesedinin başında toplanacağını söyledi. Gerçekten de kısa süre sonra ilk mahkumun iftiraya uğradığı anlaşılmış ve affedilerek eski işine yani firavunun hizmetine geri alınmıştı. Diğer mahkum ise infaz edilmişti. Böylece Yusuf'un rüya yorumları doğrulanmıştı.

Bir gün firavun gördüğü bir rüyayı hizmetkarlarına anlattı ve yorumlamalarını istedi. Ancak ülkenin tüm kahinleri ne kadar uğraştıysa da bu rüyayı yorumlayamadılar. Firavunun yanında hizmetkar olan ve bir zamanlar Yusuf'la aynı hücreyi paylaşan adam hemen geçmişte Yusuf'un kendi rüyası için yaptığı yorumu hatırladı. Böylece firavunun rüyasını yorumlaması için Yusuf'a başvuruldu. Firavun rüyasında, yedi ineği yedi semiz ineği yerken ayrıca bir tarafta yedi yeşil başak ve yedi kuru başak görmüştü. Yusuf Firavunun rüyasını yedi yıl bolluk, yedi yıl kuraklık olacak diye yorumladı. Bunun üzerine herkesi büyük bir telaş aldı. İnsanlar ölecekleri korkusuyla feryat etti. O zaman Yusuf onlara bir tavsiyede bulundu. Yedi yıl bolluk olan sürede bolca tahıl ekmelerini bunlardan bir kısmını yemek için ayırıp diğerlerini depolarda saklamalarını böylece kuraklık olduğunda bu ürünle hayatta kalabileceklerini söyledi. Firavun bu genç adamın söylediklerinin doğruluğuna inandı ve onun zeki tavsiyelerinden yararlanmak için Yusuf'u baş müsteşarı yaptı. Böylece Yusuf'un mah-

kumiyeti son buldu. Mısır'ın tüm hazinesi ondan sorulmaya başladı.

Mısır sonraki yedi yıl kıtlıktan Yusuf'un tavsiyeleri sayesinde kurtuldu. Ancak Yusuf'un ailesi bu kıtlıkta çok zor duruma düştüler. Kardeşleri Mısır'a gelerek yardım dilendiler; ne var ki onlar karşılarında bir zamanlar kötülük ettikleri kardeşlerini tanıyamadılar. Ama Yusuf onları tanıdı. Sonra onlara gömleğini verip gidin bunu babanıza götürün dedi. Yakub kendisine getirilen gömleğin kokusunu hemen tanıdı. Bu oğlu Yusuf'un kokusuydu. Bütün aile Mısır'a doğru yola çıktılar. O zaman kardeşleri Yusuf'u tanıdılar. Yusuf onlara kırgın davranmadı ve hepsini bağrına bastı. Anasını ve babasını kendi tahtına oturttu. Onlara büyük bir zenginlik sundu. Ailesi minnetle önünde secde etti. İşte bu Yusuf'un rüyasının gerçek olduğu andı (Köksal 2005).

Yusuf'un ölümünün ardından topraktan doğan bir çiçeğe onun adı verilmiş ve Yusuf'un cemalinin bu çiçeğe yansıdığına inanılmıştır. Onun "yüzüm toprak içindir, toprak onu yiyecektir" sözleri böylece gerçek olur ve Yusuf'un güzel yüzü ölümünden sonra toprağın derinliklerinden yeryüzüne Hüsnüyusuf çiçeği olarak yansır.

I

IHLAMUR AĞACI. Yunan mitolojisinde Zeus ve Hermes'in birer fani kılığına bürünerek Phrygia'yı ziyaretleri anlatılmaktadır. İki tanrı, uzaklardan gelmiş yabancılar gibi sokaklarda dolaşıyorlarmış. Akşam bastırınca insanların komşuluk ilişkilerini, yardım severliklerini test etmek amacıyla evlerin kapısını çalmışlar. Ancak hangi kapıyı çaldılarsa kapı suratlarına geri kapanmış, kimse onları konuk etmeye yanaşmamış. Hatta içeriden ziyafet kokusu gelen zenginlikleri ambarlarının taşkınlığından okunan evler bile bu iki gezgine bir tas çorba vermeyi çok görmüşler. Zeus ve Hermes bu kılıklarıyla dolaşırken son olarak ıssızlığın ortasında tek başına derme çatma bir kulübenin kapısını çalmışlar. Bu kulübede yaşlı bir çift yaşıyormuş. Son derece fakir bir hayat sürüyorlarmış. Ancak kapıdaki misafirleri hiç düşünmeksizin içeriye buyur etmişler. İkisinin de gözlerinden sevinç fışkırıyormuş. Yaşlı kadın Baucis hemen çalı çırpı ile ocağı uyandırmış ardından da evde ne bulduysa hepsini bir tencereye katıp kaynatmaya başlamış. İki yaşlı insan küçücük kulübenin içinde hummalı bir koşuşturmaca içine girmişler. Konuklarını memnun etmek için ne yapacaklarını şaşırmışlar. Bir yandan onlara ellerinde ne varsa sunuyorlar bir yandan da tatlı dilleriyle hoş sohbet ediyorlarmış. Aralarındaki uzun yıllara dayanan büyük bağlılık ve sevgi bir bakışta anlaşılıyormuş. Karısı yemekle uğraşırken yaşlı Philemon ise hazırladığı sıcak suyla tanrıların ayaklarını ovarak yorgunluklarını almaya çalışıyormuş; üstelik onların tanrı olduğundan haberi olmaksızın. Bu fakir çiftin kendilerine gösterdikleri misafirperverlikten çok etkilenen Zeus ve Hermes sonunda dayanamayarak gerçek kimliklerini açıklamışlar. Yaşlı çifti de yanlarına alarak ormana doğru yürümeye başlamışlar. Henüz kısa bir mesafe gitmişlerken Baucis ve Philemon arkalarına dönüp bakmışlar ve tüm kentin sular altında boğulduğunu görmüşler. Bir tek kendi zavallı kulübeleri ayakta duruyormuş. Zeus ve Hermes kentte yaşayan zalim insanları böylelikle cezalandırmışlar. Sonra da yaşlı çiftin kulübesini mermerden gösterişli bir tapınağa döndürmüşler.

İçindeki tüm çapullar ise altına dönüşmüş. Tanrılar onlardan son isteklerini sormuşlar. Baucis ve Philemon'un tek isteği hayatlarının sonuna kadar bu tapınağın bekçiliğini yapmak, yurtlarından kopmamak olmuş. Tanrılar bu dileği hemen gerçekleştirmişler. Aradan çok uzun yıllar geçmiş ve yaşlı çift artık ölüme yaklaşmış. İşte öyle bir günde ikisi de yavaş yavaş birer ağaca dönüşmeye başlamışlar. Dalları ve yaprakları oluşmuş ve en sonunda Philemon meşe, karısı Baukis ise ıhlamur ağacına dönüşmüş ve mutlulukları sonsuza dek daim olmuş (Can 1994).

ILGIN AĞACI. Yunan mitolojisinde çok bilinen bir mit olan Smyrna miti bazı yerlerde farklı bir versiyonla anlatılmaktadır. Bu mitte Kıbrıs kralı Kinyras'ın kızı olarak Myrike adı geçer. Myrike, Tamaris yani ılgın ağacı anlamına gelir. Burada da aynı Smyrna'nınki gibi bir son görülür. Myrike babasını kandırarak onunla ensest ilişkiye girer. Babası kızının oyununu anlayınca tiksinti duyarak onu öldürmek ister ancak tanrılar Myrike'nin yakarışlarına son anda acıyarak onu ılgın ağacına dönüştürürler (Grimal 1997; ayrıca bakınız Smyrna miti için Mürrüsafi ağacı maddesine).

Mısır mitolojisinde tanrı Osiris'in kutsal ağaçlarından birisi ılgın ağacıdır (Wilkinson K. 2010:95).

ISIRGAN. Latince "yakan" "uro" sözcüğünden türetilerek "urtica" adını alan bu bitki Romalı askerlerin sert soğuklarda savaşırken en önemli koruyucusuydu. Vücuduna ısırgan süren Roma askerleri böylece soğuk hava koşullarından daha az etkilenmeyi başarıyorlardı (Somer 2003).

Çingene mitolojisinde toprağın altında yaşayan kıllı ve biçimsiz görünümlü Phuvus'lar aslında kötülükten uzak yaratıklardır. Ancak bir kötü alışkanlıkları vardır o da yeryüzüne çıktıklarında kadınları kaçırmaktır. Bu yüzden yeryüzüne çıktıklarında görünmez olurlar. Onları görebilmenin tek yolu başlarındaki üç saç telini bir şapka ile örtmektir. Hayatlarını yerin altında kara bir tavuğun yumurtası içinde saklı yaşarlar. İnanışa göre bu yumurta suya atıldığında Phuvus ölür ve deprem meydana gelir. Phuvus'lar toprağın üzerine çıktıklarında yanlarında iki adet yumurta bulundururlar. Bu yumurtalardan biri kırmızıdır ve Phuvus'un önüne çıkan taşları kenara çekmeye yarar. Diğer yumurta ise beyazdır ve Phuvusların önünden yuvarlanarak karanlık yolda önlerini görmeleri için aydınlık saçar. Phuvus'lar ısırgan otunu kutsal kabul ederler. Çünkü bu ot onların gizli yaşam alanlarının girişini kapatan taşların etrafında çıkmaktadır. Yani ısırgan otu bir anlamda Phuvusların mahremiyetinin koruyucusudur. Phuvuslarla ilgili anlatılan efsanelerde vücutlarındaki kıllardan birinin bile taşları altına dönüştürebildiğinden bahsedilir (Berger 2000).

i

İĞDE AĞACI. İslam mitolojisinde iğde ağacı İbrahim'in yandığı ateşi meydana getiren ağaç olarak bilinir. Buna göre Nemrut putlarını kıran İbrahim'i cezalandırmak için büyük bir ateş yakılmasını emir vermiştir. Ancak ağaçların pek çoğu İbrahim'i yakacak bir ateşe sebep olmaya yanaşmazlar. İğde ağacı ise uzun ve pürüzsüz dallarıyla bu işe gönüllü olarak talip olur. Nemrut'un adamları çevrede ne kadar iğde ağacı varsa keser ve ateşe atarlar. İğde odunlarının gücü öylesine büyüktür ki ateş kimsenin yanaşamayacağı kadar alevlenmiştir. Bunun üzerine İbrahim ateşe mancınıkla

İbrahim'in mancınıkla ateşe atılması (And M.2007)

fırlatılmak suretiyle atılır. Elbette sonunda Allah İbrahim'in düştüğü yeri bir bahçeye, ateşi göle ve odunları ise balıklara dönüştürür. O günden sonra iğde ağacı lanetlenir ve pürüzsüz gövdesi dikenlerle kaplanır ve uzun dalları eğri büğrü bir hal alır. Bundan böyle iğde odunlarının yanıcı gücü de zayıflamıştır. Çünkü İbrahim ateşin aşırı sıcaklığı karşısında Allah'a var gücüyle yalvarmış bu yüzden iğde cezalandırılmış; dalları fazla ısı vermekten men edilmiştir (Ergun 2004:99).

İNCİR. İncir neredeyse evrensel bir bereket sembolüdür ve yaprağı erkekliği, meyvesi ise dişiliği temsil etmektedir (Wilkinson K. 2010 :98).

Tanrıça Demeter, kızı Persephone'nin kaybolduğu zamanlarda onu aramak için yeryüzünde dolaşmadık yer bırakmamıştı. İşte o günlerde Attike'ye ziyarette bulunan Demeter'i Phylatos adındaki bir kahraman evinde ağırladı. Demeter kendisine gösterilen konuk severlik karşısında oradan ayrılmadan evvel Phylatos'a bir incir ağacı fidanı armağan etti (Grimal 1997).

Roma, Galyalıların elindeyken zor günler geçiriyordu. Onların bu zayıflığını fırsat bilen Latinler, saldırıya geçmek için Roma yakınlarında bir kamp kurdular. Latinler soylar arasındaki bağları güçlendirmek gibi kötü bir bahaneyle Romalılardan dul kadınlarını ve genç kızlarını kendilerine göndermelerini istediler. Bu durum karşısında Romalılar ne yapacaklarını bilemiyorlardı. Philotis adındaki bir kadın köle, Romalıların kurtuluşu olacak bir fikir attı ortaya. Böylece akıllara durgunluk verecek bir plan yapıldı. Philotis'in de aralarında bulunduğu bir grup genç ve güzel kadından oluşan köleler sanki hür Romalılarmış gibi kıyafetler giyinerek Latinlerin kampına gittiler. O günün gecesinde Latin kampında sarhoşluğun verdiği bir rahatlık vardı. Ancak o anda Romalıların Planı işlemeye başladı. Philotis, tüm Latinler mışıl mışıl uykuya dalınca, gecenin karanlığında bir incir ağacına lamba astı ve lambanın ışığını Latinler fark etmesin diye örtülerle gizledi. İşareti alan Romalılar o anda kampı basarak Latinleri gafil avladılar ve büyük bir yenilgiye uğrattılar. Bu kurtuluş gününün anısına Roma'da incir Nonası bayramı kutlanmaktaydı. Bu bayramda köleler gösterdikleri özverinin karşılığı olarak o gün boyunca özgürce dolaşırlardı. İncir yapraklarından yapılmış kulübelerde kadınlar için ziyafetler düzenlenirdi (Grimal 1997).

Tanrı Mars bir gün Vesta rahibesi olan Rea'yı uyurken gördü ve ona tecavüz etti. Bu olay sonrasında Rea hamile kalınca amcası Amulius onu hapse attırdı. Rea hapisteyken ikiz doğurdu. İşte Roma şehrinin kurucuları; Romulus ve Remus kardeşler böyle dünyaya geldiler. Amulius'un uşakları iki bebeği bir sepete koyarak nehre

bıraktılar. O yıl yağmur suları nehri fazlasıyla kabartmıştı. Bu yüzden sepet denize sürüklenmemiş yamaca doğru taşınmıştı. Nehrin suları sepeti bir incir ağacının altına kadar sürükledi. Bu ağaç "Ruminal İncir" adını almış ve adına bir kült tahsis edilmiştir. İncir ağacının gölgesindeki çocukları tanrı Mars'ın gönderdiği dişi bir kurt emzirdi. Yeşil bir ağaçkakan da kurda çocukları büyütmesi için yardım etti. Böylece iki kardeş açlıktan ölmeden hayatta kalmayı başardılar. Sonunda da kralın çobanlarından Faustulus çocukları buldu ve bakımlarını üstlendi (Grimal 1997).

Başlangıçta birinci kuşak tanrılar hüküm sürüyordu. Bu kuşaktan Titanların en küçüğü olan Kronos iktidardaydı. Ancak bir kehanet Kronos'tan doğacak çocuklardan birinin onu tahtından edeceğini söylüyordu. Bunun gerçekleşmesinden korkan Kronos, karısı Reia'nın doğurduğu tüm çocukları dünyaya geldikleri anda yutuyordu. En sonunda Kronos'un bu vahşiliğine dayanamayan Reia, Zeus'u gizlice doğurdu ve Kronos'a da Zeus diye bir kundağa sardığı taşı yutturdu. Zeus büyükannesi Gaia'nın da yardımıyla babasından saklanarak büyütüldü. Zeus genç bir tanrı olduğunda, Metis'ten (bilgelik tanrıçası) yardım istedi. Metis hazırladığı bir ilacı ona verdi. Zeus bu ilacı kandırarak Kronos'a yutturdu. Böylece Kronos önceden yutmuş olduğu tüm çocuklarını kustu. Zeus ve kardeşleri birlik oldular; Kronos'a ve Titanlara saldırdılar. Tam on yıl boyunca mücadele ettiler ve sonunda kazanan taraf Olymposlu genç kuşak oldu. Zeus'a ve genç tanrılara kazanmaları için en büyük yardımı bir zamanlar Kronos'un Tartaros'ta zincire vurduğu Kyklopslar sağladı. Gök gürültüsü, şimşek ve yıldırım bu devlere mal edilmişti. Zeus onları serbest bırakınca onlar da Zeus'a yıldırımları verdiler. Diğer genç tanrılara da çeşitli güçler, yetenekler armağan ettiler. Genç kuşak bu sayede Titanlarla girdikleri savaşta galip geldiler. Zeus Titanları, Tartaros'a kapattı. O zamana kadar Zeus'la iyi ilişkiler içinde olan Yer (Gaia),

Fancisco Goya, Oğlunu Yutan Kronos
(Magalhães R.C. 2007, s27)

oğullarının tutsak edilmesine içerledi ve devleri, Gigantları, genç kuşak tanrıların üstüne saldırttı. Zeus zor da olsa uzun mücadeleler sonucu Gigantları yenmeyi başardı. İçlerinden en güçlüsü olan Typhon'u da diğer tanrıların yardımıyla yok etti. Bu yaşananlar Gaia ve Zeus'un arasını fazlasıyla açmaya yetmişti. Zeus devleri kendilerine karşı kullandığı için Gaia'nın peşine düştü. Ancak Gaia'nın çocuklarından olan bir Titan Sykeus, yerden bir incir ağacı çıkararak annesini bu ağacın altında sakladı. Böylece Gaia, Zeus'un yıldırımlarından korunabildi. Çünkü incir ağacı yıldırımların yönünü saptırma özelliğine sahip bir ağaçtı (Grimal 1997).

Dionysos, bir peri kızına delicesine aşık olmuştu. Adının anlamı Rumca 'incir ağacı' demek olan Syka, şarap tanrısı Dionysos tarafından incir ağacına çevrilmişti. Dionysos'un başına incir yapraklarından taç takmasının sebebi de bu aşktan ileri gelmekteydi (Can 1994:487a).

Latince incir, ficus, İtalyanca fica olarak isimlendirilir. El baş parmağını işaret ve orta parmağın arasına sıkıştırma, bugün bazı kültürlerde küfür gibi algılanan bir işaret olsa da Romalılar bu işareti kötülükleri, uğursuzlukları uzaklaştırmada kullanıyorlardı. Bu işarete İtalyanca 'mano fica' incir el adı verilir ve argoda fica, vulva'yı simgeler. Ovidius, fica'nın kem gözlerden korunmak amacıyla kullanıldığından bahsetmiştir. Romalıların fica şeklinde nazarlıkları bulunmaktaydı. Antik çağ yazarları ficus kelimesini cinsellikle ilişkili olarak çokça kullanmaktay- dılar. Arisophanes cinsel ilişkide bulunma eylemi için 'sukologeîn' (incir toplama) kelimesini kullanmayı tercih etmiştir. Romalıların bereket ilahlarından heybetli fallusuyla öne çıkan Priapos'un tasvirlerinde incir ağacına yer verilmesi onun cinsellik içeren doğasına ve kem gözlerden koruyan yapısına yakışmaktadır. Ayrıca Priapos, incir ağacının meyvelerinin koruyucusu olarak kabul edilir (Kocabıyık 2009:184, 185, 189).

Budizmde incir ağacına mistik bir güç atfedilmektedir. İnanışa göre Buda incir ağacının (banyan) gölgesinde yedi hafta boyunca düşünmüş ve bu sayede Budalığa erişmişti (Hançerlioğlu 1993). Ayrıca Brahman dininde incir tanrı Vişnu'nun ağacıydı.

Ortadoğu mitolojisinde incir, sapından süt süzülmesinden yola çıkılarak doğurganlıkla ilişkilendirilmiştir.

Yahudi inancında incir, buğdayla birlikte Adem ve Havva'nın cennetten kovulmasına sebep olan yasak meyve olarak kabul edilmektedir (Ergun 2004:102). Adem ve Havva Aden bahçesinde kendilerine tanrı tarafından yasaklanmış olan iyiyi ve kötüyü bilme ağacının meyvesinden yediklerinde çıplaklıklarının farkına varmışlardı. Utanma duygusunu ilk kez hisse-

den Adem ve Havva, incir yapraklarını birbirine iliştirerek kendilerine önlük yapmış ve çıplaklıklarını bununla gizlemişlerdi. Rivayete göre Adem, ağaçlardan incir yaprağı toplamak için uzandığında bütün ağaçlar onu kovmuş, tanrıya itaat etmediği için ona yaprak vermemişlerdi. Ancak Bilgi Ağacı Adem'e ölümsüzlük yerine bilgiyi seçtiği için incir yapraklarını vermişti (Graves- Patai 2009: 117, 119).

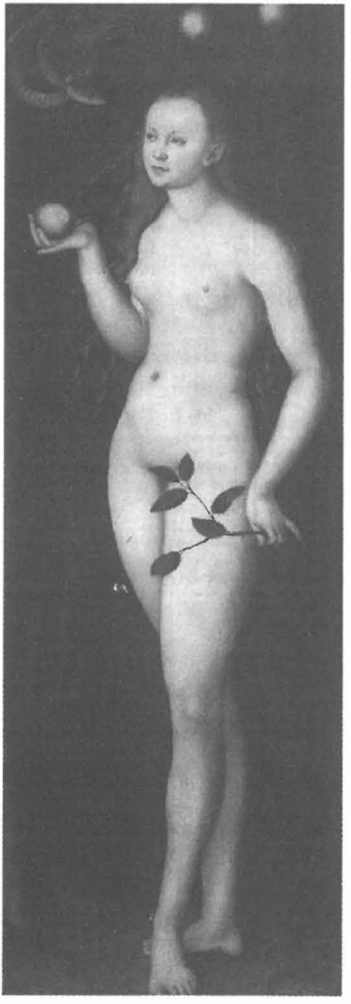

Havva, yaşlı Lucas Cronas 1528.
(Storm R.,2007)

Yaygın inanışa göre Nuh peygamber tufandan sonra gemiden bir güvercini dışarıya göndermiş ve güvercin ağzında bir zeytin dalıyla dönmüştür. Bundan dolayı güvercin barış elçisi, zeytin dalı ise barış sembolü kabul edilmiş, insanlığın yaratanla barışını simgelemişlerdir. Kimi anlatımlarda Nuh'un gönderdiği güvercinin gagasında bir incir yaprağıyla ve ayağında yosunla döndüğü de görülmektedir. Nuh görevini başarıyla tamamlayan güvercine bir kolye hediye etmiş ve onu evcilleştirmiştir (Yıldırım 2008:455).

Bir söylenceye göre Nuh'un gemisinde on iki ay süren tufan boyunca tek bir yiyecek yenmişti; gemide bulunan bütün hayvanlar, insanlar, kuşlar ve sürüngenler tufan süresince sadece incir ekmeği yiyerek yolculuğu tamamlamışlardı (Graves- Patai 2009:166).

Kur'an-ı Kerim'de incir bir sûreye ismini vermiştir. Tîn Sûresinde "*İncire, zeytine, Sina dağına ve şu emîn beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.*" denmektedir. Tîn sözcüğü incir anlamına gelmektedir (And 2007:35).

k

KABAK. Yunus peygamber Dicle kıyısında, Musul'a ait olan Nineve'de yaşıyordu. Yunus, henüz otuz yaşlarındayken Allah tarafından peygamberlikle şereflendirilmişti. Yunus'un halkı olan Nineve halkı küfre bulaşmıştı ve putlara tapıyordu. Yunus peygamber halkına yanlış yolda olduklarını çok defa anlatmaya çalıştı, onları Allah'ın yoluna davet etti ve eğer günahkar olarak kalmayı seçerlerse Allah'ın onları çok büyük bir felaketle cezalandıracağı günün yakın olduğunu duyurdu. Ancak ne dediyse Nineve'lileri ikna edemedi; hatta halk tarafından alaya alındı. Halkının inadı ve küfre bulaşmış hali karşısında öfkeye kapılan Yunus, Nineve'yi terk etmeye karar verdi ve Dicle kıyısında bir gemiye binerek oradan uzaklaşmak istedi. Ne var ki Yunus'un bindiği gemi bir müddet sonra hiçbir yöne gidemez oldu. Gökyüzü açık ve hiç rüzgar olmamasına karşın geminin üzerine üşüşen dalgalar ve kapkara bulutlar bir felaket gibi tepelerine indi. Yunus bu felaketin sebebinin kendisi olduğunu biliyordu. Çünkü o inancını yitirmiş, halkına küsmüş ve görevini terk etmişti. Geminin başına gelen, Allah'ın Yunus'a gönderdiği bir cezaydı. Yanlışa düştüğünü farkında olan Yunus gemidekilerin yolculuğuna engel olmamak için onlara, uğursuzluğun kendisinde olduğunu ve kendisini denize atmalarını söyledi. Ancak gemidekiler bunu yapmaya yanaşmadılar. O zaman Yunus düşünmeden kendisini denize bıraktı. Dev dalgalar arasında sulara kapılan Yunus'u Allah'ın gönderdiği bir balık ağzına alarak kurtardı. Yunus bu balığın ağzında tam kırk gün kaldı ve kırk gün boyunca inancını hiç kaybetmeden durmaksızın Allah'ın adını andı; ona tövbe etti. Kırk gün sonunda balık Yunus'u kıyıya bıraktı. Açlıktan ve susuzluktan gücünü yitiren Yunus, toprağın üzerinde kıpırtısız ve cansız yatıyordu. Allah topraktan kabak bitkisini filizlendirdi. Kabağın dev yaprakları Yunus Peygamberin üstünü örterek gölgelik oldu. Sonra Allah bu

kabaktan süt damlamasını sağladı. Kabağın sütü Yunus'u doyurdu ve ona tekrar ayağa kalkabilmesi için kuvvet verdi. Yunus'un yokluğu sırasında Nineve halkı hatasını anlamış ve Allahın yoluna girerek tövbe etmişti. Nineve halkı Yunus'u bularak peygamberlerine sahip çıktılar. Bazı metinlerde Yunus peygamberin, sütüyle hayata bağlandığı kabağın çok sonra ziyaretine gittiğini ve bu kabağın kurumuş olduğunu görünce büyük bir üzüntüyle gözyaşı döktüğü anlatılmaktadır (Köksal 2005).

Bir Maya mitosuna göre Hun Hunahpu ve Vucup Hunahpu adındaki ikizler bütün günlerini top oynayarak geçirmektedirler. Ancak onların bu oyunları büyük bir gürültü yaratmaktadır ve bu ses Xibalba'nın (yer altı-ölüler ülkesi) efendilerini rahatsız etmektedir. Bunun üzerine Xibalba'nın efendileri ikizlere bir oyun oynarlar ve onları Xibalba'ya top oyununa davet ederler. İkizler ölüler ülkesine gittiklerinde onlara oturmaları için bir sıra gösterilir. Ancak ikizler buraya oturduklarında sıcaktan yanarlar ve hemen kalkarlar. Gece olduğunda ikizler karanlık ev denilen bir yerde gecelemek zorunda bırakılırlar. Yanlarında ışık kaynağı olarak bir meşale ve yaprak sigarasından başka hiçbir şey yoktur. Sabah olduğunda Xibalba'nın efendileri ikizlerden meşaleyi ve sigarayı isterler. Fakat ikizler gece karanlıkta onları kullandıkları için sigara da meşale de yanıp tükenmiştir. Bu onların ölümle cezalandırılmalarına neden olur. Adak salonunun avlusunda öldürülen ikizlerden Hun Hunahpu'nun başı kesilerek sergilenmek üzere bir ağaca asılır ve o ağacın meyveleri su kabağı biçimini alır. Su kabaklarının ilk ortaya çıkışı bu şekilde gerçekleşmiştir (Wilkinson 2010:294, 295).

Karayip yaratılış mitosunda Ulu tanrı Yaya, kendisine asilik eden oğlunu öldürür ve onun kemiklerini evine astığı bir su kabağının içine koyar. Birkaç gün sonra su kabağındaki kemikler suda yüzen balıklara dönüşürler. Yaya ve karısı bu balıkları pişirerek afiyetle yerler. Bir gün bu su kabağı kırılır ve içindeki suyun yeryüzüne dökülmesiyle, Karayip adalarının etrafını çevreleyen okyanus meydana gelir (Wilkinson 2010: 306).

KAHVE. Bâde ve şarap anlamına da gelen kahve keyif verici özelliğiyle her dönemde ilgi odağı olmuştur. Bu özelliğinden ötürü Osmanlı'da çeşitli padişahlar tarafından kahve içilmesi ve hatta kahve hakkında yazı yazılması dahi yasaklanmışsa da kahve içmenin, kahveyi içime hazırlamanın ince zevkinin müptelaları daima çok olmuştur (Yaman 2004:4,9-16).

Kâtip Çelebî *Cihan-nümâ* adlı eserinde şöyle bir efsane aktarır: Şeyhü'l-Hasan Şazalî 1258 yılında Mağrib'ten Sevâkin'e hacca giderken Zümrüd Dağı yakınlarında müridi Şeyh Ömer'e kendisinin orada öleceğini ve öldüğü zaman

yüzü örtülü bir kişinin gelip ona klavuzluk edeceğini bildirmiş. Şazalî tıpkı söylediği gibi orada ölmüş ve yüzü örtülü birisi gelip Şeyh Ömer'e yol göstermiş. Bu kişi ile Şeyh Ömer orada bir çukur açmışlar ve şeyh Şazalî'yi defnetmişler. Defin işi biter bitmez esrarengiz kişi oradan ayrılmak üzere davranmış ancak Şeyh Ömer onu öylece bırakmak istememiş ve bu kişinin kim olduğunu öğrenmek istemiş. Şeyh Ömer'in sorusuyla yüzündeki örtüyü açan kişinin Şeyh Şazalî olduğu böylece ortaya çıkmış. Az evvel Şeyh Ömer'in Şeyhini birlikte defnettiği bu adam meğer Şeyh Şazalî'nin ta kendisiymiş. Şeyh Şazalî gözden kaybolmadan evvel müridi Şeyh Ömer'e oradaki bir ağaçtan kopardığı yuvarlak bir top vermiş. Böylece tek başına yola devam eden Şey Ömer, Sevâkin'e vardığında buraya yerleşmeye niyetlenmiş. Ne var ki şeyhinin verdiği top aniden hareketlenmeye başlamış. Bunu bir uyarı olarak düşünen Şeyh Ömer fikrini değiştirerek, bir gemiye binmiş ve Muha'ya (Kızıldeniz'in şark sahili) gitmiş. Yanındaki topta bir hareketlenme olmayınca Ömer buraya yerleşmekte bir mani görmemiş. Kendisine sazdan bir kulübe yapmış ve yanına da bir kuyu kazmış. Kuyudan tatlı su çıkmaktaymış ve o güne dek Muha'da içecek su çıkmıyor, tatlı su ihtiyacı uzak diyarlardan sağlanıyormuş. Bir gün Muha'da halk salgın hastalığa yakalanmış ve Şeyh Ömer'den yardım dilemişler. Şeyh ona gelen herkesi iyileştirmiş. Kısa bir süre sonra padişahın kızı da aynı hastalığa yakalanınca kızı alıp Şeyh'e getirmişler. Kız birkaç gün Şeyh Ömer'in yanında kalarak hastalıktan kurtulmuş ancak genç kızın Şeyh ile yalnız kalması halk arasında dedikoduya yol açmış. Şeyh'in kıza tecavüz ettiği yolunda söylentiler padişahın kulağına kadar gitmiş. Bunun üzerine padişah Şeyh Ömer'i Usab Dağı'na sürgüne göndermiş. Burada Şeyh Ömer ve birkaç müridinin yiyebilecekleri hiçbir şey yokmuş. Onlar da Şeyh'in elindeki top şeklindeki meyveyi (ve ya o bölgede yaygın olan ağaçlardan topladıkları meyveleri) bir çömlekte kaynatarak suyunu içmişlerdir. İşte bu içtikleri şey kahveymiş. Günler sonra Muha halkı bu kez de uyuz hastalığına yakalanmış ve hastalardan bir kaçı Şeyh Ömer'i sürgün yerinde ziyaret etmiş. Şeyh Ömer kendisine şifa için gelenlere de kahve ikram etmiş ve onlar uyuzdan kolayca kurtulmuşlar, Muha'ya döndüklerinde bu mucizeyi herkese anlatmışlar. Bunun üzerine padişah Şeyh Ömer'i çağırtmış ve ona büyük bir hürmet göstermiş. Şeyh Ömer için Muha'da büyük bir bina inşa ettirmiş. Böylece Şeyh Ömer Muha'ya yerleşmiş ve evlenerek ömrünü burada geçirmiş yaşarken de öldükten sonra da daima kahvecilerin piri olarak anılmış (Yaman 2004 :5,6; D'ohsson 2004:72).

Etiopya mitolojisinde bir keçi çobanı sürüsündeki keçilerden birinin bir çalının meyvesini yediğini ve bundan sonra keçinin uzun süre uyanık ve neşeli olduğunu fark etmiş. Bunun üzerine keçinin yediği meyveleri toplayan çoban bunu halkıyla paylaşmış. Böylece kahve Etiopya'da özellikle uzun ibadetlerin yapıldığı dinsel törenlerde kullanılmış, uzun süre uyanık kalmak amacıyla halk kahve çekirdeği yemeyi alışkanlık edinmiştir (Mythencyclopedia 2007).

KAKTÜS. Eskiden Kızılderililer evlerinden uzakta avlanarak kışa yetecek yiyeceklerini sağlarlarmış. İşte bu amaçla yola çıkmış kalabalık grubun içinde kadın, çocuk, bebek her yaştan insan bulunuyormuş. İnsanlar çok uzun yol yürümüşler. Grubun içinde bulunan hamile bir kadın yorgunluğa dayanamayıp olduğu yere yığılmış. Kadın insanların çok gerisinde kaldığı için kimse onun bayıldığını fark etmemiş ve yollarına devam etmişler. Kadın ayıldığı zaman bebeğinin doğduğunu görmüş. Hemen onu kucağına alıp sarmalamış. Sonra yardım istemek için etrafa bakınmış ama çevrede kimsenin olmadığını fark etmiş. Güçlükle ayağa kalkıp halkının gittiği yolu takip etmeye başlamış. Ancak bir süre sonra kucağındaki bebek açlıktan ağlamaya başlamış. Kadın da çok aç ve yorgunmuş. Çaresiz, bir taşın üzerine çökmüş ağlamış. O anda bir ses yanında yeşeren bitkiden yemesini ve sonrada bu bitkiyi halkına götürmesini söylemiş. Esrarengiz ses bu bitkinin çok değerli olduğunu, insanların onu dualarla kabul etmesini, bu bitki sayesinde acıdan ve hastalıklardan kurtulacaklarını fısıldamış. Kadın şaşkınlıkla yanına bakmış ve dikenli, tüylü bir bitkinin büyüdüğünü görmüş. Ondan bir parça koparıp dikenlerini soymuş ve içindeki taneden yemiş. Yediği şeyin tadı çok acıymış ama kadına müthiş bir güç vermiş. Yorgunluğu aniden kaybolmuş ve göğüsleri sütle dolmuş. Hemen bebeğini emzirerek karnını doyurmuş ve kaktüsten topladığı taneleri de yanına alıp yola devam etmiş. Bir süre sonra halkını bulmuş. Onlara elindeki kaktüs tanelerini vermiş. Halkı bu genç kadına "sabahyıldızı" adını vermiş. Çünkü onlara getirdiği bu hediye ile halk için yepyeni bir gün doğmuş. Bundan böyle kaktüs taneleri sabahyıldızını anmak amacıyla dinsel törenler eşliğinde yenmiş. Kızılderililer kaktüsün tanrının insanlara verdiği kıymetli bir armağan olduğuna inanırlar (Marriott ve Rachlin 2003).

KAMIŞ. Phyrigya'da ırmak-tanrı Meandros'un oğlu Kalamos, çok yakışıklı bir delikanlı olan Karpos'a aşıktı. İki delikanlı Meandros'da yüzerlerken aralarında yarış yapmaya kalkışınca Karpos (meyve) azgın sulara kapılarak boğuldu. Kalamos bu ölüme o kadar üzüldü ki her gün yavaş yavaş ku-

rudu ve sonunda ırmak kenarında bir kamışa dönüştü. Kala-mos ismi de buna uygun olarak kamış anlamına gelmektedir (Grimal 1997; ayrıca bakınız karpuz maddesi).

Yunan mitolojisinde keçi ayaklı tanrı olarak geçen Pan bir ağaç nymphası olan Syrigks'e aşık olmuştu. Syrigks kendisini kovalayan Pan'dan kaçarken Ladon ırmağı kıyınsında kamışa dönüştü. Pan aşkını kavuşamadan yitirdi ve öylece kamışların içinde bakakaldı. Bu sırada rüzgarla birbirine sürtünen kamışların hoş bir melodi çıkarttığını duydu. Böylece değişik boylarda kestiği kamışları balmumuyla birbirine yapıştırarak hoş sesli bir müzik aleti yaptı. Bu üflemeli alete nympha Syrigks'in ismini verdi. Pan onu her çalışında sevdiğini hatırlıyordu. Daha sonra bu alet Syrinks veya Pan Flüdü adını aldı (Grimal 1997).

Japon mitolojisinde yeryüzü ile gökyüzünün bir kamış vasıtasıyla birleşmesi sonucunda beş adet tanrısal çift doğmuştur. Tanrılar bu çiftlerden İzanaghi (çağıran erkek) ile İzanami'ye (çağıran dişi) evreni yaratma görevini vermişler. İzanaghi ile İzanami'nin birleşme-

Pan ile bir Maenad (Magalhães R.C. 2007, s.444)

siyle evrenin yöneticisi on üç tanrı doğmuştur. Bu tanrılardan biri olan ateş tanrı, annesi İzanami'nin ölümüne neden olmuştur. Bunun üzerine İzanaghi ateş tanrıyı öldürmüş ve bedeninden yeni tanrılar yaratmıştır. İntikamını alan İzanaghi eşini kurtarmak için yeraltı ülkesine inmiş ancak İzanami'yi yaşama geri getirememiştir. Çünkü İzanami Ölüler ülkesinin ürünlerinden yemiş ve böylece sonsuza dek orada kalmaya mahkum olmuştur (Hançerlioğlu 1993).

Yahudiler her yıl hasat bitiminde yedi günlük bir bayram kutlarlar. Bu bayram kamış bayramıdır. Yedi gün boyunca tüm cemaat kamış çardaklarda oturur ve hiçbir işe el sürmezler. Bu bayramla Yahudilerin çölü aşmalarını yad ederler (Hançerlioğlu 1993).

Adem ve Havva'nın ilk çocuklarından olan Habil ve Kabil evlilik çağına geldiklerinde aralarında büyük bir anlaşmazlık doğmuştu. Habil, Kabil'in ikiz kız kardeşiyle, Kabil ise Habil'in ikiziyle evlendirilecekti çünkü kendi ikizleriyle evlenmeleri ensest bir ilişki olacağından mümkün değildi. Buna rağmen Kabil kendi ikiz kız kardeşinin daha güzel olduğunu söyleyerek onunla evlenmek istedi. Şeytan, kardeşler arasındaki bu ayrılığı fırsat bilerek Kabil'i kardeşi Habil'i öldürmesi konusunda ayarttı. Bazı kaynaklara göre Kabil kardeşini açlıkla tuzağa düşürerek durmadan onu sopayla dövüyordu. Habil bir gün bu işkenceye dayanamamış ve Kabil'e dönerek "beni öldüreceksen tek seferde bir taşla vurarak öldür" demişti. Bunun üzerine Kabil pişmanlık duyarak kardeşini öldürmekten vazgeçmiş ve ona kendisini affetmesi için yalvarmıştı. Rivayete göre tanrı Habil'i kardeşini affetmemesi için uyarmış hatta onu öldürmesi için cesaretlendirmişti. Habil yine de kardeşine kıyamamış ve ona hayatını bağışlamıştı. Ne var ki Kabil ilk fırsatta yerden aldığı sivri bir kamışla Habil'in bedeninin her yerine delikler açarak onu öldürmüştü. Böylece kamış yeryüzündeki ilk cinayet aleti olmuştur (Graves-Patai 2009: 138,139).

Kızılderili mitolojisinde ilk erkek ve ilk kadın beraberlerinde ikiz çocukları ile dağ, ova, toprak üzerinde büyüyen bitkilerden oluşan yepyeni ve tanımadıkları bir dünya bulmuşlar. Başlangıçta bu dünyada nasıl bir hayat sürdüreceklerini bilememişler. O zaman ikizlerden biri yerden biraz kil alarak elinde şekillendirmiş. O kil tabak, kase, kavanoz ve pipoya dönüşmüş. İkizlerden diğeri ise dere kenarındaki kamışlardan koparmış. Bu kamışlardan su ve yiyecek taşımak için ayrıca çok çeşitli amaçlarla kullanmak için boy boy, şekil şekil sepetler yapmışlar. Ve bundan böyle bu işlerin kadınların işi olmasına karar vermişler. Sonra ikizler yerdeki taşlardan balta, mızrak ve çekiç gibi aletler yapmışlar. Ormandaki maun dallarından ise kazma, kürek yapmışlar. Ve bundan

böyle bu işler erkeklerin işi olmuş (Marriott ve Rachlin 2003).

Çin mitolojisinde Nü-kua ve Fu-hi adında ejder görünümlü ve kuyruklarıyla birbirlerine bağlı bir çift vardı. Büyük tufan olmuştu. Nü-kua göğün maviliğini beş renkli taşla onardı. Büyük bir kaplumbağanın ayaklarını keserek dünyanın dört kutbuna direk dikti. Dünyaya zarar veren kara ejderi öldürdü ve sel sularını önlemek için kamış küllerini yığdı. Bundan sonra Nü-kua sarı topraktan soylu insanları yarattı ve sonra da çamurdan fakir insanları yarattı (Eliade 2003b).

KARPUZ. Hora'lar, Zeus ile Themis'in üç kızıdır. Bu üç kız kardeş doğanın tanrıçalarıydılar ve bitkileri yönetiyorlardı. Çoğu tasvirde ellerinde çiçek tutan zarif genç kızlar olarak görülürler. Atinalılar bu tanrıçalara bitkilerin yerden çıkması, büyümesi ve meyve vermesi sürecini simgeleyen Thallo, Aukso ve Karpo isimlerini vermişlerdi. Bitkilerin koruyucu tanrıçaları Dionysos'un alayında yer alırlardı; Pan'la kırlarda hoş vakit geçirirler, Aphrodite'ye arkadaşlık ederlerdi. Bir mitte bu tanrıçalardan biri "batı rüzgarı" Zephyros'un karısı olarak görülür. Bu beraberlikten doğan çocuk, meyve yani "Karpos" adını almıştı. Karpos büyüdüğünde çok yakışıklı bir delikanlı olmuştu. Ancak arkadaşı Kalamos ile Meandros'da yüzme yarışı yaparken sulara kapılarak can verdi. Bundan sonra Karpos adının anlamına uygun olarak her yıl ölen ve sonra yeniden canlanan bir meyveye dönüştü (Grimal 1997).

KATIRTIRNAĞI. Galler kökenli bir efsaneye göre Llev Llav Gyffes (Becerikli Elin Aydınlığı) adındaki adam annesi tarafından lanetlenmişti; hiçbir zaman insan soyundan bir eşe sahip olamayacaktı. Bu duruma bir çözüm düşünen Llev'in amcası Gwydion ve Kral Math, katırtırnağı çiçeklerinden, çayırgüzeli ve meşeden Blodewvedd (çiçekyüz) adında bir kadın yarattılar. Çiçeklerden yaratılan bu kadın Llev'e eş oldu. Ancak Blodewvedd kocasına değil Gronw Pebr adında bir başka adama aşıktı. Ve aşığıyla bir olup kocasını öldürmenin yollarını arıyordu. Ne var ki Llev'i öldürmek o kadar da kolay değildi, o herhangi bir yerde, at üstünde ya da yürürken öldürülemezdi. Ancak bütün insanların hazır bulunduğu bir ortamda demir bir mızrak aracılığıyla can verebilirdi. Llev'in amcası Gwydion yeğeninin haince öldürülmesine çok üzüldü ve onu bir kartala dönüştürdü. Katırtırnağı çiçeğinden bizzat yarattığı kadını ise bir baykuşa çevirdi ve ona "yüzün güneş görmeyecek, bütün kuşlar sana düşman olacak ve seni kovalayacaklar. İsmin değişmeden Blodeuwedd olarak kalacak dedi" ve lanet yağdırdı (Wilkinson 2010:124). Bu mitostan dolayı Mayıs ayında evin katırtırnağı süpürgesi ile süpürülmesinin uğursuzluk getirece-

ğine hatta evin reisinin başına bir bela getireceğine inanılır.

Galler bölgesinde düğünlerde katırtırnağı süsleme amacıyla çokça kullanılır ve onun çiçeklerinin güzel kokusunun vahşi at ve köpekleri ehlileştireceğine inanılır.

KAVAK AĞACI. Kavak ağacı ile ilgili mitlerde özellikle Akkavak olanının daha çok konu edildiği dikkat çekicidir. Yunan mitolojisinde, ölüler ülkesinin tanrısı Hades, isminin anlamı beyaz olan Leuke adındaki nymphaya büyük bir aşkla tutulmuştu. Leuke, Okeanos ile Thetis'in kızıydı ve ne yazık ki ölümsüz değildi. Hades, Leuke'yi ölüler ülkesine kaçırdı. Ancak Leuke bir ölümlü olduğundan burada ölüme yenik düştü. Ölüler ülkesinin tanrısı biricik aşkının ölümüyle isyan etmişti. Böylesi bir varlığın ölümüne katlanamayan Hades onu ölümsüz kılmak için güzel Leuke'yi ismiyle de uyum gösteren akkavak ağacına dönüştürdü (Grimal 1997).

Teleptolemos Herakles'in oğullarından biriydi ve Troya savaşında hayatını kaybetmişti. Onun ölümünden sonra dul kalan karısı Polysko, kocasının intikamını almaya karar verdi. Savaşın sorumlusu Helene'ydi. Polysko bu kadını pişman etmeye kararlıydı ve sabırla bu günün gelmesini bekledi. Sonunda Menelaos ölünce oğulları Helene'yi Sparta'da istemediler ve onu ülkeden kovdular. Helene'nin gidebileceği çok bir yer yoktu. İlk aklına gelen eski dostu Polysko'nun yanına sığınmak oldu. Polysko, Helene'yi çok sıcak karşıladı ve ona kininden hiçbir şey belli etmedi. Ancak çok vakit geçmemişti ki Helene bir gün banyo yaptığı bir sırada Polysko Erinyeleri (öç tanrıçaları) hizmetçi kılığına soktu. Erinyeler bir kişinin başına musallat olduklarında öyle beter işkenceler yaparlardı ki o kişi çok geçmeden aklını yitirirdi. Onların gazabından herkes korkardı. İsimlerinin telaffuz edilmesinden bile çekinilir bu sebeple "iyi saatte olsunlar" olarak adlandırılırlardı. Erinyelerin işkencelerine Helene de çok dayanamadı ve aklını yitirdi. Sonunda da kendini asarak intihar etti. İntikamını alan Polysko kocasının anısına çocuklarının da yarışacağı oyunları tertipledi. Kazananlara Herakles'in ölüler ülkesinden dönerken başına taktığı akkavak ağacından yapılma taç armağan ediliyordu (Grimal 1997).

Bir Olympia efsanesinde akkavak Olypia Zeus'u için kurban sunumunda odununun yakılmasına izin verilen tek ağaç olarak anlatılır. Herakles ölüler ülkesinde yaşadığı maceralardan sonra dönerken yanında akkavak ağacını getirmiştir (Grimal 1997).

Helios'un (güneş-tanrı) oğlu Phaeton babasının arabasını tek başına kullanmak istemişti. Phaeton'un kızkardeşleri olan Helios kızları, babalarının arabasını Phaeton'a kendi elleriyle vermişlerdi. Ancak Phaeton arabayı kontrol et-

meyi beceremedi. Güneşin arabasını yere o kadar yaklaştırdı ki Libya'nın yanmasına ve bu yüzden bütün Libyalıların siyah olmasına sebep oldu. Zeus bu felaket karşısında Phaeton'u ancak yıldırımlarıyla çarparak durdurabildi. Phaeton'un ölümü kız kardeşlerini çılgına çevirdi. Kardeşlerinin ölümünden dolayı kendilerini sorumlu tutan Helios kızlarının gözyaşları durmak bilmedi. Akan göz damlaları amber tanesine dönüşüyordu. Sonunda büyük bir azap çeken Helios kızları kavak ağacına dönüştürüldüler (Hançerioğlu 1993).

Türk mitolojisinde yaygın bir motif olan kavak ağacı "direk" anlamına gelen "tirek ve terek" adlarıyla da bilinir. Yer ile göğü birleştiren bu ağacın hayat verdiğine inanılır. Bir evin direği gibi obayı birleştiren 'baba'dır kavak, onun etrafında bir araya gelinerek ortak kararlar alınır. Kavak ağacının üç dünyayı; cehennem (yeraltı), yaşadığımız dünya (yeryüzü) ve cennet (gökyüzü) birleştirdiğine inanılır. Bir Altay destanında kavak ağacının (Bay Terek) tepesinde altından guguk kuşları oturmaktadır ve bu kuşlar öttüğünde, Türkler için tanrıyı temsil eden mavi ve beyaz renklerde çiçekler açar. Kavağın ortasında gökyüzünü korumakla görevli iki kartal, ağacın dibinde ise iki kara köpek oturur ve onlar yeryüzü kapısının bekçiliğini yaparlar. Ağacın altında bahadır bir at durmaktadır. Bu ağaç tüm kavak ağaçları gibi doğum ve beslenmenin sembolüdür. Oymak üyelerinin yaşamının ve sağlığının teminatı kavak ağacıdır (Ergun 2004:218).

Ünlü Manas destanında kavak ağacının hem ölümü hem de dirilişi simgelediği görülmektedir. Manas'ın hatunu bir gün rüyasında karanlık içinden birden güneşin doğduğunu ve bir kavağın çıkıp göğün görünmez noktasına değin yükseldiğini görür. Bu rüyanın hemen ertesinde Manas'ın diriliş haberi gelir. Kavak burada dirilişi simgelemektedir. Manas destanında söz edilen bir başka rüyada ise kavak ölümü simgelemektedir; bir gün Manas'ın oğlu Semetey'in karısı bir rüya görür. Rüyasında deniz ortasında yükselmiş bir kavak vardır. Kavağın etrafına evliyalar ve ruhlar toplanmıştır ve hepsi ondan kurban istemektedir. Bu rüyadan rahatsız olan kadın kocasını çıkacağı seyahatten caydırmak ister. Ancak karısının uyarılarına kulak asmayan Semetey yolculuğa çıkar ve kısa süre sonra ölüm haberi gelir (Ögel 2002).

Birçok Anadolu masalında kavak ağacı ve kız hikayesi anlatılmaktadır. Bir masalda üvey annesinin kötülüklerinden kaçan zavallı bir genç kız saklanmak amacıyla kuş donuna girer. Ancak kızı bulup öldürürler. Kuşun kanatlarından bir kavak ağacı çıkar ve bu kavak ağacı kıza dönüşür. Masalın sonunda kötüler cezasını bulur ve kavaktan dirilen kız da sevdiği ile evlenerek mutluluğa kavuşur (Ögel 2002).

Anadolu'da anlatıla gelen bir başka "Ak Kavak Kızı" masalındaysa iftiraya uğrayan Hürü adındaki bir kızın hikâyesi işlenir. Hürü saçlarından kavak ağacına bağlanır. Hürü'nün saçları o kadar uzundur ki kavağın boyuna eştir. O kavağa bağlı dururken Hızır gelir ve onu kurtarır, Hürü'ye bir dua öğretir. Hürü bu dua ile kavak ağacına inip çıkabilir. Hürü, Hızır'ın kendisine verdiği üç yaprağı, öldürülen çocuklarının mezarlarına koyar ve ulu bir ağaçtan kopardığı dalları mezarların başına diker. Hürü'nün kocası Çiçekli Bey de her yerde onu aramaktadır. Eline sazını alır ve kavak ağacıyla söyleşir:
"*Baltamı alıp ormanı keserim*
Kazmamı alıp kütüğünü sökerim
Ateş olup otlarını yakarım
Benim Hürüm buralardan geçti mi?"
Kavak ona şöyle der: "*Baltañı alıp ormanımı kesemeñ*
Kazmañı alıp kütüğümü sökemeñ
Ateş olup oltamı yakamañ
Seniñ Hürü'ñ buralardan geçti
Dalımdan da dal kırdı da geçti"

Hürü ve kocası böylece kavuşurlar, çocukları da mezarlarından kalkarak dirilir ve mutlu bir sona kavuşulur. Bu gibi masallarda çoğunlukla kavak ağacı bir kızı koruyup kollar ve sonrasında ulu gövdesine hiç kimse tırmanamayacağından kızı kısmetine vermek için dualarla yere yatıp kalkar (Ergun 2004:221,222).

KAYIN AĞACI. Türk kültüründe kayın kutsal bir ağaçtır. İslamiyet öncesinde kayın ağacına tapan topluluklar olduğu bilinmektedir ve onun bu kutsiyeti sonraki dönemlerde de etkisini sürdürmüş Anadolu'nun da içinde olduğu geniş bir coğrafyada kayına duyulan saygı günümüze değin ulaşmıştır. Vilvuy Yakutları kayın ağacında beyaz saçlı ihtiyar kadın biçimindeki bir yer iyesinin yaşadığına inanırlar ve kendi başına biten kayın ağaçlarının etrafını taşlarla çevirerek ona zarar gelmesine engel olur, üzerine çaputlar asarlar. Kayın ağacından yapılan eşyaların sihirli olduğuna inanırlar. Kayından yapılan yaba veya kürekleri tanrının okları olarak düşünür, ot biçme zamanı sert bir rüzgar çıkacak olduğunda hemen bu yaba veya küreği rüzgara doğru yöneltir; kasırga gibi kötü ruhları kamlarla önleyebileceklerine inanırlar. Tüm bunların yanında Türk geleneğinde hırsızlık durumunda da kayın ağacına başvurulur. Bir şey çalındığında ormanda bir kayın ağacına gidilir, ağacın bir dalı bükülüp, dibindeki topraktan bir avuç alındığında suçu işleyen her kimse aniden hastalanır ve suçunu gizleyemez (Ergun 2004:204).

Söylenceye göre tanrı bütün ağaçları yarattıktan sonra onların ne kadar fayda sağladıklarını anlamak için her birini dolaşmaya başlamış. Sıra kayın ağacına geldiğinde aniden yağmur bastırmış, tanrı kayının yaprakları altına girerek ıslanmaktan kurtulmuş. Bunun üzerine kayına hayır duası etmiş ve ona

"*Üzerinde beyaz kabuğundan beyaz bir elbisen olsun, ilkbaharda yaprakların erken çıksın, sonbaharda yaprakların bütün ağaçlardan geç düşsün*" demiş. Bu yüzden kayın, yapraklarının hepsini aynı anda dökmez, ağır ağır soyunarak hiç çıplak kalmazmış (Ergun 2004: 2009.

Şamanizm inancına göre kayın ağacı koruyucu ana Umay ile göksel ata Ülgen tarafından yere indirilmiştir. Bu ağaca tanrıdan ayrılan kayın anlamında "kudaydan ayrılgan kayıng" deniyordu. Tanrısal özelliğinden ötürü bu ağaca yıldırımın tesir etmediğine inanılıyordu (Ögel 2002). Bu sebeple Şamanizmde kayın ağacı bambaşka bir değer taşımaktadır ve tapım görmektedir. Şamanların ayinlerinde mutlaka bir kayın ağacı bulunurdu. Yurdun içine dikilen kayın ağacına "kapının bekçisi" adı verilirdi. Şamana göğün kapısını açan bu ağaçtı. Ağacın tepesinde duman deliği vardır. Şaman, ağacın tepesine tırmanarak bu duman deliğinden çıkar ve tanrılara seslenerek onları yardıma çağırır. Bu sırada insanlar bir gece önce uzak bir alana diktikleri kayın ağaçlarının yanına topluca yürürler. Kayınların altında kurban keser, şamanın ellerini ve yüzünü kurbanın kanı ile ovarlar. Şaman kayına tırmanır ve tepesine göğün dokuz katını temsilen dokuz çentik atar (Eliade 2003c). Şamanların giysilerinde ve ayinlerde kullandıkları kutsal eşyalar üzerinde kayın ağacı motifleri görülmekteydi. Altaylar, kayın ağacına seslenirken "bay kayın" derlerdi. Şamanlar kayın ağacına kurban sunar ondan yardım isterlerdi. Bu ayinlerde şaman kayın ağacına şöyle seslenirdi:

"Altın yapraklı mübarek kayın,
Sekiz gövdeli mukaddes kayın,
Dokuz köklü, altın yapraklı bay kayın,
Ey mübarek kayın ağacı, sana kara yanaklı
Ak kuzu kurban ediyorum"

Altayların tufan efsanesinde Nama tanrının izniyle 'adıra-saldan-agaş'tan (sandal ağacı) bir gemi yapar. Tufanın sonunda önce kuzgun, ardından karga ve ondan sonra da saksağan gemiden gönderilir ancak bu kuşlardan hiçbirisi gemiye geri dönmez. En sonunda iyi bir haber getirmesi ümidiyle güvercin gönderilir ve bu güvercin gagasında bir kayın dalıyla gemiye dönerek beklenen müjdeyi verir (Ergun 2004:199).

Kayın ağacının göğe açılan kapının, Kutup Yıldızı'nın olduğu yerin bekçisi olduğuna inanılır. Bu özelliğinden dolayı kayına "Udeşi Burhan" (kapı ilahı) adı verilir. Gök tanrıya edilen dualar onun aracılığıyla iletilir ve Gök tanrıdan gelen iyilikler de yine onun tarafından yeryüzüne ulaştırılır. Gök tanrıya sunulan kurbanlar onun dallarına asılır. Kötü varlıklar kayın ağacından korkar ve ondan uzak dururlar. İşte kayın ağacına yıldırım düşmeyişinin sebebi de budur. Bu yüzden Güney Altaylı-

lar aşırı yağışlarda yıldırımdan korunmak için ocağa kayın odunu atarlar (Ergun 2004: 198-200, 204).

Yakutlarda da kayın ağacı doğumla ilişkilidir. Çocuk doğacağı gün baba adayı ormana gider ve bir kayın ağacını seçerek, keser. Kesilen bu kayından her biri bir buçuk arşın uzunluğunda üç adet kazık hazırlardı (İnan 1995). Ayrıca çatallı kayın dalı, doğumun kolay gerçekleşmesini sağlardı (Ergun 2004:197).

Güney Sibirya'da yaşayan Abakan Tatarlarının efsanelerinde dünyanın tam ortasında bir demir dağ olduğundan ve bu dağın üstünde göklere değin yükselen bir kayın ağacından söz edilir. Bu kayın ağacının yedi adet dalı olduğuna inanılırdı (Ögel 2002).

Türk inanışında kayın ağacına kadınların ve anaların ana kutu* sinmiştir. Bundandır ki kayın kesmek yasaktır. Kayın ağacının kutluruhu bir insanın içine girerse o kişi iyi ve merhametli olacaktır. Kayın, Divanü Lügati't Türk'te ve bazı eski kaynaklarda 'kadın' olarak geçer. Cennetin güneyinde bir kayın ağacı yer almaktadır ve *Er Sogotoh* destanında bu kayın ağacı güzel bir genç kıza benzetilerek betimlenmiştir: "*...Bu kayın ağacı da o kadar güzelmiş ki, tıpkı bir genç kızı andırırmış, bir tepe üzerinde yükselir ve adeta bir adacık meydana getirirmiş*" Gökte yaşayan ilk insan Er Sogotoh evleneceği kızı bulmak için kayın ağacının yönünde ilerler ve onu bulup evlenir. Onlar insanlığın ilk atası olmak üzere yine kayın ağacının yönünde ilerleyerek yeryüzüne inerler (Ergun 2004:197).

Kayın ağacı evlilik törenlerinde de başrol oynar. Bu kutsal ağacın aileye mutluluk, iyilik ve sevgi vereceğine inanılır. Gelin, evine iki tarafına iki güzel budaklı kayının dallarına asılan örtüler arasında getirilir, kayınlar kapının yanlarına dikilir ve kendi kendilerine kuruyup düşüne kadar da orada kalırlar. Gerdek için dokuz kayın ağacından kapısı ve penceresi olmayan sembolik bir ev hazırlanır. 'Odah' (yurt) adı verilen bu yapının içinde ilk ateş yakılır ve bu ateşin dumanı dokuz ağacın tepesinde yer alan delikten göğe ulaşır. Bu törenin ardından 'odah'ı oluşturan kayın ağaçları ormana dikilirler (Ergun 2004:200, 201).

Kayın ağacı uzun saç örgüleri olan bir genç kıza benzetilir. Söylenceye göre uzun örgüleri ve beyaz elbisesiyle '*korkunç bay*' dan kaçarken tanrıya yakarmış ve tanrı da onu bir kayın ağacına dönüştürmüştü. Bundan hareketle düğün öncesi kayın ağacından yapılan bir kulübede gelinin saçları örülürken bir çeşit erginlenme töreni

* *Kut: uğur; baht, talih, mutluk (Dil Derneği)*

gerçekleştirilir (Ergun 2004: 201).

Baltık Slavlarının kutsal ağacı olan kayını sadece kadınlar kesiyor ve bu ağaca kurbanlar sunuyorlardı (Eliade 2003c). Sibirya bölgesinde ise Türklerin 'Çaçil Bayramı' adıyla kutladıkları bir kayın bayramı vardır. İlkbaharda kutlanan bu bayramda güzel giysiler giyilir ve içki içilir. Ayrıca kayın ağacının üzerine de içki serpilir ve dua edilir. Ondan yılanları ve hastalıkları yok etmesini ve daha fazla balık vermesini isterler. Kayın ağacının dallarına kurban mahiyetinde kumaş parçaları ve at kılları asarlar (Ergun 2004:205).

KEKİK. Latince Thymus olarak adlandırılan kekik ismini Yunanca "Thumon" yani "koku" kelimesinden almıştır. Gerçekten de kekik etkin kokusuyla nam salmış bir bitkidir. Yunan mitolojisinde kekiğin Troya'lı Helen'in gözyaşlarının düştüğü yerden doğduğu anlatılır. Helen dünya güzeli bir kadındır ve Troya savaşı onun aşkı yüzünden başlamıştır. Bu yüzden çok acı çekmiş ancak asla boyun eğmemiştir. Onun sessizce döktüğü gözyaşları ise kekiğe dönüşmüştür. İşte bu yüzden kekik Eski Yunan'da asaletin ve cesaretin bitkisi olarak bilinmektedir. Savaşa giden yiğitlere kekik kokan armağanlar vermek bu inanıştan doğmuştur. Ayrıca zenginlerin kapısının önünde kekik tütsülenmesi de yine güç ve asaletin ispatı içindir (Somer 2003). Romalı askerlerin cesaret kazanmak için kekikli banyo yaptıkları da bilinmektedir. Kekik bitkisi yüreklilik sağlamasının yanı sıra arınma ve psişik güçle de ilişkilendirilmektedir (Wilkinson K. 2010:88).

KENEVİR. Çin ve İran'da eski zamanlardan beri yetiştirilen bir bitki olan kenevir'in tohumundan elde edilen bir hapın ömrü uzattığına ve insanın zihninde yarattığı hoşlukla beraber kişiye kehanet yeteneği verdiğine inanılır. Çin'de anlatılan bir söylencede dağda yürüyüşe çıkan iki adamın karşısına çalılıkların arasından iki genç kız çıkmış. Kızlar adamları dağda yaşadıkları yere götürüp, onları kenevirden hazırladıkları bir yiyecekle beslemişler. Adamlar dağda harika zaman geçirmiş ve hayali bir dünyanın içinde adeta kaybolmuşlar. Bu iki adamın dağda geçirdikleri bu sürenin tam yedi nesillik bir zaman olduğu anlatılır (Mackenzie 1996).

Esrarın Sümerliler zamanında da kullanıldığı bilinmektedir. O çağlarda günlük yaşamın ihtiyaçlarını biraz su, biraz hububat ve biraz da kenevir (esrar) oluşturuyordu (Baytop 1999). Öyle anlaşılıyor ki Sümerliler keyiflerine en az yemek, içmek kadar düşkünlerdi.

KİRAZ. Kiraz çiçekleriyle donanmış Japonya'da kiraz, güzelliğin, nezaketin ve alçakgönüllülüğün sembolüdür. Çin'de ise kiraz ölümsüzlüğü sembolize eder. Bir Çin mitosunda tanrıça Xi Wang Mu her bin yılda bir kiraz bahçelerinde ölümsüzlük depolardı. Kiraz ağacının kötü ruhlara geçit vermediğine inanılırdı. Bundan ötürü Çin' de yeni yılda evlerin kapısına kiraz ağacı dalları asılır ve evlerin önüne kiraz ağacından yapılmış heykeller konulurdu (Mythencyclopedia 2007). Kiraz ağacının yapraklanmadan evvel çiçek açması insanın dünyaya çıplak gelişini temsil eder. Kiraz çiçekleri ise gençliğin kısa ömürlü tatlılığıyla benzeştirilir (Wilkinson K. 2010:95).

KIZILCIK AĞACI. Yunan mitolojisinde Athena tanrıçalar arasında savaşçı özelliği ve bekaretini daim ettirmesiyle ayrıcalık kazanırdı. Athena'nın kültüne hizmet için kendini adayan genç kızlar da tıpkı tanrıça gibi bakire kalmaya ant içerlerdi. Gerçi tanrıçanın manevi bir oğlu olduğundan söz edilse de bu çocuk bir cinsel birleşme sonucu dünyaya gelmemişti. Aphrodite ile kocası Hephaistos, tanrıçanın Ares'le yaşadığı aşk yüzünden ayrılmışlardı. Hephaistos, ayrılık acısı çektiği bu günlerde tanrıça Athena onun demirci ocağına silah yaptırmak için uğramıştı. Hephaistos, Athena'yı görünce büyük bir arzu duydu ve tanrıçanın kaçmasına rağmen üzerine atılıp, onu

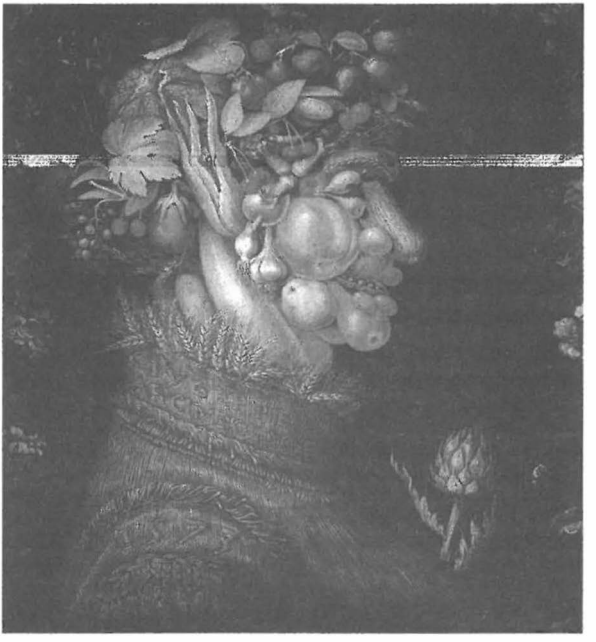

Giuseppe Arcimboldo, Yaz, 1585. Paris, Louvre Müzesi (Eco U.2006)

yakalamayı başardı. Yine de Athena, Hephaistos'a bekaretini vermemek için şiddetle direndi. Fakat zaten Hephaistos duyduğu şiddetli arzuya fazla dayanamadı ve tanrıçanın bacağına menisini akıttı. Bacağındaki ıslaklıktan iğrenen Athena burayı bir bez parçasıyla sildi ve bezi yere attı. Böylece döllenen topraktan Erikhthonios doğdu. Tanrıça bu çocuğu kendi çocuğu saydı ve onu büyüttü. Athena bu ve benzeri pek çok tacize karşı kendisini katı kurallarla sakınıyordu. Bir gün tanrıça yanında yakın arkadaşı Nympha Khariklo ile bir kaynakta yıkanıyordu. Bu sırada onları Khariklo'nun oğlu Teiresias gördü. Athena kendisini çıplak gördüğü için Teiresias'ı oracıkta kör etti. Annesi Khariklo oğlunun bu kadar acımasızca cezalandırılmasına çok incinmişti. Athena arkadaşının gönlünü alabilmek için Teiresias'a çok değerli armağanlar vermeyi uygun buldu. Tanrıça, Teiresias'a kızılcık ağacından yapılma bir baston verdi. Bu çok özel bir bastondu. Teiresias bu baston sayesinde gözleri görüyormuş gibi her yönü tayin edebilecekti. Athena bir de onun kulaklarını iyice açtı. Bu sayede Teiresias en düşük sesleri bile işitiyor, kuşların dilini anlayabiliyordu. Son olarak Athena, Teiresias'a kehanet yeteneği ile armağanların sonsuza dek ondan alınmayacağına dair kesin teminat verdi (Grimal 1997).

KOYUNGÖZÜ. Baharın müjdeleyicisi olarak tanınan koyungözü cennetin çayırlarını süsler. Gündüz çiçeklerini açar, gece ise onları kapatır. Çiçekleri de koyungözüne benzer. Eğer dokuz koyungözü çiçeği bir adımla ezilebiliyorsa ilkbahar gelmiş demektir. Roma mitolojisinde nympha Belides, meyve bahçelerinin tanrısı Vertumnus'un aşkından kaçmak için kendisini koyungözü çiçeğine çevirmişti. Bu yüzden koyungözü bekaretin ve masumiyetin simgesidir. Ayrıca Venüs, Aphrodite ve Freyja (kuzeyin aşk ve bahar nymphası) gibi aşk ve güzellik sembolleriyle birleştirilmiştir (Somer 2003).

Aphrodite. Rodos Arkeoloji Müzesi (Eros G.1989)

KÖKNAR AĞACI. Türk kültüründe ağaçlarla ilgili bir inanış vardır. Buna göre; *Çam ormanında çalışılır, kayın ormanında neşelenilir köknar ormanında ölünür, Sedir ormanında tanrıya dua edilirdi* (Ergun 2004: 201).

Troya savaşının meşhur tahta atı köknar ağacından inşa edilmişti.

Asur sanatında ifritler köknar kozalağı taşırken betimlenmişlerdir. Sahnelerde daha çok bir çeşit arınma ayini resmedilmiştir. 'Kozalak Sürme Ayini' olarak adlandırılan bu törenlerde ifritler yukarıya doğru kaldırdıkları sağ ellerinde kozalak, aşağıda duran sol ellerinde ise kova taşırlar (Black ve Green 1993).

Noel ağacı geleneği Hıristiyanlık öncesi pagan inanışlarında da yeri olan bir semboldür. Buna karşın ilk olarak 1521 veya 1605 tarihinde Almanya'da, Ren nehri kıyısında "cennet ağacını" temsil ettiğine inanılan bir köknar ağacı ışıklar, meyveler ve parlak süslerle süslenmiştir. Meşe ormanlarıyla zengin Avrpa'da o güne kadar ilgi gösterilmeyen köknar bu şekilde yeni bir geleneği başlatmıştır. Avrupa'da Hıristiyanlığın kabulüyle meşenin tahtı sarsılmış köknar dolayısıyla çam, yeni bir dinle beraber yeni bir kutsal sembol olarak benimsenmiştir (Ergun 2004:104).

KUŞBURNU. Leleglerin kralı olarak bilinen Lokros günün birinde oğluyla fikir ayrılığına düştü ve yandaşlarıyla beraber ülkeyi terk etme kararı aldı. Yola çıkmadan evvel yeni kuracağı ülkenin yeri konusunda fikir almak için bir kahine başvurdu. Kahin ona bir orman köpeğinin onu ısıracağını ve ısırıldığı yerde durup, oraya yerleşmesini söyledi. Lokros kısa süre sonra yola çıktı. Uzun yolları yürüyerek aştı ve Parnassos'un batı yamaçlarına geldiğinde, görmeden bir kuşburnu dikenine bastı. Bu diken ayağına battığı için günlerce yürüyemedi. Ancak çok geçmeden kahinin bahsettiği şeyi hatırladı ve ülkeyi kurması gereken yerin burası olduğunu anladı. Bu topraklarda kurulan ülkeye Lokris adı verildi. Grekçe'de kuşburnuya "köpek dikeni" adı verilmesi bu miti daha anlaşılır kılmaktadır (Grimal 1997).

KUŞKONMAZ. Attike'nin ünlü kahramanlarından biri Theseus'tur. O pek çok canavarla, düzenbazla mücadele etmiş ve onları yenilgiye uğratmıştır. Theseus'un öldürdüğü yaratıklar içinde Poseidon'un oğlu olduğu sanılan Sinis adında bir dev de bulunuyordu (Bkz. çam ağacı). Theseus insanların yolunu kesen bu haydudu mağlup etti ve öldürdü. O sırada orada bulunan Sinis'in kızı Perigoune, Theseus'un babasını öldürdüğünü görünce korkup kaçtı ve bir kuşkonmaz tarlasına saklandı. Ancak kader bu ya çok sonra bu genç kız ve Theseus birlikte oldu-

lar. Perigoune, Theseus'a Melanippos adında bir evlat verdi. Melanippos'un da ileride İoksos adında bir oğlu oldu. İoksos ve soyundan gelenler Perigoune'nin hikayesini bildiklerinden kuşkonmaza karşı özel bir saygı geliştirmişlerdi. Çünkü varlıklarını ve soy- larının devamını bu bitkiye borçlu olduklarını düşünüyorlardı (Grimal 1997).

l

LAHANA. MÖ 700-630 yıllarında yaşamış olan ünlü kanun koyucu Sparta kralı Lycurgus aynı zamanda mitolojik bir kahraman olarak da anılırdı. Lycurgus'a göre lahana şaraba ve dolayısıyla onun yıkıcı etkisine karşı dirençli olmayı sağlayan güçlü bir koruyucudur. Bu sebeple Lycurgus lahananın, şarap tanrısı Dionysos'un insanı yoldan çıkaran öğretileri karşısında kişiyi akli yola döndüren bir tesirde bulunduğunu savunmuştur (Belge 2001). Bu inanış bir mitosa dayanmaktadır; kral Lycurgus, Dionysos'a ait asma kütüklerini söktürünce şarap tanrısının gazabına uğramıştı. Dionysos ceza olarak Lycurgus'u kışın ortasında bir asma kütüğüne bağlamış. Dondurucu soğukta çektiği ıstıraba dayanamayan Lycurgus hüngür hüngür ağlamaya başlamış. Lycurgus'un gözyaşları toprağa düşünce yerden lahana ortaya çıkmış. İşte lahananın şarapla ilişkisi de böyle oluşmuş. Rivayete göre Eski Yunan'da şarapçılar Dionysos'un üzerine yemin ederken, şarap sevmeyenler de lahana üzerine yemin edermiş (Koz 2003).

LALE. İslami gelenekte lale Allah'ın yolundan ayrılmayan ve tüm sıkıntılara karşı imanla direnen inananları simgeler. Bunun yanında lale kederli kalbin de simgesidir. Ayrıca bronz çağlardan itibaren Kuzey Afganistan'da lale bayramı kutlandığı bilinmektedir (Schimmel 2004).

Tasavvuf inanışında kadehe benzemesinden ötürü lale, *"ilahi sırları tanıyan arifin kalbi, şarap kadehi ve sıkıntılar içinde kıvranan gönül"* olarak karşılık bulur. Bir rivayete göre Adem peygamber cennetten kovulduğu zaman öyle çok gözyaşı dökmüştür ki onun *kanlı gözyaşları* sonunda lalelere dönüşmüştür (Yıldırım 2008:484).

Amsterdam'ın simgelerinden birisi olan lale, güzelliği ve ilkbaharı temsil etmektedir (Wilkinson K. 2010:82).

LOTOS. Odysseus gemisiyle çıktığı maceralı yolculukta birçok zorlukla mücadele etmek zorunda kalmıştı. Bir keresinde ise çok kuvvetli bir kuzey rüzgarı çıkmış ve bu rüzgar yüzünden sürüklenen gemi Kyrene yakınlarında Lotophagosların yaşadığı ülkenin kıyısında karaya oturmuştu. Bu ülkenin halkının ismi "lotos yiyenler" anlamına gelmekteydi ve gerçekten ülke halkı lotos meyvesini çok severek yiyordu. Lotophagoslar misafirlerine de lotos meyvesinden ikram ettiler. Ancak bu meyvenin başlıca özelliği hafıza kaybına sebep olmasıydı. Bunu yiyen Odysseus'un askerleri birden amaçlarını unuttular ve İthaki'ye geri dönme isteğini tamamen yitirdiler. Neyse ki Odysseus sonunda onları güç kullanarak da olsa kendilerine getirmeyi başardı (Grimal 1997).

Priapos'un azgınca peşinden koşmasından bıkıp usanan Nympha Lotis en sonunda tanrılara kendisini bir ağaca çevirmeleri için yalvarmıştı. Kimi mitte Lotis'in hünnap ağacına çevrildiği anlatılsa da bazı versiyonlarda güzel nymphanın ismiyle benzerlik gösteren kırmızı çiçekli Lotos ağacına dönüştüğü anlatılır (Grimal 1997; ayrıca bakınız hünnap ağacı).

m

MANTAR. Sümerlerin MÖ 3500'-den beri tanıdığı mantar Mısır'da çok değerli kabul edilen sadece firavunların yediği bir yiyecekti. Romalılar da Mısırlılar gibi, üstün gördükleri mantarı tanrıların yiyeceği olarak kabul etmişlerdi (Temizkan 2002).

Çin'de "ölümsüzlük mantarı" adındaki bir bitki birçok söylencede karşımıza çıkar. Buna göre Çin'de çok sayıda kutsal adanın varlığından söz edilir. Bu kutsal adaları Atlas-kaplumbağaları koruyorlardı. Bu adalarda beyaz azizler "ölümsüzlük mantarı" yetiştiriyorlardı. Bu mantara "ölümsüzlük mantarı" denmesinin sebebi bu bitkinin ölümü yenmesinden ileri gelir. Çünkü "ölümsüzlük mantarı" yaşayanlara uzun bir ömür kazandırdığı gibi ölmüş kişileri de diriltebiliyordu. Öyle ki bir zamanlar kuzgunlar adadaki mantarların yapraklarını anakaraya taşıyarak savaşta ölen askerlerin cesetlerinin üzerine yığmışlardı. Üç gündür ölü yatan askerler ölümsüzlük mantarı sayesinde dirilmişlerdi (Mackenzie 1996).

Antik yazar Pausanias'a göre Perseus, Athena'nın koruması altındaki Hesperidlerin bahçesine girmiş ve buradaki bir su kaynağının yanında çıkan mantarlardan etkilenerek, onların onuruna Myken kentini inşa etmiştir (Graves- Patai 2009:124). MÖ ikinci binin ikinci yarısında Yunanistan'ın Mykenai kentinde ortaya çıkan Mykenei krallığı varlığını mantar bitkisine borçludur.

MANYOK OTU. Latince karşılığı Manihot Utilisima olan bu otun Güney Amerika Amazon yerlilerinin en önemli besin maddesi olduğu bilinmektedir. Mitolojiye göre çok değerli bir kabile reisi olan yaşlı şef Mani, ölüm yatağında iken halkına ölse bile yardımlarına koşacağına dair söz vermiş. Yaşlı şef ölmeden evvel halkına bazı tembihlerde bulunur. O öldükten sonra söylediklerini harfiyen yerine getiren yerliler, şeflerini gömdükten sonraki yıl mezarını kazmışlar ve tıpkı onun söylediği gibi burada bir bitki kökü bulmuşlar. Bu kökte Mani'nin ruhu

olduğuna inanarak ona Mani otu adını vermişler. Mani otunun kökünü toprağa ekerek çoğaltmışlar. Böylece yaşlı şefleri sayesinde yaşama gücünü fazlasıyla elde edebilecekleri bir besin maddesine sahip olmuşlar (Mthencyclopedia 2007).

Afrika efsanelerinde adı geçen ancak sadece mitik bir kahraman değil aynı zamanda gerçek bir kral olduğu düşünülen Shamba'nın 17. yüzyılda yaşamış olduğu sanılmaktadır. Güneydoğu Kongo'da yaşayan Bushongo halkı, hükümdarları Shamba'nın savaştan ve şiddetten uzak felsefesini anlatarak yaymışlardır. Bu barışçıl kralın halkına pek çok yeniliği öğrettiği bilinmektedir. Afrika halkına Manyok köklerini uygun biçimde pişirmeyi ve bitkinin zehrini çıkarmayı Shamba'nın öğrettiği rivayet edilir. Bu bitki Afrika'da hızla yayılmış ve başlıca besin maddelerinden birisi haline gelmiştir (Wilkinson 2010: 262, 263)

MAYDANOZ. Kökleri cehenneme ulaştığı gerekçesiyle kötülükle ilişkilendirilen maydanozun ölümü temsil ettiğine inanılmaktadır (Wilkinson K. 2010:88).

Yunan mitolojisinde maydanozun bir yılan tarafından öldürülen kahraman Akhemoros'un kanından doğduğuna inanılırdı. Bu kahraman anısına düzenlenen oyunlarda kazananların alnına maydanoz yapraklarından yapılan bir taç takılıyordu. Yunanlar ve Romalılar'da maydanoz ölümün ve yeniden doğumun sembolü olarak görülüyordu. Ölen kişinin ihtiyacı olacağı düşünüldüğünden mezarlar üzerine demetler halinde maydanoz dikiliyordu (Mythencyclopedia 2007).

Yahudi toplumu üç yüzyıl boyunca Mısır topraklarında köle hayatı geçirmiştir. Daha sonra MÖ 1250 civarında Musa peygamber öncülüğünde Mısır'dan çıkarak Sina Yarımadasına gelmiş ve sonra da Filistin topraklarına yerleşmişlerdir. Ancak Yahudiler yaşadıkları sürgün günlerini asla unutmamışlar ve bugünü hatırlamak, geride bıraktıkları yakınlarını yâd etmek için Fısıh bayramında geleneklerini uygulamaktadırlar. Bir çeşit bahar bayramı olan Fısıh bayramında sürgün günlerindeki acıyı temsilen hazırlanan sofrada Mısır'da acı çeken kardeşlerinin gözyaşlarını simgeleyen tuzlu su içerisinde maydanoz bulundurulur (Altman 2002; ayrıca bakınız radika maddesi).

MENEKŞE. Yunan mitolojisinde adının anlamı "yakışıklı" olan ve güzelliğiyle görenleri kendine hayran bırakan bir delikanlı vardır. Attis adındaki bu genci hermafrodit Agdistis ile Kybele aralarında paylaşamıyorlardı. Ayrıca Pessinous kralı Midas da, Attis'i kızıyla evlendirmek niyetindeydi. Ancak bu gerçekleşemeden Agdistis, Attis'i delirtti. Deliren Attis bir çam ağacının altında erkeklik organını

kesti ve sonunda kan kaybından öldü. Onun kanlarının suladığı topraktan menekşeler çıktı. Attis'in öldüğünü öğrenen Midas'ın kızı çılgına döndü ve canına kıydı. Onun kanının aktığı yerlerden de menekşeler çıktı. Kybele bu iki gencin ölü bedenlerini gömdü. Agdistis sevdiği gencin ölümüne kahroldu. Onun güzel bedeninin çürüyecek olmasına o kadar dertlendi ki Zeus ona acıdı ve Attis'in bedeninin bozulmasına engel oldu. Böylece Attis'in güzel saçları uzamaya devam etti ve yattığı yerde küçük parmağı hala hareket etmeyi sürdürdü. Sonunda Agdistis onun cesedini buradan alarak Pesinous'a götürdü. Onu burada gömerek kutsallaştırdı ve anısına bir bayram tahsis etti (Ayrıca bakınız badem ağacı; Grimal 1997).

Poseidon'un kızlarından biri olan Euadne genç bir kızken Apollon onu çok beğendi ve aklını çeldi. Apollon'la birlikte olan Euadne çok geçmeden bu ilişkiden hamile kaldığını anladı. Bu durum onda büyük bir utanca sebep oldu ve çocuğu doğurur doğurmaz terk etti. Küçük bebeği iki yılan buldu ve yılanlar onu balla besleyerek doyurdular. Bu mucizevi kurtuluştan sonra bir gün Euadne menekşe çiçekleri arasında yatarken çocuğuyla yeniden karşılaştı ve ona "menekşeli çocuk" anlamına gelen İamos adını taktı. İamos büyüyünce babası Apollon, onu Olympia'ya gönderdi ve ona kuşların

Kybele,
Bereket Tanrıçası.
Çatalhöyük'te
bulunmuş.
Anadolu
Medeniyetleri
Müzesi
(İsmail Gezgin
Kişisel arşivi)

dilinden anlama ve kehanet yeteneği verdi. Böylece İamos çok ünlü bir kahin oldu ve kendisinden sonraki kahinlerin de atası oldu (Grimal 1997).

Roma mitolojisinde insanların varlıklarından çekinerek hoş tutmaya çalıştığı ölülerin ruhları olarak bilinen Manlar vardır. Manların kültünde onlara şarap, bal, süt hoş tatlar sunulur, çiçekler armağan edilirdi. Onlar için tertiplenmiş bir bayram olan Violaria'da mezarların üzerine menekşeler bırakılarak, ruhlarının memnun kalmasına çalışılırdı (Grimal 1997).

MERCANKÖŞK. Mercanköşk, Latince Origanum "dağların neşesi" anlamına gelir. Mercanköşk'ü aşk tanrıçası Aphrodite okyanusun derinliklerinden çıkarmış ve güneş ışığının en parlak düştüğü dağların yükseltilerine bırakmıştır (Somer 2003). Bu yüzden mercanköşk okyanus gibi kokar ve aşkı temsil eder.

MERSİN AĞACI. Roma mitolojisinde iyi tanrıça olarak simgeleşmiş, Bona Dea adında bir tanrıça vardı. Bona Dea bazı mitlerde Faunus'un kızı, bazı mitlerde ise karısı olarak anlatılır. Faunus'un kızı olarak anlatıldığı mitte, babası Faunus, Bona Dea'ya karşı kötü emeller besliyordu. Kızıyla aşk yaşamak istiyordu ancak Bona Dea hiçbir koşulda ona izin vermiyordu. Faunus bir gün ona şarap içirip sarhoş etti; ancak genç kız sarhoşluğuna rağmen babasının kendisine yaklaşmasına izin vermedi. Bu direnişi yüzünden Bona Dea mersin ağacı sopasıyla cezalandırıldı ve Faunus sonunda bir yılan şekline bürünerek kızıyla birleşmeyi başardı.

Bona Dea'nın Faunus'un karısı olarak anlatıldığı mitte ise Bona Dea çok namuslu ve gözü kocasından başka erkek görmeyen sadık bir kadındı. Ancak Bona Dea bir gün bir testi şarap buldu ve merak edip içince sarhoş oldu. Onu bu halde yakalayan kocası, mersin ağacı sopasıyla genç kadına öyle sert vurdu ki kadıncağız dayanamayıp öldü. Kocası yaptığına büyük pişmanlık duydu ve masum kadına tanrısallık bahşetti. Ona Aventinus tepesinde bir tapınak inşa edildi. Burada kadınlar kutsal korulukta "İyi tanrıçanın" kültüne hizmet ediyorlardı. Bu tapınak erkeklere ve bir de mersin ağacına kesinlikle kapalıydı. Tapınağın erkeklere kapalı olması yüzünden buradan geri çevrilen Herkül onlara inat yakın bir yerde Büyük Sunak oluşturmuş ve buradaki törenleri kadınlara yasak etmişti (Grimal 1997).

Dionysos, Zeus ile bir ölümlü olan Semele'nin aşkının ürünü olarak dünyaya gelmişti. Semele ile Zeus'un aşkını kıskanan Hera, genç kadının aklını çeldi. Bunun üzerine Semele Zeus'tan kendisine tüm tanrısallığıyla görünmesini istedi. Oysa Zeus o güne kadar Semele'nin karşısına hiç tanrısal görünümüyle çıkmamıştı.

Bir ölümlü olan sevgilisinin buna dayanamayacağını düşündüğünden çeşitli kılıklara bürünerek Semele ile birlikte oluyordu. Ancak Semele o gün o kadar ısrar etti ki Zeus onu kıramayıp tanrısal gücüyle karşısına çıktı. Böylece Hera'nın niyeti gerçekleşti ve Semele sevgilisinin yıldırımlarına kapılarak öldü. Zeus sevgilisinin karnındaki bebeği kurtararak kendi baldırına dikti ve zamanı geldiğinde bebek Dionysos, Zeus'un baldırından doğdu. Bundan sonra Dionysos büyüdü ve tanrısallık kazandı. Çok sevilen bir tanrı olan Dionysos (bkz. asma), annesini bulabilmek ve hayata geri döndürmek için ölüler ülkesine indi. Burada Hades'ten annesi Semele'yi serbest bırakmasını istedi. Hades onun bu isteğini çok sevdiği bir şeyi kendisine bırakması koşuluyla kabul etti. Bunun üzerine Dionysos en sevdiği bitki olan mersini Hades'e bıraktı ve annesi Semele'yi alarak yeryüzüne çıktı. Bundan sonra gökyüzüne çağrılan Semele burada Thyone adını aldı. Ayrıca Dionysos ayinlerine katılan kişilerin mersin yapraklarıyla süslü taç takmaları bir çeşit adet olmuştu (Grimal 1997).

Yunanlar yeni koloniler kuracakları zaman anavatandan mersin fidanları alarak bunu yeni yurtlarına dikiyorlardı. Bu sayede yeni yaşamın sonsuz olacağına inanıyorlardı. Yunan mitolojisinde mersin, tanrıça Aphrodite ile de ilişkilendirilirdi (Mythencyclopedia 2007).

MEŞE AĞACI. Arkadia'da kuraklık baş gösterdiğinde, üzümler ve ağaçlar susuzlukla boğuştuğunda Zeus rahibi yağmur yağdırmak amacıyla tanrı Zeus'un mekanı olan Lycaeus Tepesindeki kaynağa bir meşe dalı daldırır. Zeus'u temsil eden kutsal meşe dalı sayesinde kaynaktaki su dalgalanır ve gökyüzüne bir bulut gönderir. Böylece kısa süre içinde ihtiyaç duyulan yağmur damlaları gökyüzünden düşmeye başlar (Ergun 2004:40).

Phylakai ülkesinin kralı Phylakos'un İphiklos adında bir oğlu vardı. Ancak İphiklos çok genç yaşta iktidarsız olmuştu. Babası oğlunun bu durumunun sebebini öğrenmek ve şifa bulmak için bir kahine gitti. Kahin Melampous iki boğa kurban ederek leşlerini akbabaların yemesi için bir tepeye bıraktı. Çok geçmeden akbabalar leşin başına üşüştüler. Kahin gizlice akbabaların konuşmalarına kulak kabarttı. Phylakos'un bir gün koçları iğdiş ederken kullandığı kanlı bıçağı oğlu İphiklos'un yanına bıraktığından bahsediyorlardı. İphiklos henüz çok küçük bir çocuk olduğundan bu durum karşısında büyük bir korku duymuş ve bıçağı alarak bir meşe ağacının gövdesine saplamıştı. Meşe ağacı bıçağı kabuklarıyla örterek içine gizlemişti. Eğer bıçak bulunur ve bıçağın pasıyla yapılacak içecek on gün boyunca İphiklos'a içirilirse delikanlı sağlığına kavuşabilecekti. Bu işitilenlerden sonra Phyklakos akbabaların sözlerini

birebir yerine getirdi. Bıçak bulundu ve pasından yapılan içecek on gün boyunca İphiklos'a içirildi. Bunun sonucunda İphiklos erkekliğine yeniden kavuştu ve çok geçmeden de bir oğlu oldu (Grimal 1997).

Hamadryadlar ağaç nymphaları olarak bilinirler. Onlar bir ağaçla birlikte doğarlar ve söylenceye göre o ağacın ölümüyle de ölürlerdi. Ancak yine de Hamadryadların ömürleri oldukça uzun, neredeyse on "palmiye ömrüne" eşitti. Bu da dokuz bin yedi yüz yirmi yıla karşılık geliyordu. Kallimakhos bu nymphalar için "gökyüzünün suyu meşeleri suladığı zaman sevinir, meşeler yapraklarını döktükleri zaman yas tutarlar" diye anlatmaktaydı. Bu ağaç nymphalarının acımasızca ağaçlara zarar veren insanları cezalandırdıkları bilinmekteydi. Bir gün Roikos adındaki bir kahraman çok yaşlı bir meşe ağacını hizmetkarlarına emir vererek yıkılmaktan son anda kurtarmıştı. Onun sayesinde bu ağaçta yaşayan Hamadryadlar da ölmekten kurtulmuşlardı. Bunun üzerine Nymphalar iyiliği karşısında Roikos'tan kendilerinden bir şey dilemesini istediler. Roikos onlardan iltifat diledi. Nymphalar onun dileğini hemen gerçekleştirdiler ancak onu sadakatsizliğe karşı uyardılar. Bir arının onu izleyeceğini ve sadakatsizlik yapacak olursa kendilerine haber vereceğini söylediler. Bunun üzerinden biraz vakit geçmişti ki Roikos bir gün satranç oynarken arı onu ziyarete geldi. Ancak Roikos arıyı hiç hoş karşılamadı. Arı da onu gözlerinden sokarak kör etti. Ancak belki de arı bunu Roikos'un bir sadakatsizliğini gördüğü için yapmıştı (Grimal 1997).

Dryadlar da tıpkı Hamadryadlar gibi ağaç perileridir. "Drys" Yunanca meşe ağacı anlamına gelir. Tıpkı diğer ağaç nymphaları gibi onlar da bir meşe ağacı ile doğar ve onunla birlikte ölürlerdi. Ancak bazıları ölümsüzdü. Görevleri ağaçları ve ormandaki bitki örtüsünü korumaktı. Bir ağaca zarar verildiğinde Dryadlar büyük bir küskünlük yaşarlardı (Erhat 1984).

Duruidler ise meşe ormanlarında yaşıyor ve kendileri için kutsal değer taşıyan ökse otunu ayinler eşliğinde altın bir orakla meşe ağacının gövdesinden topluyorlardı. Kelt dilinde Duruid "meşe ağacını bulan-bilen" olarak karşılık bulmaktadır (Crow 2006; ayrıca bakınız ökseotu). Meşe ağacı, kendilerinin ari ırk olduğunu iddia edenlerin kutsal ağacıdır. Keltler, Almanlar ve Slavlar geçmişte meşe ağacını tanrılaştırmışlardı. Kutsal ateş için daima meşe ağacı odunları kullanılmıştır. Meşe ağacı Duruid inancında tanrının seçtiği bir ağaç olarak kabul edilir ve bu ağacın gövdesinde bulunan her şeyin cennetten gönderildiğine inanılırdı (Frazer 1992).

İskandinav mitolojisinde meşe ağacı tanrı Balder'in sembolü olarak kabul edilir. Balder gökyüzü ve yeryüzü arasında yaşayan iyi

niteliklerle donanmış bir tanrıdır. O ışık, güzellik, uzlaşma ve masumiyet tanrısıdır. Kötü kalpli Loki'nin planıyla Hod tarafından ökse otundan yapılmış bir okla vurularak öldürülür. Onun ölümü şenliklerle yâd edilir ve bu şenliklerde ateş yakılır. Bereketi arttırıcı bir rolü bulunan meşe ağacına da Balder'in sembolü olarak saygı gösterilir. Meşe ağacının etrafında toplanılarak "*ürün kalburda, saban toprağın içinde*" dizelerinin geçtiği şiirler okunur (Ergun 2004:47; Öztürk 2009:170). Bu mitosta tanrı Balder'in ölümüne yol açan ökseotunun, tanrının sembolü olan meşe ağacının gövdesinde asalak olarak yaşaması ve meşe-ökse ilişkisi çarpıcı bir ayrıntı olarak dikkat çekmektedir. Ayrıca bkz. Ökseotu maddesi.

Bavarialalılar meşe ağacının, gut hastalığını kendi üzerine aldığına inanırlar. Gut olan hastadan kesilen tırnaklar ve bacağından koparılan birkaç kıl, meşe ağacına açılan deliğe konur. Delik iyice tıkanır ve üzeri inek gübresiyle sıvanır. Üç ay içerisinde hastanın

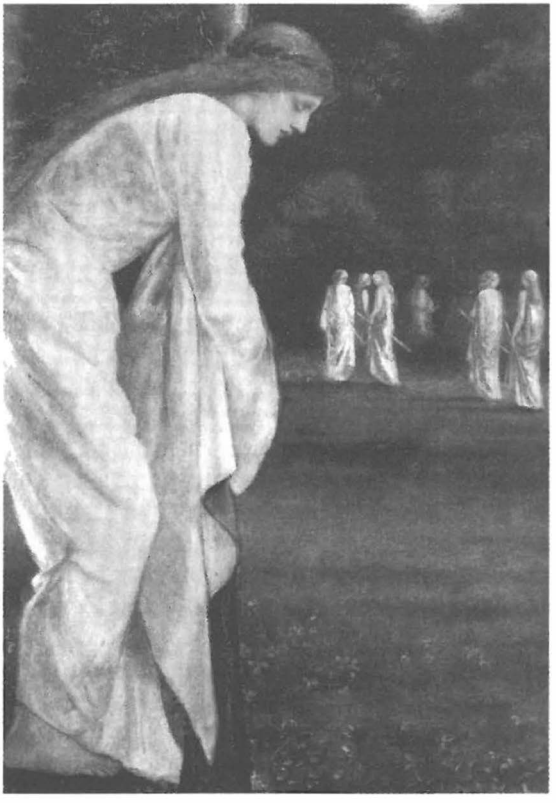

Edward Burne-Jones, Ağaca Zincirlenmiş Prenses, 1866, New York, Forbes Koleksiyonu. (Eco U. 2006)

gut illetinden kurtulması beklenir. Şayet bu gerçekleşirse meşe ağacının hastalığı aldığına inanılır (Ergun 2004:41).

Tevrat'ta Hakimler Bap 6:11'de Allah'ın meleğinin Abiyezrî Yoaşın Ofra şehrindeki meşe ağacının altında oturduğundan söz edilir. Meşe ağacı Musevilerin kutsal kabul ettiği ağaçlar arasındadır (Ergun 2004:110).

MISIR. Kızılderili mitolojisine göre ilk insanlar olan Aşiviler ve ardından pek çok insan soyu uzun bir yürüyüşün ardından dünyanın orta yerine yerleşmişler. Ancak insanlar henüz tarım yapacak tohumlara sahip değillermiş. Bu sebeple de hayatta kalmakta zorlanıyorlarmış. Bir süre sonra bu insanların yaşadığı topraklara iki büyücü gelmiş. Büyücüler ellerinde insanların çok işine yarayacak tohumları tutuyorlarmış. Ancak bu tohumları insanlara vermek için bir şartları varmış. Büyücüler yaşlı şeften bir erkek ve bir kız çocuğun kendilerine kurban verilmesini istemişler. Yaşlı şef önce bunu kabul etmek istememiş. Ama eğer çocukları vermezse büyücüler yağan yağmurları durduracak, böylece insanlık yok olacakmış. Zaten yağmur olmadan tohumlar da bir işe yaramayacakmış. Yaşlı şef üzüntü içinde bir kız ve bir erkek çocuğunu büyücülere vermiş. Büyücüler, Şef'e çocukları geceleyin toprağa gömmesini söylemiş. O gece çocuklar gömülmüş sonra dört gün dört gece erkek yağmurlar yağmış. Yağmurlar toprağı yumuşatmış ve erkek çocuk mezarından dirilerek ayağa kalkmış. Sonra dört gün dört gece dişi yağmurlar yağmış. Bu kez de kız çocuğu mezardan dirilerek çıkmış. Gece yarısı büyücüler tohumları toprağa dikmişler. Sabahleyin insanları uyandırıp onlara filizlenen mısırları göstermişler. Sonra hep beraber mısırın büyümesini izlemişler ve büyücüler ilk ürünü insanlara tattırmışlar. Ancak tattıkları şey insanlara çok acı gelmiş. O zaman büyücüler çakal, baykuş ve kargayı çağırmış. Bu hayvanlar mısırı yemişler ve mısırın acılığı kaybolup tatlılaşmaya başlamış. İnsanlar kendilerine hediye edilen bu yaşam kaynağına çok sevinmişler. Ancak bundan böyle mısır tarlalarını daima bu üç hayvandan korumak zorunda kalmışlar (Marriott ve Rachlin 2003).

Kızılderililer eskiden tarım yapmayı bilmiyorlarken erkekler tüm yıl için gerekli besini sağlamak amacıyla yerleşim yerinden çok uzağa avlanmaya giderlermiş. Bazen yanlarında karılarını ve çocuklarını da götürürlermiş. İşte böylece kamp yerinde uzaklara giden bir aile Şayenlerin Domates deresi dediği bir yerde çadırlarını kurmuşlar. Baba her gün ava çıkıyor anne ve çocuk da onun yolunu gözlüyormuş. Ancak bir gün baba avdan dönmemiş. Annesi ve oğlu günlerce beklemişler ve babanın başına kötü bir şey geldiğini anla-

mışlar. Dışarıda çok fazla kar yağıyormuş ve çadırda yiyecek hiçbir şey kalmamış. Anne yiyecek bir şey bulmak umuduyla dışarı çıkmış. Ancak dışarıda sadece küçük yaban domatesleri bulabilmiş. Onlar da o kadar azmış ki ancak onları açlıktan ölmekten kurtarabiliyormuş. Bu şekilde günler geçmiş. Anne her gün çadırdan çıkıp etraftaki tüm çalılarda yaban domatesi arıyormuş. Annenin dışarı çıktığı bir gün çadırın kapısında şişko bir çocuk belirmiş ve zavallı zayıf çocuğa oyun oynamayı teklif etmiş. Küçük zayıf çocuk sıkıntısını giderecek bir oyun arkadaşı bulduğuna çok sevinmiş. İki çocuk dans edip oynamaya başlamışlar bu arada şişman çocuk sürekli "beni yiyebilirsin" diye şarkı söylüyormuş. Akşam olmaya yakın şişman çocuk yarın yine geleceğini söyleyerek çadırdan ayrılmış. Akşam anne topladığı azıcık domatesle çadıra döndüğünde oğlu ona oyun arkadaşından ve söylediği esrarengiz şarkıdan söz etmiş. Oğlunun anlattıklarına şaşıran anne ona bir bıçak vermiş ve birlikte bir plan yapmışlar. Ertesi gün anne çadırdan çıkınca şişman çocuk yine gelmiş ve önceki gün olduğu gibi "beni yiyebilirsin, beni yiyebilirsin" diye şarkı söylemeye başlamış. İşte o anda zayıf çocuk annesiyle yaptığı plana uyarak elinde sakladığı bıçağı şişman çocuğun karnına saplamış. Karnı yarılan şişman çocuktan odayı dolduracak kadar çok mısır tanesi dökülmüş. Şişman çocuk hızla koşarak çadırı terk etmiş. Peşinden de mısır tanelerini dökmeyi sürdürmüş. Anne saklandığı çalının arkasından çıkmış. Ana oğul çadırı dolduran mısır tanelerini tadınca çok beğenmişler. Etrafa saçılan her bir taneyi toplamışlar. Bu mısırlarla karınlarını doyurmuşlar, güç toplamışlar. Kısa süre sonra kamp yerinden onları aramaya çıkan yakınlarıyla buluşmuşlar. Komşuları yetim anne oğula sahip çıkarak onlara avladıkları hayvanlardan vermişler. Ana- oğul da ellerindeki mısırlardan onlara vermişler. Böylece halk mısırla tanışmış ve bu kıymetli hediye için şükür duasında bulunmuşlar (Marriott ve Rachlin 2003).

Kızılderili mitolojisinde mısırın ve bahçeciliğin öğrenilmesiyle ilgi pek çok mitos vardır. Bunlardan birinde ikiz erkek kardeşler ve onlarla yaşayan anneannelerinin hikayesi anlatılır. İkizler avcılıkta çok iyilermiş ve her gün yiyecek bulmak için ormana avlanmaya gider akşam olana yakın yorgun argın o günün yemeğiyle dönerlermiş. Ancak her gün et yemek ve avlanmak onları sıkmaya başlamış. İki kardeş silahlarını temizlerken anneanneleri onların yüzündeki mutsuzluğu fark etmiş. Torunlarının derdine üzülen yaşlı kadın onlara akşam çok değişik bir yemek yapacağına dair söz vermiş. O gün av geçmek bilmemiş, ikizler akşama onları bekleyen sürprizi çok merak ediyorlarmış. Akşam olup eve geldiklerinde bu

güne kadar hiç duymadıkları muhteşem bir koku onları karşılamış. Yaşlı kadın torunlarının getirdiği geyik etini de tencerenin içine atmış ve kısa süre sonra ikizlerin önüne dumanı tüten mis gibi bir yemek getirmiş. Delikanlılar yemeği tadınca çok beğenmişler ve neşeleri yerine gelmiş. Anneannelerine bu yemeği neyle yaptığını sormuşlar. Yaşlı kadın yemeği mısırla yaptığını anlatmış. O günü izleyen günlerde her akşam ikizler avdan döndüklerinde anneanneleri onlara yeni bir yemek yapıyormuş. Gençler yemeğin içinde ne olduğunu sorduklarında ise daima mısır cevabını alıyorlarmış. Çünkü anneannelerinin anlattığına göre mısırdan elde edilen tatların sayısı bilinmeyecek kadar çokmuş ve hiçbir ölümlü bu tatların hepsini yiyecek kadar yaşayamazmış. İkizlerin keyfi yerine gelmiş gelmesine ama anneannelerinin her gün pişirecek mısırı nereden bulduğunu da merak etmeye başlamışlar. Bir gün ava gitmek yerine bahçede bir çalılık arkasına gizlice saklanıp yaşlı kadını izlemeye koyulmuşlar. Yaşlı kadın kilere girmiş bir geyik derisi serip üzerine oturmuş ve önüne tahta bir kase koymuş. Sonra da ellerini üzerine sürtmeye başlamış. Yaşlı kadının her yerinden mısır taneleri dökülmüş. Torunları gördükleri karşısında kalakalmışlar. Meğer tadını çok sevdikleri mısır anneannelerinin ta kendisiymiş. Yamyam olmadıklarına göre nasıl olur da anneannelerini yemeleri mümkün olur diye düşünmüşler. Akşam olup da yemek zamanı geldiğinde yaşlı kadın yine mis kokulu tabakları torunlarının önüne koymuş. Ancak iki kardeş suratları asık oturuyor ve yemeğe hiç dokunmuyorlarmış. Yaşlı kadın sırrının çözüldüğünü anlayınca aniden yere yığılmış. Bu sır bir kimse tarafından öğrenilince yaşlı kadının ölmesi gerekiyormuş çünkü. Torunları kadının başında gözyaşlarına boğulmuşlar. Yaşlı kadın ölmeden önce onlara birkaç söz söylemiş. Kendisinin sonsuza dek onlarla kalacağını bunun için kendisini bataklığın yanındaki tarlaya gömmelerini söylemiş. Mezarının çevresini iyi çevirmelerini ve buraya kimseyi yaklaştırmamalarını tembihlemiş. Bir yıl sonra mezarın üzerinde bir bitki büyüyeceğini bu bitkinin üstündeki taneleri toplayıp farelerden uzak bir yerde depolamalarını söylemiş. Bundan sonra da ikizlerin kendilerine yakışır birer eş bulmalarını istemiş. Eşlerine sakladıkları taneleri vermelerini ve karılarının bu taneleri gelecek baharda tarlaya ekmelerini istemiş. Bu şekilde sonsuza dek çok rahat bir hayat yaşayacaklarını anlatmış ve ölmüş. Torunları anneannelerinin bu son sözlerini aynen yerine getirmişler. Kısa süre sonra gerçekten de çok büyük bir mısır tarlaları olmuş. Nesiller boyu mısırdan yararlanarak mutlu bir hayat yaşamışlar (Marriott ve Rachlin 2003).

Aztek mitolojisinde dört tanrı, yaratma işine ateşten başladılar. Ateşten sonra ikinci olarak güneşi yarattılar ancak güneşi yarım yarattıkları için yeryüzü çok aydınlanamıyordu. Bunun ardından ise ilk insan çiftini yarattılar; Oxomoco ve Cipactonal. Tanrıların arzusu insanların sadece çalışıp üremeleriydi. Kadınlar dokuma yapsın, toprağı eksin biçsin istiyorlardı. Bu sebeple onlara mısır tohumları verdiler. Mısır hastalıklara şifa olacak, onunla fal bakılıp büyü yapılacaktı (Krickeberg 1998).

Aztek mitolojisinde tanrılar ilk insanları yaratınca onların neyle besleneceğini düşünmeye başladılar. O sırada ortaya çıkan kırmızı bir karınca yiyecek dağının ortasında mısır olduğunu söyledi. O zaman tanrı Quetzalcouatl siyah bir karıncaya dönüştü ve kırmızı karıncayla birlikte yiyecek dağına doğru yola çıktılar. Kırmızı karıncanın yardımıyla mısırı bulan tanrı Quetzalcouatl ilk tanrıların yaşadığı ve ilk insanların yaratıldığı yere Tamouanchan'a getirdi. Tanrılar insanlar bir an önce güçlensinler diye mısır tanelerini ağızlarında çiğneyip insanların dudaklarının üzerine koydular. Bu mitostan dolayı ilk insanlar ve mısır gece göğünde kabul edilen Tamouanchan'da doğduğu için her ikisi de yıldızlarla eş tutulurlardı ve karıncalar mısır bitkisinin sahibi olarak görülürdü (Krickeberg 1998).

Aztek mitolojisinde tanrıça Xochiquetzal ile Piltzintecutli'nin birleşmesinden mısır tanrısı dünyaya geldi. Mısır tanrısı toprağın altına girdi ve insanlara mısırla beraber çok çeşitli yemişler verdi (Krickeberg 1998; ayrıca bakınız pamuk).

Bir Toltek mitosuna göre tanrılar toplanıp dünyanın karanlığına bir son vermeye ve güneşin yaratılmasına karar verdiler. Bunun için aralarından bu işi üstlenecek iki kişi aradılar. Önce kimse bu zor görevi kabul etmeye yanaşmadı. Sonunda deniz salyangozu ülkesinden gelen Tocuciztecal ile şehvet tanrısı Nanauatzin bu görevi üstlendiler. İki tanrı dört günlük günahlarından arınma ibadeti gerçekleştirdikten sonra kutsal tören başladı. Yakılan büyük ateşin başına toplandılar. Tanrılar Tocuciztecal'a atlaması için tezahürat yaptılar ancak ateşin yakıcı sıcaklığından ürken tanrı geri çekildi. Tanrılar bu sefer de şehvet tanrısı Nanauatzin'e baskı yaptılar ve şehvet tanrısı büyük bir cesaretle ateşe atladı. Onun atladığını gören Tocuciztecal da peşinden atladı. Söylenceye göre onların ardından bir kartal ve bir jaguar da ateşe atladılar. Bu yüzden kartalın tüylerinin kahverengi olduğu söylenir. Bu törenin ardından tanrılar merak içinde güneşin çıkmasını beklediler. Bir süre sonra güneş doğudan parlak ışıklarıyla göründü. Hiçbir tanrı ona bakamadı çünkü güneş kör edici bir şekilde parlıyordu. Tocuciztecal ise ateşe daha geç atladığı için ay oldu ve ikinci sırada güneşin yanında yerini aldı. Ancak ay ve güneş aynı

derecede ışık saçıyorlardı. Tanrılar bunun gereksiz olduğunu düşündüler. Rüzgar tanrı bir tavşanla Tocuciztecal'a yani aya vurdu böylece ay daha az ışık saçmaya başladı. Ay ve güneş gökyüzünde fazla yükselmeden öylece dona kaldılar. Tanrılar bu durumun kötülüğünden şikayet edip insanlarla aynı seviyede yaşamlarının doğru olmayacağını düşündüler. Bunun üzerine tüm tanrılar ölüp güneşe hayat vermeye karar verdiler. Rüzgar tanrı sırayla tanrıları kurban etmeye başladı. Ancak sıra ikiz tanrı Xoltl'a geldiğinde korkusundan hıçkırıklara kapılarak, kaçıp mısır tarlasına gizlendi ve tanrılar onu bulmasın diye kendisini mısıra dönüştürdü. Ne var ki kurban edilmekten yine de kurtulamadı. Sonunda tüm tanrılar kurban edilmiş ancak güneş hala yerinden kıpırdamamıştı. O zaman rüzgar tanrı var gücüyle üfledi ve güneş hareket ederek yoluna devam etti. Ay ise güneş yolunu tamamlayıncaya kadar kıpırdamadı ve sonra onu takip etti. Bundan böyle güneş ve ay farklı zamanlarda doğmaya başladılar. Böylece günler meydana gelmiş oldu (Krickeberg 1998).

Aztek mitolojisinde yağmur tanrısının dört adet kovası vardır. Kovalardan birindeki su çok iyidir. Eğer yağan yağmur bu kovanın suyundansa mısırlar hızla büyür ve güzel ürün verir. Diğer kovadaki su ise kötüdür ve yağmur bu kovadan yağarsa mısırları örümcek basar ve ürün kararır. Üçüncü kovanın suyundan yağan yağmur mısırların donmasına, dördüncü kovanın yağmuru ise hiç mısır yetişmemesine sebep olur (Krickeberg 1998).

MİSK OTU. Misk otu Aziz John için günün arifesinde toplanıldığı zaman sihirli bir etki gösterirdi. Bu sebeple Avrupa'da bu ota Aziz John otu da denmektedir. Şeytanı ve kötü güçleri kovduğu inancıyla toplanan misk otları muska şeklinde boyuna veya evlerin kapılarına asılırdı. Hayaletlere karşı da koruduğuna inanılan misk otu ayrıca hastalıklara karşı da şifalıydı. Bu ottan yapılan çelenkler yaz dönümü şenliklerini süslerdi. İnsanlar bu çelenklerin içinden bakınca tüm yıl baş ve göz hastalığından korunduklarına inanırlardı (Frazer 1992).

MOLY OTU. Odysseus'un macera dolu uzun gemi yolculuğunda, İtalya'da olduğu zannedilen Aia Adasına yolu düşmüştü. Odysseus adaya çıkar çıkmaz adamlarını başlarına Eurylokhos'u koyarak keşfe gönderdi. Adayı turlayan tayfa, ormanın derinliklerini aştığında göz alıcı güzellikte bir sarayla karşılaştı. Burada kimlerin yaşadığını görmek ve misafirperverliklerini rica etmek niyetiyle saraya gitmeye karar verdiler. Ancak başlarında bulunan Eurylokhos her ihtimale karşı onlarla gitmeyip uzaktan olup bitenleri gözlemeyi uygun gördü. Adamlar sarayın ka-

pısına geldiklerinde kapı açıldı ve büyük bir incelikle içeri davet edildiler. Sarayda güzel ve alımlı Kirke yaşamaktaydı. Kirke yorgunluk ve açlıktan gözü dönmüş adamlara zengin bir sofra donattı ve lezzetli içecekler ikram etti. Hallerinden hoşnut karınlarını doyuran adamlar miskince yayılmışlardı ki Kirke elinde tuttuğu bir değnekle hepsine birer birer dokundu ve dokunduğu adamlar tek tek mizaçlarına uygun bir hayvana dönüştüler. Güzel büyücü, hayvan kılığına soktuğu bu adamları bir ahıra kapattı. Bütün bu olanları gizlice gözetleyen Eurylokhos şaşkınlıkla seyretti ve hıç zaman kaybetmeden geminin olduğu yere koşarak gördüklerini Odysseus'a anlattı. Bunun üzerine Odysseus saraya gidip adamlarını o büyücünün elinden kurtarmaya karar verdi. Ancak bunu nasıl yapacağını ve büyücünün lanetinden nasıl korunacağını bilmiyordu. Sarayın yolunu tutan Odysseus'a yardım elini tanrı Hermes uzattı. Kirke'nin büyüsünü bozabilmesi için gerekli sırrı verdi. Bu sır sihirli Moly otuydu. Eğer Odysseus yediği ve içtiği şeylerin içine bu ottan atacak olursa ona büyü işlemeyecekti. Büyük bir sevinçle Moly otunu alan Odysseus sarayın kapısına dayandı. Kirke kahramanı tıpkı adamlarını karşıladığı gibi kibarca karşıladı. Odysseus da hiçbir şey bildiğini belli etmeden içeriye girdi. Kirke hemen misafirine güzel yiyecekler ve hoş kokulu içecekler ikram etti. Odysseus hepsini zevkle kabul etti ancak büyücü kadın görmeden içlerine Hermes'in verdiği moly otundan koymayı da ihmal etmedi. Odysse us'un tüm ikramlardan tattığını gören Kirke keyifli bir gülümsemeyle değneğini eline aldı ve kahramana usulca değdirdi. Ancak Odysseus'ta hiçbir değişiklik olmamıştı. Büyücü şaşkınlık içinde kalmıştı ki Odysseus belinden kılıcını çıkardı ve adamlarını serbest bırakmadığı takdirde onu öldürmekle tehdit etti. Bunun üzerine Kirke hemen ahırın kapısını açtı ve büyülediği adamları tekrar eski hallerine döndürdü. Ahırda Kirke'nin büyüleriyle hayvana dönüşmüş başkaları da vardı. Kirke onları da serbest bıraktı ve Odysseus'a pişmanlığını dile getirdi. En sonunda Kirke'nin ısrarlarıyla ikna olan Odysseus, bir süre adamlarıyla beraber sarayda misafir oldu. Kimi yazarlara göre Odysseus burada bir ay kimisine göre ise bir yıl kalmıştı. Hatta bazı anlatılarda Odysseus'un burada kaldığı süre içerisinde Kirke'nin onu büyüleyerek kendisine aşık ettiğinden ve ona bir oğul doğurduğundan bahsedilmekteydi (Gezgin D. 2007).

Odysseus mitinde Kirke'nin büyülerine karşı kahramanı koruyan sihirli ot Moly hakkında bir efsane daha vardır. Buna göre; ikinci kuşak tanrıların devlerle olan savaşında Pikoloos adındaki dev saklanmak için Kirke'nin yaşadığı adaya kaçmıştı. Burada tek başına hüküm sürmek isteyen dev Kirk-

e'yi adadan kovmak istedi. Ancak Kirke'nin babası Helios (Güneş), kızını rahat bırakmayan Pikoloos'u öldürdü. Pikoloos'un kanından toprakta bir ot yeşerdi. Bu otun kökü devin kanı gibi siyahtı ancak otun görünen kısmı tıpkı güneş gibi beyazdı (Grimal 1997).

MUZ. Bir Endonezya mitosuna göre bir zamanlar yer ve gök birbirine çok yakınken Tanrı, yaratılmış ilk çifte armağanlarını yukardan aşağıya sarkıttığı bir iple gönderiyormuş. Bir gün tanrı ipe bir taş bağlayıp sarkıtmış. Ancak insanlar taşı bir şeye benzetememiş ve bu armağanı kabul etmemişler. İkinci sefere Tanrı ipe bir muz bağlayıp aşağıya sarkıtmış. İnsanlar muzu görünce hemen uzanıp ipten almışlar ve bu hediyeye çok mutlu olmuşlar. Bunu gören tanrı insanlara seslenmiş ve onlara yaşam sürelerinin kabul etikleri meyveninki ile aynı olacağını söylemiş. İlk çift eğer bir şeye benzetemedikleri taşı kabul etmiş olsalarmış tüm insanlar taşın ömrü gibi sonsuz bir yaşama sahip olacakmış (Eliade 2003a).

New Britain'de yağmur yağdırma törenlerinde 'yağmurcu' adı verilen büyücü ya da şef, kırmızı ve yeşil çizgili bir sarmaşığın yapraklarını muz yaprağına sarar. Daha sonra bu muz yaprağını suyla ıslatarak toprağa gömer. Törenin bundan sonrasında yağmurcu ağzıyla yağmur sesi çıkararak mesajı iletmeye çalışır (Ergun 2004:38).

MÜRRÜSAFİ AĞACI. Arapça 'buruk' anlamına gelen bir sözcükten türeyen Mürrüsafi ıstırap, tövbe ve İsa'nın Çilesini simgelemektedir (Wilkinson K. 2010:89).

Bir zamanlar Suriye'de Theias adında bir kral hüküm sürüyordu. Kralın Smyrna adında güzeller güzeli bir kızı vardı. Smyrna'nın annesi gittiği her yerde, gördüğü herkese kızının, tanrıça Aphrodite'den bile daha güzel olduğunu söylüyordu. Kadının bu sözlerine çok öfkelenen Aphrodite duyduğu kıskançlık yüzünden Smyrna'nın başına büyük bir bela açmayı planladı ve genç kızın içine kendi öz babasına karşı duyacağı bir arzu koydu. Bunun üzerine Smyrna babasını uzun uğraşlar sonunda kandırdı ve onunla tam on iki gece boyunca birlikte oldu. Ancak on ikinci gece babası olanları anladı ve bıçağını kaptığı gibi kızını kovalamaya başladı. Kral başına gelen bu şeyden dehşete kapılmış, kızını öldürerek utancını temizlemek istiyordu. Ölümden kaçan Smyrna çareyi tanrılara yalvarmakta buldu ve sonunda tanrılar aslında masum olan bu kıza acıdılar ve onu bir Mürrüsafi ağacına dönüştürdüler. Aylar sonra garip bir şey oldu ve ağacın kabuğu yarılarak içinden bir bebek çıktı. Bu bebeği Aphrodite gördü ve çok beğendi. Güzel bebeğe Adonis adı verildi. Aphrodite, Adonis'i yeraltına götürdü ve onu Persephone'ye emanet etti. Ondan bebeği kendisi için büyütmesini istedi. Çok sonra

Aphrodite, Adonis'i almaya geldiğinde Persephone çocuğa bağlandığından onu vermek istemedi. Bunun üzerine iki tanrıça kavgaya tutuştu. Kavgaya Zeus hakemlik yaparak son verdi. Uzlaşmacı bir karar alındı. Böylece Adonis yılın dört ayını Persephone'yle, dört ayını Aphrodite'yle, diğer dört ayı ise nerede isterse orada geçirecekti. Adonis yılın üçte birini yeraltında Persephone'yle geçirirken kalan üçte ikisinin tamamını Aphrodite ile geçirmeyi tercih ediyordu. Adonis'in bu periyodu bitkilerin filizlenip, boy verişiyle özdeştirilmektedir. Ağaç kovuğundan doğan bu kahraman, mevsimler ve bitkiler arasındaki bağın önemli bir sembolüdür (Grimal 1997).

n

NANE. Yeraltında ölüler ülkesinin tanrısı Hades'in, Menthe adında bir nympha sevgilisi bulunuyordu. Ancak Hades'in karısı Persephone bu ilişkiyi sezdiği için Menthe'yi her fırsatta incitiyor, genç nymphaya sıkıntı çektiriyordu. Hades sonunda sevgilisinin incinmesine dayanamayarak onu korumak için nane (Mintha) bitkisine dönüştürdü. (Grimal 1997). Bu yüzden nane güzel nymphanın adını ve kokusunu taşımaktadır.

NAR. Güneşle ilişkilendirilen nar meyvesi genel olarak bereket sembolüdür. Nar meyvesi doğurganlık (rahim) ve kırmızı suyuyla yaşam kanını temsil etmektedir (Wilkinson K. 2010:99).

Grekçede nar "Side" olarak adlandırılır. Yunan mitolojisinde Side adında birçok kadın kahraman yer almaktadır. Bunlardan biri Fenike'de bulunan Sidon şehrine adını vermiştir. Bir diğer Side ise Anadolu'da Pamhylia'da ki Side şehrine adını vermiştir. Diğer bir Side, tanrıça Aphrodite'yle güzellik konusunda boy ölçüştüğü için Tanrıça onu cehenneme atarak cezalandırmıştı. Bunlardan başka genç bir kız olan Side'nin hikayesi tam da isminin anlamını açıklar niteliktedir. Bu mitte geçen Side adındaki kız babası tarafından eziyet edilen zavallı bir kızdı. Babasının kötü emellerinden bıkıp usanan Side, annesinin mezarı üzerinde kendi canına kıydı. Tanrılar Si-

Nar (Heilmeyer M. 2004)

de'nin toprağa akan kanından nar ağacı çıkardılar. Kötü babasını ise çaylak kuşuna dönüştürerek cezalandırdılar. Bundan böyle çaylak kuşu hiçbir zaman nar ağacına yaklaşmaz ve üzerine konamaz olmuştu (Gezgin D. 2007).

Güzellik ve aşk tanrıçası Aphrodite, kutsal nar ağacını Kıbrıs adasına dikmiştir. Roma mitolojisinde nar ağacının Dionysos'un bedeni parçalandığında beyninden akan kanlardan ortaya çıktığı görülmektedir (Yıldırım 2008:285).

Nar, Yunan mitolojisinde tanrıça Hera'ya adanmıştır. Ancak Persephone'nin ölüler ülkesine kaçırılması mitinde de nar önemli bir semboldür. Ölüler ülkesinin tanrısı Hades, Persephone'ye aşık olmuştur ve onu bir gün gizlice yer altına kaçırır. Kızının kaybolması tanrıça Demeter'i büyük bir yasa boğar. Demeter'in tüm işlerden elini çekmesi doğa için çok olumsuz bir sonuç doğurur. Çünkü Demeter ekinlerin tanrıçasıdır. Onun küsmesi aynı zamanda toprağın küsmesi anlamına gelir. Ekinler boy atmaz, tarlalar ürün vermez olunca durum Olympos'taki tüm tanrıların başta da Zeus'un harekete geçmesine sebep olur. Zeus, Hades'le görüşerek Persephone'yi bırakmasını ister. Ancak Persephone'nin ölüler ülkesinden temelli geri dönmesi artık imkansızdır. Çünkü Persephone ölüler ülkesinde nar yemiştir. Yeraltına inen bir kişi eğer bir şey yiyecek olursa sonsuza dek orada kalmaya mahkum olur. Persephone de, Hades'in kendisini ayartması sonucu narı yemiş ve orada kalmaya mahkum olmuştur. Ancak toprağın kıtlıkla yüz yüze gelmesi durumunda tanrılar bir uzlaşma yolu düşünürler ve sonunda Hades'i buna ikna ederler. Bundan böyle Persephone yılın üçte birini ölüler ülkesinde Hades'le beraber geçirir ancak üçte ikisinde yeryüzüne çıkar. Böylece Demeter kızına kavuşur ve küskünlüğü son bulur. Toprak da yeniden canlanır, ekinler tarlalarda filizlenirler. Ancak zamanı gelip de Persephone yeraltına ineceği zaman Demeter'i yine bir hüzün alır. İşte bu zamanlar yeryüzünde kış yaşanır. Demeter'in kızına kavuştuğu mutlu günlerde ise doğa uyanır ve ilkbahar yaşanır (Gezgin D. 2007).

Phrygia sınırlarında yer alan Agdos'ta taştan bir Kybele'ye tapılırdı. Zeus Kybele'ye aşık olmuş ve onunla birleşmek için her yolu denediyse de başarılı olamamıştı. Duyduğu şehvetten dolayı fışkıran tohumlarını etraftaki bir kayaya serpiştirdi. Bu kayanın Zeus'un tohumlarıyla döllenmesi sonucu Agdisitis adındaki hermafrodit varlık dünyaya geldi. Dionysos, bir gün Agdisitis'i şarap içirip sarhoş ettikten sonra hayalarını keserek hadım etti. Agdisitis'in hayalarından akan kandan bir nar ağacı çıktı. Bu ağacın meyveleri göz alıcı güzellikteydi. Irmak tanrı Saggarios'un kızı Nana, ağaçtan bir nar kopardı ve bu meyveyi göğsüne koydu.

Böylece Nana, Attes'e hamile kalmıştı. Nana'nın doğurunca hemen terk ettiği çocuk, çok güzeldi. Ona bakınca ilk görülen insanüstü bir kusursuzluktu. Bu yüzden onu bulanlar adını "yakışıklı" anlamına gelen Attis koydular. Agdistis bu delikanlıyı görür görmez ona karşı şiddetli duygular beslemeye başladı. Ne de olsa aralarında dolaylı bir kan bağı vardı. Ancak Attis'in kral Midas'ın kızıyla evlenecek olması her şeyi karıştırdı. Düğün sırasında Agdistis, Attis'e göründü ve o anda Attis garip bir şekilde aklını kaçırdı. Bir çam ağacının yanına koşarak herkesin önünde erkeklik organını kesti. Sonunda da kan kaybından öldü. Kanları ise toprağı suladı ve buradan Attis'in güzelliğini anımsatan menekşeler çıktı (bakınız menekşe, badem ve çam ağacı; Gri- mal 1997).

Kur'an-ı Kerim'de El-Maide adında bir sure bulunmaktadır. Maide, sofra demektir ve surenin bu ismi almasının sebebi 14. ve 15. ayetlerde İsa'nın havarileri için Allah tarafından indirilen bir sofradan bahsedilmesidir. İsa'nın on iki havarisi, çöllerden geçerlerken inançlarını sağlamlaştırmak adına İsa'dan, Allah'tan kendileri için bir sofra indirmesini isterler. İsa'nın isteğiyle gökten altında ve üstünde iki parça bulut bulunan bir sofra iner. Maide suresinde bu sofranın inişi şöyle anlatılır: *"Hani hâvâriler «Ey Meryem oğlu İsa, Rabbin bize gökten, donatılmış bir sofra indirebilir mi?» O, «İman etmiş kimseler iseniz Allah'tan korkun» cevabını vermişti. Onlar «Ondan yiyelim, kalplerimiz mutmain olsun, bize doğru söylediğini(kesin olarak) bilelim ve ona gözleriyle görmüş şahitler olalım istiyoruz» demişlerdi. Meryem oğlu İsa şöyle dedi: Ey Rabbimiz! Bize gökten bir sofra indir ki, bizim için, geçmiş ve geleceklerimiz için bayram ve senden bir âyet(mucize) olsun. Bizi rızıklandır; zaten sen rızık verenlerin en hayırlısısın Allah da şöyle buyurdu: Ben onu size şüphesiz indireceğim; ama bundan sonra içinizden kim inkâr ederse, kâinatta hiçbir kimseye etmediğim azabı ona edeceğim!"* (Mâide 5:112-115).

Buna göre Allahın indirdiği altından sofrada havarilerin sayısınca ekmek, kızarmış balık, sarımsak, tuz, zeytin, beş hurma ve beş tane de nar bulunuyordu. Onlar bu sofraya oturup, yiyince gözleri açıldı ve sofradaki şifalı yiyecekler hasta olanları iyileştirdi. Bu sofradan çok sayıda insanın yediği rivayet olur ancak buna rağmen sofradaki yiyeceklerde en ufak bir azalma olmadığından bahsedilir. Kutsal sofra gün batar göklere çekilir, gün doğumunda yeniden görünürmüş ve tam kırk gün ondan yemek yenmiş. Rivayete göre bazıları bu sofranın bir büyü olduğunu düşünmüşler ve onlar yüzleri insan yüzünden döndürülerek cezaya çarptırılmışlardır (Yıldırım 2008:498).

Anadolu'da anlatılan bir masalda kaderdaş iki aile vardır. İki ailenin de çocukları olmuyordu. O

bölgede kutsallığına inanılan Murat suyuna giderek çocukları olması için dilekte bulunurlar. Onlar bu dileği dilerken suyun yüzeyinde bir nar belirir. Narı alırlar ve bölerek tanelerini yerler. Aradan dokuz ay geçer her iki aile de birer çocuk sahibi olur üstelik aynı anda. Ailelerden birinin Asman adında bir oğulları diğer ailenin ise Zeycan adında bir kızları olur. Asman ve Zeycan aynı narın tanelerinden doğmuş sayılırlar. Bu yüzden kader birliğiyle bağlanırlar ve sonsuza dek birbirlerinden hiç ayrılmazlar (Hançerlioğlu 1993).

Türk kültüründe nar kutsal kabul edilir ve cennet meyvesi olarak bilinir. Nar da tıpkı elma gibi zürriyetin simgesidir. Rüyada nar görmek neslin bereketli olacağına yorulur. Hazaralar çocuğu olmayan kadınlara kara kabuklu bir narın tanelerini okuyarak yedirirler. Burada narın tek bir tanesinin dahi ziyan edilmemesi tanelerin hepsinin yenmesi duanın olması için gereklidir (Ergun 2004:846).

İran'da en az nevruz kadar önemli bayramlardan birisi de Mihregân'dır. Zerdüşt takvimine göre mihr gününün 16. günü olan Mihrrûz'dan başlayıp 21. gününe kadar bu bayram özel törenlerle kutlanır. İran mitolojisinde Adem ve Havva'nın karşılığı olan Meşy ve Meşyâne'nin bugün doğduklarına inanılır. İnsanlar bu özel günde birbirlerine özel hediyeler verirler, sultanlar bu bayramda üzerinde güneş resmi olan bir taç takarlar. Çünkü Mihr günü güneşle yakından ilişkilendirilir. Hatta güneşin bu günde yaratıldığına inanılır. Daha sonraları Hıristiyanlığın yaygınlaşmasıyla orta Avrupa'da bu gün İsa'nın doğum günü olarak kabul edilmeye başlanmıştır. Zerdüşt inanırları bu bayram gününde özel bir sofra donatırlar. Zerdüştlerin en güzel giysileriyle oturdukları bu sofrada Avesta, şarap, ayna, gülsuyu gibi şeylerin yanı sıra özellikle de nar bulundurulması önemli bir gelenektir (Yıldırım 2008: 525).

NARTEKS. Narteks, zambakgillerdendir. Anadolu topraklarında yaygın olan bu bitkiye mitoslarda da rastlanır. Yunan mitolojisinde insanların en büyük yardımcısı olan Prometheus'dur. O bir kurban töreninde kesilen sığırı iki parçaya böldü. Bir tarafa hayvanın etlerini işkembeye sararak ayırdı, diğer tarafa ise kurbanın etlerinden ayrılmış kemiklerini iç yağına sararak gizledi. Sonrada Zeus'a bir payı seçmesini söyledi. Anlaşmaya göre Zeus kendi payını seçecek kalan pay ise insanlara verilecekti. Zeus iç yağlarından oluşan payı seçti. Prometheus'un kurnazlığı işe yaramıştı. Tüm etler insanların olmuştu. Ancak Zeus iç yağının içinden çıkan kuru kemikleri görünce kandırıldığını anladı ve buna sebep olan insanları lanetleyerek ateşi onlardan aldı. Böylece insanlık en büyük teknolojisini kaybetti ve kazandığı eti pişiremedi. Ancak

Prometheus yine insanların yardımına koştu. Gizlice Hephaistos'un demirci ocağına girdi ve elindeki Narteks dalını tutuşturarak bu yolla ateşi insanlara geri getirdi (Grimal 1997; Hançerlioğlu 1993).

NERGİS. Yunan mitolojisinin kendini beğenmiş kahramanı Narkissos tanrı Kephisos ve nympha Liriope'nin oğlu olarak dünyaya gelmişti. O günlerde kahin Teiresisas, Narkisos'un kendi yüzünü hiç görmediği takdirde çok uzun yaşayacağını söylemişti. Narkissos bir delikanlı olduğunda onu gören tüm nymphalar yakışıklılığından etkilenip aşık oluyorlardı. Ancak Narkissos kendisine aşık olanlarla alay ediyor, hiç birine karşılık vermiyordu. Zaten bu genç kahraman aşka inanmıyordu ve aşk için düşülen durumları anlamsız buluyordu. Bir gün nympha Ekho, Narkissos'u görür görmez aşık oldu. Ancak tıpkı diğerleri gibi o da aşkına hiç karşılık alamadı. Bu acı onu her geçen gün mahvediyordu. Kendisini kapatarak hiçbir yere çıkmıyordu. Aşkı yüzünden her geçen gün eriyip muma dönen acılı nympha sonunda tamamen eridi ve geriye sadece inilti halindeki sesi kaldı. Bu durum artık tüm nymphaların sabrını taşırmıştı hepsi toplanıp öç tanrıçası Nemesis'ten intikamlarının alınmasını dilediler. Nemesis kızlara hak verdi ve hemen bir plan yaptı. O gün Narkissos ava çıkmıştı ve çok yorulup bir pınar başına geldi. Su içmek için pınara eğildiğinde durgun suda kendi aksini gördü. Bu gördüğü çok güzel bir delikanlıydı. Belki de dünyada bundan daha güzel bir yüz yoktu. Narkissos bu yüze aşık oldu ve ona bakmaktan kendini alamadı. Sonunda da sudaki aksine baka baka öldü. Onun öldüğü yerde bir çiçek çıktı. Bu çiçeğe narkissos (nergis) adı verildi (Grimal 1997).

NİLÜFER (Lotus). Latince adı Nymphaea olan Nilüfer çiçeği bataklılıklarda açan ve daima yapraklarını temiz tutan nadide bir çiçektir. Nilüfer çiçeğinin bir diğer adı da Lotus'dur. Mitolojide önemli bir sembol olan Nilüfer, latince adından da anlaşılabileceği gibi aynı zamanda Nymphaların çiçeği olarak bilinir. Nilüfer suda yetişir. Su birçok kültürde yaşam demektir. Su hayat verendir. İşte bu yüzden yakınlarında büyük nehirlerin ve sulak alanların olduğu kültürlerde nilüfer çiçeği farklı bir değer taşımaktadır. Bu kültürlerin başında adından da anlaşıldığı üzere "iki nehir arasında" yer alan Mezopotamya, kutsal Ganj nehrinin sularıyla hayat bulan Hindistan ve tabii ki Nil'in doyurduğu Mısır yer almaktadır.

Başlangıçta boşluk vardı. Ne evren ne de varlık yaratılmıştı. Sonra kozmik sularda güneş gibi ışıldayan, bin yapraklı, altından dev bir nilüfer açtı. Bu kozmik nilüfer evrenin rahim ağzıydı. O ilksel yaratıcı güçtü. Hindu inancında

su dişidir ve doğurgandır. Kozmik nilüfer suların üreme organıdır ve yeryüzü tanrıçası olarak kişileştirilir. Nilüfer tanrıçasının sağlık, yaşam, bolluk ve bereket sağladığına inanılır. Yeniden doğumu simgeleyen yaratıcı tanrı Vişnu'nun müstakbel eşi olan Nilüfer tanrıçası Lakşmi tanrının ayaklarının dibinde oturur ve daima bir nilüferin üzerinde tasvir edilir. Vişnu ise bu tasvirlerde göbeğinden karısının bir tezahürü olan nilüfer çiçeği çıkarken betimlenir. Bundan dolayı Vişnu'nun bir ismi de 'Padmanabha' "nilüfer göbekli"dir. Tanrıça Lakşmi'nin bir diğer adı olan Padma 'nilüfer çiçeği' anlamına gelmektedir. Tanrıçanın sanat eserlerindeki tasvirleri de altından yapılır. Çünkü o altın kadar ışıltılı ve paha biçilmezdir. Budist inancında da ilahi özün sırrı, kutsal bilgisi kozmik nilüferde saklıdır. Nilüfer tanrıçası Budist inancında beyaz fil ile bütünleştirilir. "Samanyolu Okyanusu Çalkantısı" mitinde evrenin sütünden ilk doğanlar arasında Nilüfer tanrıçası ve süt beyaz fil Airavata vardır. Beyaz file saygı duyulması durumunda Nilüfer tanrıçası, Şri-Lakşmi, insanlığı bolluk ve bereketle ödüllendirecektir (Zimmer 2004; Gezgin D. 2007; Gezgin D. 2010).

Asya'nın kutsal simgelerinden birisi olan nilüfer, bedenin saf olmayan maddesinden doğan saflığı simgeler. Nilüfer rengine, taç yapraklarının ve tomurcuklarının sayısına göre çok çeşitli simgelere dönüşmektedir. Hint aritmetiğinde çok büyük sayıların karşılığı olarak nilüfer kullanılmıştır (Georges 1998).

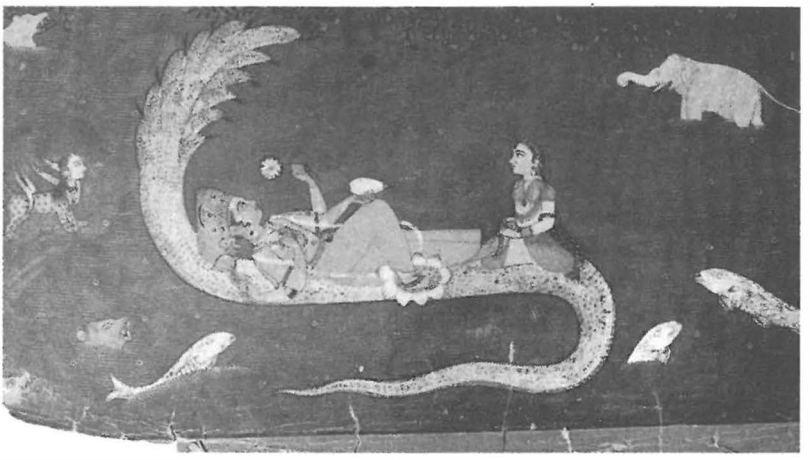

Vişnu ve Lakşmi yılan Ananta'nın üzerinde (Laffert J.2009)

Budistlerin seçilmiş kabul ettiği Buda, mükemmelliğin doruğu sayılan lotus çiçeğinden oluşan bir tahtta, lotus içinde bir mücevher olarak tasvir edilir. Bin yapraklı lotus Buda'yla ilişkili olarak spiritüel aydınlanmayı simgeler. Lotus bitkisinin yetiştiği çamurlu sular cehalet- usandırıcı doğum- yeniden doğuş döngüsünü (samsara) temsil eder. Bitkinin sudan yükselen sapı ise Budist öğretinin özünü simgeler. Lotus Budist öğretinin insanın bayağı doğası üzerinde yükselebileceğinin sembolü olarak görülür. Budist efsanesinde geleceğin Buda'sı Prens Siddharta'nın doğumunda ayaklarının altından lotus çiçekleri çıktığı anlatılır (Wilkinson K. 2010:87).

İran mitolojisinde nilüfer, suda korunan Zerdüşt'ün fer'inin (ululuk, kıymet ve güç) nilüfer çiçeğinde saklandığına inanılır. Ayrıca mis kokulu nilüfer suyu İran'da şarap gibi bir çeşit *herm* olarak içilmekteydi. Yılın dördüncü ayı olan Tir ayının, altıncı günü, çeşni nilüfer, nilüfer bayramı olarak kutlanır.

Eski Mısırlıların güneş ve dolayısıyla yeniden doğuşla ilişkilendirdikleri Lotus çiçeği kimi zaman tanrı Nefertem ile güneş tanrı Ra'yı simgeler. Mısır yaratılış mitinde zamanın başlangıcında ilksel sulardan devasa bir lotus çiçeği doğduğu ve ilk sabah güneşin bu lotus çiçeğinin ortasından doğduğu aktarılmaktadır (Wilkinson K. 2010:87).

Vişnu ve göbeğindeki nilüfer çiçeğinden çıkan Brahma.(Georges I.1998)

Ö

ÖKSEOTU. Mitolojide hazinelerin kapısını açan meşhur "altın dal"ın ökseotu olduğu düşünülmektedir. Kelt dininde ağaçlar büyük önem taşırdı. İnanışa göre kökleri yeraltına uzanan ve gövdesi göğe yükselen bir ağaç yeraltı dünyasıyla göksel dünya arasındaki bağı oluştururdu. Sihre dayalı bir din olan Druidlikde ökseotu kutsal bir değer taşıyordu. Ökseotundan her derde çare olduğuna inandıkları bir ilaç yapıyorlardı. Bu otu kutsallığına inandıkları meşe ağacının gövdesinden topluyorlardı. Ökseotunun bu kutsal ağacın ruhunu taşıdığına inanıyorlardı. Ökseotuna "meşe suyu" adını veriyorlardı (Hançerlioğlu 1993; ayrıca bakınız meşe ağacı). Ökseotu meşenin yaşayan ruhunun göstergesiydi. Kışın tüm yapraklarını döken meşe ağacının üzerinde yemyeşil duran ökseotu onun canlılığını simgeliyordu. Bu haliyle uyurken kıpırtısız yatan bir insanın atan kalbine benzetiliyordu. Meşe ağacı üzerinde ökseotu olduğu sürece yaşardı. Ökseotunun ağaçtan alınmasıyla meşe ağacı da yaşamını sonlandırırdı (Frazer 1992).

Kelt yaz dönümü şenliğinde çok nadir rastlanan kutsal ve sihirli ökseotu düzenlenen özel bir ayinle toplanırdı. Ağacın altına iki adet beyaz boğa getirilir tanrıya dualarda bulunulur ve sonrasında rahip ağaca tırmanır ve beyaz bir kumaşla ökseotunu tutarak altın bir orakla keserdi. Ökseotunun altın dışında başka bir şeyle kesilmesi kabul görmezdi. Çünkü ökseotu ancak kendisi gibi değerli bir madenle ağaçtan ayrılabilirdi. Toplanan ökseotundan yapılan ilaçlar kısır hayvanlara içirilirdi. Böylece doğurganlıklarını geri kazanırlardı. Ayrıca ökseotu ilacı zehirlenmeye karşı koruyucu ve iyileştirici etkiye sahipti (Frazer 1992).

İskandinav mitolojisinin iyi tanrısı olarak bilinen Balder yaşamını yerle gök arasında geçirirdi. Tanrılar pek çok konuyu Balder'e danışırdı. Onun adaletli ve merhametli yapısı tüm tanrılar tarafından sevilmesine neden olmuştu. Ancak Balder zaman zaman ölümü hak-

kında düşler görüyordu. Bu onda ve tüm tanrılarda kaygıya sebep oluyordu. Böylece tanrılar toplanıp Balder'i korumak üzere bir karar aldılar. Tanrıça Frigg doğadaki tüm bitkilerden, hayvanlardan, madenlerden, taşlardan, sudan ve hastalıklardan Balder'i incitmemeleri üzerine söz aldı. Böylece Balder bir nevi ölümsüz kabul edilmişti. Artık tanrılar çok mutluydu. Balder'i karşılarına alıp üzerine doğru atış denemeleri yapıyor ya da çeşitli cisimlerle bedenini kesmeye çalışıyorlardı. Bunların hiçbirinin Balder'e zarar vermediğini görünce çok eğleniyorlardı. Ancak şeytan Loki, Balder'in bu denli saygı görmesini ve ölümsüz olmasını hazmedemiyordu. Bu işin sırrını çözmek için yaşlı bir kadın kılığına girerek tanrıça Frigg'e gitti. Tanrıçaya nasıl olup da Balder'in hiçbir şeyden zarar görmediğini sordu. Tanrıça ona doğadaki her şeyin bu uğurda yemin ettiğini anlattı. Loki kurnazlıkla yemin etmemiş bir şey olup olmadığını sordu. Frigg bir tek ökseotu'nun yemin etmediğini ama zaten bu otun son derece zararsız olduğunu söyledi. Aradığı bilgiyi alan Loki vakit kaybetmeden ökseotu'nu kopardı. Loki, ökseotunu Balder'in kardeşi olan ve gözleri görmeyen Hödur'a verdi. Onu kandırarak tıpkı diğer tanrılar gibi şaka yapmak için Balder'e bu otu fırlatmasını söyledi. Hödur, Balder'e bir şey olmayacağını zannettiğinden Loki'nin yön göstermesiyle ökseotunu fırlattı. Ökseotu Balder'e çarptı ve gövdesini keserek ikiye böldü. Balder'in cansız vücudu toprağa serildi. Tüm tanrılar acı içinde feryat ettiler. Çok büyük üzüntü içinde Balder'in cesedini gemisi Ringhorn'un üzerine yatırdılar. Balder'in karısı Nanna acıya dayanamayarak patladı. Nanna'yı da Balder'in yanına yatırdılar ve ateşe verdiler (Frazer 1992; Sturluson 1964). Balder'in ölümüne neden olan Loki oğlunun iç organlarıyla bağlanarak mahkum edilmişti. Dişi dev Skati de, Loki'nin üzerine zehir akıtması için bir yılan yerleştirdi (Wikinson 2010:97).

İskandinav kültüründe bir erkeğin ökseotunun dalının altında bir kızı öpmesi serbest bırakılmıştı (Fiske 2002).

p

PALMİYE. Dum palmiyesi, özellikle Sudan'da kırsal kesim halkının inanışlarında önemli bir yere sahiptir. Tayyib Salih'in "Vad Hamid'in Dum Ağacı" adlı hikayesinde bu ağaca atfedilen önem çok güzel bir dille aktarılmıştır. Bu hikayede kişilerin gördüğü rüyalardan söz edilir. Rüyada bir kişi kendisini çölde yürürken görür. Çok acıkmış ve çok susamış olduğundan yürümekte güçlük çekiyordur. Ancak zorlukla aştığı tepenin doruk noktasına vardığında karşısındaki vadide geniş bir dum ormanı görmüş. Bu dum ormanının ortasında diğer ağaçlardan çok daha büyük bir dum ağacı tüm heybetiyle dikkat çekiyormuş. Adam Vad Hamid'in dum ağacının altına vardığında orada süt dolu bir kap bulmuş ve susuzluğunu doyasıya gidermiş. O ne kadar içerse içsin kaptaki süt hiç azalmıyormuş. Bu rüyayı dinleyen kişi bunu, rüyayı gören arkadaşını zorlu bir sürecin ardından çok büyük bir sevinç beklediğine yormuş.

"Vad Hamid'in Dum Ağacı" hikayesi bunun gibi dum ağacı rüyalarını aktarmaktadır. Öyle ki yaşlı, genç hemen herkesin rüyasına Vad Hamid'in dum ağacı mutlaka bir kez bile olsa girmiştir. İnsanlar bunu gizemli şeylere yorarlarmış. Bu yüzden dilekleri gerçekleşsin diye Vad Hamid'in dum ağacına adaklar adarlarmış. Dum palmiyesinin Eski Mısır'da da önemli bir yeri olduğu düşünülmektedir. Bunun en güçlü delili ölülerin dum meyveleriyle gömülüyor olmasıdır (Schimmel 2005).

Marco Polo'nun kayıtlarında geçen bir hikayede Kubilay Han, efsanevi Anka kuşunun tüyünün bulunup kendisine getirilmesini istemiş. Bunun üzerine tüm dünyada bu kuş aranmış ancak bulunamayınca Kubilay Hana Anka kuşunun tüyü diye özel bir palmiyenin yaprağı götürülmüş (Ana Britannica). Buna bir açıklama oluşturur mu bilinmez ancak Latincede anka kuşunun ismi Phoniks olarak geçer. Yunan mitolojisinde de bu efsanevi kuştan Pheniks adıyla bahsedilir. Ayrıca Yunanca'da Phoinikas, palmiye ağacı anlamına da gelir. Bu yakın ilişki anka kuşunun

kökeninin Mısır dolaylarında aranmasına sebep olmuştur (Gezgin D. 2007).

Bazı kabilelerde erkeklik organını nazardan korumak amacıyla penise bir çeşit kılıf giydirilirdi. Melanezya, Güney Amerika, Sudan yerlileri arasında kullanımı yaygın olan bu kılıf genellikle palmiye yapraklarından yapılırdı (Hançerlioğlu 1993).

Borneo Dyakları palmiye ağacını kader ağacı olarak görürlerdi. Palmiye ağacının yeşerip yükselmesi ağacı diken kişinin yazgısının iyi olacağına işaretti. Ancak palmiye kuruyup, solarsa o zaman kişiyi şansızlıklar bekliyor demekti (Frazer 1992).

PAMUK. Aztek mitolojisinde mısır tanrısı toprağın altına girdi ve tanrının saçlarından pamuk, gözlerinden Meksika'da çok sevilen bir bitki, burnundan Chian adında bir bitki, parmaklarından yer elması, tırnaklarından ise iri cins mısırlar oldu. Toprağın yüzüne çıkan bu bitkileri insanlar topladılar ve kendilerine bu nimetleri gönderen mısır tanrısına büyük şükran duydular (Krickeberg 1998; ayrıca bakınız mısır).

Aztek mitolojisinde adı geçen sazlıklar ülkesi Tollan gece göğünde yer alıyordu ve ilk insanlar burada yaratılmışlardı. Bu ülkede her üründen bolca yetişiyordu. Ayrıca Tollan'da yetişen pamuklar rengarenkti. Neredeyse her renk pamuk vardı. Bu yüzden boyanmalarına gerek kalmıyordu (Krickeberg 1998).

PATATES. Yeni Zelanda'da yaşayan Maori'lerin mitolojik kahramanı Rongo-Maui patatesi tanrılardan çalarak insanlara vermişti. Rongo-Maui'nin gökyüzünde ikamet eden kardeşi Whanaui patatesi sadece kendisi için saklıyordu. Maui gökyüzüne gizlice çıkarak kardeşinin sakladığı patatesi çaldı ve bu patatesle karısını dölledi. Bir süre sonra kadın suyun akıntısına doğum yaptı. Bu suyun suladığı araziler boylu boyunca patates tarlasına dönüştü. Böylece Maui sayesinde patates insanların da yararlanabileceği önemli bir besin oldu (Hançerlioğlu 1993).

Tarım kültürlerinin pek çoğunda tahıl-ruhu inanışı yaygındır. Papatesin içinde tahıl-ruhu taşıdığına dair inançtan ötürü Litvanya'da taze patates yerken sofrada oturan herkes birbirinin saçını çekerdi. Böylece patatesin içindeki ruhun yiyen kişiye zarar vermesinin önüne geçileceğine inanılırdı. Sutherlandshire'da ise taze patatesler toplandığında ailenin tüm üyelerinin ondan yemesi şart olurdu. Eğer bir kişi bile bu patatesten tatmayacak olursa patates'in içindeki ruh güçenir ve böylece o yılın ürünü dayanıksız olurdu (Frazer 1992).

Kızılderili mitolojisinde yer alan bir mitosta güneş yeryüzünü seyre daldığı bir gün nehirde yüzen bir kız gördü. Kız insanların belki de en güzeliydi. Güneş onu çok beğen-

di ve aşık oldu. Bu kıza biran önce yakın olmak isteyen güneş onu suyun içinden emerek göklere yanı başına aldı. İşte güneş ve karısının tanışmaları böyle gerçekleşmişti. O günden sonra insan soyundan olma karısı ile güneş gökyüzündeki huzurlu evlerinde çok mutlu bir çift olmuşlardı. Onların yaşadığı yerden yeryüzü görünmüyordu. Çünkü yeryüzünün mavi tavanı onların yaşadığı yerin mavi tabanıydı. Güneş ve karısının mutlulukları ailelerine katılan bir erkek çocuğuyla daha da arttı. Güneş her sabah geceden kalma bulutlarla yüzünü yıkar sonra da karısı ve oğluyla neşe içinde kahvaltı yapardı. Kahvaltıdan sonra ise ailesini doyurmak için ava giderdi. İşte böyle bir günde karısı o gün dışarı çıkacağını ve kışa kurutmak için yaban patatesi toplayacağını söylemişti. Güneş bunu duyunca karısını sıkı sıkıya tembihlemiş. Asla ama asla üstü yaban sığırı tarafından ısırılmış bir patatese dokunmamasını, böyle bir patatese dokunmanın başlarına büyük bir felaket geticeğini söylemişti. Kadın kocasının uyarılarını dinledikten sonra oğlunu da yanına alıp tüm gün çuvalını doldurıncaya kadar yaban patatesi topladı. Güneş akşam eve avladığı ceylan ile geldi. Ailece çok mutlu oldular. Karınları doydu. Ertesi gün güneş evden çıkarken karısı yine yaban patatesi toplamaya gideceğini söyledi. Güneş tedirgin oldu ve karısını bir kez daha yaban sığırının ısırdığı patateslere karşı uyardı. O gün de böyle geçti. Üçüncü gün kadın yine yaban patatesi toplamaya gitti. Çok mutluydu çünkü tüm kış hem ailesine hem de misafirlere yetecek kadar patatesleri olmuştu. Kadın o gün çuvalını tam dolduramadı ancak eve dönmeye karar vermişken yolun kenarında üzeri ısırılmışa benzeyen bir patates gördü. Patates öyle büyüktü ki onu kökünden çıkarmayı başarırsa çuvalını ağzına kadar doldurmuş olacaktı. Kadının aklına kocasının uyarıları geldi ama kendi kendine bunların Güneş'in kuruntusu olduğunu düşünerek yine de bu kocaman patatesi sökmeye karar verdi. Büyük uğraşlarla patatesi söktü. Kadının kocaman kökü topraktan koparmasıyla mavi tabanda küçük bir yırtık oluştu. Bu yırtıktan aşağıdaki dünya görünüyordu. Kadın dünyayı gördü, insanları hatta nehirde yıkanan kadınları bile gördü. Sonra onların neşe içindeki oyunlarını hasretle seyre daldı. Kadınların güzel elbiselerine gıptayla bakıyordu. O böylece dünyayı seyre dalınca vakit hızla akşam oldu. Çok sonra kendine gelip oğlunu kucaklayıp kocasından önce eve yetişmeyi başardı. O gün ve onu takip eden diğer günlerde kadın kocasından ısrarla yaban sığırı avlamasını istedi. Bunu yaparken de kocasının şüphesini çekmemeye dikkat etti. Güneşin getirdiği yaban sığırının yünlerinden gizlice sağlam bir urgan ördü. Bir sabah güneş yine avlanmak için evden

çıktığında kadın da oğlunu kucaklayıp deliğin başına koştu. Urganın bir kısmını kendi beline bir kısmını da oğlunun beline bağlayıp aşağıya bırakıverdi. Ancak urganla oğlunu ve kendini bağlamak için düğüm atınca urganın boyu epeyce kısaldı. Bu yüzden kadının ayakları yere basmak şöyle dursun havada sallanmaya başladı. Çocuk korku içinde ağlıyor kadınsa çaresizce havada sallanıyordu. Akşam olduğunda güneş evde karısını ve çocuğunu bulamayınca telaş içinde ormanda onları aramaya koyuldu ve kısa sürede oğlunun ağlama seslerini duyup deliğin yanına vardı. O an karısının uyarılarına karşı geldiğini ve oğlunu da alıp kendisinden kaçma planı kurduğunu anladı. Bu ihanet güneşin gururuna dokunmuştu. Hemen yanı başındaki söğütten bir dal koparıp üzerine deri sürerek bir çember yaptı. Çembere oğluna dokunmadan karısının üzerine doğru gitmesini emretti ve çemberi aşağıya doğru fırlattı. Çember Güneş'in emrine uyarak oğlanın üzerinden dokunmadan atladı ve kadına çarparak onu öldürdü. İşte böylece güneş ve ailesinin mutlu hayatları acı bir son buldu (Marriott ve Rachlin 2003).

PELİNOTU. Pelin şifalı bir ilaç olarak kullanılmaktadır. Özellikle de bakire ilacı olarak bilinir. Bu sebeptendir ki Pelin bakire tanrıçası Artemis'in bitkisi olarak tanınır. Tanrıça bu bitkiye adını vermiştir; pelin otunun orijinal ismi Artemisia Absinthium'dur. Pelin tıpkı ay gibi kadının periyodik düzenini kontrol altında tutar. Kadınların her türlü düzensizliğinde başvurulan şifalı bir bitkidir (Mackenzie 1996).

PIRASA. Pırasa Galler'in ulusal sembolüdür. Galler mitolojisine göre Galler'in koruyucusu olan St. David bir savaş sırasında askerleri birbirini tanısın ve düşman zannedip zarar vermesinler diye miğferlerinin tepesine pırasa koydurmuş. Bu sayede Galli askerler düşmanı kolayca ayırt edip savaşı kazanmışlar. Galli askerler, aziz David'e şükranlarını iletip zaferlerine yol açan pırasayı kutsal kabul etmişlerdir (Mythencyclopedia 2007).

İbranice pırasa sözcüğü 'yolunu kesmek' anlamına gelen kelimeyle benzeştiğinden ötürü 'Roş Haşanah' kutlamalarında düşmanın yolunu kesme temsili olarak pırasa yenir (Wilkinson K. 2010:101).

PİRİNÇ. Japon yerli dini olan Şintoizm çok tanrıcılığa dayalı bir inançtır. Bu inançta ruh tapımı temel alınır. Tanrılar da doğa varlıkları olarak tasvir edilirler. Şintoizmin tanrılarından birisi İnari adındaki Pirinç tanrısıdır. İnari insanlarla iletişim kurmak amacıyla haberci tilkilerini kullanır. İnari bir tarım tanrısıdır. Dolayısıyla bolluk ve bereketin simgesidir. Japon kültüründe pirinç büyük önem taşımaktadır. Japonya'nın en önemli

besin kaynağı olan pirincin ekimi sırasında İnari'den bereket istenir. Pirinç ekiminin yapıldığı topraklarda özelliklede Kyoto bölgesinde İnari tapınımı oldukça yaygındır (Opler ve Hashima 1946).

İnari tapımının başlaması bir efsaneye dayandırılmaktadır. Buna göre; Irogu adlı bir adam kendisine 'pirinç keki'nden bir hedef yapmıştı. Ancak Irogu'nun hedefe attığı oku beyaz bir kuşa dönüşerek uçmaya başlamıştı. Irogu hayretle bu kuşun peşine düşmüş ve kuş onu Fushimi Dağı'nda bir 'ine-nary' "pirinç fidesi"ne ulaştırmış. Böylece Irogu tanrı İnari kültünü başlatmıştı. İnari kelime anlamı 'pirinç fidesi'dir ve Japonya'nın hemen her yerinde ona ait bir kült alanına rastlamak mümkündür (Gezgin D. 2010).

Şinto dininde pirinç tarlalarını yaratan güneş tanrıça Amaterasu Omikami (parlayan cennet) dir. Amaterasu bir gün erkek kardeşi ay tanrısını 'besin tanrıçası'nın yanına yardıma göndermiş. Besin tanrıçası kendisine ziyarete gelen ay tanrısı için bir sofra hazırlamak istemiş ve tarlalara dönerek ağzından pirinçleri sofraya tükürmüş, denize dönerek ağzından balıkları tükürmüş ve dağlara dönerek kürklü hayvanları sofraya tükürmüş ve bu tükürdükleriyle bir yemek hazırlamış. Fakat ay tanrısı bu salyalı yemeği görünce çok tiksinmiş ve öfkeye kapılarak besin tanrıçasını kılıcını çektiği gibi oracıkta öldürmüş. Ameterasu 'besin tanrıçası'nın öldüğünü öğrenince çok üzülmüş ve erkek kardeşiyle yollarını ayırmış. Böylece Ameterasu gündüze, ay tanrısı ise geceye hakim olmuş ve bir daha hiç yüz yüze bakmamışlar. Besin tanrıçasının ölümü yeryüzündeki canlıların açlıkla karşı karşıya kalmasına yol açmış. Bunun üzerine Ameterasu 'bulutların ruhu'nu besin tanrıçasının ölüsünün üzerine göndermiş. Besin tanrıçasının başından bir at ve öküz, gözlerinden tahıllar, göz bebeğinden ipek böceği, alnından hububat, karnından pirinç, karnının altından ise buğday ve fasulye çıkmış. Bulutların ruhu besin tanrıçasının cesedi üzerinden bu besinleri toplamış ve güneş tanrıçasına götürmüş. Gördüklerine çok memnun olan Ameterasu hububat ve fasulyeyi kuru alanlara, pirinci ise sulu alanlara ekmiş. Pirinç tarlaları bu şekilde yaratılmış ve insanlar böylece açlıktan ölmek zorunda kalmamışlar (Rosenberg 1996:374,375).

Güneş tanrıça Ameterasu'nun kardeşlerinden biri olan Susano-o-no Mikato, ışık tanrısı İzanagi'nin denizde burnunu temizlemesi sonucu ortaya çıkmıştı. Susano-o-no Mikato kötü huyuyla bilinen bir tanrıydı. Bir gün kızkardeşini ziyarete gitmiş ve bu ziyareti epey uzun sürmüştü. Amaterasu kardeşini her şeye rağmen hoş karşılamış ve pirinç tarlalarını onunla arasında paylaşmıştı. Her iki tarafın da payına üçer tarla düşmekteydi. Ne var ki Ameterasu'nun tar-

lalarına yağan yağmurlar, ürünlerin bolca yeşermesini sağlamış oysa Susano-o-no'nun tarlaları kuraklıktan çatlamış ve ürünleri gelişememişti. Susano-o-no bu duruma çok bozuluyor ve kız kardeşinin tarlalarının bolluğunu kıskanıyormuş. Bahar geldiğinde pirinç tohumlarının ekim zamanı da gelmiş. Ancak Susano-o-no kendi tarlasına dolan taşkın sularını aradaki seti kaldırarak kızkardeşinin tarlalarına yönlendirmiş. Ameterasu tarlalarını talan edilmiş halde bulduğunda hiç öfkelenmemiş ve üzülse dahi bunu kardeşine belli etmeyerek ona kötü bir söz sarf etmemiş. Hasat zamanı Susano-o-no cennetin taylarını tarlalara sürmüş ve bütün ürünün tahrip olmasına yol açmış. Buna rağmen Ameterasu soğukkanlılığını korumuş ve kardeşiyle çatışmaktan geri durmuş. Fakat en sonunda Susano-o-no kötülüğün dozunu kaçırmış ve kız kardeşi özel giysilerini kuşanırken gizlice çatı kiremitlerini kaldırmış ve göksel bir tayı Ameterasu'nun üzerine atıp kaçmış. Ameterasu başına düşen taydan dehşete kapılmış ve korkudan etrafında bir koza örmüş. Sonrasında ise tanrıça kendisini gökyüzündeki kaya mağarasına hapsetmiş. Artık evrende güneş ışığı yokmuş. Bitkiler güneşsiz gelişemiyor, hayvanlar ve insanlar yiyecek besin bulamıyorlarmış. Dünya büyük bir felaketin eşiğine gelmiş. Bütün tanrılar toplanarak güneş tanrıçayı geri dönmesi için ikna etmeye gitmişler, onun heykelini yapıp, birbirinden değerli hediyeleri tanrıçaya sunmuşlar. Bakmışlar Ameterasu mağaranın kapısını dahi aralamıyor o zaman başlamışlar müzik çalıp gürültüyle eğlenmeye. Bu eğlence seslerini duyan tanrıça Ameterasu dışarıda neler olduğunu merak edip kapıyı aralayınca tanrılar hemen onu kolundan tutup aralarına almışlar ve bir daha kendisini hapsetmesin diye övgüye boğmuşlar. Susano-o-no'nun ise tırnaklarını sökmüşler ve onu bir daha hiç dönmemek üzere yeraltına göndermişler. Ameterasu'nun dönüşüyle dünyadaki yaşam sona ermekten kurtulmuş ve pirinç tarlaları tanrıçanın bağışladığı bereketle insanları doyurmaya devam etmiş (Gezgin D. 20109.

Budha inzivaya çekildiği günlerde nefsine hakim olmuş bedenine büyük acılar çektirmiş, gün içinde sadece tek bir darı tanesiyle ayakta kalmak için direnmiştir. O günlerde dinine bağlı bir kadın ona iyilikle yaklaşıp bir kase pirinç lapası uzatınca Budha bu iyi kalpli kadını geri çevirmemiş ve pirinç lapasını kabul etmişti. İşte onun bu davranışı beş müridiyle yollarının ayrılmasına yol açmıştı (Eliade 2003b).

Java adasında çiçeğe durmuş olan pirinç bitkisinin hamile olduğuna inanılırdı. Pirinç tarlalarda çiçekli dönemdeyken tarlaların yakınında gürültü yapmamaya özen gösterilirdi. İnanışa göre; pirinç ürkerse et tutamaz ve bitki bir samana

dönüşürdü (Gezgin D. 2010). Java'da pirinç hasadı da ilginç bir ritüel eşliğinde gerçekleşiyordu. Ürün tarladan kaldırılmadan evvel tarladaki pirinç başaklarından seçilen bir demet din adamları tarafından bağlanır, üzerlerine yağ sürülür ve çiçeklerle süslenirlerdi. *Padipengantén* 'pirinç güveyi ve pirinç gelini' adı verilen bu pirinç başakları için sembolik bir evlilik töreni düzenlenirdi. Pirinç ancak bu törenin ardından hasat edilirdi. Ürün ambara konulmadan evvel burada pirinç gelini ve güveyi için özel bir gerdek odası hazırlanır ardından ürün ambara konulurdu. Ancak tam kırk gün yeni evli çift rahatsız edilmez; ambarın kapısı açılmazdı. Bu ambardaki ürünün ve bir sonraki yıl olacak pirinçlerin bereketini arttırmaya yönelik bir ritüeldi (Gezgin D. 2010).

Tufan. Sistine Chapeli, Michaelangelo (1475-1565)

Laos mitolojisindeki tufan öyküsüne göre, bir zamanlar tanrılar aşağıda pirinç tarımı ve balıkçılıkla geçinen insanlara yemek yedikleri zaman kendilerine haber vermelerini ve yedikleri şeylerden kendilerine de sunmalarını istemişler. Ancak insanlar tanrıların bu sözlerine kulak asmayıp yemeklerini onlara haber vermeden yemeyi sürdürmüşler. Bunun üzerine tanrılar insanlara öfkelenmiş ve bir tufan yaratmışlar. Tufanın geleceğini sezen Pu Lang Soeung, Khun Ket ve Khun Kan adındaki üç kişi bir sal yapmışlar. Bu salın üzerine yaptıkları bir eve karılarını almışlar ve tufan geldiğinde salları sularda yükselmeye başlamış. Yüksele yüksele tanrıların yaşadığı göğe kadar yükselmiş. Burada Tanrıların kralı onları dinlemiş ve isterlerse gökte tanrı Lo ile yaşayabileceklerini söylemiş. Bir za-man sonra aşağıda sular çekilmiş. Gökyüzünde tanrı Lo ile yaşayan insanlar gökteki yaşamı istemeyip yeniden yeryüzüne inmek istediklerini söylemişler. Tanrılar kralı bu istekleri üzerine onlara bir manda vermiş. Manda ile aşağıya inen insanlar pirinç tarımına başlamışlar ve bu işlerinde de Tanrılar kralının kendilerine armağan ettiği mandadan faydalanmışlar. Üç yıl sonra manda ölmüş ve burnundan bir sarmaşık çıkmış. Bu sarmaşık gelişmiş ve üç meyve vermiş. Bu meyvelerden insanlar doğmuş ve yeryüzündeki insan soyu yeniden çoğalmış (And 2007: 106, 107).

PORTAKAL AĞACI. Japonya'da yüz kırk bir yıl hüküm sürmüş bir kral olan efsanevi Sui-nin bir gün büyük bir kahraman olan Tajima-mori'yi yanına çağırtır ve ondan "Ebedi Hoş Kokulu Ağacı" bulmasını ve bu kutsal ağacın meyvesini kendisine getirmesini ister. Tajima-mori hemen yola çıkar ve bir zaman sonra arayışının sonuna gelerek "Ebedi Hoş Kokulu Ağacı" bulur. Ağacın meyvesinden kopartarak ülkesine döner. Ancak kutsal kral Sui-nin ölmüştür. Taji-mori elindeki meyveyi ikiye böler. Bir parçasını Büyük İmparatoriçeye sunar kalan parçayı ise kutsal kralın mezarına götürür. Kahraman meyveyi zamanında kralına yetiştiremediği için büyük bir üzüntü duyar ve kederinden ölünceye kadar kralın mezarı başında yas tutar. "Ebedi Hoş Kokulu Ağaç" Portakal ağacıdır. Kralın istediği meyve de bugün tüm dünyanın bildiği portakaldır (Mackenzie 1996).

r

RADİKA. Yahudiler Mısır'dan çıkışlarını yad etmek için Fısıh Bayramı adı verilen bir geleneğe sahiptir. Fısıh Bayramı aynı zamanda bahar bayramıdır. Bu bayramın vazgeçilmezi "seder" adı verilen törensel fısıh yemeğidir. Seder töreninde, seder tabağında özel yemekler sunulur. Bu gün için özel hazırlanan bu yemeklerin her biri yad edilen öyküye anlam katar niteliktedir. Yemek masasında kölelerin gözyaşlarını temsilen tuzlu suya batırılmış maydanoz bulunur. Acı bir bitki olan radika ise bu sofranın vazgeçilmezidir. Radika esir hayatının acı ve zorluğunu simgeler. Fındık ve meyvelerden hazırlanan charoset ise Yahudilerin esirken yapmaya zorlandıkları tuğlaların harçlarını temsil eder (Altman 2002).

S

SAFRAN. Safran çok eski çağlardan beri bilinen bir bitkidir. Hititler safrana A-zupiru derlerdi ve ondan ilaç olarak faydalanırlardı. Yunan, Roma ve Osmanlı dönemlerinde safran ticareti önem taşımaktaydı. Strabon Geographica-'sında, Roma döneminde en iyi safranın cehennem mağarası yakınında yani bugünkü Silifke'de yetiştiğini yazmıştır (Baytop 1999).

Safran'ın Latince karşılığı Crocus Sativus'tur. Adını mitolojideki Crocus (Krokos)'tan aldığı söylenir. Crocus aslında çiğdem bitkisinin adıdır. Safran çiğdemin kurutulmuş dişi organlarından elde edilir. Çiğdem ile safran arasındaki ilişki buradan gelir (Somer 2003; ayrıca bakınız Çiğdem). Bir Yunan mitinde nympha Smilaks ile Krokos adındaki delikanlı büyük bir aşk yaşamışlar ancak ne yazık ki iki aşığın kaderleri onlara kötü bir son hazırlamış ve böylece Krokos safrana, Smilaks ise kendi adında bir bitkiye dönüşmüştür (Grimal 1997; ayrıca bakınız Çiğdem).

Sardes'li bir kahraman olan Til kışın bir yılan sokması sonucu ölmüştü. Ancak ilkbaharda açan safran çiçeği koklatılınca Til ölüm uykusundan uyanarak hayata gözlerini yeniden açmıştı. Bu sembolik bir şeye dönüşmüş ve ilkbaharın gelişinin müjdecisi olarak simgeleşmiştir. Lydia'da her yıl geleneksel olarak kutlanan bahar bayramının başkahramanı Til'dir. Ondan dolayı safran çiçeği de baharın sembolü olmuş ve bu bayramlara "altın çiçek" bayramı adı verilmiştir. Ayrıca Lydia paralarında bu mitos bir altın dal tasviriyle sembolize edilmiştir (Hançerlioğlu 1993).

Bugün Güneydoğu Anadolu'da Mardin yakınlarında bulunan Deyr-ül Zeferan adındaki Süryani manastırı ismini safran bitkisinden almıştır. "Deyr" manastır, "Zeferan" ise safran demektir. Bir inanışa göre manastır yapım aşamasındayken buradan geçen bir kervan sahibi manastırda konaklamak için durur. Ancak buradaki ortamdan çok etkilenen adam hayatını değiştirerek manastırda kalmaya

karar verir. Kervanında taşıdığı safranı da manastır yapımında kullanılan harca karıştırır. İşte bu sebeple manastırın etkileyici gövdesi sarımsı bir renk taşımaktadır (Baytop 1999).

Zerdüşt dininde Zâmyâd adında bir melek vardır. iyi özellikleriyle bilinen Zâmyâd, insanların huzur ve güvenliğinin kaynağı olan yeryüzünden sorumludur. Avesta'nın 19. yeştinde Zâmyâd övülmektedir. Zeferân çiçeği, İran'da Zâmyâd'a özgü bir çiçek olarak kabul edilir (Yıldırım 2008.738).

İbrani inancında Tanrı, Adem'i cennet bahçesi Aden'den kovarken safran, Hint sümbülü, tatlı Hint kamışı, tarçın ile bazı baharatların yanı sıra cennetteki tohumlardan bir miktar ve meyve ağaçlarından birkaç dalı yanına almasına izin vermişti (Graves- Patai 2009:113).

SAKIZ AĞACI. Bir zamanlar Kızılderililer kuzeybatıya uzak ormanlarda yaşar, sel baskınlarından, ırmak taşkınlarından korunmak için nehir terasları üzerine köylerini kurarlarmış. Ancak bir gün köylerinin çevresinde onları doyuracak zenginlikler tükenmiş. Bu durumda yeni bir ülke arayışı şart olmuş. Tüm kabile şefleri toplantı yapmışlar ve büyük göçün başlaması gerektiğine karar vermişler. Ancak yaşlı şef artık çok bitkin olduğundan göçe katılması imkansızmış. Bu göçte kabilelere önderlik yapması için iki kişinin seçilmesi gerekmiş. Ancak bu iki kişi öyle olmalı ki birbiri ile yarışmayacak, rekabete girmeyecek her anlamda eşit özelliklere sahip olacakmış. Yaşlı şef bu önderlerin ikiz kardeşler Çatah ve Çikasah olmasına karar vermiş. Onları karşısına alarak halka büyük göçte önderlik edeceklerini ilan etmiş ve kendisinin de onlara uzaktan yardım edeceğini söylemiş. Yaşlı şef ikizleri ormana göndermiş ve onlardan uzun ve ince ancak güçlü ve hafif bir sakız ağacı bulup kesmelerini istemiş. İkizler şefin bahsettiği gibi bir sakız ağacı sırığını bulup getirmişler. Şef bu sırığı büyük bir özenle kırmızı ve beyaz çizgilerle boyamış. Kırmızı savaş, beyaz ise barışı simgeliyormuş. Şef ikizlere çok zorunda kalmadıkça kırmızı tarafı kullanmaktan kaçınmalarını mümkünse hep beyazı yani barışı tercih etmelerini tembihlemiş. Sonra da bu sırığı köyün ortasına dikmelerini buyurmuş. Sırığı dikmişler ve sakız ağacı sırığı doğuya doğru eğilmeye başlamış. Şef onlara göç yollarının doğu yönünde olduğunu söylemiş ve daha fazla dayanamayıp ölmüş. Kabile büyük şefe son görevlerini yerine getirip onu gömdükten sonra doğuya doğru yol almaya başlamış. Çok uzun sürmüş bu yolculuğun bazı yerlerinde, durup dinlenmiş, kilden yeni kap kacaklar yapmışlar. Ancak sakız ağacı sırığı tam olarak dim dik durmadığı için yola devam etmişler. Sonunda öyle bir yere gelmişler ki sırık dimdik oluvermiş. Yerleşecekleri yerin burası

olduğunu anlamışlar. Gerçekten de bu topraklar mısır ekmeye ve yaşamaya çok müsaitmiş. Ancak nehrin yamacındaki bu yeri dik bir bayır bölüyormuş. Tüm halkın buraya sığması imkansızmış. Böylece ayrılmaları gerektiğini anlamışlar. Kimin ayrılması gerektiğini yine sırığa danışmışlar. Sırık kardeşlerden Çikasah'a doğru eğilince gidecek kişi belli olmuş. İki kardeş gözyaşları içinde sarılarak vedalaşmışlar ve güneş her gün doğudan doğduğunda kardeşliklerini hatırlayacaklarına yemin etmişler. Bir tepenin üzerine yolda yitirdikleri yakınlarının kemiklerini topluca gömmüşler. Böylece bağlılıklarını bir kez daha güçlendirmişler. İşte Missisipi'de Nanih Waya'daki Çikasawlar ile Çotawların kutsal yerleri bu şekilde meydana gelmiş (Marriott ve Rachlin 2003).

SANDAL AĞACI. Altay Türk mitolojisindeki tufan mitosu diğer kültürlerdeki tufan mitoslarıyla benzerlik gösterir. Buna göre; bir zamanlar tanrı Ülgen yeryüzünün düzenini tekrar kurmak için bir tufan yaratmaya karar vermiş. Ülgen, bu kararını ülkede yaşayan meşhur bir adam olan Nama'ya açıklamış. Tanrı Ülgen, Nama'dan sandal ağacından bir gemi yapmasını istemiş. Nama üç oğluyla birlikte hızla tıpkı Tanrının istediği gibi sandal ağacından bir gemi yapmış. Sonra Ülge'nin emriyle gemiye insanları ve hayvanları bindirmişler. Böylece olacakları beklemeye başlamışlar. Bir süre sonra büyük bir afet kopmuş. Durmaksızın yağan yağmurla yeryüzü sular altında kalmış. Nama'nın gemisi yükselen suların üstünde uzun süre yüzmüş. Fırtına ve yağmurdan göz gözü görmüyormuş. Günlerce yağan yağmur bir gün durmuş ve yavaş yavaş sular çekilmiş. Nama'nın gemisi Çomdgoday ve Tuluttu dağlarında karaya oturmuş. Geminin içindekiler inme vakti geldi mi diye merak ediyorlarmış. Bunun üzerine Nama dışarıda her şeyin yolunda olup olmadığını öğrenmek için gemideki hayvanlar içinden kuzgunu dışarıya göndermiş; ancak kuzgun geri gelmemiş. Bunun üzerine Nama kargayı göndermiş; fakat karga da gelmemiş. Saksağanı göndermiş saksağan da gelmeyince son olarak güvercini göndermiş. Güvercin bir süre sonra ağzında bir dal parçası ile gelmiş. Nama, güvercine, kuzgun, karga ve saksağanı görüp görmediğini sormuş. Güvercin de gördüğünü onların buldukları leşleri yemekle meşgul olduklarını söylemiş. Bunun üzerine Nama onları lanetlemiş: "onlar kıyamete kadar leş ile geçinsinler, sen benim sadık hizmetçim oldun; sonsuza kadar insanla birlikte yaşa" demiş. Böylece insanlar ve hayvanlar gemiden inerek toprağa ayak basmışlar. Nama'nın sayesinde insan ve hayvan soyu tufandan korunarak hayatta kalmayı başarmış. Nama bu hizmeti karşı-

lığında tanrıların yanına gitmeye hak kazanmış. Bundan böyle insanlar şükran duygularını Yayaçı (Yaratıcı) ve Yayık (tufan) Han isimleriyle Nama'ya kurban keserek iletmişler (İnan 1995).

Türk kültüründe Manihaist- Budist inanışın etkisiyle beyaz tekir renkli doğan kuşu kutsal kabul edilir. Bu kutsal doğan kuşunun sandal ağacı üzerinde oturduğuna inanılır (Ergun 2004:120).

İslam ikonografyasında önemli bir yer tutan Simurg, Kaf Dağında yaşadığına inanılan efsanevi bir kuştur. İnsanlar gibi düşünüp konuşabilen Simurg, hükümdarlara akıl verir, yaraları tüyleriyle iyileştirebilir. Kaf Dağı'na ulaşabilmek için Simurg'a binmek gerekir. O en yüksekten ve hızlı uçar. Öyle ki uçarken hava kararır ve gök gürültüsüne benzer sesler çıkarır. Simurg'un Kaf dağı'ndaki bir köşkü andıran yuvası öd, abanoz ve sandal ağacından yapılmıştır (And 2007:321).

SARMAŞIK. Sumatra'da yaşayan Kay halkının inancına göre başlangıçta sadece bir kaya vardı. Sonra bu kayanın üzerine yağmur yağdı ve kayanın üzerinde yosun oluştu. Gübre böceklerinin katkısıyla solucanlar burada toprak meydana getirdiler. Bundan sonra güneşten bir kılıç sapı geldi ve bir ağaç oluştu. Aydan bir sarmaşık gelerek bu ağaca sarıldı. Sarmaşık ve ağaç yani güneş ve ay böylece birleştiler. Birbirlerine sarılarak kendilerini rüzgara bıraktılar. İşte bu birleşmeden ilk insanlar dünyaya geldiler (Mackenzie 1996).

Yunan mitolojisinde şarap ve keyif tanrısı Dionyssos'un bitkilerinden birisi de sarmaşıktır. Tanrının uzun dökümlü elbiseleri sarmaşık motifleriyle süslenirdi. Sarmaşık ölümsüzlük sembolü olarak kabul edilirdi (Mythencyclopedia 2007).

SARIMSAK. Sarımsağın vampirlere karşı koruyucu bir tılsımı olduğu eskilere dayanan ancak geçerliliğini bugün dahi sürdürebilmiş bir batıl inançtır. Çin'de şans ve bereketle ilişkilendirilen sarımsak, Eski Yunan'da ölüler ülkesi tanrıçası Hekate ile ilişkilendirilir ve tanrıça için kavşaklara sarımsak bırakılırdı (Wilkinson K. 2010:89).

Yunan mitolojisinde Apollon'un çocuğuna hamile olan Koronis sevgilisinin Delphoi'ye gitmesini fırsat bilerek epeydir hoşlandığı bir genç olan İskhys'le beraber oldu. Apollon, Delphoi'ye giderken Koronis'in yanında gözcü olarak ak tüylü kargayı bırakmıştı. Ancak ne var ki Koronis kargayı atlatıp planını gerçekleştirdi. Kötü haber çok geçmeden Delphoi'ye ulaştı. Apollon öfkeden deliye dönmüş bir halde önce sevgilisine göz kulak olmayı beceremeyen kargayı lanetledi ve bembeyaz tüylerini kapkara yaptı, böylece tüm karga soyu kararmaya mahkum kılındı. Sonra da oklarıyla İskhys'i öldürdü. Koronis'in cezasını ise Apol-

lon'un kız kardeşi tanrıça Artemis verdi ve onu oklarıyla delik deşik etti. Apollon büyük bir derde gömülmüştü. Bir yandan ihanetin diğer yandan ise sevdiği kadını kaybetmenin acısını derinden hissediyordu. Acısını biraz hafifletmek ve vicdanını rahatlatmak için Hermes'ten yardım istedi. Hermes, Koronis'in ateşler içindeki bedenini yararak hala hayatta olan bebeği çıkardı. Bu çocuğa Asklepios adı verildi. Apollon oğlunu Kenthauros Kheiron'a emanet etti. Kheiron Asklepios'a iyileştirme meziyetlerini öğretti. Bu sayede Asklepios daha genç bir delikanlıyken şifa dağıtan bir hekim olmuştu. Athena ona Medusa'nın sihirli kanını hediye edince Asklepios'un hünerlerine ölüleri diriltebilmek de eklendi. Onun bu meziyetleri Olympos'tan izleniyordu ve ölüleri diriltmesiyle ün kazanması özellikle Zeus'un huzurunu bozmaktaydı. Ölülerin diriltilmesi ve sihirli reçetelerin kullanılması dünyanın düzenini bozabilirdi. Zeus Asklepios'un aşırıya kaçtığına kanaat getirdi ve onu yıldırımlarıyla çarptı. Asklepios yere düşerken elinde ölümsüzlük reçetesini tutuyordu. Bedeni toprağa serildiğinde reçete de toprakla buluştu. Gökten düşen yağmur damlalarıyla ölümsüzlük sırrı da toprağa karıştı ve ardında filizlenen yepyeni bir bitki bıraktı. İşte bu bitki bin derde deva olduğu söylenen sarımsaktı (Graves 2004; Gezgin 2004).

Çingene mitolojisinde insanların başına bela olan hastalık cinleri bulunmaktadır. Bu cinlerin en meşhurlarından olan Melalo (kirli) babasına bir sarımsak verir. Adam Melalo'nun öğüdü üzerine sarımsağın üzerine işer ve bunu karısına yedirir. Bu sarımsağı yiyen kadın hamile kalır ve Bitoso (oruçlu) adındaki kurtçuğu doğurur. Bitoso insanların midelerine ve başlarına sancı yaparak öksürük ve iştahsızlığa yakalanmalarına sebep olur (Berger 2000).

Sarımsağın tıpkı kardeşi soğan gibi kötü ruhlara karşı koruyucu olduğuna inanılırdı. Bu sebeple evin çeşitli yerlerine sarımsak asılır. Söylencelerde de vampir gibi doğaüstü varlıkların karşısında sarımsak koruyucu bir tılsım olarak kullanılır (ayrıca bakınız soğan).

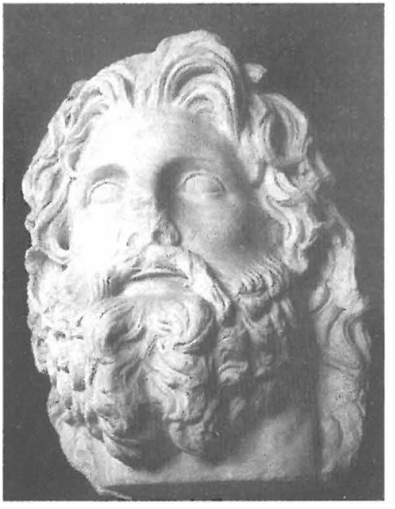

Zeus (Christou P.1988)

SEDİR. Mezopotamya mitolojisinin en önemli mitoslarından olan Gılgamış'ta, Humbaba adında dev bir yaratıktan söz edilir. Buna göre Sümerlerin en büyük tanrılarından olan hava-tanrı Enlil Sedir ormanını koruması için Humbaba'yı bekçi yapmıştı. Humbaba varken hiç kimse sedir ormanına girmeye cesaret edemezdi. O herkesin içine korku salıyordu. *"Humbaba'nın gürlemesi seldir; ağzı ateş, nefesi ölümdür. Herhangi bir hırsızı ormandan 100 fersah öteden bile duyabilir. Kim giderse onun ormanına, çarpılır"*. İşte bu korku saçan yaratığın karşısına ancak bir kişi; Uruk kentinin efsane kralı Gılgamış çıkmaya cesaret etmişti. Gılgamış ölümlü bir varlık olarak cesaretiyle ölümsüzlüğü yakalamak niyetindeydi. Bu ilkesini yerine getirmek için sedir ormanına gidip Humbaba'yı yok etmeye karar verdi. Gılgamış bu yolculukta arkadaşı Enkidu'nun da kendisine eşlik etmesini istedi. Ne de olsa Enkidu vahşi doğadan gelmişti; hayvanların ve bitkilerin dilinden anlıyordu. Enkidu bu zorlu yolda Gılgamış'a ihtiyaç duyduğu cesaret ve güveni verebilirdi. Enkidu

Gılgamış (Laffert J. 2009)

ilk başta bu macerayı bir delilik gibi gördüyse de sonunda Gılgamış'a katılmaya ikna oldu. İki kahraman sedir ormanına vardılar. Tüm yol boyunca sık sık güneştanrı Şamaş'a sunuda bulundular. İki arkadaş kararlı bir şekilde sedir ormanına daldılar ve yedi sediri yere serdiler. Öyle hızlı ve cesur davrandılar ki Humbaba'yı kısa sürede köşeye sıkıştırdılar. Humbaba küçüldükçe küçüldü ve zavallı bir esir gibi yaşamını bağışlaması için Gılgamış'a yalvardı. Ancak Enkidu'nun ısrarıyla Gılgamış ona acımadı ve öldürdü. Enkidu ise canavarın kafasını kopardı. Bunun üzerine Humbaba'nın kopmuş başını gören Enlil onları şu sözlerle lanetledi: *'Bunu neden yaptınız? Bundan böyle ateş yüzünüzü kaplasın; Yediğiniz ekmeği yesin; İçtiğiniz yerden içsin* (Gezgin 2007).

Mezopotamya mitolojisinde aşk tanrıçası İnanna'nın kocası, yeryüzündeki çobanların ve sürülerin tanrısı Dumuzi'dir. Aslında Tanrıça kocası Dumuzi'yle evlenmeyi başlangıçta çok da istememiş bir başka talibini, tarım tanrısı Enkmidu'yu gözüne kestirmiştir. Ancak kararı verecek olan İnanna'nın ağabeyi güneş tanrı Utu'dur ve o Dumuzi'yi seçer. İnanna, Dumuzi'nin kaba yünden yapılmış gocuğunu değil, Enkmidu'nun yumuşak ketenini beğenmiştir buna karşın Utu, Dumuzi'nin ürettiklerinin (süt, peynir, yün vb.) dünya için daha yararlı olduğu sonucuna varmıştır. İşte böylece İnanna, Dumuzi'yle evlenir ve ona Uruk Krallığını verir. Dumuzi kurak mevsimlerde ağaçlarda tükenen nemi temsil eder. Sedir ağacı da Dumuzi ve İnanna kültüne adanmış bir ağaçtır (Wilkinson 2010:154,155).

Altaylarda sedir ağacı "Tanrı'ya dua edilecek yer" olarak kabul edilir. Sedir ağacı, tüm orman hayvanlarına ve insanlara hayat verir, onun kozalakları olmasa ormanda yaşam da olmaz. Altay boylarından Çalkanlar, ormanın en büyük ağacı olan sedir ağacını kendilerine boy ağacı olarak seçmişlerdir. Torosların zirvelerinde yer alan sedir ağaçları da yörüklerin yağmur duası için seçtikleri "Dua Gaba Ağacı" olarak isimlendirilir. Sedir ağaçları, avcıların yuvası gibidir. Altay ve Şor avcıları ava gittiklerinde çadırlarını, evlerini sedir ağacının altına yaparlar çünkü bu ağacın merhametine ve koruyuculuğuna inanılır. Avcı yerini hazırlamadan evvel sedir ağacına içki ve bazı yiyecekler sunar. Söylenceye göre bir avcı ormanda yaşlı bir sedir ağacının altında konaklamaya karar verir. Ağacın gövdesi uludur ve rüzgara geçit vermez, dalları aşağıya doğru eğilmiştir. Avcı bu korunaklı yerde geceler, sabaha karşı bir hırıltıyla uyanır. Yaşlı sedir yanındaki genç sedirle konuşmaktadır. Ona, dayanacak gücünün kalmadığını, yorgunluktan ayakta durmakta güçlük çektiğini söyler. Genç sedir ise ona neden hala direndiğini sorar. Bunun üzerine yaşlı sedir, altında uyuyan bir avcı olduğundan ve onu korumak için yıkılmadığından

bahseder. Avcı, yaşlı sedirin merhametinden çok etkilenir, onca zaman soğuktan, rüzgardan onun altında korunmuş ve dinlenmiştir. Avcı yerinden kalkar ve ağaca sıkıca sarıldıktan sonra kenara çekilir. Yaşlı sedir hafif bir iç geçirdikten sonra kendini bırakır ve yere düşer (Ergun 2004:232-234). Sedir ağacı ile ilgili olarak ayrıca bakınız, Sidret'ül-müntehâ ve zeytin maddesi.

SERVİ. Batı'da ölüm ve yasın simgesel karşılığı olan servi ağacının bedeni koruduğuna inanılır, Doğu'da ise fallik biçimiyle servi dayanıklılık ve ölümsüzlük sembolüdür (Wilkinson K. 2010:94). Yunan mitolojisinde tanrı Apollon, kadınlara karşı duyduğu aşklar kadar bazı delikanlılara duyduğu aşklarla da anılırdı. Bunlardan biri de yakışıklılığıyla dikkat çeken Kyparissos'du. Kyparissos ilginç bir gençti. Evcilleştirilmiş bir geyikle arkadaşlık ediyordu ve bu geyik onun hayatta en sevdiği varlıktı. Ancak bir gün Kyparissos mızrak atışları yaparken attığı bir mızrak yanlışlıkla otların üzerinde serilerek uyuyan geyiğe saplandı. Kyparissos'un yakın arkadaşı oracıkta can verdi. Delikanlı bu yaptığına öylesine pişmanlık duydu ki gözyaşları sel gibi aktı. Acısı dinmeyen Kyparissos hüzne boğularak ölmenin eşiğine gelmişti ki tanrılar onu hüzün ağacı olarak bilinen serviye '*selvi*'ye dönüştürdüler (Grimal 1997; Gezgin D. 2007).

Çin'li simyacı Ko Hung, servi ağacının özüyle ayaklarını ovan bir kişinin su üzerinde yürüyebileceğini, hatta tüm vücudunu servi özüyle ovan kişinin görünmez olabileceğini iddia eder. Ayrıca servi meyvelerinin ezilip bir meşalede yakılmasıyla çok parlak bir ateş oluşacağını ve bu ateşin toprağın altında altın ya da yeşim taşı olması durumunda mavi ışık saçarak madenin olduğu yöne eğildiğine inanılır. Servi meyvelerinin bir özelliği de onu yutan kişinin bin yıl yaşam kazanmasıdır (Eliade 2002a)

Mezopotamyalılar bitkilerin cinselliğiyle ilgili gözlemler yaparak bitkinin şekli hangi cinsel organa benziyorsa ona göre bitkinin cinsiyetine karar vermiş ve büyü sırasında dişi ve erkek bitkileri birleştirmişlerdi. Buna göre servi ve güzelavratotu erkek olarak kabul edilmişlerdi (Eliade 2002b).

Türk kültüründe genellikle mezarlıklara dikilen servi ağacı ebediyetin sembolüdür. Daima yeşil olan servi ağaçları ataların ruhlarının cennette olduğunun ve torunlarının mutlu yaşamlarının teminatı olarak görülür. Mezarlıklardaki servilerde ataların ruhu göğe, tanrının kutu ise aşağıya, kemiklere inmektedir (Ergun 2004:234).

Araplar servi ağacının bulunduğu yerde mutlaka yılanların da olacağına inanırlar ve servi ağacına, *şeceretu'l-hayye: yılan ağacı, dirilik ağacı* adını verirler (Yıldırım 2008:502,616).

İnanışa göre Zerdüşt, servi ağacını cennetten getirmiş ve ateşgedesinin (ateş sunağı) kapısına dikmiştir. Bundan dolayı servi ağacı kutsanmış ve İran inanç dünyasında önemli bir sembol olmuştur. Meyve vermediğinden ve daima yeşil kaldığından dolayı servi ağacı "özgür" olarak nitelendirilir ve âzâd serv: özgür servi, zâd serv adları verilir (Yıldırım 2008: 616, 617).

İbrani mitlerinin bazılarında Nuh'un gemisini bizzat bir servi çeşidi olan gofer ağacından inşa ettiğinden söz edilir. Gemi, Nuh'un ailesinin ve yeryüzündeki tüm canlı varlıkların sığabileceği büyüklükte ve üç güverteli olarak planlanmıştı. Nuh ve ailesiyle beraber canlıların büyük çoğunluğu bu gemiye binerek tufanın yıkıcı gücünden kurtulmuş ve gemide bulunanlar yeryüzünün ikinci neslinin ataları olmuşlardır (Graves-Patai 2009:163,164, 168).

Ayrıca bkz. Zeytin maddesi.

SİDRET'ÜL-MÜNTEHÂ. İslam inanışında göğün yedinci katı ile arş arasında Sidretü'l-Münteha adındaki ağaç bulunur. Sidre: sedir ağacı, münteha: son durak demektir (Yıldırım 2008:621). Sidretü'l-Münteha son ağaç, yaratıklar âleminin son noktası'dır. Kökleri cennette olan bu ağacın bulunduğu yerde canlılar yoktur ancak çok sayıda melek vardır. Burada ikisi gizli, ikisi görünür dört nehir akmaktadır (Ergun 2004:90).

Sidretü'l-Münteha, "*yaprağı fil kulağı gibi, meyvesi testi şeklinde olan sedir ağacıdır*". Melekler de dahil olmak üzere evrendeki tüm yaratıklara ait bilgiler bu ağaca çıkar ve Hz. Muhammed dışında hiç kimse oradan öteye geçemez. Cebrail bile miraç gecesinde oraya kadar gelmiş ancak öteye geçememiştir. Hz. Muhammed Allah'ı iki kez; biri miraç gecesinde bir diğerinde de bu ağacın yakınlarında görmüştür: *«Ant olsun onu, Sidretu'l-muntehâ'nın yanında önceden bir defa daha görmüştü. Cennetu'l-me'vâ da onun yanındadır. Sidre'yi kaplayan kaplamıştı. Gözü kaymadı ve sınırı aşmadı»[Necm 53:13-17]*. Bazı İslam yorumcuları ise Sidre ağacı ile Tûba ağacının aynı ağaç olduğunu ileri sürerler. (Yıldırım 2008:621,622). Ayrıca bkz. Tûba ağacı. Bazı İslam kaynaklarında ise Hz. Muhammed'in Sidret'ülmüntehâ ağacının yanında bulunan bir bahçede Cennetü'l-me'vâ'da Cebrail'i gördüğü ve ilk vahiylerini burada aldığı aktarılır. Buna göre Sidret'ül-müntehâ, Hira Dağı'nda bulunan bir ağaçtı. Hz. Muhammed'in gördüğü bahçe ise Cebrail'in kendisine gösterdiği cennet olarak yorumlanmaktadır (And 2007:78,79).

Türk mitolojisinde Sidre ağacıyla özdeşleşen ağaç motifine rastlanmaktadır. İnsanın ilk atası Er-Sogotoh'un yaşadığı yerin doğusunda kökleri yeri kaplayan, dalları göğü delen bir hayat ağacı bulunmaktadır. Bu ağacın kökün-

den can veren hayat suyu kaynamaktadır. Ayrıca Yakutların inancına göre Sidre'yi temsil eden bir ağaç sekiz köşeli dünyanın göbeğinde yükselir ve göğün üç katını delerek göğe çıkar. Bu ağaç görünümüyle tanrıdan süslü, kabukları gümüşlü ve budaklarıyla dokuz kollu bir şamdan gibidir. Bu ağaçtan akan sarı bir su insanın ilk atasına (Er-Sogotoh) kut sağlamıştır (Ergun 2004:90).

Lotus türü bol yapraklı bir ağaç olan Sidre'nin her bir yaprağında bir kişinin ismi yazılıdır. Her yıl Ramazanın on beşinde Sidre ağacı sarsılır ve bazı yaprakları düşer. Bu yapraklarda ismi yazılı olan kişilerin o yıl öleceğine inanılır (And 2007:36).

SİLPHİUM. Bir zamanlar sadece Kyrene'de (Libya) yetiştirilen bu bitki Roma ve Yunanlıların yemeklerinde eksik etmediği bir baharattı. Ancak bunun yanı sıra Silphium şifalı özelliğiyle de ün salmıştı. Roma döneminde bu bitki oldukça değerliydi; altın ve gümüşlerin yanında saklanıyordu. Romalı yazar Plinius, bu bitkinin Libya'da bulunan Roma'lı tacirler tarafından fark edilerek Roma imparatoru Nero'ya gönderildiğini yazmaktadır. Tarlada otlayan bir koyun şayet Silphium yerse olduğu yerde uyuya kalırdı. Eğer bir keçi Silphium yerse o da yüksek bir sesle hapşırırdı. Anlatılana göre Libya'nın meşhur Silphium'unu son yiyen imparator Nero oldu. Çünkü burada bu bitkiye bir daha rastlanmadı. Silphium'un Ermenistan ve İran'da yetişen bir çeşidi de vardı ancak bu Libya Silphium'unun yerini dolduracak nitelikte değildi (Dalby ve Grainger 2001).

SOĞAN. Eski Mısır'da soğan bazen evreni, bazense ölümsüzlüğü temsil ediyordu. Firavun Keops, Piramidinin inşasında çalışan işçilerin ücretini soğan, sarımsak ve maydanozla ödüyordu. Ayrıca Eski Mısır'da ölen kişilerin soğanlarıyla gömülmesi yaygın bir adetti (Belge 2001). Böylece bedensel ölümü gerçekleşen kişinin ölümsüzlük yolculuğuna çıktığı bu soğanla simgeleniyordu.

Soğanın kendine has kokusu pek çok kültürde kötülüklerden koruyan bir tılsım olarak kabul edilirdi. Soğanın ve onun gibi keskin kokulu sarımsağın evlerin kapılarına ve çeşitli yerlerine asılmasıyla o evin kötü ruhlardan korunması sağlanırdı (Ayrıca bakınız sarımsak maddesi). Osmanlı adetlerinde yeni doğum yapan kadınların memeleri yıkanır ve ortadan ikiye kesilmiş bir soğanla ovulurdu. Daha sonra bu soğan mavi boncuk ve sarımsak ile beraber bir şişe geçirilerek tülbentle bağlanır ve loğusanın ayak kısmındaki duvara asılırdı. Kırk gün sonra bebeğin kırkını çıkarmak için herkes en güzel giysilerini giyinir bebek de güzel bir şalla kundaklanırdı. Evden çıkmadan evvel loğusanın ayakucun-

da asılı olan şişe geçirilmiş soğan kapının eşiğine konur, sırayla anne, büyükler ve en son kucağında bebekle ebe bu soğanın üzerinden atlayarak dışarıya çıkarlardı (Abdülaziz Bey 1995).

SOMA BİTKİSİ. Hint mitolojisinde adı geçen bu bitkiyi bir kartal göklerin üstündeki tunç kapıyı kırıp almış ve yeryüzüne getirmişti. Soma tanrıların çok sevdiği bir bitkiydi. Tanrıların koruyucusu olarak kabul edilen soma İndra'nın dostu olarak tanınır ve ona Kral Soma da denirdi. Tanrılar arasında somanın ezme törenleri yapılırdı. Somanın ezilmesiyle elde edilen sıvı tanrıların ölümsüzlük içeceğiydi. Soma içeceği hastalıkları kovar, cesaret verir, cinsel gücü arttırırdı. Tanrılar ve rahiplerin birlikte soma içmesi yerle göğü birbirine yakınlaştırırdı (Eliade 2003a).

Bazı kaynaklarda tanrıların ölümsüzlük içkisi olan Soma'nın Efedra bitkisinin özel bir ritüel ile ezilip, su ve sütle karıştırılması sonucu elde edildiği anlatılır. İlk okyanusun sularından üretildiğine de inanılan Soma'yı ölümlü biri içerse o kişinin tanrılarla ilişki kurabileceğine inanılırdı (Wilkinson 2010:189)

SÖĞÜTAĞACI. Batı kültüründe salkım söğüt şeytanla ilişkilendirilir ve yas sembolü olarak kabul edilirken Doğu kültüründe söğüt ağacı dişi zarafetini ve ilkbaharı temsil eder. Japon Ainular'ın inanışlarında ise ilk insanların belkemiği söğüt ağacındandır (Wilkinson K. 2010:94).

Yunan mitolojisinde "gün batımı" nymphaları olarak tanımlanan Gece'nin kızları Hesperisler yer almaktadır. Hesperisler'in Atlas dağının eteklerinde yaşadıkları söylenir. Burada ambrosios (Tanrıların ölümsüz yiyeceği) fışkıran kaynaklar vardı. Hesperisler günlerini bu kaynaklar etrafında neşeli şarkılar söyleyip, dans ederek geçirirlerdi. Ayrıca Hesperisler önemli bir de görev üstlenmişlerdi. Tan-

Herakles Hesperislerin bahçesinde,
Siyah Figürlü vazo
MÖ 6.yy (Carpenter T.H.1994)

rıça Hera ve Zeus'un düğün törenlerinde kutsal çifte Yer (Gaia) tarafından çok değerli olan altın elmalar hediye edilmişti. Hera, bu elmaları çok sevmiş bunları Hesperislere vererek bahçelerinde yetiştirmelerini istemişti. Hesperisler bir dragonun bekçiliğinde bu elmaları yetiştirip, koruyorlardı. Ancak Herakles Dragonu uyutup da bu elmaları çalınca Hesperisler çok üzüldüler. Tanrılar onları birer ağaca çevirdi ve böylece onlar da kavak, karaağaç ve söğüt ağacına dönüştüler (Grimal 1997; bkz. elma).

Aztek mitolojisinde tanrılar ilk insanları yarattıklarında onlara çalışmayı ve üremeyi görev vermişlerdi. Mutlu olmak, zevk almak insanların bilmediği duygulardı. Tanrılar bir süre sonra insanların mutsuz yaşamalarından rahatsızlık duydular. Onları keyfe getirip, mutlu edecek bir içecek yapmaya karar verdiler. Bunun üzerine rüzgar- tanrı Quetzalcouatl'ın aklına bakire tanrıça Mayauel geldi. Mayauel dört yüz adet memesiyle gökyüzü okyanusunun balıklarını yani yıldızları emzirirdi. Quetzalcouatl babaannesinin yanında uyuyan bakire tanrıça Mayauel'i uyandırdı. Birlikte dünyaya indiler ve ağaca dönüştüler. Ağacın iki dalından biri söğüt ağacı, rüzgar tanrıydı. Diğer dalı ise çiçek dalı yani bakire tanrıçaydı. Mayauel'in babaannesi uyanınca torununu göremedi ve tüm tanrıçalara haber verdi. Böylece bütün tanrıçalar bakire tanrıçayı bulmak için dünyaya indiler. İnerken ağacın dallarını kırdılar. Babaanne bakire torununa ait olan çiçek dalını tanıdı ve onları küçük küçük kırarak tanrıçalara yedirdi. Sonra tanrıçalar tekrar yukarı çıktılar. O zaman söğüt dalına dönüşen rüzgar-tanrı eski haline geri döndü. Tanrıçaların yediği bakire tanrıçanın dallarından arta kalan kemikleri toplayarak, toprağa gömdü. Buradan melt (Agave) bitkisi çıktı. Bu bitkiyle Kızılderililer sarhoş edici meşhur şaraplarını yapıyorlardı (Krickeberg 1998).

Türk kültüründe söğüt ağacı, yiğitlerin gölgesinde oturup, altında çadır kurdukları kutlu ağaçlardandır. Söğüdün kutu insana girdiğinde o kişi çocukları seven, duygulu ve evcimen bir huy edinir. Çok esnek bir ağaç olan salkım söğüt, Sahalar tarafından ana kutu indiğine inanılan ağaçtır. Söğüt ağacına daha çok küçük kuşlar yuva yaparlar, söğüt onları bir anne gibi korur. Çuvaşlarda gençler, "Murnkun" ya da "Paksa"(paskalya) günü köyün en yaşlı kişisi eşliğinde ellerinde söğüt dallarıyla kapı kapı dolaşır: "*Söğüt, söğüt, üç yumurta bir börek; eski inancımızı atmayız, yeni inancımızı düşünmeyiz*" diye bağırırlar. Evlerden yumurta ve börek toplayarak bunları kırda toplanıp yerler. Ancak yemeden evvel ellerindeki söğüt dallarını havaya atarlar bu şekilde tüm kötülükleri köyden uzağa kovduklarına inanırlar (Ergun 2004).

SUSAM. Hintliler Brahmanizm inançlarına göre vücutlarına ve özellikle alın bölgelerine renkli tozlardan bir işaret yaparlar. Bu işaretin kutsal bir anlamı vardır ve özellikle alın bölgesine yapılanı bu bölgedeki çakraların açılmasına yöneliktir. Bu kutsal işarete Tilaka adı verilir. Tilaka, Sanskritçe'de susam tanesi anlamına gelir (Hançerlioğlu 1993).

Dünyaca ünlü masal Kırk Haramiler'de içi hazinelerle dolu mağaranın açılması için "açıl susam açıl" parolasının söylenmesi gerekiyordu. Benzer biçimde, Zulu mitolojisinde yamyamlar tarafından kaçırılıp mağaraya kapatılan bir kız mağaranın kapısını açmayı sağlayan gizli şifreyi öğrenerek kaçmayı başarır. Ancak çok geçmeden yamyamlar onun kaçtığını fark eder ve peşine düşerler. Kız onları duraklatmak için koşarken yere susam taneleri döker. Gerçekten de susamın cazibesine dayanamayan yamyamlar yemek için yavaşlayınca kız bir ağaca tırmanacak zamanı elde eder. Kız burada rüyasında gördüğü erkek kardeşiyle karşılaşır. İki kardeş ağacın daha da yükseğine tırmanırlar ve sonunda besili öküzlerle dolu gökyüzü ülkesine varırlar (Fıske 2002).

SÜSEN. Bu çiçeğin Latince adı İris'tir. Yunan mitolojisinde İris gökkuşağını temsil eder. İris aynı zamanda tanrılarla insanlar arasında haberleşmeyi sağlar. Özellikle tanrı Zeus ve Hera'nın hizmetindedir. Hatta tanrıça Hera'nın nedimesi olarak görülür. İris tasvirlerinde gökkuşağı renginde bir tüle sarınmış kanatlı bir kız olarak gösterilir. Bundan dolayı gökkuşağının tanrıların sesini duyulur hale getirdiğine inanılır. Tanrıların kralı Zeus'un Ganimedes'i Olympos'a getirinceye kadar oradaki tanrılara İris sakilik yapmıştır (Grimal 1997).

Süsen bitkisinin daha çok mezarlılarda yetişiyor olması ilginçtir. Belki de süsen ölen kişilerle tanrılar arasındaki haberleşmeyi sağlasın diye buralarda açıyordur.

Ş

ŞAKAYIK. Şakayık kökünün özellikle Doğu'da sara hastalığını tedavi amaçlı olarak kullanıldığı bilinmektedir. Mısır'da şakayık kökü sara nöbeti geçiren hastanın göğsünde haç şeklinde gezdirilir ve hastanın bu şekilde rahatlaması sağlanırdı. Mısır'da şakayık köküne "haçotu" adı verilmesi bundan kaynaklanmaktadır. Bazı durumlarda sara hastası bu otu haç gibi boynuna asarak üzerinde taşırdı (Baytop 1999).

ŞEFTALİ. Çin inancında bir kişi öldüğü zaman öteki dünyaya giden ruhu, burada bulunan "dünya ağacı"ndan bir şeftali yediği zaman üç bin yıl yaşama hakkı kazanır. Ruh bu şeftaliden yedikçe tazelenir, gençleşir ve ömrüne ömür eklenir (Mackenzie 1996). Ayrıca Çinliler için büyülü bir meyve olan şeftalinin çiçeği de bekaretin simgesi olarak kabul ediliyordu (Belge 2001). Dökülmüş şeftali çiçekleri ise fahişeliği simgelemektedir (Wilkinson K. 2010:95). Çin simyasında şeftali ağacının reçinesinin insanın ışıltı saçmasına yol açacağına inanılmaktadır (Eliade 2002a).

Çin mitolojisinde ölümsüzlük hırsı uzun hikayelere konu olan yaramaz bir maymun vardır. Taoist bir üstadın yanında çalışırken yaramazlıkları yüzünden ormana gönderilen maymun burada bütün maymunların kralı olarak hüküm sürerken, bir gün sarhoş olup sızmış ve yeraltının kralı onu kaçırıp cehenneme götürmüştür. Maymunun yaramazlıkları yeraltında da bitmemiş, burada zincirlerinden kurtulmuş ve her canlının kaderinin yazılı olduğu hakimlerin kayıtlarına bakmaya gitmiştir. Burada kendisinin 342 yaşında öleceği yazmaktadır. Ölümsüz olmayı arzulayan maymun hemen 342 rakamının üzerini çizer. Onun bu saygısız davranışından haberdar olan Yeşim imparatoru, maymunu kontrolü altında tutmak için onu cennete çağırır. Burada Ölümsüzlük şeftalilerinin yetiştiği kutsal şeftali bahçesi bulunmaktadır. Bu bahçe Batının ana kraliçesi Xi Wangmu'nundur ve ağaçların çok nadir

verdiği şeftaliler, yiyen kişiye ölümsüzlük bahşetmektedirler. İşte maymun bu bahçeye bekçilik etmesi için görevlendirilir. Cennette mutlu bir hayat süren maymun üç bin yılda bir düzenlenen Xi Wangmu ziyafetine davet edilmeyince öfkelenir ve Kutsal şeftali bahçesindeki tüm ölümsüzlük şeftalilerini yer. Öfkesi bununla da yatışmayan maymun Taoizmin kurucu bilgelerinden Laoze'ye ait ölümsüzlük şeftalilerinden yapılmış hapları da yutar. Böylece maymun ölümsüzlüğünü garantilemiştir. Artık cenneti ele geçirmenin planlarını yapmaktadır. Onu durduran ise Buda olmuştur. Ona gelen şikayetler üzerine Buda maymuna neden cenneti yönetmek istediğini sorar. Maymun çok güçlü olduğunu ve binlerce arşını tek adımda zıplayabileceğini söyler. Buda ondan bu söylediklerini ispatlamasını ister. Maymun zıplar ancak katettiği yol Buda'nın avucunun içidir ve aştığını sandığı dağlar ise Buda'nın parmaklarıdır. Buda maymunu sihirli bir dağın içine hapseder ve gün gelip maymun küstahlığından pişman olduğunda serbest kalır. Buda maymunu Budist el yazmalarını aramaya çıkan keşiş Xuanzang'a eşlik etmesi için görevlendirir. Keşiş çok kibar bir kimse olduğundan, Buda maymundan yolculuk boyunca Xuanzang'ı korumasını ister. Bu yolcu- luk maymunun olgunlaşmasını ve uslanmasını sağlayacaktır (Wilkinson 2010:220, 221).

Şeftali Japonya'da ana tanrıçanın sembollerinden birisi olarak benimsenir. Kötülükleri ve sıkıntıları kovmada şeftalinin yardımına başvurulur. Bunun kökeni bir mitosa dayanmaktadır; Japon mitolojisinde İzanagi (davet eden erkek) ve İzanami (davet eden kadın) adındaki ilksel ilahlar "cennetin yüzen köprüsü"nün üzerinde durdular ve bir mızrakla tuzlu suyu karıştırmaya başladılar. Tuzlu su iyice kalın ve yapışkan bir hal alıp yoğunlaştığında mızrağı çektiler; ucundan birkaç damla "lapa" dütü ve onun meydana getirdiği adaya *onogora* (kendiliğinden yoğunlaşan) adı verildi. İzanagi ve kız kardeşi cennetten inerek bu adaya yerleştiler ve üzerine bir sütun ile ev inşa ettiler. Sonrasındaysa karı koca oldular; ilk çocukları "sülük çocuk" Hiroku, üç yaşına eriştiğinde dahi kendi başına ayakta duramıyordu. Anne babası onu sazdan yaptıkları bir tekneye koyarak okyanusa terk ettiler. İzanagi ve İzanami'nin bundan sonra sekiz çocukları daha oldu. Bu çocuklar Japonya'nın se-kiz adasını oluşturdular. Bu adalardan sonra tanrıların yaratılmasına geçildi. İzanami pek çok tanrı doğurdu; denizlerin, dağların, vadilerin tanrıları dünyaya geldi. Ancak İzanami ateş tanrısını doğururken feci biçimde yandı ve ölüler ülkesine geçiş yaptı. İzanagi karısı ve kız kardeşi olan İzanami'nin ölümüne çok üzüldü. Onun felaketine sebep olan ateş tanrısını kılıcıyla öldürdü

ve onun parçalarından başka pek çok tanrı dünyaya geldi. Sonrasındaysa İzanagi, karısını son bir kez görmek umuduyla "*Yomi*"ye yola çıktı. Burada İzanami'yi buldu ve ona geri dönmesi için yalvardı. Ancak bu isteğinin gerçekleşmesi hiç de kolay değildi; İzanami ölüler ülkesinin yiyeceklerinden tatmıştı; geri dönmesi olanaksızdı. Buna rağmen "davet eden kadın" bir çözüm düşüneceğini söyledi ve İzanagi'den geri dönmesini, bir süre ona bakmamasını istedi. İzanagi onu dinledi ve oradan çıktı ama bekleyişi öylesine uzun sürdü ki yalnızlık sabrını taşırdı; bir kez daha Yomi'ye gitmeye karar verdi. Bu defa kız kardeşini hiç ummadığı bir halde gördü; İzanami'nin vücudu çürüyor ve etinde kurtlar dolaşıyordu, doğurduğu sekiz gök gürültüsü tanrısı onun bedeninde oturuyordu. İzanagi bu gördükleri karşısında dehşete kapıldı ve hemen geriledi. İzanami'nin onu fark etmesi gecikmedi ve kocasının ondan tiksindiğini görmesi içindeki kötülüğü ateşledi. İzanagi'nin peşine onu yakalayıp öldürsünler diye *Yomi'nin Çirkin Kadınlarını* gönderdi. İzanagi takip edildiğini fark edince başlığını çıkardı ve arkasına attı, başlığı üzümlere dönüştü. Düşmanları yola düşen üzümleri yerken İzanagi biraz olsun mesafe alabilmişti. Kısa zaman sonra çirkin kadınlar ona yetişmeyi başardılar, İzanagi bu defa tarağını kırarak yere attı; tarağın dişleri bambu filizlerine dönüştü. Bütün bu olanları öfkeyle izleyen İzanami, erkek kardeşinin peşine sekiz gök gürültüsü tanrısını ve ölüler ülkesinin savaşçılarını da gönderdi. İzanagi, ölüler ülkesinin geçidine vardığında burada yetişmiş üç tane şeftaliyi aldı ve peşinden gelen kalabalığa bu şeftalileri şiddetli bir şekilde fırlattı. Bu düşmanlarının sonu oldu. O zaman İzanagi şeftalilere şöyle seslendi: "*Bana yardım ettiniz, bundan böyle sıkıntıya düşen tüm 'sazlık ovası ülkesi' yaşayanlarına da yardım etmelisiniz*" (Mackenzie 1996:291-297). Böylece onları "*büyük kutsal meyve*" olarak adlandırdı. Japon inanışında kötü ruhların "kutsal ağacın meyvesi şeftali" ile kovulacağına duyulan inancın kaynağı bu mitolojik hikayeye dayanmaktadır (Ergun 2004: 35).

Batı kültürlerinde şeftalinin Bakire ve İsa tasvirlerinde yer alması, kurtuluşu (selameti) simgeler (Wilkinson K. 2010:98).

ŞEKER KAMIŞI. İncil'de "tatlı calamus" ile aynı olduğu sanılan "tatlı kamış" Yunanlılar ve Romalılardan önce Mısırlılar ve Fenikeliler tarafından tıp alanında kullanılıyordu. Tatlı kamışın Latince adı Officinarum'du.

Mitolojide şeker kamışının izleri Asya'ya dayanmaktadır. Buna göre Buda'nın ataları bir şeker ülkesi olarak tarif edilen Bengal'den gelmişlerdi. Sanskrit destanı Ramayana'da "masalar dolusu tatlılar, şuruplar ve çiğnenmek için kamış-

lar..." sunulan bir ziyafet tasvir edilir. Çin'de MÖ 8. yüzyıla dayanan bir efsanede Çin'lilerin şeker kamışı suyunu çiğ olarak tükettikleri daha sonra bu suyu kaynatarak elde ettikleri şerbeti kurutarak bir çeşit boğaz pastili yaptıkları anlatılmaktadır (Şavkay 2000).

ŞİMŞİR. İran kültüründe kutsal kabul edilen şimşir (şimşâd) ağacı özellikle kutsal ziyaret yerleri ve türbelere dikilmiştir. Şimşir ağacının yardım sağlayacağına duyulan inançtan ötürü insanlar dallarına renkli kumaşlar bağlayıp ihtiyaçlarını iletirler (Yıldırım 2008:663).

t

TATULA. Tatula tıpkı kenevir gibi uyuşturucu etkisi saptanmış bir bitkidir. Tatula Osmanlı İmparatorluğu zamanında iyi bilinen bir ottur. Avrupa'da Osmanlı ordusunun başarısı tatula otuna yorulmuştur. O dönemlerde bazı Avrupalı yazarlar Osmanlı askerlerinin tatula yapraklarını balla karıştırarak hazırladıkları macunu yiyerek kendilerinden geçtiklerini ve böylece korkusuzca savaştıklarını yazmışlardır. Ayrıca yine Osmanlı döneminde haremden dışarıya çıkmaları kesinlikle yasak olan cariyelerin kocalarını tatula otu içirerek uyuttukları böylece gizlice haremden çıkıp rahatça gezdikleri anlatılmaktadır (Baytop 1999).

Uzun yıllar bekar yaşamış bir adam artık evlenmek ve yaşamdan öğrendiklerini devredecek bir soyu olsun istemektedir. Ancak bu adam evleneceği kadının kendisine sonsuza kadar itaat etmesini beklemektedir; çünkü eğer karısı kendisine bir şekilde karşı gelecek olursa onu lanetlemekten kendini alıkoyamayacağını bilmektedir. Bu kaygısı yüzünden evlilik isteğini gerçekleştiremeyeceğini düşündüğü bir zamanda genç bir bakire onunla evlenmeyi kabul eder. Bu kız aynı zamanda karısı olduğunda ona sonsuza dek itaat edeceğine de yemin eder. Bu sayede bilge adam genç kızla evlenir. Birbirlerine sadakatle bağlı uzun yıllar geçirirler. Bu evliliğin birden çok meyvesi olur. Her şey adamın istediği gibi olmuştur ki günlerden bir gün kadın kocasına karşı gelme gafletinde bulunur. İşte o zaman adam karısına büyük bir beddua eder: "Lanet olsun sana. İnsanların ve hayvanların saklandığı bir bitki olasın ve meyvelerin içinde dünyaya getirdiğin çocukların sayısı kadar çekirdek olsun. Çocukların tüm dünyayı dolaşıp seni her yere götürsünler. Sen ise onlara hizmet ve itaat etmek zorunda kalasın." İşte böylece kadın tatulaya dönüşür. Söylenceye göre çingeneler bu bilge adam ve karısının çocuklarının soyundan gelirler ve bu beddua yüzünden hayatları boyunca dolaşmaya mahkum olmuşlardır (Berger 2000; 88).

Tatula son derece zehirli bir bitkidir aynı zamanda uyuşturucu tesiri yüksektir. Tatula büyücü kadın-

ların kehanette bulunmalarına ve büyü yapmalarına aracılık ederdi. Çingene geleneğinde kadın büyücüler tatula tohumlarını nazarlık yapmak için kullanırlardı. İnanışa göre tatula kem gözlerden ve kötülüklerden koruyan sihirli bir bitkiydi (Berger 2000).

TÛBA AĞACI. Kelime karşılığı, "temiz, daha temiz" olan Tûba, Kur'an'da adı geçen ve cennette olduğuna inanılan bir ağaçtır. Rivayete göre Musa Peygamber, Allah'a Tûba'nın ne olduğunu sormuş, Allah da ona Tûba'nın cennete diktiği ağaç olduğunu ve gölgesinin bütün cennet topraklarını kapladığını söylemiştir. İslam inanışında Tûba ağacının kökünün Hz. Ali veya Hz. Muhammed'in sarayında olduğuna ve dallarının cennetteki kişilerin köşklerinin üzerine sarktığına inanılır. Bu ağacın dallarında hoş kokulu her çeşit meyveden vardır. Cennetlikler Tûba ağacının meyvelerinden tatmak istediklerinde ağacın dalları onlara doğru eğilir. Zerdüşt inancında Tûba ağacının bütün bitkilerin tohumunu barındırdığına ve herkese ilaç olduğuna inanılır. Efsanevî kuş simurgun yuvasının da Tûba ağacında olduğu söylenir. Ayrıca bazı kaynaklar Tûba ağacı ile Sidretu'l-muntehâ'nın (sedir ağacı) ve *zeytûne*nin aynı ağaç olduğunu öne sürerler (Yıldırım 2008:687: ayrıca bkz: Sidret'ül-müntehâ maddesi).

Alevi Bektaşi geleneğinde dedelerin kullandığı çok değer verilen bir sembol olan Erkân adlı asanın cennetteki Tûbâ ağacının budağını temsil ettiğine inanılır. Türk mitolojisinde de önemli yeri olan Tûbâ, daha çok hayat ağacı olarak benimsenir. Halk inanışlarında bu ağacın üzerinde yeryüzünde yaşayan her insan için bir yaprak bulunduğuna ve o insan öldüğünde ona ait olan yaprağın da dalından koparak düştüğüne inanılır. Bazen ölen kişinin yaprağı düşerken başka yapraklara dokunduğu vakit o yaprak sahibinin kulakları çınlar. Halk arasında kulak çınlayan kişinin düşen yaprağın sahibinin ruhuna rahmet okunması gerektiğine inanılır. Tûbâ ağacına "güzellik, iyilik, huzur, rahatlık, göz aydınlığı" gibi olumlu anlamlar yüklenmiştir (Ergun 2004: 86, 87).

TÜTÜN. Tütün kullanımı ilk olarak Amerikan yerlilerine aittir. Büyücü-şifacılar tütün çubuğunu (Calumet) ayinlerde kullanıyorlardı. Tütün çubuğunun tedavi aracı olarak kullanımının yanı sıra yerliler sahip oldukları bu değerli aracı konuklarına sunarak, misafirperverlik gösterirlerdi. Kullanımı zamanla gelişen Tütün çubuğu "barış çubuğu" olarak adlandırıldı ve yerlilerle "beyaz adam" arasındaki barışın simgesi oldu (Crow 2006).

Amerikan mitolojisinde tütün içince tüten dumanların yağmur yağdırdığına inanılırdı. Bu sebeple bereketi simgelerdi. Kuzey Amerika mitoslarında ise tütün seksle

ilişkilendirilirdi. Genç bir kadın ile bir adam uzun bir yolculuk esnasında kalabalıktan uzaklaşarak bir patikaya sapmışlar. Bu kuytu yerde çılgınca sevişmişler. Ardından kadın ve adam evlenmişler. Bu çiftin mutluluğu öyle büyük, aşkları öyle ateşliymiş ki tüm halk onlara gıpta ile bakıyormuş. Kısa süre sonra genç adam karısıyla ilk kez seviştikleri yerden geçerken buradan tatlı bir koku almaya başlamış ve kokuyu takip edince tam seviştikleri yerde bir bitkinin çıktığını fark etmiş. Tatlı koku bu bitkiden geliyormuş. Adam bitkiyi alarak halkına getirmiş. Hepsi bu bitkinin onların aşkının ürünü olduğuna karar vermişler. bir süre sonra kuruyan bitkinin yapraklarının daha da bir güzel koktuğunu fark etmişler. O zaman bu yaprakları yakmayı denemişler. Yanınca kokunun güzelliği çok daha da artmış. Merak edip bu otu içmeyi denemişler. Bu otun adı tütünmüş ve bu bitkinin tıpkı örnek çift gibi insanlar arasındaki barışı ve mutluluğu sağladığına inanmışlar. Böy- lece tütün içmek bu halk tarafından alışkanlık haline gelmiş. Tü-tün barışın sembolü olarak ka-bul edilmiş (Mythencyclopedia 2007).

U

ÛD-İ SALÎB. Abdusselam, Ebû Zeydân, Fâvâniyâ gibi farklı adları da olan bu ağaç "sabah vakti" olarak tasvir edilir. Bu ağaçtan bir parçayı üzerinde taşıyan kişilerin zihin dalgınlığından uzak kalacağına ve sara hastalığından korunacağına inanılır. Bunun yanı sıra Ûd-i Salîb'in ateşten etkilenmeyeceğine ve kırıldığında kare şeklini aldığı söylenir. Hıristiyanlar için de önem taşıyan bu ağacın kırılan yerlerinde haç biçiminde bir işaret görüldüğüne inanılır ve bu işaretin İsa'nın çarmıha gerilişinden sonra ortaya çıktığı öne sürülür. Hıristiyanlar da bu ağacın insanı sara hastalığından koruduğuna inanırlar (Yıldırım 2008:697,698).

UNUTMA BENİ ÇİÇEĞİ. Adamın biri dağda gezinti yapıyorken yerde mavi bir çiçek görmüş ve bu çiçeği koparıp şapkasına tutturmuş. O anda önünde kocaman demir bir kapı aralanmış. Adam kapıdan içeri girdiğinde dört bir yanda yakut, zümrüt, elmas ve daha pek çok değerli taşın yığılı olduğunu görmüş. Adam bu hazinenin karşısında büyük bir heyecana kapılmış ve ceplerini, kollarını her yerini taşlarla doldurmuş. Bu değerli hazine karşısında adamın gözünü hırs bürümüş, heyecandan düşen şapkasını fark etmemiş bile. Sonunda kucakladığı hazinelerle kapıdan çıkmak üzereyken şapkasıyla yere düşen mavi çiçek "unutma beni" diye seslenmiş.

Unutma Beni Çiçeği
(Heilmeyer M. 2004)

Adam arkasını dönüp aç gözlülükle biraz daha değerli taş toplamış ve kapıdan dışarı adımın atmış. Bu sırada demir kapı aniden kapanmış. Adamın topuğu kapıya sıkışmış ve kopmuş. Ancak adam kurtulmuş. Bir daha o esrarengiz kapıyı aradıysa da asla bulamamış çünkü kapının sırrı "unutma beni" çiçeğindeymiş (Fiske 2002).

Bir Avusturya söylencesinde Tuna nehri kenarında oturan iki sevgili suyun akışını seyre dalmışken, akıntıya kapılmış mavi güzel bir çiçek görürler. Kız çiçeğin öyle savunmasızca akıp gitmesine içinin acıdığını söyler. Bunun üzerine sevgilisi kızın üzülmesine dayanamaz ve nehre atlar. Sularla boğuşarak mavi çiçeğe uzatır ve çiçeği sevgilisine fırlatır. Ancak kendisi de sulara kapılmış sürüklenmekte yavaş yavaş gözden kaybolmaktadır. Kızın duyduğu son sözler sevgilisinin sular içinde ona haykırdığı "unutma beni" olmuştur. Bu sebeple mavi çiçeğin adı "unutma beni" olarak kabul edilmiştir.

ÜZERLİK OTU. Üzerlik otu, Anadolu'da nazar ve kötülüklere karşı koruyuculuğuna inanılan bir bitkidir. Ateşin üzerine konulan üzerlik otlarından çıkan dumanın kötülükleri kovacağına inanılır (Can 2002:171). Halk arasında Hz. Ali'nin atını bu otla beslediğine dair bir inanış da bulunmaktadır (Ünal 2007). Üzerlik otu yakma dışında kimi yörelerde kolye olarak da taşınabilir ayrıca bu otun tohumlarının ipe dizilmesiyle hazırlanan dekoratif nazarlıklar mekanların nazardan korunması için yararlanılan geleneksel ürünlerdir.

Farsça İsfend olarak bilinen üzerliğin siyah tohumları göz yaralarına buhur olarak uygulanır ve bu ot halk arasında göz ilacı olarak kullanılır. Küçük bir çocuğu ilk kez görenler çocuğa nazar değmemesi için elbiselerinden bir iplik çıkararak bunu isfend dumanında islerler (Yıldırım 2008:424,425).

V

VAKVÂK AĞACI. Pek çok kültürde yeri olan Vakvâk ağacından ilk olarak 14. yüzyıla ait bir Çin ansiklopedisinde bahsedilmiştir. Araplar sekiz yıl denizde yolculuk yapmış ve bir gün bir kaya üzerinde ilginç bir ağaçla karşılaşmışlardır. Yeşil yapraklı ve kırmızı dallı bu ağacın üzerinde altı yedi parmak boyunda elleri başları ve ayaklarından ağaca yapışık çocuklar asılıdır. Konuşamayan ancak gülen ve hareket edebilen bu çocuklar ağaçtan koparılırlarsa kuruyup siyahlaşırlardı.

Kimi kaynaklarda ise Hindistan'da bulunan Vakvak ağacı adını Vakvak adasından almaktaydı. Bazılarınca Çin'e bağlı bir ada olan vakvak adasında aynı isimle bir ağaç yetişir. Bu ağacın hurma ağacına benzer meyveleri olgunlaştıkça genç kızlara dönüşürler. Mart ayında oluşmaya başlayan genç kızlar mayıs ayının başında gelişimlerini tamamlarlar. Saçlarından ağaca asılı olan bu genç kızlar güzellikleriyle dikkat çekicidirler. Haziran ayında genç kızlar ağaçtan düşmeye başlarlar ve düşerken Vak! Vak! Diye sesler çıkartır, sonrasında da toprak olurlar.

Vakvak ağacı Binbir Gece Masalları'nda da iki farklı biçimde anlatılır. Bunlar da yine dallarında insanların asıldığı bir biçimde tasvir edilirler. Bunun yanı sıra Cezayir civarında bir adada bulunduğu

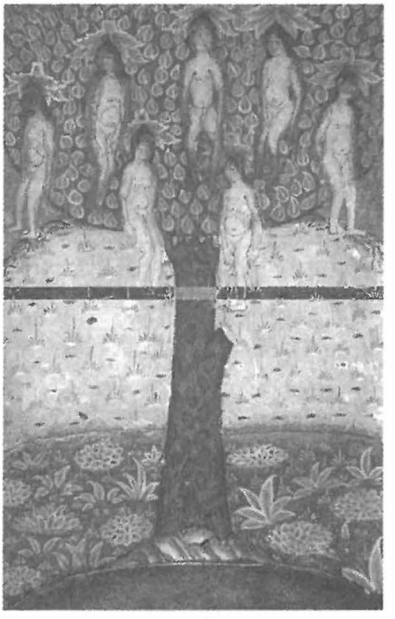

Meyveleri genç kızlardan oluşan Vakvâk Ağacı
(And M.2007, s.312)

rivayet edilen Vakvak ağacı, güzel kızlardan oluşan meyvelere sahiptir. Bu genç kızlar yeterince olgunlaştıklarında saçlarından kesilip ağaçtan düşerler. Bu kızlar sadece bir gün yaşayabilirlermiş. O sağ oldukları günde kendilerini bulan kişiyle çiftleşir ve bu birleşmeden büyük zevk duyarlarmış.

İskendernâme'de Büyük İskender'in vakvak adasına gidişi anlatılır. Bu adanın kraliçesinin altı bin kızdan oluşan bir ordusu varmış. Buradaki ağacın meyveleri vak! vak! diye sesler çıkarırmış. Bir minyatürde İskender'in ziyaret ettiği vakvak adasındaki ağaç hayvan başı biçiminde meyvelerle tasvir edilmiştir.

1583'te III. Murad'a Amerika kıtasını tanıtan *Târîh-i Hind-i Garbî* veya *Hadîs-i Nev*'de üzerinde çıplak kızların asılı olduğu Vak vak ağacı minyatürü yer almaktadır. Rivayete göre Amerika'daki vakvak adasındaki büyük bir ağacın meyveleri güzel cariyelerdir. Özellikleriyle görenlerde hayranlık uyandıran bu cariyeler zaman zaman vak! vak! diye ses çıkarırlarmış. Ağaçtan kesilen bir cariye yaklaşık iki gün kadar yaşayabilirmiş ve bu süre zarfında güzelliği de yavaş yavaş solarmış. Adaya ziyarete gelenler bu kızlarla cinsel ilişkiye girmeye doyamazlarmış. (And 2007:310-315)

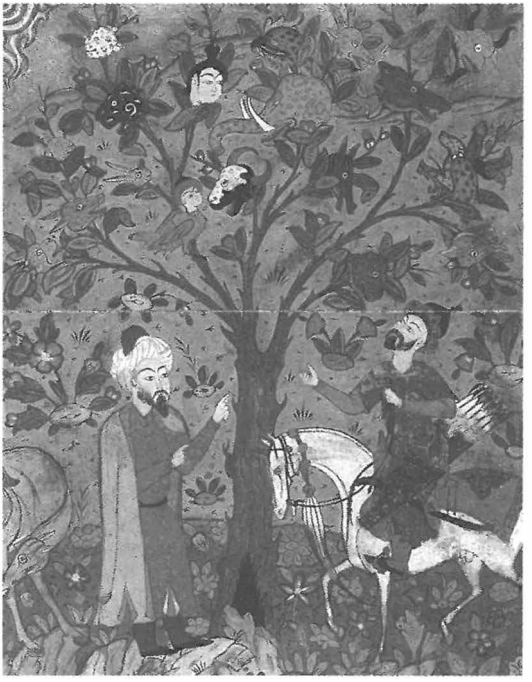

Hızır, İskender ve bir çeşit Vakvâk ağacı (And M. 2007, s.311)

y

YASEMİN. İslam inanışında doğa varlıkları önemli birer simge olmuşlardır. Hint-Pakistan bölgelerinde İslam şairleri Allah'ı yasemin ağacıyla simgeleştirirler. Yasemin ağacı, O kişinin kalbinde büyür ve O'nun kokusu tüm varlığını sarıncaya kadar kelime-i şehadetle sulanır (Schimmel 2004).

YAŞAM OTU. Büyük Tufan'dan sonra Sümer'de yönetime geçen Kiş hanedanlığının kralı Etana hakkında pek çok mit vardır. Etana çok büyük bir kraldı ancak çocuğu olmuyordu ve kendisinden sonra tahtı devralacak bir varis bırakamayacaktı. Bu çaresiz dert kralı kederlendiriyordu. Etana, efsanesini duyduğu bir bitkinin derdine çare olabileceğini umuyordu. Bu bitki yaşam otuydu ve sadece gökyüzünde bulunabilirdi. Etana kendisine yardım etmesi için güneş tanrı Şamaş'a gecelerce yakardı. Şamaş Etana'ya kartalı bulması için yol gösterdi. Etana, kartalı bulduğunda kartal kanatları yolunmuş bir çukurda hapsolmuştu. Ona bunu bir zamanlar dost olduğu yılan yapmıştı. Kartal ve yılan yıllarca bir ağacı kardeşçe paylaşmışlardı. Yılan ağacın altında kartal ise üstünde yuva kurmuştu. Birbirlerine zarar vermemek için karşılıklı yemin etmişlerdi. Ancak kartal yılanın yuvadan uzaklaştığı bir günde şeytana uymuş ve yılanın yuvada bıraktığı zavallı savunmasız yavrusunu insafsızca midesine indirmişti. İşte bu yüzden yılan ondan büyük bir intikam almış onu ölü bir öküzün kamına saklanarak tuzağa düşürmüş ve kanatlarını yolup bir çukura yuvarlamıştı. Etana Şamaş'ın tavsiyesiyle kartala yardım ederek onu tutsaklıktan kurtardı. Kral Etana'nın bu iyiliği karşısında kartal da onu sırtına bindirerek göğün görünmez yüksekliğine doğru yolculuğa çıkardı. Kral listelerindeki Etana'nın arkasından gelen varislerine bakılacak olursa Etana gittiği bu yerde derdine derman olacak yaşam bitkisini bulmuş olmalı (Black ve Green 1993).

Bugün halen daha pek çok kültürde doğan çocukla beraber bir ağaç dikilmesi yaygındır. Bu dav-

ranış çok eski çağlardan itibaren çok sayıda kültürde uygulanmıştır. Bu ritüel "yaşam bitkisi" inancına dayanmaktadır. Doğan çocukla birlikte kutsal kabul edilen bir bitkinin dikilmesi ve bu bitkinin çocukla bir yaşayacağı inancı gelişmiştir. Yaşam bitkisi doğan çocuğun yaşamını simgeler. Bitkinin ölmesi çocuğun yaşamı içinde uğursuzluk olarak kabul edilir (Frazer 1992).

Anadolu efsanelerinde Lokman Hekim şifacılığıyla halkın saydığı bir kişiydi. O tüm otları ve çiçekleri tanır onlardan nasıl yaralanılacağını çok iyi bilirdi. Üstün bilgileriyle yaptığı ilaçlarla neredeyse her hastalığa çare bulurdu. Bu bilgileri tüm dünyayı gezerek öğrenmiş ve sonunda yine gezgin olarak geldiği topraklara Misis'e (Adana) yerleşmişti. Bu bölgenin bitki örtüsü karşısında hayran kalan Lokman Hekim çevredeki tüm bitkileri incelemeye başladı. Öğrendiklerini yanından hiç ayırmadığı defterine not ediyordu. Halk Lokman Hekimin sayesinde hastalıktan uzak bir yaşam sürüyordu. Bunun üzerine insanlar Lokman Hekimden daha da fazlasını ölümsüzlük ilacını yapmasını istemişlerdi. Lokman Hekim duyduğu sorumlulukla tüm bitkileri araştırdı ve Çukurova'yı karış karış dolaştı. Çalışmaktan yorgun düştüğü bir akşam bir çınar ağcının altında uyuya kaldı. O anda bir ses duydu. Bir ot kendisine sesleniyordu. Lokman Hekim bu sesle yerinden sıçradı. Ona seslenen ota yaklaştı. Ot aradığı sırrın kendisi olduğunu söyledi ona. Bunun üzerine Lokman Hekim bu otu koparıp defterinin arasına koydu. Ayrıca otu koparmadan önce kendisine verdiği sırrı da defterine not etti. Lokman Hekimi izleyen tanrı çok kızdı ve hemen meleği Cebrail'e seslenerek Lokman'ın ölümsüzlük ilacını yapmasını engellemesini istedi. Eğer bu ilaç yapılır da insanlar ölümsüz olursa dünya büyük bir karmaşaya dönüşebilirdi. Tanrının emriyle Cebrail insan kılığında Misis köprüsünün üzerinde Lokman Hekimin karşısına çıktı. Ondan elindeki deftere bakmak için izin istedi ve Lokman Hekim bir şey söyleyemeden ani bir hareketle defteri ondan alıp Ceyhan nehrine fırlattı. Lokman Hekim defterin peşinden nehre atladıysa da onu bulamadı. Söylenceye göre bu defterin ardından sadece bir yaprak Ceyhan kıyısındaki bir arpa tarlasında bulunmuş. Bu yaprakta yazılı olanlar bugünkü tıp bilimi için temel oluşturmuş. Ayrıca bu tarlanın toprağı yöre halkınca kutsal kabul edilmiş. Bugün bile yöre insanı şifa bulmak için bu tarlanın toprağını ısıtıp bir bezle karnı ağrıyan çocukların karınlarına bağlamaktadırlar (Okuşluk 2000).

Çin mitolojisinde ölümsüzlük otunun yetiştiği bir adanın varlığından söz edilir. Bu adada yaşayanların bu otla beslendikleri ve yaşlılık, ölüm nedir bilmedikleri

anlatılır. Burada sadece kutsanmış kişilerin yaşadığına inanılır. Bu mucize adayı bulmak için pek çok kişi girişimde bulunmuş ancak ya adanın izini hiç bulamamışlar ya da adayı bulmuş ancak yaklaştıkça uzaklaşmışlardı (Eliade 2002a).

YER ELMASI. Cennetten kovulmaya sebep olan yasak meyve Kenya mitolojisinde yer elması olarak geçer. Buna göre tanrı Ruwa ilk çifti ölümsüz olarak yaratmıştı ve onları birbirinden güzel meyvelerin olduğu cennet bahçesine yerleştirmişti. Ancak Ruwa bu çifte yer elması yemeği yasaklamıştı. Bir gün Ölüm bu çifti kandırarak yer elmasından tatmalarına sebep oldu. Ruwa her şeyi bilen olduğundan yarattığı insanların yasağını ihlal edip, Ölüm'ün sözüne uyduklarını anladı. Bunun üzerine Ruwa bu çifti cennetten kovdu ve Ölüm'ün sözüne kandıkları için onları ölümlü yaptı (Mythencyclopedia 2007).

Güney Amerika'nın Trio halk söylencelerinde tarım öncesi dönemde yaşamış Paraparawa adlı bir adamın hikayesi yer alır. Paraparawa bir gün nehirde avlanırken bir balık yakalamış. Tam balığı yemeğe hazırlanmışken bir de bakmış balık güzeller güzeli bir genç kıza dönüşmüş. Paraparawa gözlerine inanamayarak karşısında gördüğü güzelliğe aşık olmuş ve hemen bu kızla evlenmek istemiş. Bunun üzerine genç kız nehirdeki babasına seslenerek ondan düğün hediyesi getirmesini istemiş. Bunun üzerine kızın babası beraberinde düğün hediyeleriyle nehirden dışarıya çıkmış. İnanışa göre baba ya bir timsah ya da bir yılan görünümündeymiş. Kızına düğün hediyesi olarak yer elması, avize ağacı, tatlı patates ve muz getirmiş. Bu hediyeleri alan çift onları toprağın üzerine bırakmışlar ve böylece yeryüzünün tüm toprakları bu bitkilerle dolmuş. İnsanlar tarımı bu sayede keşfetmişler (Mythencyclopedia 2007).

YOSUN. Bir çeşit su bitkisi olan yosun Borneo yerlilerince kutsal sayılırdı. İlkellerin inancına göre yosun dişi bir gergedan-kuşun boğazından çıkmış ve insana dönüşmüştü. Yani insan yosundan olmuştu (Hançerlioğlu 1993).

Kuzey Amerika mitolojisinin en popüler figürlerinden birisi olan Kuzgun, yeryüzüne ışığı getiren bir halk kahramanı olarak nam salmıştır. Söylenceye göre başlangıçta dünya karanlık içindeymiş. Çünkü gökyüzü şefi bütün ışık kaynaklarını evindeki kutuların içine hapsetmiş ve onların çıkmasını istemiyormuş. İnsanlar yeryüzünde karanlıkta etraflarında ne olduğunu göremeden zorlukla yaşıyor, balık tutmakta zorlanıyor, hayvanlar ise avlarını göremedikleri için karınlarını nadiren doyurabiliyorlarmış. zamanla herkes karanlıkta yaşamaya alışmış ancak kuzgun bu karanlığa isyanından vazgeçmemiş ve gizlice bir plan

yapmış. Gökyüzü şefinin kızı her gün kovasını doldurmak için bir su kaynağına gelmekteymiş. Kuzgun bunu bildiğinden hemen o kaynağa giderek kendisini bir çam iğnesine dönüştürmüş ve esintinin önüne durarak kızın kovasının içine uçmuş. Gökyüzü şefinin kızı dönüş yolunda susayıp kovadaki sudan içince kuzgun bir çam iğnesi olarak onun boğazından kayarak içine yerleşmiş. Kız her şeyden habersiz, kısa süre sonra hamile kalmış ve ilginç bir bebek dünyaya getirmiş. Gökyüzü şefi, torununun bir kuzgun olduğundan habersiz tüm gününü onunla oynayarak geçiriyormuş. Kuzgun gökyüzü şefinin yanında geçirdiği süre içinde onun bir kenara özenle dizdiği kutulara büyük titizlik gösterdiğini fark etmiş ve aradığı şeyin bu kutularda saklı olduğunu anlamış. Kuzgun kutularla oynamak isteyince şef onu hemen oradan uzaklaştırmış ancak bebek kılığındaki kuzgun ağlamaya başlayınca yaşlı şef dayanamayıp en küçük kutuyu ona uzatmış. Kuzgun kutudan çıkan yıldızlarla oynamaya başlamış ve şef yetişinceye kadar onları evin bacasından dışarıya fırlatmış. Böylece yıldızlar gökyüzündeki yerlerine yerleşmişler. Kuzgun bir süre sonra yine çığlık çığlığa ağlayınca Şef onu avutmak için ikinci kutuyu eline vermiş. Bu kutunu içinde de ay varmış. Kuzgun ayı kutudan çıkarmış ve onunla top gibi oynamaya başlamış ve fırsatını bulduğu anda ayı da bacadan dışarıya fırlatıvermiş. Bunu yaptıktan sonra da oyuncağını kaybeden bir bebek gibi ağlamaya başlamış. Torununun çığlıkları karşısında çaresiz kalan gökyüzü şefi her şeyden habersiz son kutuyu da ona uzatmış. Bebek kutudan çıkan güneşi görünce hemen bir kuşa dönüşmüş ve gagasında güneşle beraber uçarak oradan uzaklaşmış. Artık güneş sayesinde yeryüzü pırıl pırıl bir aydınlığa kavuşmuştur. Kuzgun daha sonra yosunlardan bir merdiven yaparak okyanusun dibine kadar iner ve orada karadakilere benzer hayvanlar olduğunu keşfeder. Tekrar yukarı çıkan kuzgun ilk insanlara ağ ile balık tutmayı öğretir. Kuzey Amerika mitolojisinin değişik varyantlarında kuzgun yaratıcı bir ilah olarak karşımıza çıkmaktadır (Wilkinson 2010:286,287).

Z

ZAKKUM. İslam inancında zakkum, cehennem ağacı olarak benimsenir ve Kuran-ı Kerim'de pek çok ayette "*lanetlenen ağaç*" olarak bahsedilen ağacı İslam müfessirleri zakkum olarak kabul ederler; *Hani sana: Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır, demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'an-'da lanetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da bu onlara azgınlıktan başka bir şey sağlamaz (İsra suresi 60. ayet).*

Saffat suresinde ise zakkumdan günahkarlar için bir imtihan aracı olarak bahsedilir;
Şimdi, ziyafet olarak cennet ehli için anılan nimetler mi daha hayırlı, yoksa zakkum ağacı mı? Biz onu (zakkumu) zalimler için bir fitne (imtihan) kıldık. Zira o cehennemin dibinde bitip yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir. (Cehennemdekiler) ondan yerler ve karınlarını ondan doldururlar. Sonra zakkum yemeğinin üzerine onlar için, kaynar su karıştırılmış bir içki vardır. Sonra kesinlikle onların dönüşü, çılgın ateşe olacaktır. (Saffat suresi 62-68) inanışa göre çirkin zakkum ağacının meyvelerini yiyen günahkarlar üzerine kaynar su içince zakkumun dikenleri bağırsakları tırmalar, kaynar su ise bağırsakları haşlayarak onların acılarını çoğaltır (And 2007:258).

Vâkıa suresinde ise cehenneme gidenlerin zakkum ağacıyla besleneceği anlatılır; *Sonra siz ey sapıklar, yalancılar! Elbette bir ağaçtan, zakkum ağacından yiyeceksiniz. Karınlarınızı ondan dolduracaksınız. Üstüne de kaynar sudan içeceksiniz. Susamış develerin suya saldırışı gibi içeceksiniz. İşte ceza gününde onlara sunulacak ziyafet budur!* (Vâkıa suresi 51-56; Ergun 2004:94-95).

ZAMBAK. Hyakinthos, göz alıcı güzellikte bir delikanlıydı. Hyakinthos, kusursuz ölçüdeki güzelliğiyle Apollon'u kendisine aşık etmişti. Apollon ve Hyakinthos bir gün beraber disk atarlarken disk bir kayaya çarpıp geri döndü ve Hyakinthos'a çarparak ölümüne sebep oldu. Hyakinthos'un ölümü Apollon'da derin bir acı uyandırdı.

pollon, Hyakinthos'un akan kanını bir çiçeğe dönüştürdü. Bu çek adına "Hyakinthos" denilen ığ zambağı oldu. Çiçeğin taç ıprakları Apollon'un onu kaybence attığı feryadın "Ai" işaretini şıyordu (Grimal 1997).

Zambak, Floransa'nın sembolleıden biri olarak kabul edilmekdir. Bunun böyle oluşu Röneıns'da yaşanan bir hikayeye daıanır. Bilindiği gibi Rönesans döːminde resim sanatının en çok svir ettiği konu İsa ve yaşamıdır. a'nın yaşamından alınan pek çok hne Rönesans resmine konu oluştur. Bu sahnelerden birisi olan ış melek Cebrail'in Meryem'e ınrı'nın çocuğunu doğuracağını ın ediş sahnesidir. Bu sahne "müjde sahnesi" (announciation) olarak isimlendirilir. Floransalı ressamlar bu sahneyi işledikleri tablolarının bir köşesine küçük bir zambak motifi eklemişlerdir. Zambağın Floransa simgesi olduğunu bilmeyenler bu motifi bakirelik sembolü olarak yorumlarlar. Aslında zambak genel olarak aklığın, arınmışlığın ve bekaretin sembolüdür. Ancak Rönesans tablolarındaki kullanımında Floransalı ressamların bir çeşit şifresi olmuştur. İşte bu dönemde Floransa karşıtı bazı ressamlar announciation tablolarına zambak yerine zeytin motifi koymuşlardır (Belge 2001).

İsa, insanların maddi şeyler için büyük kaygılar taşıdığını görmüş ve onlara şöyle bir örnek vermiştir "kır zambaklarına bakın: ne çalışırlar, ne de iplik eğirirler, bununla birlikte Süleyman bile en görkemli döneminde bunlardan biri gibi giyinmiş değildi (Matta VI, 7-11)." Böylece insanlara tanrıya güvenmelerini öğütlemiş ve tanrının dileyen herkese verecek kudrete sahip olduğunu anlatmıştır (Challaye 2002).

Eski İran dininde suların koruyucusu olan Hodâd ve bitkilerin koruyucusu Mordâd daima birlikte anılan iki melektir. Her ayın 6. günü Hordâdruz olarak kabul edilir ve Zerdüşt'ün Hordâd gününde doğduğuna kıyametin de bugün de kopacağına inanılır. Zambak ise Hordâd'a özgü bir bitki olarak bilinir (Yıldırım 2008:383).

Meryem Ana ve İsa İkonu.
(Yılmaz, N.1997)

ZENCEFİL. New Britain'de rüzgara hükmetmek, yönünü tayin etmek için büyücüler özel bir ayin düzenlerler. Öncelikle havaya yanmış kireç serper daha sonra da ellerindeki zencefil dallarını sallar, havaya atar ve tekrar yakalarlar. Yanmış kireç tozlarının en yoğun olarak düştüğü yerde zencefil dallarından ateş yakarlar. Bir yandan özel şarkılar söyleyip bir yandan ateşin etrafında dönerler. En sonunda ise ateşten geriye kalan zencefil küllerini toplar ve suya serperler. Zencefil, kutsal ağacı temsil eder ve onun dumanı büyücülerin mesajını tanrıya iletir (Ergun 2004: 37).

ZEYTİN. Yunan Mitolojisinde Attike'nin koruyucu tanrısının seçilişi ilginç bir mitle aktarılır. Attike'nin koruyucu tanrılığına iki aday vardı. Bunlardan biri denizlerin tanrısı güçlü Poseidon, diğeri ise Zeus'un kafasından silahıyla doğan tanrıça Athena'ydı. Poseidon kendisini ispatlamak için üç dişli yabasını bir vuruşla salladı ve Atina akropolisinde bir tuz gölü meydana geldi. Athena ise bu şehre verebileceği daha değerli bir hediyenin bir zeytin ağacı olduğunu düşündü ve Atina'da bir zeytin ağacının topraktan bitmesini sağladı. Bu seçime hakemlik yapan Olympos'un on iki tanrısı Atina için en değerli ve yararlı hediyenin zeytin olduğuna karar verdiler ve Athena'yı seçtiler. Athena, Atinalıların akıl tanrıçası olmuştu. Attike halkı, zeytin yetiştirmeyi ve zeytinyağını ona borçlu olduklarını düşünüyorlardı (Grimal 1997).

Attike için yapılan seçimi Athena kazanmış, Poseidon kaybetmişti. Bir zaman sonra Poseidon'un nympha Euryte'den olma oğlu Halirrothios, babasının Ati-na'yı alamayışına duyduğu öfkeyi Athena'nın Attike'ye hediye ettiği zeytin ağacından çıkarmak istedi. Ancak niyeti boşa çıktı ve ağacı kesmek için zorladığı balta büyülü bir şekilde ters dönerek Halirrothios'un kendi kafasını kesti (Grimal 1997).

Athena, Partenon tapınağının kült heykeli (Cristou P.,1988)

Persler Atina'yı fethettiğinde akropolis ve civarındaki zeytinlikleri ateşe vermiş ve tüm zeytinleri yakmışlardı. Ancak kısa süre içinde zeytin kütüklerinin küllerin içinden filiz vermesi Atina'nın yıkılmadığının bir işareti olarak yorumlanmıştı (Belge 2001).

Apollon'un, Roi (Nar) ile birleşmesi sonucunda doğan Anios, babası Apollon tarafından kendisine bahşedilen kehanet gücüne sahipti. Anios, Dorippe ile birleşmiş ve bağcılar adı verilen üç kızı olmuştu. Bu kızlardan birisi Elais (zeytinyağı) adını taşıyordu. Elais, kardeşleri Spermo (buğday tanesi) ve Oino (şarap) ile Troya savaşında Yunan askerlere gönüllü olarak yardıma gitmişti. Ancak uzun yıllar geçmesine rağmen savaş bir türlü bitmeyince üç kız kardeş gençlikleri solmadan çareyi oradan kaçmakta buldular. Çok geçmeden kızların yokluğunu fark eden Yunanlar peşlerine düştü. Sonunda bu kovalamacaya tanrı Dionysos bir son verdi ve kızlara acıyarak onları güvercine dönüştürdü (Grimal 1997).

Akdeniz dünyasının yaşam kaynağı niteliği taşıyan ve çoğu mitosta "Ölmez Ağacı" olarak adlandırılan zeytinin tanrı tarafından insanlığa armağan edilişi pek çok mitosta anlatılır. İlk insan olarak kabul edilen Adem ve eşi Havva cennetteki rahat hayatlarından işledikleri günah sebebiyle kovulmuşlardı. Allah onlara cennetin tüm nimetlerini sunmuş ancak bir tek ağacın; iyilik ve kötülüğü bilme ağacının meyvesini yasaklamıştı. Bir gün yılan Havva'yı ayartarak İyilik ve Kötülük meyvesinden yemesini sağladı. Havva onun sözüne uyup meyveden yedi ve kendi yemekle kalmayıp Adem'e de yedirdi. İşte böylece ikisi de çıplak olduklarını bildiler. Bu durumdan büyük utanç duyarak örtünme gereksinimi duydular. Edep yerlerini incir yapraklarıyla sakladılar. Allah onları görmüştü. Kendi sözüne değil de yılanın sözüne inandıkları için Adem ve Havva'yı lanetledi; onları cennetten kovdu. Bundan böyle Adem ekmeğini topraktan çıkaracak, emek sarf edecek, zorluk çekecekti. Havva

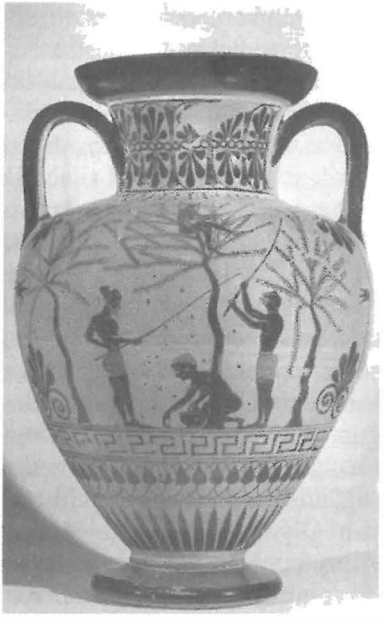

Zeytin çırpma sahnesi, siyah figürlü amphora MÖ 6.yy (Jenkins I.1993)

ise sancılı doğumlar yapacaktı. Yılanda onlar gibi lanetlendi ve o da yerlerde sürünmeye mahkum oldu. Böylece yeryüzünde hayat mücadelesine giriştiler. Hiçbir şey cennetteki gibi hazır değildi, artık her şey için çok ama çok emek harcamaları gerekiyordu. Onlara verilen en büyük ceza ise artık ölümlü olmalarıydı. Gün gelecek topraktan gelen bedenleri yine toprağa geri dönecekti. Yıllar geçti ve Adem artık ölüm zamanının yaklaştığını anladı. Ancak Allah'a karşı işlediği günahtan çok büyük pişmanlık duyuyordu. Ölmeden önce hem kendisinin hem de onun günahı yüzünden lanetlenen tüm insanlığın affedilmesini umuyordu. Bu sebeple oğlu Şit'i cennet bahçesine elçi olarak gönderdi. Şit, Aden'e vardı ve burada Allah'ın Adem'i ve soyunu bağışlaması için dua ederek yakardı. Cennet bahçesinin bekçiliğini yapan melek onun dualarını duydu ve iyilik ve kötülüğü bilme ağacından üç adet tohum alarak bu tohumları Şit'e verdi. Melek, Şit'e bu üç tohumu Adem öldüğü zaman onun ağzına koyarak onunla birlikte gömmesini söyledi. Şit geri döndüğünde Adem hayata gözlerini yumdu. Meleğin söylediği gibi tohumları Adem'in ağzına koydular ve Adem'i Hebron vadisi'ne gömdüler. Bir süre sonra Adem'in mezarı üzerinde üç ağaç yeşerdi. Bu ağaçlar Akdeniz'in üç ünlü ağacı; zeytin, sedir ve servi ağaçlarıydı (Ünsal 2003).

Kuran-ı Kerim'de Nûr Sûresinde zeytin şöyle geçmektedir; "*Allah göklerin ve yerin nûrudur. O'nun nûrunun temsili içinde lamba bulunan bir kandillik gibidir. O lamba kristal bir fanus içindedir; o fanus da sanki inciye benzer bir yıldız gibidir ki, doğuya da, batıya da nisbet edilemeyen mübarek bir ağaçtan, yani zeytinden (çıkan yağdan) tutuşturulur. Onun yağı, neredeyse, kendisine ateş değmese dahi ışık verir. (Bu,) nûr üstüne nûrdur...*" (Nûr Suresi 35. ayet).

İncil'de Pavlos'un Romalılara mektubun'da İsa zeytin ağacını bir benzetme aracı olarak ustalıkla kullanmıştır: "*...Eğer kök kutsalsa dallar da kutsaldır. Ama iyi cins zeytin ağacının kimi dalları budandıysa ve sen bir yabani zeytinken onların arasına aşılanıp, onlarla birlikte ağacın yaşam sağlayan özüne ortak oldunsa sakın önceki dallara karşı böbürlenme! Eğer böbürleniyorsan şunu unutma: Kökü destekleyen sen değilsin: tam tersine kök seni desteklemektedir. Belki de, 'dallar ben oraya aşılanayım diye budandı' diyeceksin. Bu doğru. Onlar imansızlık nedeniyle budandı, sen ise iman nedeniyle durmaktasın. Ama sakın böbürlenme, tersine kork! Çünkü Tanrı iyi cins ağacın dallarını esirgemediyse, seni de esirgemeyecektir. Tanrının iyiliğini de sertliğini de tanı. O düşenlere karşı sert, sana karşıysa tanrısal iyilikle davranır. Bu iyiliğe bağlı kalman gerektiğini de unutma: yoksa sen de kesilip atılırsın. Eğer imansızlıkta direnmezlerse, İsrailliler de aşılanacaklar. Çünkü tanrının*

gücü onları yeniden aşılamaya yeter. Sen yabanıl zeytin ağacından kesilip doğaya aykırı olarak iyi cins zeytin ağacına aşılandınsa, iyi cins ağaçtan budanan dallar ne denli kolaylıkla kendi ağaçlarına aşılanacaklardır!"(Romalılara Mektup 11: 16-24).

Kudüs'te Zeytindağı'nın batı eteklerinde bulunan Cetsîmânî adında bir zeytinlik vardır. Burası İsa'nın sıkça uğradığı Kidron vadisinin yakınlarındadır. Suyu gür akan çeşmeleri, geniş ve güzel yolları olan bu bahçede tarihi sekiz zeytin ağacı bulunmaktadır ve bölge halkı bu ağaçların Mesih döneminden kaldığına inanırlar. Zahitler bu ağaçlardan topladıkları zeytinlerin çekirdeklerini ipe dizerek tespih yaparlar. Bir inanışa göre İsa Romalı askerlere bu zeytinlikte yakalanmıştır. Pek çok insan sıkıntıya düştüğünde Cetsîmânî'ye sığınarak dua eder ve burada huzur bulacağına inanır (Yıldırım 2008: 211, 213).

Tevrat'ta ise Davud kendisini bir zeytin ağacına benzetir. Mezmurlar 52:8'de
"Fakat ben Allah'ın evinde yeşil zeytin ağacı gibiyim;
Daima ve ebediyen Allah'ın inayetine güvenirim" demektedir.

Musevilerin zeytin ağacını kutsal olarak benimsemesi zeytin ağacının Tevrat'ta çok kere iyi şekilde anılmasından ileri gelmektedir. Zekerya Bap 4:11-14'te zeytin ağaçları tanrının yanında yer alan

Ayasofya Kilisesi Mozaiklerinden bir Deiseis-Yakarış sahnesi
(İsmail Gezgin kişisel arşivinden)

mesholunmuş ağaçlar olarak tanımlanır: *"Ve cevap verip ona dedim: şamdanın sağında ve solunda bu iki zeytin ağacı nedir? Ve yine ona cevap verip dedim: iki altın oluğun yanında olan ve kendiliklerinden altın gibi yağ akıtan bu iki zeytin dalı nedir? Ve bana söyleyip dedi: Bunlar nedir biliyor musun? Ve dedim: Hayır, efendim. Ve dedi: Bunlar mesholunmuş o ikilerdir ki, bütün dünyanın Rabbi yanında durmaktadırlar"*

Eski Ahit, Hakimler kitabında zeytin'in yararlılığını yücelten sözlere rastlanmaktadır. Buna göre bir zamanlar tüm ağaçlar toplanmış ve zeytin ağacının huzuruna çıkmışlar ondan kendilerine krallık yapmasını istemişler ancak zeytin ağacı onlara "Allah'ın ve insanın bende sena ettikleri yağımı bırakayım da ağaçlar üzerinde sallanmağa mı gideyim?" diyerek bu teklifi reddetmiştir. Ağaçlar zeytin tarafından reddedilince incir ve asmaya da aynı teklifle gitmişler ancak tıpkı zeytin gibi bu iki yararlı ağaç da lider olmaya yanaşmamışlardır. Sonunda ağaçların krallık çağrısına hevesle atlayan bir tek karaçalı olmuştur (Tevrat, Hakimler Bap 9:8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15).

Evliya Çelebi, Konstantin ya da Çemberlitaş sütununun tılsımıyla ilgili ilginç bir efsane aktarmaktadır. Buna göre sütunun en tepesine sığırcık kuşu biçiminde bir tılsım yerleştirilmiştir. Bu kuş senede bir kez kanat çırparak haykırır ve bunu işaret sayan diğer kuşlar gagaları ve tırnaklarıyla zeytin getirirlermiş. 17. yüzyılda yaşamış Mehmed Hemdemi Çelebi de Evliya'nın anlattığına benzer bir efsane aktarır. Rivayete göre Yanko bin Madyan'ın büyük bir kent ve kilise yaptıracağını duyan Rukiya adlı bir alim becerisini ispat etmek arzusuyla İstanbul'a gelir. Burada saf altından bir sığırcık kuşu yapar. Rukiya bir de elmas ve gümüşle süslediği bir zeytin çekirdeği yapar ve bu çekirdeği sığırcığın ağzına koyar. Altından yaptığı bir levhaya ise Tevrat ve Zebur'daki kutsal adları içeren bir tılsım kazır, bu levhayı büyük kilisenin kubbesine yerleştirir. Bir yıl sonra bu levhayı ağzında zeytin çekirdeği olan sığırcık biçimindeki mücevherin üzerine asarlar. Böylece bu tılsımı gören bütün kuşlar gagalarında taşıdıkları bir zeytini ve tırnaklarında taşıdıkları iki zeytini bu tılsımlı sığırcığın üzerine bırakırlarmış. Hem Evliya Çelebi'nin Hem de Mehmed Hemdemi Çelebi'nin aktardığı efsanelerdeki tılsımın sağladığı şey halkın veya kilisenin ihtiyacını karşılayacak zeytinin kolayca toplanmasıdır (Özay 2009: 56,57).